

הד'ים מגלובאקע

סיפורה של
משפחת חאנאוויטש

תשורה

לרגל שמחת הנישואין של החתן הת' שניאור זלמן שיחי
והכלה המהוללה מרת רחל תחי' חאנאוויטש

הד'ים מגלובאקע

לקט סיפורים, זכרונות, ומאורעות על
חמשה דורות למשפחת חאנאוויטש מפי
החסיד הר"ר גרשון חאנאוויטש ז"ל

הערות והארות ניתן לשלוח באימייל אל:
yudelch@gmail.com

Design and layout by:
 AvremiHerskopDesign

Avremiherskop@gmail.com

תוכן הענינים

6..... פתח דבר

9..... מבוא - גלובאקע

שורשי משפחת האנאוויטש

29 פרק א - ר' חיים בער

37..... פרק ב - ר' ישראל

49..... פרק ג - ר' בן ציון

הרה"ח ר' גרשון האנאוויטש

75..... פרק ד - שנות בחרותו

95..... פרק ה - ימי הטלטול והזעם

125 פרק ו - תקופת שנחאי

153 פרק ז - חייו באמריקה

המזכיר הרב משה לייב ראדשטיין

163 פרק ח - ימי עלומיו

174 דער טרומער

נספח

179 גלובאקע ורבניה

פתח דבר

בשבת והודיה להשם יתברך כל כל הטוב אשר גמלנו ועל נישואי החתן התמים שניאור זלמן שי' עב"ג הכלה המהוללה מרת רחל תח', אנו מתכבדים להגיש בפני בני המשפחה, ידידנו ומכרינו, משתתפי שמחתינו, תשורה מיוחדת המתמקדת בתולדות חייהם של משפחת חאנאוויטש לדורותיה.

רוב הסיפורים והזכרונות על שלשלת המשפחה שנכתבו כאן, הגיעו לנו ע"י הרה"ח ר' גרשון חאנאוויטש – סבו של החתן – וזה בעצם מהווה גם ספר תולדותיו וגם ספר זכרונותיו של ר' גרשון (על הדורות לפניו) גם יחד. וזה יהיה לזיכרון טוב לר' גרשון, אשר ביום ב' מנחם אב של שנה זו נתמלאו י"ב שנה¹ מיום פטירתו – ב' מנחם אב תשע"ג. וכמו כן, זכות לאשתו תבלח"ט מרת לאה לאריכות ימים ושנים טובות.

על הספר

ראינו לנכון להציע בפני הקוראים דברים אחדים על טיב התשורה ולהעמיד על החלקים השונים של הספר:

א. המבוא – שהוא כעין דף וויקיפדיה על העיר גלובאקע היהודית, וכולל מחקר רב על: סיפורי רבותינו נשיאנו ביחס להעיר; המוסדות של העיר; והאנשים הדגולים מבני העיר.

ב. סיפור חייו של שלשלת משפחת חאנאוויטש, הכולל סיפור חייהם של: הרה"ח ר' חיים בער חאנאוויטש; בנו הרה"ח ר' ישראל חאנאוויטש; ובן בנו הרה"ח ר' בן ציון חאנאוויטש. גם סיקרנו תולדות ילדיהם, בדגש יותר על אלו שסיפוריהם בלתי נודעים.

ג. סיפור חייו ולקט זכרונותיו של הרה"ח ר' גרשון חאנאוויטש הכולל: ימי נעוריו בישיבה (כולל זכרונותיו מביקור הרבי בגלובאקע); תחילת המלחמה ותקופתו בוילנא; גלגולי הגלות ביפן וסין; ופרק על אישיותו ושאר ימי חייו. וביחד עם זה הבאנו סיפוריהם וזכרונותיהם של ה"אחים חאנאוויטש" הכרוכים בסיפור ימי חייו (בעיקר בשעת המלחמה)

¹ ולהעיר מדברי המהר"ל (נצח ישראל פרק לז, גבורות השם פרק יג) שהמספר י"ב מורה של ענין השלימות, הן בעם ישראל הכולל י"ב שבטים והן מ"ב חדשי השנה. ואנו תפלה שיתמו ויושלם הגלות המר הזה, ויקום כל הדורות שלפנינו עם הסבא ר' גרשון בתחיית המתים במהרה בימינו ממש.

וגם קצת מסיפורו של דודו ודודתו הרב משה ליב ומרת קיילא ראדשטיין.

ד. בסוף התשורה הוספנו פרק מסיפור נעוריו של הרמ"ל ראדשטיין², שעליו טרחנו רבות, וגם ב"ה שיתפנו אחרים בממצאינו (כגון ר' מענדי קורטס מהכפר חב"ד, שהשתמש במקורותינו בגליון 1941, וכן ר' חיים דלפין בספרו החדש "המזכירים של הרב"). אמנם באמת קצרנו במקום שיכולנו להאריך – כי חומר רב ליקטנו עליו – ובעז"ה יבוא מועד גם לזה.

כן הבאנו את סיפורו כבחור בשיבה, ואח"כ כמזכיר בישיבת תומכי תמימים בוורשה, וגם קצת מסיפור השתתפותו ב"פרשת הרבנים" בגלובאקע (ע"י מכתביו מאותה תקופה). לעומת זאת, לא הבאנו את פרשת כהונתו כמזכיר רבותינו – מאחר שדבר זה מפורסם כבר ונדפס בספרים ועלונים שונים³ – אף שגם בזה יש בידינו להוסיף, ויבוא מועד לכך בעז"ה.

ה. בתור הוספה, הבאנו שיר שכתב הרמ"ל ראדשטיין שנקרא "דער טרומער" על מהות החסידות והבאתה באמריקה וכל שעד עתה לא ראה אור היום.

ו. מילואים להמבוא, שבו הצגנו בפירוט רב יותר את המחקר על רבני גלובאקע, שכן עד היום מעט מזעיר נכתבה על ההיסטוריה העשירה של גלובאקע ורבניה.

רוב הסיפורים והזיכרונות של ר' גרשון מצויים ברשימותיו של בנו, הרב בן ציון – אביו של החתן. ובאמרת הוא כבר ראה את הנולד: שאחרי כ"כ שנים מפטירתו יתגעגעו בני המשפחה לדעת את סיפורו וסיפורי אבותיו – ראשי משפחת חאנאוויטש. ולכן עמל וטרח לכתוב ולרשום שעות רבות מזיכרונותיו, והודות לו יש בידינו אוצר בלום זה.

מלבד זאת, יש בידינו שני ראיונות בוידאו – אחד עם ר' גרשון עצמו ואחד עם אחיו ר' ישראל – שהיו לעזר רב. כמו כן נעזרנו ברשימה קצרה של הרב יוסף דוד חאנאוויטש, אחד מנכדיו של ר' גרשון. עיקר עמלנו היה לסדר ולברר את כל הזיכרונות המפורזים – זה בכה זה בשם – ולהעמידם בקרן אורה (ע"י הבאת הרקע שמאחורי הדברים), למען ירוץ הקורא בו בקלות ונעימות.

נוסף על כך, פענחנו, והוספנו בגוף הסיפור, את המכתבים שכתבו ר' גרשון ואחיו, והם עצמם נעשו חלק ממגילת הדברים. כן הבאנו כמה מכתבים מהוריהם מתחילת המלחמה, אולם מפני קוצר הזמן לא הספקנו לפענחם כראוי.

2 שהיה קרוב מאוד לאחינו ר' גרשון, עד שבסוף ימיו דאג ר' גרשון לכל צרכיו בנשמיות בימי חוליו האחרון ר"ל, ואף לצרכי קבורתו וכדו', וכן גם לאשתו – שעל כך יסופר באריכות בעוד מועד. וסיפורו הוא גם סיפורינו, כיון שלא היו לרמ"ל ולאשתו ילדים ר"ל, ור' גרשון ואחיו הרנישו ונהנו אליו כבנים אצל אביהם.

3 כמו במקורות שמנינו לעיל בפנים. וגם ראה א חסידישע דערהער מחודש אייר תשפ"א; סיפורים מחדר הרבי; אוצר החסידים של הרב יוסף אשכנזי ועוד.

וזאת לִמּוּדָעִי: אף כי כוונתנו הייתה להוציא סקירה שלימה, עדיין לא זכינו לברך על המוגמר. הנחנו מקום שידושו בו אחרים – הן בזיכרונות נוספים, הן בהבאת הדברים בנוסח יותר נכונה והן בשפה אחרת. אנו רק התחלנו את העבודה, ובטוחים שיבואו אחרים מבני המשפחה שיתברכו הן בחוש הכתיבה והן בהצגת הדברים באיכות מעולה, ואנו שמחים עכ"פ שזכינו להעמיד רובן של הדברים בתשורה זו, וגם שמחים כשיבוא אחר להכות בפטיש של מלאכה זו. וכידוע שיותר קל לתקן עבודת הקדמון מלעשותה מתחילה, ואת זה מקבלים באהבה.

ורק רצינו להעיר לבני המשפחה, שכפי שר' גרשון אמר כמה פעמים, הוא עזב את הבית כילד קטן בגיל בר מצווה, ולכן לא זכר ולא קיבל כמו שהיה יכול להיות אם היה בבית גם בגיל מבוגר.

וכיון שכן, לפעמים הדברים שזכרו היו מעורבים זה בזה. גם לפעמים הדיבור שלו לא היה כ"כ ברור, ומכאן השתלשלו נוסחאות שונות ברשימות השונות של סיפורי חיכרונותיו. כמו כן, דברים שאחרים מבני המשפחה זוכרים בעל פה יכולים להיות שונים במעט מהכתוב בכתב, אך קשה יותר לקבלם מכפי שרשומים בכתב (שבד"כ נכתבו בשעת השיחה עמו).

ובמקומות מסוימים הבאנו בהערות נוסחאות נוספות, אך חוץ מזה, כאמור לעיל, רק התחלנו בעבודה, ורשות לכל אחד להוסיף או לשנות דברים כפי ראות עיניו.

בתוך התשורה (במבוא) מופיע לראשונה "פרסום ראשון" ממכתבו של הרבי הרי"צ לבני גלובאקע, שנדפס בעיתון דער גלובאקער לעבן, ועד עתה לא מצאנו אותו מודפס בשום מקום אחר.

וגם נכון להעיר שלמרות שהתשורה עוסקת בעיקר במשפחת חאנאוויטש. המשפחה בכלל והסבא של החתן ר' גרשון בפרט – כפי שיימצא במשך התשורה – היה ידידים טובים עם הסבא רבה-רבה של הכלה הרה"ח ר' יוחנן גורדון. ובאמת, רבים מהסיפורים שידע ר' גרשון על משפחתו הגיעו ממנו, שכן ר' יוחנן היה בעל שמועה נפלא וידיד קרוב של המשפחה. ובעריכת התשורה בימים אלו התפעלנו לראות עד כמה חייהם היו משולבים ומעורבים זה בזה.

ואנו תפלה שזכותם של שני יד־ידים אלו יעמוד להחתן והכלה דגן שיקימו בית נאמן בישראל על יסודי התורה והמצווה, וברוחם של שני חסידים אלו. וכן שתהי' זו לזכות הורי החתן הרב בן ציון ורחל קריינא חאנאוויטש ומשפחתם, והורי הכלה ר' שלמה הלוי וחנה קליין ומשפחתם.

מבוא – גלובאקע

גלובאקע (בלה"ק הלובוקי ובפולנית גלמבוקיה) היא עיר קטנה בויטבסק גוברנייה (מחוז דיסנה) שנמצא ברוסיה הלבנה - מדינת בלארוס של היום. העיר נוסדה בהמאה ה-15 כחלק מדוכסות ליטא. ולאחר שסופחה לרוסיה בראשית המאה ה-19, רבתה בה היישוב היהודי כחלק מ'תחום המושב' - אזור שהותר ליהודים להתגורר ברוסיה הצארית. אחר מלחמת העולם הראשון עברה העיר להיות חלק ממדינת הרפובליקה הפולנית בתחום הוילנה גוברנייה ונשאר ככה עד מלחמת העולם השנייה, שאז חזרה תחת הרוסים.

[התושבים היו אומרים בבדיחה שהסיבה לכך שסמל של ויטבסק גוברנייה היה ציור של סוס עם רגליו באוויר, היא כדי לסמל שעד שהסוס ינחת, הוא כבר יהיה במדינה אחרת - כי המקום הזה החליף שליטים לעיתים קרובות כל כך].

גלובאקע הייתה ידוע כעיר מלאה יהודים עוד במאה ה-18, והקהילה הלך וגדל עד שנמנו היהודים יותר ממחצה (ויש מונים כשבעים אחוז) מתושבי העיר במאה ה-20.

1 כך היה מספר ר' גרשון חאנאוויטש. ולהוסיף שבמלחמת עולם הא' גרידא, נכבש העיר ע"י הגרמנים, הרוסים, ולבסוף הופלניים.

2 יש אזכור על הקהילה משנת תק"ב בס' פנקס המדינה של שמעון דובנוב, תקנה תתקמ"ח.

גלובאקע גם היה ידוע כעיר מאוד ענייה, עד שהתבטא פעם אחד מרבני העיר, הרב שמואל מוהליבר, כשהחליטו ראשי הקהילה בגלובאקע להוסיף לו על משכורתו הזעומה - "יש יהודים שהם עניים יותר ממני... הם גוועים ברעב... ועל הקהילה לדאוג בראשונה בשבילם..." ואכן לבסוף הוכרחה הר"ש לעזוב העיר בשביל צמצום הכספים.³

כל זה היה המצב עד סוף מלחמת העולם הראשונה. אולם לאחר המלחמה החל הממשלה הפולנית להשקיע רבות בהעיר. הם בנו תחנת רכבת סמוך להעיר, ומפעל חשמל (שהיה דבר נדיר ביותר בזמן ההוא), וגם העביר מקום הישיבה של מנהלי האזור מדיסנה לגלובאקע - דבר שהשפיע רבות על מעמד של העיר.

ההעיר נהפכה למרכז מסחר חשוב ביותר - ואף כינוה בשם "דאנציג הקטנה". מידי יום חמישי התקיים בגלובאקע שוק גדול שאליו התאספו סוחרים מהסביבה הקרובה והרחוקה, ואפילו מוילנה הגיעו יהודים כדי למכור את תוצרתם. ולרוב יהודי העיר היה פרנסה ברווח ובשפע. גם הועד הקהל של גלובאקע היתה מאוד עשירית, והיה להם שדי מרעה מחוץ לעיר וחנויות בלב העיר שהיו משכירים לסוחרים יהודים. וזאת בנוסף על המסים שגבו מכל התושבים היהודים של העיר. ובשל כך היתה ידועה גלובאקע על הארגוני חסד הרבים שהקימו להטיב לאחיהם הסובלים.⁴

החסידות בגלובאקע

השם גלובאקע ברוסית הוא מלשון "עמק", כי העיר מוקפת מכל צדדיה בהרים קטנים. מספרים על ר' אייזל חריף, ה"עילוי מגלובאקע", שלאחר שעזב את דרך אביו החסידי ואת העיר גלובאקי כשהיה עדיין ילד, ודבק בעולמם של המתנגדים במינסק, ביקש ממנו אביו ר' יחיאל לשוב לעיר מולדתו לחזור לשבת אתו ביחד. אבל הילד לא רצה וענה בחריפותו שאכן גלובאקע, שהוא מלשון עמק, הוא טוב לתפלה, כלישנא דקרא "מעמקים קראתיך ה'", אולם במינסק הרי הוא יותר טוב ללמוד...

עובדה היא, שמאז זמנו של אדמו"ר הזקן - הראשון לשלשלת חב"ד - עד זמן השואה, היתה תמיד בגלובאקע נוכחות של חסידי חב"ד. בתחילה רק מיעוט הניכרת מבין תושביה, אבל במשך השנים עד המלחמה מספרם היה בערך מחציה של סך היהודים בעיר.⁵ ומבין התשעה (או עשרה) בתי כנסיות שהיו בגלובאקע, ארבע מהם השתייכו לעדת חסידי חב"ד⁶ (כדלקמן).

3 ראה שו"ת מהר"ש מוהליבר ע' 15-16. וראה גם ס' זכרון דיסנה ע' 25 שהאריך בדיבורים על "גלובאקע וקבצניה".

4 ראה בארוכה בס' חורבן גלובאקע. מביניהם היו: לחם אביונים, מתיר אסורים - מזון כשר לאסירים, נמילות חסד - הלוואות, בנק יהודי, מזון כשר לחיילים פולניים ועוד (מר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש).

5 בשם ר' גרשון חאנאוויטש.

6 ראה ע"ז מאמר "חיים בגלובאקע" (באנגלית) מש' קאהל. ושם נכתב שגם היו חסידי קוידניוב שגרו בהעיר אבל היו מתפללים בבתכנ"ס של חב"ד.

החסיד שנהרג בידי אחיו – ותיקון האדה"ז

בית הכנסת החבד"י הראשון שנפתח היה בפקודתו של לא אחר מהאדמו"ר הזקן, וכך מובא הסיפור⁷: עיר גלובאקע היתה עיר של מתנגדים גדולים, והיה שם חרם על כל שיעמוד בארבע אמותיו של חסיד. והיו שני אחים מתנגדים. פעם אחת נתגב אחד מהם ויסע לאדמו"ר הזקן, והיה שם זמן רב וילמד דא"ח, ואחר זמן בא לביתו. ובבואו ראה אותו אחיו וכל אנשי העיר, וכפתוהו בעבותות בריחוק ד' אמות ויסרוהו בשוטים עד כי יצאה נשמתו.

ולאח הנשאר היו שני בנים, ויתגב אחד מהם ג"כ ויסע לאדמו"ר וילמד שם דא"ח, אח"כ חפץ לנסוע לביתו ויירא פן יעשו לו כמו לדודו, ויכנס אל אדמו"ר ויספר לו המעשה. ויכתוב לו אדמו"ר פיתקא למסור שם, וה' כתוב שם "אם יבוא למחנכם אל תהרגוהו". ויסע אל ביתו ויבוא אל אחיו כי יירא (לבוא) לאביו מחמת הנ"ל. ויאמר לו אחיו מדוע עשית הדבר הזה, ויען לו תדע אחי כי טוב מאד שם ברוחניות. ויראה לו הפיתקא הנ"ל. ויאמר לו אחיו אם תבוא לאבי יתחיל להכותך עד מות תיכף ומיד כבואך, ולא תספיק להראות לו הפיתקא כי תומת מאתו. לך לביהכ"נ ואני אראה את זה לאבי. וילך לבית המדרש.

הבית המדרש ה' בחצר אביו, ויצא אביו מהבית וישמע קול אחד אומר תיקון חצות בקול נעים עד כי נמוג לבו בקרבו מהמתיקות, ויאמר אין זה כי אם איש אלקים הוא. ובתוך כך בא בנו (השני) ויאמר מה זה הקול אשר אנכי שומע, ויאמר זה קול בנך אשר ה' בלאזני. ויתפעל מאד ע"ז ויביאהו לביתו. ולפי שאסור לעמוד בתוך ד' אמות שלו, על כן ייחד בעדו חדר אחד.

⁷ מכת"י של חסיד אחד, נדפס בכרך חב"ד ח"ד א' ע' 12, ס' זכרון של ר' מרדכי שוסטרמאן ע' 233 ואילך, ורמ"ח אותיות אות קמא. והפרטים שהוסיף ב"לספר מבראשית" ע' 106 המחבר בפשטות בדה מלבו.

אח"כ נפלה קטטה בין המתנגד הנ"ל לאשתו ותרצה שיתן לה גט פטורין. וירצה הנ"ל לנסוע לוויילנא להגאון דשם או לקאוונע להגאונים דשם, והיא רצתה רק ללאזני לאדמו"ר, והוכרח ליסע ללאזני. ויספרו לו את דברם, ויעשה אדמו"ר פשרה ביניהם עד כי שניהם נתפייסו בטוב מזה. ויטב הדבר בעיניו מאד, ויכנס אל לבו כי אדמו"ר הנהו אדם גדול, אבקש מאתו תשובה על חטאתי אשר הרגתי את אחי. וישאל, ויען לו אדמו"ר הלא הנך למדן, ראה אם מצאת מהגמל שמותר להכות את ישראל בשביל זה. ויען לו בגמל אין זה, אך אבקש מכם תשובה ע"ז. ויאמר לו אדמו"ר מצא בגמל תשובה ע"ז, ויאמר אינני יודע.

ויאמר לו אדמו"ר עתה אומר לך, כי הגמל בבא בתרא מהמעשה דהורדוס אשר קטל לכולהו רבנן ואח"כ בקש תשובה, ויאמרו כי הוא כיבה נר ישראל ילך ויבנה בית המקדש שהוא אורו של ישראל עי"ש⁸. כך אתה הרגת חסיד אחד תשובתך על זה שתסע לגלובאקע ותבנה בית כנסת של חסידים שם. ע"כ. וכך הוקם בית הכנסת החב"די הראשון בגלובאקע, וכיצד החלה החסידות לפרוח בעיר.

ביקורו של הצמח צדק

לאדמו"ר הצמח צדק היה גם יחס קרובה עם בני העיר, ומספרם של חסידי חב"ד בגלובקע נתרבה בעת נשיאותו (כדלקמן). ובעת הנסיעה שלו באזור של גלובאקע, מצא הצמח צדק לנכון לעצור בהעיר ולבקר חסידי שגרו שם. וכך הובא ב'מגדל עז' (ע' רב) מזכרונות של הרב עזריאל זעליג סלונים:

בנסעו בגלילות ליטא עבר רבנו [הצמח צדק] דרך גלובאקע ואנשי העיר ידעו מראש כי יעבור במקומם. [אולי ביקור זה היה בשנת תר"ד בעת שהוכרח הצ"צ לנסוע על פני המדינה מטעם הממשלה ועבר דרך כמה עיירות חסידיות בהאזור כמו דאקשיין, פאלאצק, סמארגאן ועוד - כמו שנזכר בלקוטי דיבורים⁹.]

ושם גרה אלמנה ובתה היחידה אשר נשתדכה כבר כט"ו פעמים אך בכל פעם התחרט החתן ונתבטלו התנאים. פעמים רבות חשבו לנסוע לליובאוויטש ולא עלתה בידם, אך עתה החליטו לגשת לרבנו ולשפוך לפניו מר לבן. קפצו השתים לפני הסוסים ועצרו את מהלך המרכבה. העגלון הרים עליהן קול צעקה אך הן בשלהן עד שרבנו נתעורר משרעפיו ושאלן לרצונן.

הבת הושיטה את הפ"נ בו פורש ענינה והרבי נאנח והפטיר אך ווי, ווארט נאך א וויילע! (המתינו עוד קצת) הבת נזדעקה לא לא! עד מתי כבר, בת ל"ה שנים אני ולמה אמתין?! ושוב אמר הרבי ווארט נאך א וויילע, והיא ממשיכה בשלה. נוא! סיים הרבי גייט באלד וועט זיין א שידוך (לכו מיד יהיה שידוך). השתים פנו לביתן וראו

8 שם דף דא,

9 ח"א (כ' כסלו תרצ"ג) אות ט"ז. (אלא ששם לא הזכיר גלובאקע בין שאר עיירות, אבל גם משמע שלא ביקר פעם אחרת באזור ההוא, ובמילא אפ"ל שלא טרח הרבי להזכיר כל עיר).

בדרכו, שמובילים לבית עולמה אשה שהניחה חמשה יתומים קטנים. נתנו אל לבן וככלות השבעה קבלה על עצמה לגדל את הילדים ונישאה לאביהם בחופה וקידושין.

ביקורי הרבי הרי"צ

באדר תרצ"ב עשו בני העיר הכתרה רשמית להרב קופרשטוך (שעבר קשיים גדולים מהרב הליטאי) כרב של החסידים, והגיע אדמו"ר הרי"צ במיוחד בשביל מעמד זו. הרבי הגיע מלווה עם הרבה חסידים (מהם כמה תמימים מתומכי תמימים ורשה), ושהה שם לשבת פרשת ויקהל (כ"ז אדר א').

וכך סיפר ר' שלמה זלמן הכהן רפפורט שהיה נוכח באותה אירוע¹⁰:

ההכתרה נקבעה לשבת וכשנודע תאריך ההכתרה הביע הרבי הרי"צ את משאלתו לנסוע לגלובאקע לכבוד ההכתרה של הרב קופרשטוך. אני זוכר שיחד עם הרבי הצטרפו עוד שישים-שבעים חסידים כדי לשהות שם בשבת, וגם הרבי הנוכחי - שהיה עדיין חתן - שהה עמנו ואני הקטן בתוכם.

זו היתה שבת נפלאה. ראשית, הרבי אמר כמה פעמים חסידות במשך המעת לעת וביניהם את המאמר הידוע ד"ה יחינו מיומים. גם התפילה של הרבי היתה משהו נפלא ומענג. הוא התפלל את תפילות השבת מתוך ניגון מיוחד, היה נחת לשמוע את תפילתו זה היה יוצא מן הכלל, נפלא.

במוצאי שבת

ישב הרבי על יד השולחן עם שטריימל ואמר "היות שאנחנו בגלובאקע, אז אספר סיפור שקשור לגלובאקע". בדרך כלל הרבי דיבר חסידות, ואיך שהוא דיבר - זה היה משהו לא רגיל. אבל כל זה לא היה כמו בעת שסיפר סיפור.

הוא היה גאון בסיפור, כל מילה היתה במקומה, הוא לא החליף או שינה מילה אחת בחברתה. וכשהרבי סיפר את הסיפור היינו כולנו "מחושמלים" רתוקים לכל מילה.

וכשאני מדבר כעת, אני רואה לנגד עיני את הרבי. אני רואה אותו עכשיו איך שהוא יושב ומספר את הסיפור. הרבי יושב כאן ולא רחוק יושב הרב קופרשטוק, ומסביב כולם מצטופפים מקשיבים בהשתוקקות גדולה. והרבי היה מאד בשמחה. וכך סיפר:

בגלובאקע באותה תקופה עליה אני מספר - פתח הרבי את סיפורו - היה רק עולמישער רב, מפני שאז עוד לא היו חסידים. ואותו רב היה למדן גדול, והיות שבאותו הזמן לא היה לוועד הקהילה די כסף לשלם לרב כל צרכיו כפי המגיע לו, היו אפוא משלמים לו סכום זעום שלא הספיק כלל לפרנסתו.

מה עשו הרב והרבנית? פתחו חנות למצרכים שונים, והרעבעצן היתה עומדת בחנות ומוכרת כדי לעזור בפרנסה, ועם כסף שהיו מקבלים מהקהילה היו מתפרנסים איכשהו. אבל כדי להחזיק את החנות היה צריך גם לספק סחורה כדי שיהיה לה מה למכור. מה עשו? שנים ארוכות, פעם בשנה, היה הרב נוסע ללייפציג, שם היה קונה את הסחורה ומביא אותה לרעבעצין. כך היה מדי שנה.

אך כשהרב היה נוסע ללייפציג הוא היה סוטה לזמן-מה מהדרך הרגילה והיה עובר דרך מעזריטש ונכנס למגיד. לא, הוא לא נסע למגיד בתור חסיד לרב, שהרי סיפרנו כבר שהוא היה עולמישער, אבל מכיון שהיה ידוע בעולם כולו שהמגיד ממעזריטש הוא גאון גדול, היה אפוא הרב נכנס למגיד ומציע לפניו את כל הקושיות והשיטות בסוגיות השונות שהצטברו אצלו במשך השנה, המגיד ממעזריטש שמע את כל קושיותיו ותירץ לו את הכל. רק לאחר מכן הרב היה ממשיך ללייפציג, כך נמשכו הדברים במשך שנים רבות.

באחת השנים נסע הרב ללייפציג, וכהרגלו סטה מהמסלול והגיע למעזריטש. כשהגיע לביתו של המגיד חסם הגבאי את דרכו ולא נתן לו רשות להכנס. אתה זוכר אותי? שאל הרב. בוודאי! השיב המשמש, אבל כעת אי אפשר להכנס לרבי. הרבי מתפלל.

מתי אפשר יהיה להיכנס? כשהרבי יסיים להתפלל! השיב המשמש. שב כאן בנתיים, וכשהרבי יסיים את תפילתו, תוכל להכנס פנימה. התיישב הרב ונטל ספר ושקע בו. חלפו שעותיים-שלוש והרבי טרם סיים את התפילה. רק כעבור חמש שעות יצא הגבאי והורה לרב להיכנס פנימה. נכנס הרב למגיד וכדרכו שאל את כל שאלותיו והרבי ענה לו על הכל, והכל בא למקומו בשלום.

בטרם יצא הרב, פנה אל המגיד ואמר: רבי יש לי עוד שאלה אחת אליך.

שאל בני. פעם רציתי להתפלל עם כל כוונות האריז"ל ושאר המקובלים, ובמשך זמן-מה אכן התפללתי כך, אבל התפילה לא ארכה יותר מאשר שעה וחצי - שעתיים, ואילו כאן אני רואה שהרבי התפלל חמש שעות רצופות! ילמדנו רבינו מה עשה בחמש שעות הללו? השיב לו המגיד: אענה לך! אתה נוסע כל שנה ושנה ללייפציג ואתה עובר אצלי כאן. כמה זמן זה לוקח לך? חודש ימים. וכמה כסף עולה הנסיעה? אוה, הרבה כסף. ואת הדרך ללייפציג אתה יודע? בוודאי שאני יודע! אני נוסע כל כך הרבה שנים כך שאני מכיר את כל הפסנטיות, כל הבייבעלעך וכל הבערגלעך וכל השטיינדלעך וכל הגרייזעלעך הכל אני מכיר, משום שאני נוסע בדרך הזאת שנים רבות. שוב הקשה המגיד ממעזריטש בניגון: אם כן למה אתה מוציא על הנסיעה כל כך הרבה כסף, ומה גם שזה לוקח לך כל כך הרבה זמן, אם יודע אתה את הדרך כל כך טוב, הרי אתה יכול לשבת

בביתך ולצייר במחשבתך את כל הפסנטיות, כל הבייבעלעך וכל הבערגלעך וכל השטיינדלעך וכל הגרייזעלעך ואז תחסוך הרבה זמן והרבה כסף. רבי, השיב הרב באי-הבנה, אני צריך להיות שמה משום שאני צריך סחורה. (בניגון:) אהה, כשצריכים סחורה מוכרחים להיות שם. זו הסיבה שזה לוקח כל כך הרבה זמן, אמר המגיד במובן רב משמעות

אני חי את הסיפור הזה - סח

הרב שלמה רפפורט - עדיין לנגד עיניי, אני רואה את הרבי יושב כאן, והרב קופרשטון יושב ליד, וכולם עומדים מסביב פעורי פה. הרבי סיפר את הסיפור בקול רם מתוק ונעים. וכשהרבי חזר על התשובה של המגיד הוא אמר את זה בניגון למדני מיוחד, איך שהרבי סיפר סיפור זה היה פנטסטי, כל מילה היתה במקומה ולא אמר מילה שלא במקום. כמו אחד שסופר יהלומים וכולם הקשיבו פעורי פה. כל חיי מסיים ר' שלמה רפפורט את סיפורו - לא אשכח את אותו מוצאי-שבת קודש תרצ"ב בגולובאקע.

שנתיים לאחר מכן - ביום שני כ"א סיוון תרצ"ד - שוב ביקר אדמו"ר הרי"צ בגלובקע

ושהה בה עד יום שלישי ו' תמוז. ביקור זה גרם התרוממות בקהילה החסידית. בביקור זה הוא הקים "איחוד הרבנים, השוחטים ובדוקים והבעלי בתים" של כל קהילות חסידי חב"ד בפלך וילנה. בה' תמוז נאמו גבאי וחשובי הקהילה בביתו של הרב קופרשטון והודיעו לרבי שקיבלו על עצמם להקים סניף של ישיבת תומכי תמימים בהעיר. ואכן, מימשו את ההבטחה ובמקום קמה ישיבה משגשגת ופורחת. לאחר הביקור הדפיסו המאמרים והשיחות שנאמרו שם וגם קטעי זכרונות בקונטרס מיוחד "דער בעזוך אין גלובאקע" שנדפסה לאחר מכן כחלק מ'לקוטי דבורים' חלק ב' (ולקמן פרק ד') נביא תיאור מורחבת של הביקור בעיניו של ר' גרשון חאנאוויטש (מילדותו).

בתי כנסיות בגלובאקע

ארבע בתי כנסיות של חב"ד היו בהעיר¹²:

א) מנין הליאדי¹³ - בית כנסת קטן שהשתייכו לחסידיו של האדמו"ר הרב חיים שניאור זלמן מליאדי (בן הצמח צדק) והשלשת שלו. (או אולי נבנה בתקופת אדמו"ר הזקן בליאדי (מתקס"א עד תקע"ב))¹⁴.

11 נביא פה סיפור מופסי של הרבי שכנאה קרה בעירנו מס' כתר מלכות מהרח"י אייזנבך ע' קלד: הגאון החסיד המפורסם רבי מנחם מענדל קופרשטון זצ"ל נאב"ד גלובאקי ובערוב ימיו מגדולי רבני חיפה ברצותו לבאר ולתאר רבי מהו היה מספר את הסיפור הבא שבדידיה הוי בעירו יצא רינון על נערה אחת והקול הלך וגבר במצב שכזה פשוט שלא היתה יכולה שום שידוך הנון כאשר נסע לרבי אדמו"ר הרי"צ זי"ע סיפר הסיפור לאשורו הרבי עצם עיניו לכמה רגעים ולאחר מכן אמר טהורה היא מניע ללה שידוך טוב אין צריך לומר שעד מהרה השתרכה ונישאה לבחור ירא שמים והעמידו בית לתפארת שמעתי מהרב ר' פנחס לייבש הרצל ז"ל והרב נחום רבינוביץ ז"ל ששמעו מפיו.

12 המדע על הבתי כנסיות מבוססים בעיקר על מאמר "חיים בגלובאקע" (באנגליש) מש' קאהל, שמויסדים על זיכרונות ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש. ר' גרשון הוסיף שהיה עוד מנין של החסידים בבית של נביר אחד, שלא יכל לדרוך על רגל לבית הכנסת.

13 ברשימה אחת מזכרונות ר"נ הובא שהיה נקרא "מצקאווער מנין" והיה שם שמש שלמד בליובאוויטש (הנבאי דליאדי היה מענדל גלא, ולאחריו שמריהו זעלדאן).

14 ראה בתולדות חב"ד פולין ע' 30 שנים בדאקשיץ (הסמוכה מאוד לגלובאקע) היה ביהכנ"ס ליאדי (ונם מנין סטראשעלער). ויש סוברים שמן הפשוט הכוונה הוא על חסידי הרחש"ז מליאדי, אולם קצת מחר שהיה רק מנין לחסידי ליאדי ולא לקאפוטס - שהיו נוכחות רבה בהעיר. וע"כ יוכלים גם לומר שליאדי היה על שם האדמו"ר הזקן, וביהכנ"ס ליובאוויטש נפתח אח"כ בזמן אדמו"ר המהר"ש (ובפרט שמשמע שחסידי ליובאוויטש (בתחלה) היו מיעוט מחסידי חב"ד בעיר - ומשמע שהם פרשו מן הרוב והיה מתאים שהם יבנו ביהכנ"ס חדש משלהם).

אחד מבתי הכנסיות בגלובאקע

(ב) הסרטאשעלער שול - (או רויטער מנין בגלל שבנוי מלבנים אדומים) בית כנסת גדול ומפואר שהיתה נקראת על שמו של תלמיד אדמו"ר הזקן הרה"ק ר' אהרן מסטראשעלע, שחסידיו היו מתושבי העיר, כדלקמן, והתפלל שם 2000 מתפללים¹⁵.

(ג) הלויבאוויטשער שול - (גם נקרא חסידישע שול) כל השנים היה הבית כנסת נחשבת כקטנה (ובנוי מעץ), אבל במאה ה-20, החסידים הרחיבו את הבנין (ובנוה מצעמענט) עד שעשוהו לבית הכנסת הכי גדול שבכולם (מחב"ד) שבה התפלל כ-500 מתפללים. אולם מעולם לא השלימו את השיפוצים בגלל חסרון ממון, ותוכו לא היה כבדו. ובבית הכנסת זו בלבד היה חדר שני לחבדניצר ציימער¹⁶.

(ד) הבלויער מנין - ע"ש שהבנין והחלונות היו כולם בצבע כחול (בלוי). ובניגוד לג' הראשונות שהיו במזרחו של העיר, זו היה במערבו (והיה נהר "בערעזבעטשער" שזרם באמצע) והתפללו שם כ-3000 מתפללים.

שאר בתי כנסיות של גלובאקע (שלא השתייכו לחב"ד) היו: (א) הבית המדרש - ששם התפללו הרב הליטאי. (ב) ההויכער מנין - כי היתה לה גג גבוה. (ג) הבוקר שול - על שם שהתפללו שם בהשכמה. (ד) השול אצל הגשר (במערב העיר). (ה) והשניידער'ס שול שנהרסה מסביב תר"צ. ובחורבן גלובאקי נכתב שהיה עוד ביהכנ"ס א' עד שהיו עשרה בתי כנסיות סך הכול.

15 ובו התפלל ר' בן ציון - כיון שהיתה ליד ביתו (הנבאי היה ש"ב ר חיים שפייער).

רבני העיר גלובאקע

הרבנים הליטאים

אלו הם הרבנים הליטאים הידועים לנו:¹⁶ (א) הרב אברהם ליכטשטיין¹⁷ שהיה רב בגלובאקע משנות תק"ע - תקע"ו (לערך¹⁸). (ב) לאחריו שירת הרב לייב הכהן המכונה

הרב שמואל מוהליבר

לייבלה צערטלס¹⁹ והיה שם לכמה עשרות שנים²⁰. (ג) בתר"ח מילא מקומו ברבנות תלמידו²¹ הרב שמואל מוהליבר (מראשי תנועת 'חובבי ציון') - ה"העילוי מגלובאקע", שהיה יליד העיר. לא האריך זמן משרתו בעיר ורק שש שנים לאח"ז בתר"ד עבר לשאק.

(ד) ומקומו נתמלא ע"י הרב אהרן מרגליות²² שהיה שם עד תרס"ב קרוב ל' שנה²³. (ה) לאחריו הרב יוסף הלוי קאץ²⁴ רב פה לארבעים שנה מתרס"ב - עד שנספה בשואה בתש"ב. (ו) חתנו הרב ד"ר הלל זלמנוביץ²⁵

16 המגיד מישרים של גלובאקע עוד קודם הרב ליכטשטיין היה הרב פנחס אלטשול "המגיד מפאלאצק" שהיה מקורב מאוד להגר"א, כ"כ נכדו הלל נח שטיינשנייער בעיתון "היום" 17 ס. פטרבורג אקטובר 1887. אבל להעיר שבקריה נאמנה במקום שהוא מצוין (ע' 236), לא הובא שר' פנחס היה בגלובאקע, אבל משם גם רואים שהוא בכלל סמך על הלל נח שטיינשנייער (בכלל ז'על המידע אודות סבו, ולכאורה פשוט שכח לכתוב כל המידע. וראה ישרון חלק ד' ע' שכת ואלך סקירה על חייו ופעולותיו של ר"פ.

17 ראה מה שמסופר בס' "עיר לסק ותכמי" 3 ע' סח אודות היותו "מתנגד". והיה נכד ר' נתן (שנם לא היה חסידי) אחיו של הצדיקים ר' אלימלך מליזענסק ור' זושא מאניפולי.

18 השערה זו מיוסדת ע"ז שבתקס"ח היה רב ב'זאלין (ראה ספרו "אשל מגדנות"). תקע"ב היה אב"ד של הלובאק (ראה ספרו אבן תקומה). ובתקע"ז רב ב'אניקסט (ראה ספרו המחזה).

19 נכדו ר' יעקב לנדא (בזכרון קורניץ) לא מכנהו כ"חסידי" בעוד שהוא מכנה חתן שלו רש"י כחסידי - ובמילא מסתבר שר' לייב לא היה חסידי.

20 בלוח אחיאסף (תרנ"ד) יש מאמר מלא על חיי הרב שמואל מוהליבר (שעוד נכתב בחייו) ושם כתוב (ע' 245) שהר"ש היה תלמיד מובהק של הרב דגלובאק ר' לייב צערטלס ולמד איתו שנים אחדות בנעוריו (בנוסף ללימודיו עם אביו). ומכאן מוכח שר' לייב בודאי היה הרב דמתא בין השנים תקצ"ד-תר"כ שמואל היה בן עשר (כיון שהחל ללמוד נפ"ת עם אביו בגיל שמונה וכבן י' נתפרסם שמו בכל האזור כמש"ש) עד גיל ט"ו שאז עזב ר' שמואל את גלובאק והלך לגור אצל חותנו. ומסתבר שר' לייב היה בגלובאק עד תר"ח שאז ביקש אנשי העיר לר"ש למלא מקומו של רבו ברבנות. זאת ועוד שלפי דברי צאצאו הר' יעקב לנדא, ר' לייב קנה שמו כאב"ד הלובאק והם נר בעיר חתנו שלו רש"י במשך ימי חייו, ומוכח שרבנותו האריך הרבה יותר משש שנים.

21 ראה הערה הקודם.

22 ראה להלן ב"מילואים" לביאוגרופי שלו המורחבת.

23 לאחר פטירתו של הרב אהרן, פרצה מחלוקת קשה בין בנו הרב יעקב מרגליות/יעקבסאהן ובין הרב יוסף קאץ. פרטי הפרשה אינם ידיעיים לנו, אולם מזה שאפילו שלושים שנה לאח"כ, עדיין היה לרב קאץ מנגידים מהליטאים על זה, מובן שהיה משהו בלתי נשכח. אזכרה מהפרשה מובא במכתבו של הרב קופרשטון להרבי הריי"צ, ראה גנזיה חלק י"ד ע' 21.

24 כ"כ בחוברון גלובאק: קרא לעצמו "הוויינטער", כי בא מהעיר ההליטאית הקטנה ווייזשט. הוא היה מצאצאי שושלת ארוכה של רבנים. השתייך לתנועת מזרחי ולקח חלק פעיל בענייני הציבור. אביו היה הרב חיים הלוי קאץ רב של העיר פומפיאן בליטא, ראה עליו (ומשפחתו) בארוכה במבוא לספר חידושי "נחלת חיים".

25 אביו היה הרב מ"מ זלמנוביץ מוויילנא (לכאורה ה"ה המח"ס "מחזה אברהם" י"זכרון הלל" ועוד.

(ששימש רשמית כרב של קבוצה קטנה מהחסידים - אבל לא היה חסיד) מתרצ"ב - עד שנספה בשואה.

הקהילה החסידית בגלובוקי החלה לגדול ולהתחזק בתקופת הצמח צדק, ומאז מונה לה רב חסידי משלה. כך נוצר בהקהלה תקדים של שני רבנים - אחד ליטאי ואחד חסידי - ששרתו ביחד כרבני העיר. וכמו שכתב הרבי הריי"צ אודות תקדים זו בגלובאקע שהיא "חזקה הקבועה מימי קדם"²⁶. ואלו הם הרבנים מן החסידים:

הרבנים החסידיים

(א) הראשון שידוע לנו הוא הרב **מרדכי חפץ**²⁷ (קאמינר) ששימש כרב חסידי בגלובאקע עוד בחייו של אדמו"ר הצ"צ (הרבה לפני תרכ"ו (ראה בהערה)²⁸). היה גאון בנגלה ובדא"ח והיה מקושר לאדמו"ר הצמח צדק והצ"צ ג"כ היה מחבבו. ולאחר פטירתו היה מקושר לבנו אדמו"ר מהר"ל מקאפוסט ואח"כ לאחיו אדמו"ר הרחש"ז (בית רבי ע' קכח).

**הרב יוסף קאץ (מתמונה)
החתונה של רמ"ל
(ראדשטיין)**

[בשר"ת צמח צדק (אה"ע ח"ב ס' רמז) יש תשובה על שאלה ששאל רבה של גלובאקע בענין גיטין. ואינו מובא שם שמו של הרב (כיון שזה היה העתקת הצ"צ שהעתיק לעצמו וחסר פרטים כאלו) ויכול להיות שזו הרב מרדכי חפץ, או שהיה רב אחר שהיה שייך לחסידי חב"ד עוד בתקופת הצמח צדק.]

(ב) הרב **דובער גרינהוז** היה רב בגלובאקע בסביבות שנים אלו, וכנראה מטעם החסידים, אבל אין הרבה ידיעות עליו, רק מה שהובא באוצר הרבנים אודותו (מס' 4515): **הרה"ג רבי דובער גרינהוז** רב גאון מפורסם בדורו. רב בהלוקה ולהיטוב עלה לחברון. בנו הרב **רבי זלמן גרינהוז**²⁹.

26 באג"ק שלו חלק יז ע' כ.

27 ראה להלן ב"מילואים" לביאוגרפיה שלו המורחבת.

28 תולדות חייו בקיצור הם: נולד תק"ע (שה"נ ח"ג מכת"י) למד אצל הגאון הר"ר מרדכי מלצר (קלאצקי, שניהל ישיבת רמילס בוילנא עד תרי"ב) וגם היה תלמיד חבר להר"ר יצחק שירווינטער מו"ץ ור"מ דק"ק ווילנא. תחלה היה רב בזופראן ומשם עבר להיות האב"ד בגלובאקע. אח"כ הלך לקאמין לשרת שם בקודש ומשם ואילך היה ידוע כר' מרדכי קאמינר. בתרכ"ו - שנת פטירת רבו הצ"צ - הר"מ כבר נמצא בהעיר החסידי דיסנא (ומשם תמך פומבית בנשיאות האדמו"ר מקאפוסט) כמו"צ שם וגר שם שאר ימיו (עשרים שנה בערך). ועוד ראה עליו בנחלת אבות ע' 78.

29 הרב זלמן גרינהוז [בנו - היה] רב גאון מפורסם מו"צ במוסקבה. נכדו הרב רבי דובער נורדון רב ב'זיטקוביץ (שם מס' 5623)

ג) הרב משה גרשון באגין³⁰ - חסיד מקאפוסט³¹ (אביו של הרב חיים באגין - רב מפורסם ובא כח של חסידות קאפוסט-באברויסק בכולל חב"ד)³². לא נודע בדיוק מתי הגיע ר' משה גרשון³³, אבל נראה שהגיע מספר שנים אחר הרב חפץ (וגרינהוז), והאריך ימיו שם עד קרוב לסוף העשור של תר"ס³⁴.

**תמונת הרב מאיר באגין
מגלובאקע בנו של הרב
משה גרשון**

[ומעניין שבסוף הס' אילמה רבתי (דפוס תרמ"ג) מופיע שמותיהם של הר' משה גרשון ור' אהרן מרגליות כקונים, ואצל שניהם נרשמו שהם מו"צים בגלובאקע, המורה על העובדה שבגלובאקע היו שתי רבנים לשני המחנות.]

ד) הרב אברהם מקובצקי
שהיה רב פה לזמן קצר - כנראה מטעם החסידים³⁵.

**הרב אברהם
מקובצקי**

ה) אח"כ שימש הרב אברהם האנעלין³⁶ - גם חסיד של קאפוסט - כרב ור"מ בהעיר. הוא היה דמות נערץ בגלובאקע עד שבנו בני העיר אוהל מיוחד על קברו לכבדו במותו³⁷. אורך משרתו היה בערך מתר"ע עד י"א אלול תרע"ט³⁸.

ו) כמה שנים חיו החסידים של גלובאקע בלי רב³⁹ מאז שהרב האנעלין נפטר, והסיבה לזה היה (בלשונו של העורך של 'חורבן גלובאק' (ע' 28)): "זיי האט פאר זיך נישט געקענט

30 ראה להלן ב"מילואים" לביאוגרופי שלו המורחבת.

31 סמכנו על זה ש-א) בא אחרי רב מרדכי חפץ שהיה חסיד מפורסם ממחנות קאפוסט. ב) בנו ר"ח היה חסיד דגול של קאפוסט. ג) גם נכדו ר' שלמה באגין בן בנו ר' מאיר היה תלמיד ישיבת בוברויסק.

32 רמ"ג נולד בשנת תקפ"ה לאביו הרב שלמה ולאמו מרת רחל באגין בעיר איגומן במחוז מינסק ברוסיה. אביו היה הרב של העיר ובא משלשלת רבנים של כמה דורות. הרמ"ג שהיה נקראת "העילוי מקרופקי" היה למדן גדול וחסיד נלהב. התחתן עם אשתו מרת טעמא (נולד תקפ"ז) בשנת תר"ז לערך.

33 כי פעם ראשונה שראינו שמו בגלובאקע הוא בתרל"ה.

34 בתער"ב הוא כבר אינו נמצא בין החיים, ראה אהלי שם ע' 123, ויש מכתב מתרס"ד מבנו ר' חיים, שהוא מזכיר הרמ"ג כבין החיים.

35 נולד תק"ל בערך בסוקולוקה, מתלמידי וולוז'ין, התחתן תרנ"ו, ולמד קודם בישיבה א' ואח"כ בקולל קובנה, ומשרתו הראשונה היה בגלובאקע (ועולה יפה, ששירת מיד אחר הרמ"ג באגין - בסוף העשור של תר"ס - וקודם שהגיע הרב האנעלין). ראה תשורה מקובצקי-גרינברג (תשע"ה). ועולה משם שאף שלא היה חסיד במונח המלא, היה שייך לחסידות. וא"כ יותר מסביר שהיה רב לחסידים ממתנגדים כי לא היו להמתנגדים כ"כ זמן בלי רב. ולאחר הרב האנעלין - משמע מחורבן גלובאקע - לא היה רב אחר עד הרב ראבינזאהן (ראה לקמן בפנים).

36 ראה להלן ב"מילואים" לביאוגרופי שלו המורחבת.

37 כי היו לו הרבה תלמידים קרובים, ובפרט הרב שלמה באגין, שהביע כמ"פ בעיתון שלו דברי תביבות עליו (ראה לדוגמא גלובאקער שטימער אוגוסט 12 1938).

38 מתי בדיוק התחיל אינה ידוע אבל רואים אותו כאב"ד בגלובאקע בסיון תער"ג, ראה עיתון המודיע (מפאלטאווע) מ"ד חשון תער"ד. ולתאריך היארצייט שלו ראה עיתון גלובאקער שטימער מיום אוגוסט 20 1937.

39 זהו הלשון בחורבן גלובאקע ע' 28.

הרב מנחם מענדל קופרשטוץ

הרב יוסף זונדל ראבינזאהן

צופאסן קיין רב⁴⁰ עד שסוף סוף נתקבל רב לא חסידי הרב יוסף זונדל ראבינזאהן⁴⁰ לקחת את מקומו⁴¹. היה הרב של החסידים בגולובאקע מתרפ"ה בערך⁴² עד תר"צ כשעזב למלא מקומו של אביו ברדושקוביץ.

ז) הרב מנחם מענדל קופרשטוץ שהגיע אחריו בקשיים גדולים, ועזב בתרצ"ה להיות הרב בחיפה בארץ הקודש. בנעוריו למד בתומכי תמימים ליובאוויטש ואחר חתונתו שימש כרב בכמה קהלות, ביניהם פולטבה ופוסטוב, עד שפקד הרבי עלי לעבור לגולובאקע⁴³.

ח) הרב יצחק אר' הלוי מנדלבוים מתלמידי תומכי תמימים בוורשה שבא למלאות מקומו. נספה בשואה בתש"ג.

40 כך הוא מתואר בדברי בנו בס' זכרון רדושקוביץ: אבי ר' יוסף זונדל נולד בעיירה קרוקי בליטא. עוד בילדותו הפליא בכשרונו ובהתמדתו בלימוד התורה ובניל רך ידע את התנ"ך בעל פה. למד בישיבת וולוז'ין והיה תלמיד מובהק של הנצי"ב שהאציל עליו מרוחו. היה בקי בכל חדרי התורה ובעל זכרון אדיר, איש אמת ותמים בכל דרכיו. שימש ברבנות בערים פלשצניץ וגלובוקי, ובשנותיו האחרונות אב"ד דרדושקוביץ עד יום מותו. ע"כ.
ר' זונדל התחתן עם בתו של הרב נחום שפירא ה"עילוי מדוקשיץ" אב"ד שאט ושאווייל - ומגדולי תנועת המוסר. היה א' מהאברכים שלמדו בכולל הפרושים בקובנה שהוסד ע"י הרי"א ספקטור ור"י סלנטר במטרה לספק ללומדים גדולים לשבת וללמוד ולהגיע להוראה עד שיקבלו משרת רבנות בעיר א' בישראל. ר' זונדל שהיה מעריץ חזק של הכולל ואף כתב פ"א בפומבי דעותיו בנוגע עתידו של הכולל, למד שם כמה שנים עד שבתר"ס עזב והלך להיות הרב בהעיר פלשניץ.

41 חתנו ר' שמעון לוי ביאלוסטוקי היה מנהל תפארת בחורים בגולובאקע. אבל כבר עזב באב תרפ"ז, וראה זכרון לדיסנא ע' 35 על חתן של הרב שבסביבה.

42 הוא אינו בתמונה של החתונה של רמ"ל ראדשטיין בחשון תרפ"ה, אבל משמע שהגיע לאח"ז במשך השנה, ובכסלו תרפ"ז רואים חתימתו ב"דאס ווארט" כרב בגולובאקי.

43 ראה הספר עליו 'עד נאמן', מ"מ אדלר תשפ"ב.

ישיבת תומכי תמימים בגלובאקע

גלובאקע לא היתה ישיבה (קטנה) רשמית. אחרי הלימוד בחדר אצל א' מהמלדמים בהעיר (הכי מפורסם שבהם היה ר' יוסי טישעס⁴⁴), היה הילד הולך לא' מהישיבות בהסביבה, והילדים של החסידים היו נוסעים בעיקר להישיבה החב"דית שבעיר דאקשיץ הקרובה. בדאקשיץ היתה ישיבה משנת תרס"ג כבר - שנתייסדתה כתוצאה מהפצרת בני העיר להנהלת תומכי תמימים בליובאוויטש לפתוח מחלקת בעירים. ובמשך הזמן הפכה הישיבה להכיל כל בני החסידים בהאזור - כולל ילדי גלובאקע.

יש שייחסו את העובדה שדאקשיץ נחשבה לעיר של חסידים - בניגוד לגלובאקע - לכך שבחורי הישיבה, שבאו מעיירות אחרות ללמוד בדאקשיץ, היו נושאים לבסוף מבנות העיר, וכך - ממילא - הלכה העיר והשתנתה עד שנהפכה לעיר של כולו חסידים. לא כן בגלובאקע, ששם הבחורים החסידיים נסעו ללמוד בחוץ - ונותרה העיר כמחציתה חסידים ומחציתה לא⁴⁵.

אלא שבמהלך ביקורו של הרבי בגלובאקע בקיץ תרצ"ז, החליטו אנ"ש שיחיו לייסד ישיבה - סניף של ישיבת תומכי תמימים - כהכרת הטוב על הזכות הגדולה שנפלה בחלקם לארח את הרבי בעירם. כעבור כחצי שנה, בחשוון תרצ"ה, הציע הרבי את הרב בן ציון מיצפליג להתמנות כראש הישיבה בסניף החדשה⁴⁶. ומיד התאספו 'ועד הישיבה' ועשו שטודעם לרשום הילדים להישיבה שיפתחו בסוף חודש חשון ההיא⁴⁷.

ה'קול קורא' על דבר התייסדות הישיבה (גלובאקער לעבן, 2 נובמבר 1934).

בעת שר' חאצ'ע פייגין שימש כמזכירו של הרבי היה עסוק לגמרי בעבודת הקודש ולא היה בידו זמן להגות בתורה כלל. הדבר היצר לו מאוד, בהיותו תלמיד חכם המתענג בתלמודו, והוא החליט להיכנס לרבי ולבקשו להניח לו ללמוד

44 כ"כ בחורבן גובלאק.

45 גלובאקער לעבן דצמבר 30, 1932.

46 עד נאמן ע' 62.

47 ראה המודעות בגלובאקער לעבן מאותה תקופה.

שעה לעצמו מדי יום. כשנכנס לרבי והרצה את דבריו, החל הרבי לדבר אליו כאילו לא שמע כלל את דבריו "אין גלובאקע איז ניטא קיין חדר! פאר צו אהין און זיי מסדר א תלמוד תורה בעיירה גלובאקע". ר' האצ'ע הבין שהרבי מתעלם מדבריו והחל לבכות. אמר לו הרבי מה רצונך, הרי גם אני נמצא באותו מצב וכי לי יש זמן ללמוד? איז וואס, זאל מען זיצען מיט ליידיקע הענטל?! והרבי החל גם הוא לבכות. כשראה ר' האצ'ע את בכיו של הרבי הרים את קולו ביללה גדולה עוד יותר והזדרזו לצאת מהחדר.⁴⁸

אולם לפועל נדחתה הדבר עד אחר הפסח של תרצ"ה (אולי היה קשור עם עזיבת הרב קופרשטון מגלובאקע באמצע חודש כסלו תרצ"ה ועיסוקם עם התמנותו של הרב החדשה הרב מגדלבוים). ובח' אייר - כך פורסם בהעיתון - התחילו הלימודים ע"י ראש הישיבה הרב בן ציון מיצפליג. וסיימו שם שנשארו מקומות פנויים לקבל יותר בחורים עם צרכיהם של אכילה ולינה.⁴⁹

ליתר חיזוק ועידוד עבור הישיבה החדשה, כתב הרבי - כחודש לאחר מכן, ביום י"ב סיון - מכתב קצר לבני העיר, אשר פורסם על ידי ועד הישיבה בעיתון המקומי.⁵⁰ המכתב הזה מופיע כאן לראשונה מאז פרסומו המקורי בשנת תרצ"ה, שכן עד כה לא נמצא בדפוס באף מקום (לידיעתנו - גם לא בכרכי אגרות קודש של אדמו"ר הרי"צ):

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש
אל ידידינו אנ"ש בע"ת גלובאקע יע"א ד' עליהם יחיו.
שלום וברכה.
למותר לבאר גודל ענין הישיבה אשר במתנ"ס הסי' ונחיצותה לכללות
אנ"ש ש' אשר בהגליץ כ'ו, כי ישיבה ומקום תורה הוא המאחד המקשר והנותן
רוח חיים בכל מפעליהם הטובים של אנ"ש ש'י.
ובזה הנני מבקש את כא"א מא"נש ש'י להשתתף בעושה ומעשה לסוכת
קיומה והתשתחותה של הישיבה במתנ"ס הסי', ובגליץ הדבר הזה יברכם השי"ת
בכל המצטרף להם בגור.
ידידכם הדו"ש ומברכם בגור' יוסף יצחק.
דא גיבן מיר די העתקה פון דעם בריוו פון כ"ק אוימ"ר שליט"א
מליובאוויטש, יועלכער ווענדעט זיך מיט א הייסן אסעל צו דער באזעץ-
קערונג פון גלובאקע און אומגעגנר צו שטיצן די ישיבה.
ועד ישיבת "תומחי-תמימים" דליובאוויטש בגלובאקע.

48 הובא ב'אלה תולדות פרץ' ע' 683.

49 גלובאקער לעבן מאי 17 1935.

50 גלובאקער לעבן 21 יוני 1935.

כך נשתייר הדבר עד לסיום הקיץ. אך סמוך לראשית הזמן החדש, הודיע ראש הישיבה, ר' בן ציון מיצפליג, על החלטתו שלא להמשיך בתפקידו שם⁵¹, ומיד החלו החיפושיים אחר מי שיוכל לשמש כראש ישיבה במקומו. אך הדבר נמשך זמן מה, ובינתיים הגיע חודש אלול - והישיבה לא נפתחה. הצד שכנגד מיהרו בינתיים לפרסם שהישיבה נסגרה לגמרי, ודברים אלו גרמו לחולשה ניכרת במספר הנרשמים לזמן החדש.

ורק בסוף חודש תשרי תרצ"ו נמצא מי שימלא את מקומו של ראש הישיבה - הרב ירמ' אלאי מדאקשיץ. חברי זעזע הישיבה פעלו בזריזות ודחקו בו שייגיע עוד לפני שבת בראשית, כדי שיהיה ניכר לעין כל שלא בטלה הישיבה כלל וכלל⁵². ואכן בתוך כמה ימים בד' חשון התחילו סדרי הלימודים של זמן החורף (כמו שפרסמו בעיתונים).

מבוא - גלובאקע

(פלר וילא)

לדבר סדר הקבוע בלימוד גמ' קצור שו"ע וחומש עם פרש"י, ומומים עם התלמידים בכל יום גם פרק תנא' למען להכניס בלב התלמידים רצון ודרכי ונהגיו החסידות. למטרה זו גם כן עורכים לפעמים בוקא דפגרא וכדומה התורות הנק' ספארציינגען. מספרים או לפני התלמידים סיפורי מעשיות של צדיקים ומסבירים להם ענינה של החסידות ומעוררים אותם להתנהג בדרכי ונהגיו חסידים. באותה הזדמנות נדברות חברים באהבה ואחווה כדרכי ונהגיו החסידים. מקום הישיבה הוא בבניהינז הגדול הנק' גמני' שטארשעלער.

התלמידים מקיימים תשדד מסודרים על ידי ועד הישיבה באש"ל בדרך כבוד גמור כראוי לבני תורה. מקור הספקת הישיבה הוא מתשלומי חודש סאניש גלובאקע וכן מנדבות וטובות שונות. אמנם אחר כל זה נמצאת הישיבה במצב דחוק ודמיצט.

בצורה גלובאקע - מודיע אותנו הלאה יידישו רבי'ע שו"ב הנ"ל - ישנה גם כן בקיעות ללימוד דמ"ח ברבים, הקביעות

יידישו הנכבד ור"מ אי"א מוה"ר בן ציון האנאוויטש שר"ב גלובאקע מודיע אותנו במכתבו מסדר הלימודים סניף ישיבת תורת במחנה ווילנא התפתחותה. בעת בקורו של כ"ק אדמו"ר שליט"א בגלובאקע בשנת תרצ"ד עורר את יידישו אנ"ש דשם שיתקטן בדבר יסודי במחנה המודיע משיבת תורת שיתנהג באותו הרוח המיוחד של "תומכי תמימים". דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א עשו פרי ויידישו הנהגה התקטן ואח"כ תורת הו"ח מוה"ר אהרן בן ציון נכון קבל צ"ע להביא הענין הנשגב הזה מהכח אל הפועל. תל"ל בהשתדלותו ובעזרת יידישו אנ"ש, הנה למרות כל המניעות והקשיבים שהיו על הדרך, עלה בידם בעזרת יסוד ישיבה קטנה בתוך סניף ישיבת תומכי תמימים המרכזית בווארשא-אשטאדעק. הישיבה הוו נחלת לשל"ס סוחר. מתחלת נברא עד גמ"ח בעין ומתחלת ע"י דע' מפורסם שנמנהג בהסכמת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

לאחר מספר חודשים החליף אותו בתפקיד ראש הישיבה ר' בנימין אסתרין (שגם הוא, כמו קודמו, היה מתלמידי ישיבת מיר). הישיבה הורכבה משלוש כיתות, ולפני פרוץ המלחמה הגיע מספר התלמידים בה לכ-60 בחורים⁵³. וכך תיאר השו"ב ר' בן ציון האנאוויטש - ממנהלי הישיבה - לעורכי 'התמים' בקיץ תרצ"ו (חלק א' ע' 420 ואילך).

קשה לקבוע בוודאות את מצב הישיבה בסוף ימיה. לפי המתואר ב"חורבן גלובאקע" עולה כי תומכי תמימים התמזגו עם הישיבה של הליטאים. אולם קשה לומר כן, וגם מסתבר שלא חששו

ב"ה דינסטיק כ"ה שבס' אין צוואמענהאנג מיט דער סארעקומענער שכתה בר-מצוה פון איינציקן אייניקל פון גלובאויטשער רבין ש"י"טא, האט דער ועד פון דער היגער ישיבה, תומכי-תמימים איינגעארדנט אין הייז פון שו"ב ר' בן-ציון כאנאוויטש נ"א. א סיינעלעכע סעודה פאר אלע תלמידי הישיבה חוץ די תלמידים האבן אויך גענומען אן אנטייל אין דער שכתה דער רב הרב מאנדלבוים ש"י"טא. דער ר"מ הרב בנימין אסתרין נ"א און ס"ר חשובע בע"כ פון שטאט. אין קורצע ווערנטער קערט אויך הרב מאנדלבוים די בארייטונג פון דער שכתה און אונטער די קלאנגען פון הברישע ניגונים און חסידישע רי-סורים אין זיך דער עולם בין איין די שפערסטע אונז-שעהן ווייזער גוט משמח אין א סיינעלעכער און געהויבענער שטימונג גייט זיך דער עולם פאנאנדער.

פרסום משבט תרצ"ו על חגיגת הבר מצוה של נכד אדמו"ר הרי"צ לתלמידי הישיבה בביתו של השו"ב ר' בן ציון האנאוויטש.

51 מוצאים אותו כמייסד הישיבה ב'חלום' בתרצ"ח, ראה התמים 420.

52 תולדות חב"ד פולין ע' רמד.

53 תו"ח פולין ע' רה וש"נ.

(ורצו) לדייק בפרטים אלו (על דרך שלא הזכירו מאומה על המחלוקת בין הרבנים). ונראה שבעת המלחמה ראש הישיבה היה הרב מנדלבאום עצמו, שגם השתדל רבות בימים ההם להשיג ממון וויזות עבור התלמידים, עד שנאלץ לעזוב לוויילנא בשנת תש"א⁵⁴.

הישיבה של הליטאים

בקיץ תרצ"א ביקש הרבי הריי"צ מהרב יהודא עבער לערוך רשימה של כל הישיבות בליטא הפולנית. בגלובאקע - הוא רשם - היה ישיבה קטנה "עזר לישראל" עם ב' כתות של כ"ו בחורים⁵⁵. הישיבה היה קטנה ולא כ"כ מצליח עד שנפתח ישיבת ליובאוויטש, ואז פעל ה"קנאת סופרים תרבה חכמה" צמיחה בהישיבה.

בקיץ תרצ"ה נכנסו הנהלה חדשה - תלמידים של ראדין - שקראו הישיבה "מאיר לישראל" ע"ש רבם ה"חפץ חיים" (לכאורה היה גם רמז לתנועת המזרחי, כי הרב קאץ היה מאדוקי תנועת המזרחי). ראש הישיבה בתחלה היה ר' מרדכי ישורון ולאחריו ר' ראובן מאזעס. והישיבה היתה תחת אחריותם של הרבנים קאץ וזלמנוביץ.

חסידים חשובים בגלובאקע

כמו הרבה עיירות באזור⁵⁶ גלובאקע היה עיר מלאה חסידים ומעריצים לחסידות חב"ד. מהחסידים הראשונים יש הרב ישראל גוטמאן⁵⁷ - החברותא של אדמו"ר הזקן בצעירותו - שנהפך לימים להיות חסיד שלו, ומהדמויות הבולטות בהעיד.

וכך מסופר אודותיו⁵⁸:

חברו של אדה"ז היה אברך חריף גדול ושמו ר' ישראל גוטמאן מגלובאקע. הם למדו על עליה ושם היו מביאים להם לאכול. בימים ההם בא הצדיק ר' מנחם מענדיל מהאראדאק לוויטעבסק וידרש בכל הבתי מדרשות ומשך לבבות ישראל לאביהם שבשמים. וילך אדמו"ר עם חברו אליו, וכאשר ראם, אמר להם הנכם אנשים של צורה, יש לי עבורכם תיקון אחד, ואם תקיימוהו תזכו למעלות גבוהות. ויענו "נקיים". ויאמר דבר כבד מאד, ויקבלו על עצמם, ויצו עליהם שיתענו שבע תמים ממוצאי שבת קודש עד שבת קודש הבא, ושום איש לא יידע מזה. גם לא יגערנו מסדר עבודתם בתורה ותפלה והבטיחו.

54 הנ"ל ע' שעה

55 בית משיח גליון 309 ע' 17

56 כמו דאקשיץ הקרובה 30 ק"מ שהיו רובו ככולו חסידים. ודיסנא הקרובה 70 ק"מ שאמרו עליו שלמרות שכמות גדולה של העיר לא היו שומרי תורה ומצוות, היו כל בני העיר חסיד חב"ד "ולא חלילה מתנגדים" שהיו מקפידים על שתיית יי"ש ביומי דפגרא וכל ראה בארוכה ס' זכרון דיסנא ע' 25 ואילך.

57 מבין נכדיו נמנו משפחת לנדא (כמו ר' אברמ'קע זמבניר, והראב"ד מבני ברק ר' יעקב לנדא), ראה ע"ז רשימות של ר' אלתר הילביץ (גם נכדו) בירחון 'סיני' (ניסן-אייר תש"ב) ע' קפנ-ד.

58 כרם חב"ד ח"ד א' ע' 11.

במוצש"ק אכלו סעודה מפסקת ויתענו כל השבוע עד יום ו' אחר חצות, וילכו יחדו למקוה לטבול לכבוד שבת. בשו"ב מהמקוה פגע בם ר' יהודה לייב סגל (חותנו של האדמו"ר) ויאמר להם: אברכים סורו נא אלי לטעם מאומה לכבוד שבת. רבינו לא השיב מאומה ונשמט ממנו. ר"י גוטמאן לא יכל להעיז פניו ונתגברה אצלו תאוות האכילה מאד וילך אצלו ויטעם ואדמו"ר גמר תעניתו.

למחרת בא ר"י ללמוד עם אדמו"ר וראה שנפתחו לו שערי חכמה וילמד עם אדמו"ר עד יום ג'. ובראותו שלא יוכל ללמוד עמו, שלח את ר"י לביתו. ר"י נסע לביתו ונעשה סוחר ואדמו"ר נסע להרב המגיד ממזריטש על פי פקודת הרה"ק ר' מנחם מענדיל הנ"ל. ובשבת אדמו"ר על כסא הרבנות היה ר"י נוסע אליו כתלמיד לרב

(את הסיפור הזה סיפר ר"י גוטמאן לפני הסתלקותו ויבכה מאד כי אבד דבר גדול כזה).

הרה"ח ר' יחיאל שפירא⁵⁹ (תקל"ב-תר"ח) - אביו של ר' אייזל חריף הידוע שהיה דמות

צורת פניו של הרב משה שפירא
(בעמה"ס ה'פני משה') נכד ר'
יחיאל (ע"י בנו ר' אייזל)

חסידי מאוד נאצלה. הוא היה חסיד גדול של אדמו"ר הזקן שהיה רגיל לנסוע אליו לעיתים קרובות מאוד ולהישאר שם חדשים רצופות להסתופף בצילו של רבו. לאחר פטירתו של אדמו"ר הזקן בתרע"ג, התקשר במאד אל הרה"ק ר' אהרן מסטראשעלע. היה למדן מופלג, חסיד גדול, ובעל גמ"ח ידוע, ועוד אמרו עליו שהיה בעל רוח הקודש. דמותו המרשימה השפיעה על חלק גדול של חסידי חב"ד שם. עובדא לכך הוא הסטראשעלער שו"ל שהיה בית הכנסת הכי גדולה ומפארה מהד' שהשתייכו לחב"ד (עד מאה 20 כנ"ל)⁶⁰.

[מספרים על ר' יחיאל: "פעם, נשא בנו ר' אייזל דרשה בבית הכנסת של מינסק, לשביעות רצונם של המשתתפים. אביו, לעומת זאת, בכה. לתמיהתו של בנו, הסביר: "התבטאת בדרשתך כמה פעמים: "אני אומר!" מיהו "אני אומר" זה?]

59 ראה להלן ב"מילואים" לביאוגרופי שלו המורחבת.

60 כ"ז נלקט מספרים שונים אודות ר' אייזל - ומהם (וראה יותר בארוכה שם): ס' רב אייזל חריף של י"ל לוי (תרע"ח). ספרו של חייקיל לונסקי 'נאונים און גדולים פון גאענטן עבר'. 'רב אייזל חריף' החדש מאסתר רפאלי (ירושלים תש"ע). ס' רב אייזיק חריף מ'ר' בנציון אייזנשטט (תרס"ד). 'פון ר' אייזעלעס מויל' מ. רייצעסזאן (סלונים תרצ"א).

החסיד המופלג ר' שניאור זלמן היה גאון ומצוין לתפארה בין אנשי הצורה והוא מחסידיו החשובים של אדמו"ר בעל הצמח צדק. הוא היה חתנו של הרב הגאון הגדול ר' לייב הכהן אב"ד הלובאקא שנקרא ר' לייבל"ה צערטלס. [אבל] מרבנות מנע את עצמו. הוא היה נכדו של הרה"ח ר' מרדכי אבד"ק סמיליאן (כ"ז לשונו של בן בנו הר"ר יעקב לנדא מבני ברק⁶¹)

הרב מנחם מנדל הילביץ רבה של זמבין שהיה יליד גלובאקע. כשנולד בשנת תרכ"ו נתן לו הצ"צ שם אחר (ראה 'חקרי זמנים' ח"ב במבוא מבנו ר' אלתר). אביו היה הרה"ח ר' יצחק שלמה הילביץ ואמו מרת פרומה טריינא - שהיתה אשה עשירה והיתה נקראת טריינא די מויערן, כלומר בעלת החומות (חומה - מויער ביידיש) כי היו לה בתי חומה עם חנויות באמצע השוק של גלובוקי שהיתה משכירה.

הרה"ח ר' מרדכי לעוו היה פרנס של הקהילה עד קודם המלחמה. וכך כתוב עליו ב"חורבן גלובאקא": ר' מרדכי היה יהודי משכיל, בקי בתלמוד וחסיד חב"ד נלהב. היה גם סופר, ודיבורו היה נאה ומושך לב. בכל יום היה מלמד גמרא בבית הכנסת "סטראשעלער", ושיעורו היה תמיד מלא במשתתפים. במראהו החיצוני לא נראתה עליו גדולה מיוחדת, כי היה סותר קמח, ובימי החול היה תמיד מלא באבק קמח. רק כאשר דיברו איתו מקרוב, ניכרו ישרותו הגדולה ושפתו הרהוטה.

אלו הם רק טיפה מן הים מהחסידים דפה, והם מהחסידים המפורסמים שבאו על הכתב במשך הדורות. אולם ראוי לציין חסידים אחרים ששמותיהם עולים במקומות שונות בדרך אגב⁶²: ר' גרשון ישע' אייגעס - יהודי רציני שהיה מדקדק במצוה קלה כבחמורה, והיה קם כל בוקר לומר תיקון חצות⁶³. ר' דב-בער בנימין אייגעס - יהודי פקח ולמדן, מפיץ תורה ברבים, מתפלל באריכות ומתועד⁶⁴. ר' אברהם אבא קארלעוויצער (פרידמאן) - מחסידי ליובאוויטש וליאדי, חסיד נלהב ועניו, ובעל מנגן מפורסם שקירב לבבות רבות ע"י נגינותיו ופעולותיו⁶⁵.

61 מספר זכרון קורניץ

62 יש לחקור אם גם מחבר ספר 'שארי יעקב' מהרב משלם זלמן יעקב האבערמאן מעירנו היה חסיד חב"ד. הספר נכתב להנין על מעמדי חז"ל בש"ס בחכמת התכונה "לבל יהיו ללעג המתחכמים". ומבין המסכימים על הספר היה הרה"ח הגאון ר' יהודה לייב זאלקינד הרב מדענעבארן מחסידי חב"ד המפורסמים שבאותה תקופה. מארכיונים עולה שחנן האבערמאן מגלובאקע היה דודו (אחיו של אביו ר' מאיר - כי שניהם היו בני ר' וואלף האבערמאן), ומן הנראה שה'חנן' הזה הוא ה'חני האבערמאן מהאלובאקי' שנטמן בחלקת חב"ד בהר הזיתים (הופיע שמו באהלי ליובאוויטש ח"ג ע' 75).

63 גלובאקער לעבן יולי 14, 1933.

64 גלובאקער לעבן יאנואר 9, 1931.

65 גלובאקער לעבן יוני 9, 1932.

ר' ברוך שלום צעפלעוויץ (גיסו של ר' מרדכי חפץ) בר דעת ונגיד, ומקושר גדול לרבי הרי"צ⁶⁶. ר' זעליג פאליאק דער שמש פון דער ליובאוויטשער מנין [יהודי תמים (ותלמיד חכם) עם זקן לבן ארוך שהיה נוהג להישאר עד כל "וואכט נאכט". היה שכן של ר' בן ציון (כנגדו) וכשביקר הרבי בגלובאקע, הוא היה הראשון שקיבל ליחידות (בלילה הראשון, כשלא קיבל שום אדם אחר ליחידות) כיון שהיה לו זכרונות מאדמו"ר הצ"צ]. ר' אלתר בן ציון כהן הי"ד - איש ישר ובר לבב, איש אמיד, מנהל הגמ"ח, והאיש והכסף שמאחורי ההתייסדות של הסניף תומכי תמימים בגלובאקע⁶⁷ וכהנה רבות.

66 היכל הבעש"ט מג ע' שפת.

67 תו"ח פולין ע' רמנ.

פרק א' - ר' חיים בער

השוחט החסיד

"שוחט" - אומר כ"ק אדמו"ר הרי"צ¹ - איננו סתם סקאטאבאיינען, אדם שאוחז מאכלת בידו והורג בהמות... שוחט אמיתי הוא הלב של הקהילה. דער שוחט אין א שטאט איז אן עמוד וואס בית ישראל איז נשען עליו. וכמו שביטא הרבי פעם² - הגמרא אומרת 'אין ושחט אלא ומשך' - כי מטרתו של השוחט הוא לפעול על קהלתו, להמשיכם ולהעלותם לדרגא נעלית יותר.

בעת שעומדים על טיבה של משפחת חאנאוויטש - משפחה של שוחטים חסידיים מדורי דורות - שעמדו תמיד בלב קהילותיהם, והאירו אותן הן בגשמיות והן ברוחניות - ראו להסתכל עליהם מתוך המבט המיוחד שייחסו רבותינו נשיאינו לתפקיד השו"ב, ולחשיבות הגדולה שהושמה במעמדו.

בהלכה כבר מודגשת חשיבותו של שוחט ירא שמים, בקי בכל דקדוקי השחיטה, שניתן לסמוך עליו שיקפיד בקפדנות על כל הדרישות. אולם אצל חסידי חב"ד הדבר נלקח לגובה אחר, שכן ידוע כי רבותינו נשיאינו התאמצו והשתדלו שבכל עיר ויישוב של חסידים יהיה שוחט חסידי, גם כשהמחיר יהיה שהרב לא יהיה מעדת החסידים³. וכמו שביטא פעם אדמו"ר הצמח צדק שעל שוחט חסידי צריך למסירת נפשו⁴: ואין זה אלא - כמו שהבאנו לעיל - מפני שדמותו הרוחנית של השוחט היא - שהוא לב הקהל. וכמו שהרבי הרי"צ הוסיף במקום אחר⁵: כשהלב בריא, אזי כל הגוף בריא, שכן בו תלוי חיותו של הציור קומה של האדם.

1 משיחת שמח"ת תרפ"ט ע' 41 ואילך.

2 תורת-מנחם - התועדויות כרך ט"ו עמ' 165 וש"נ.

3 ראה בית משיח גליון 521 ע' 55 על הסיפור איך שקבע הצ"צ בעיר דאקשיץ שהרב יהי' ממתנגדים ובתנאי שחזקת השוחטים תימסר להחסידים. וגם ראה שמועות וסיפורים ח"א ע' 3-52 ששם מסופר על חסידי עיר "אחת" שהיה להם ברירה לבחור או רב חסידי או שו"ב חסידי והצ"צ הדריכם: שו"ב קחו מהחסידים דוקא אולם רב אפשר לאו דוקא חסיד.

4 רשימות דברים דפו"ח ע' 136.

5 לקוטי דיבורים חלק ב' ע' שס ואילך (בעת ביקורו בנלובאקע בתרצ"ד - כשר' בן ציון חאנאוויטש השו"ב היה נוכח שם).

שורשי משפחת חאנאוויטש

מלבד דמויותיהם הידועות של ר' חיים בער חאנאוויטש ובנו ר' ישראל (וכ"ש אלו המאוחרים יותר), מעט ידוע לנו על הדורות הראשונים שקדמו להם, חוץ מהעובדה שהיו מחסידי חב"ד, ושייכים לשושלת שו"בים מומחיים, אשר אומנות השחיטה נמסרה אצלם מאב לבן מדורי דורות⁶. ואם נרצה "לשאל" בלשוננו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ - היו אלו יהודים - שמתמיד עמדו - בלב ובמרכז קהילותיהם.

ועל יסודות אלו התחנך ר' חיים בער - מסורת של יראת שמים עמוקה, אהבת התורה, זהירות במצוות - קלה כחמורה, וחוס חסידי בוער. וביחד עם זה - אהבת ישראל בלתי מוגבלת, לדאוג למצבו הרוחני והגשמי של כל יהודי, ולהיות נר להאיר לקהילתו ולסביבתו.

והנחיל את המסורת הזו לדורות הישרים שבאו אחריו, לשאוף וללכת בדרכו הטהורה אשר הראה להם.

ר' חיים בער

סיפור המשפחה⁷ מתחיל עם הרה"ח ר' חיים דובער חאנאוויטש. שם אביו היה ר' מרדכי ומקור חוצבה של המשפחה היה מן העיר ליעפלי - עיר חסידי כבר מזמן הראשון לשלשלת חב"ד אדמו"ר הזקן. בין החסידים המפורסמים שגרו בעיר היו אחיו של אדה"ז ר' משה שהיה רב של הקהילה⁸, החסיד הידוע ר' יקותיאל ליעפלער, ור' מרדכי ליעפלער שהיו מגדולי החסידים באותו דור⁹. גם המשפיע ר' מנחם מענדל ליעפלר - חותנו של ר' אברהם שמואל היילמאן¹⁰ (בזו"ר) - היה דמות נערצת בעיר, והיה ידוע בגודל עיונו

מודעה ובקשה

מיר, די מיסדים ומנהלים דכולל חב"ד מארבעה אה"ח ירושלים, חברון, צפת, טבריה תוכ"א, זייט 10 יאהר, דס למען התוקת עניי ארץ הקדושה וטובת הישוב, ולא על מנת לקבל פרס ח"א. האבען ער האלטען שוידערליכע הארצייסענדע דיעה פון דיא איבערגעבליבענע, נאך 3 און א האלב יאהר פון ביטערע ליידיגע, צרות ויסורים, בעטענדיג שנעלע הילפע. דארום איז נויטיג צו שיקען הילפע און שטיצע דעם הייליגען ישוב וואס אונזערע קרמונים, די רביים האבען זיך פאר זיי מוסר נפש געווען, מיר האבען ערהאלטען דורך דער גאנצער צייט 4 טויזענד ר"ר בעל פון נבאים פון רוסלאנד און מיר האבען עס איבערגעשיקט, שיקט נלייך צו אייערע נדבות פאר פקודת נפש ממש. יעדער וועט קריגען א כפלה אויף זיין דאנטישאן, און דירעקט פון ירושלים, געדרענקט דעם אם אשכנח ירושלים, וה' ישפות שילום על כל העולם וזנכה לגאולה שלמה בב"א.

אברהם ש. זלמן חאנאוויטש, רב דביהמ"ד צ"צ נוסח הא"י, דהארלעם, 81. א. 110 טעסט. רעז. או"י פעלשין, 1341 פינפטע עוועניו, משה רפאל פויזען, רב דביהמ"ד צ"צ נוסח הא"י.

**מודעה של הרא"ז ב'דער מארגען
שורנאל' יוני 21 1918**

6 כ"כ ר' יהודא חסיד, בעלה של נדתו, על ר' ישראל - ברשימות דברים דפ"ח ע' 421 - ואם אמר כך על ר' ישראל מסתבר שלפחות גם אביו וגם זקנו של ר' חיים בער היו גם שוחטים מומחיים.

7 על מקור השם חאנאוויטש אין מסורת. אבל אומרים שברוס"ש "וויטש" פירוש ששייך לזכר, ו"קין" שייך לנקיבה (לדוגמא: בערקאוויטש, חיימאוויטש, שימאנאוויטש. ולאידך ריבקינ, דבורקינ, פריידיקינ, תומרקין). ולפ"ז מוצאו לכאורה קשור עם השם אלחנן או יוחנן כל. ואכן רואים בכמ"כ שהקרי של חאנאוויטש הוא עם קמץ תחת הח' והנ' (חאנא) ולא עם פתח (חנה).

8 ראה ספר השיחות תש"א ע' 122 שר' משה לא היה חסיד, ואדרבה היה מקושר לווינא (סה"ש תש"ה ע' 87). אבל ברשימת אבות החסידות שהובא בהתמים משמע שכן עסק בתורת חסידות.

9 חסיד וגביר גדול שגר בפטריבורג בשעה שהניחו אדמו"ר הזקן במאסר שם. הוא היה זה שהעביר האוכל כשר למחדריו להרב, וכן זה שמצא הפתק בצלחת ממנו הבין כי הרבי חי ונמצא בבית האסורים. וכשהשחררו אדה"ז הביאו לביתו של ר"מ בפטריבורג (בית רבי ע' עד). מסופר עליו שהיה מתגבר על יצרו ע"י נאוה, והיה צועק "עליה: איך מתאים דבר כזה לחסיד של אדמו"ר הזקן! (תר"מ ח"ח ב' דשבעות תשי"ג).

10 סבא של ר' גרשון חאנאוויטש כדלקמן פ"ג.

בליעפלי התגורר גם הר"ר גרשון חאנאוויטש אחיו [לפי השערתנו (ראה למטה בהערה)¹²]

של ר' מרדכי. שם אשתו היתה מרת פריידא ממשפחת גודמאן. בשנת תר"ד נולד להם בן בשם אברהם שניאור זלמן. כשהגיע לפרקו התחתן עם מרת ליבע בת ר' יוסף שמוטקין¹³, והיה הרב בביהכ"ס צמח צדק נוסח ארי דהארלם (נ.י.). ר' אברהם שניאור זלמן עזר רבות לגייס כסף בשביל כולל חב"ד¹⁴ (ויש התייחסות של אדמו"ר הרי"צ על זה - ראה בהערה) ובשביל עזרת התורה¹⁵ (שהיה מגבית לבני תורה באירופה ובא"י) שהוקמה ע"י אגודת הרבנים דארה"ב, ונראה שנמנה בין חבריה¹⁶. כשהתעורר סכסוך בענייני שחיטה, עבד ביחד עם הרה"ג רמ"ז מרגליות להביא הענין לידי פתרון ולהשכין שלום בין הצדדין¹⁷. הוא נפטר ביום חמישי ח' שבט תרע"ט ונטמן בחלקת חב"ד בבית החיים ריברסייד (נ.דש.). מסורת במשפחתו אומרת שהם מצאצאי אדמו"ר הזקן¹⁸ אבל אופן היחס אינה ידוע.

מציבתו של הרב אברהם זלמן

אין לנו ידיעות על ר' מרדכי חאנאוויטש אלא שהוא גר בליעפלי ונפטר זמן מה קודם

11 אודותיו ראה בית רבי ע' קו (דפו"י).

12 זהו השערתינו, אבל מה שקיבלנו בשם ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש הוא ששני המשפחות היו קרובים מאוד "קרובים", אבל לא שמענו על האופן הספציפי. ומסתבר שהיו אחים שכן שניהם נדלו בליעפל, ושנותיהם התאימות להיות אחים, אולם עד שיבוא אליהו ויתרץ הספיקות - אין לנו הכרחיות ודאיות לזה.

13 מרישומי דרכון של בנה מנחם מענדל בצירוף עם לשון מציבתה. יש מקור אחר שהוריה היו שמעון ודבורה סיסקין (או סימקין) וצ"ע כי נוסח המציבה לסתור.

14 על מצבתו כתוב שהוא השתדל רבות עבור עניי א"י. ויש מכתב של אדמו"ר הרי"צ מחשון תער"ג (א"ק ח"א ע' 9) שבו מופיע שמו "הרב הנכבד ר' אברהם זלמן נ"י חאנאוויץ". ותוכן המכתב הוא, שהרבי (לפני נשיאותו) מיישב על מה ששואל הכותב בשם הרא"ז חאנאוויץ אודות מצבו של קופת כולל חב"ד, שכונדע היה שרוי במחלוקת בעת ההיא.

15 ראה הזכרון מעזרת תורה ניו יארק תרע"ט ע' 12 ו11

16 ראה למעלה שהיה נוסע לעיירות באמריקה בשביל המגבית "עזרת תורה" שלהם. וגם השתתף בקול קורא'ס שלהם. לדוגמא ראה מודעה בעלון דער מארגען זשורנאל September 5 1918 על איסור השנת גבול על פרנסתו של שוחט מסוים בנ"י, וחתם ביחד עם יושבי-ראש אנה"ב ה"ה רמ"ז מרגליות והר" שאל אלחנן יפה ועוד רבנים שהיו חברי האגודה.

17 כנראה היו שניהם אחראים על עניי שחיטה: ראה דער מארגען זשורנאל ממאי 5 1913 שיש שם מודעה שמחפשים שוחט לעבודה בתנאי שיש לו קבלה מהרב מרגליות והרב חאנאוויץ. וראה עוד שם מארץ 7 1916 שבה מודיע על המחלוקת בין השוחטים והבוטשער'ס שבאו לדין אצל הרבנים הנ"ל וגם ראה הערה לעיל

18 כתוב בהביאגרפי של נכדו יוסף חנני - שאביו מנחם (בן רא"ז) היה מצאצאי אדה"ז ראה פה: אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו חלק ה' ע' 2340. וגם שמעתי ישר מא' מבני המשפחה (פרופ' מנחם חנני) שהרבה פעמים הוא שמע השמועה הזה מאביו. ומשאר קרוביו רק שמע על ייחוסו למהר"ל מפראג.

תרכ"ג- השנה שגולד נכדו מאיר מרדכי. ר' מרדכי (מן הנראה) היה מחסידי חב"ד. ועובדה הוא שבנו ר' חיים דובער נולד בסוף שנת תקפ"ח (תחלת תקפ"ט)¹⁹ וקראו לו דובער השם של אדמו"ר האמצעי שנפטר (לפחות) כמה חדשים קודם לידתו.

כשר' חיים דובער הגיע לגיל נישואין התחתן עם מרת קיילא (רייכא)²⁰ ממשפחת שפייער²¹ מהעיר גלובאקע שהיו משפחה מפורסמת של עשירים²² ובעלי השפעה בהעיר²³ לדורי דורות. אביה היה ר' איסר'קע שפייער בנו של ר' מאיר'קע²⁴ ר' זונדעלעס (או זיידעלעס). ואמה היתה מרת שיפרה (בת ר' נחמן) והיו להם שמונה בנים וג' בנות²⁵.

ר' חיים בער היה השו"ב של גלובאקע ושימש כדוגמא רוחנית בהעיר. היה ידוע כלמדן גדול - א ש"ס איד - שייסד חברה ש"ס ומסר השיעור גמרא בכל יום במנין ה"סטרשאעלאר" בגלובאקע. לאחר פטירתו נמשך השיעור ע"י ר' מרדכי לעזו שהיה עסקן ולמדן חסידי בהעיר, והרב קופרשטוך המשיך השיעור לאחריו²⁶.

נכד-רבה שלו - ר' גרשון חאנאוויטש - פעם סיפר בשם בעל המעשה:

בגלובאקע היה גר איש בשם ר' מענדל (אברהם אשר'ס) דער שוסטער. הוא היה א פיינער איד, ובכלל הסדנלרים של גלובאקע היו פיינער חסידיש'ע אידען²⁷. ר' מענדל היה אחד מתלמידי השיעור והסדר היתה שכל פעם שסיימו מסכת היו עורכים סעודה מצוה לכבודו. ר' מענדל, שהיה עדיין בחור צעיר, היה תמיד עוזר לסידור - וגורר את הכסאות והשולחנות בשביל המשתתפים.

19 או אפילו מאוחר יותר לפ"ז שאשתו לכאורה נולדה שנת ת"ר.

20 בארכיון כתוב קיילא רייכא, ולכאורה הסיבה שלא זכרו שם זה בהמשפחה הוא כי כלתה (אשת ר' ישראל) גם היתה רייכא - ולכן נכדתה קיילא ראדשטיין - רק נקראה קיילא. גם כתוב שם שהיא נולדה שנת ת"ר, וצ"ע איך זה מתמודד עם תאריך של בעלה תרפ"ח/ט, אי לאו אמרינן שאחד מהם זיפו.

21 אחד מהקורבים כתב על מוצאו של משפחת שפייער. המשפחה הגיע מספרד בשעת הגירוש והשתקעו בהעיר שפייער, והיו כמה סיפי המשפחה באשכנז, אוסטרייך, ורוסיה. [צ"ע כמה כנים דבריו, כי המשמעות הוא שבשנות הגירוש מספרד היה גם גירוש משפייער (1500-1529) וגם היו הרבה נזרות על יהודים קודם לזה עד שיפלא הדבר שמגורשי ספרד יבוא לגור דווקא שם]. אחרים טענו שהמשפחה מייחסים עצמם לה"מגלה עמוקות" ראש משפחת שפירא הידוע (שנקראים אחר עיר מוצאם שפייער), ואין אתנו לדעת יותר בזה.

22 על עשירותם ניתן לראות מעיתון גלובאקער שטימע יוני 4 1937, ששם מסופר על ירושה עצומה שעזב שפייער א' שגר באוסטרליה בשם שאול נחום בן איסר שפייער - בפשטות אחיו של קיילא - (ומכונה בשם איסרזאן או סווערלאזאן). ובין הדברים כותבים בשם א' מבני משפחת שפייער - ש(אולי לא היו גבירים) אבל בד"כ היו עשירים.

23 בתמונה של החתונה (של הרמ"ל) יש ד' שפייער'ס (שהיו קרובים). א. חיים שמחה - נבאי של הסטראשאעלער מנין, ופרנס בתוך העיר - אביו היה משה בן איסר שפייער. ב. אליעזר לייב שפייער - גם חסיד ובעל השפעה בעיר (לא נודע אופן קורבתו). ג. אברהם אלפיראוויטש ד. משה שוט - שניהם חתני מושע חנה (ממשפחת שפייער - מחזר בגלובאקער שטימע הנ"ל).

24 ומוכרז שהוא נפטר קודם תרכ"ג זמן לידתו של נכדו מאיר מרדכי.

25 ואלו הם שנות לידתם של המשפחה:
האב איסר 1816 (לכאורה מזויף). האם שיפרה 1815. בנם נחמן 1831. בתם קענדא 1834. בנם שאול 1838. בתם קיילא רייכא 1840. בנם ליפקא 1843. בתם לאה 1849. בנם משה 1854. בנם מאיר 1864. בנם חיים 1870. ולפי א' מבני המשפחה (גלובאקער שטימע המצויין לעיל) - היו להם עוד שני בנים.

26 ר"ג הוסיף: שנים הרב מנדלבוים היה נותן השיעור, אבל רק כשליפא דער שמש (השוסטער) האט אים געשלעפט.

27 כמו ליפא דער שמש, שבהערה לעיל.

אחר זמן, נכנס ר' מענדל בקשרי שידוכין עם בחורה מן העיר. באותה תקופה נערך סיום, ור' חיים בער ביקש ממנו, כבכל פעם, לעזור בסידור הדברים. החתן הצעיר השיב

שהפעם אינו רוצה לעסוק
בסידורים, כי זה לא נראה
יפה בעיני הכלה... אבל ר'
חיים בעד לא התרשם
מזה, ואמר בשחוק: "און
נז? זי דארף דאס טאקע
וויסן!"

רח"ב היה בעל הדרת פנים נאה ומכובד, ומצא חן בעיני כל מכיריו. נכדה-רבה שלו מרת קיילא חזיטריק סיפרה שכל פעם שהיה הולך ברחוב – כל בני העיר, ואף הנכרים – היו עומדים ומביטים בו בכבוד רב בשעה שעבר לפניהם.

[illegible]

**ברשימת הקונים מספר אילמה רבתי (בראדי תרמ"א)
מופיע שמות של ה"ר חיים דובער שו"ב ור' ישראל שו"ב
בנו בעיר הלובאקי**

הכבוד שרחשו לד'
חיים בער היה כה גדול,
עד שמספרים שפעם

אחת מינו אותו לשמש כשופט בבית המשפט המקומי. וכך היה המעשה: בגלובאקע
 ופרצה מחלוקת בין שני קצבים. האחד העליב את חברו בכינוי מזלזל, והלה, בכעסו, זרק
 ועליו עוד בהמה כנקמה. הקצב הנעלב הגיש תביעה בפני השופט הנכרי של העיר, וביקש
 מרח"ב לבוא ולעמוד כעד לטובתו.

כאשר ראה הדיין את רח"ב בכל הדרו, ושמע את דבריו הכנים שנאמרו מתוך רצון אמיתי לעשות שלום, התרשם ממנו מאוד. ופשט את שלשלת הדיינים (אות הסמכות שהיו שופטי המדינה נושאים בשעת הדיון), ותלה אותה על צווארו של רח"ב – כסימן שרצונו הוא שרח"ב יכריע בדין.

אחרי דין ודברים, "פסק" רח"ב ששני הקצבים יהיו מחוייבים לשלם חצי רובל (ל"א) לקופת "משמרת החולים" - ארגון שדאג לחולים בכך שמינו תמיד אחד מן החברים לשבת לצדם ולשומרם, וציווה על השניים לעשות שלום ביניהם בחיבוק ונישוק²⁸.

מרת קיילא חיטריק עוד סיפר: יום אחד אחר שהזקין קרא לכל משפחתו להגיע לסיום שולו על כל הש"ס וסיפר להם שלפני חודש הוא חלם שהוא הולך להתפטר באותו יום, ומני אז הוא זז להשלים את כל הש"ס כולה לפני פטירתו לקיים מש"כ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו"²⁹. א קיצור - באמצע הסעודת מצוה הרכין ראשו על השולחן וככה יצא נשמתו בטהרה.

שנת פטירתו אינה ידוע אבל בטוח שזה היה לפני שנת תרס"ה (שנת לידתו של חיים דובער קאפילאוויץ). בסוף ימיו צירף בנו לעבודת השחיטה, ולאחר פטירתו מילא את מקום אביו בגלובאקע. אשתו קיילא היתה נפטרת לפני שנת תרנ"ז (שנת לידת קיילא ראדשטיין). ואלו הם ילדיו (שמציאותם ידוע לנו):

א. בנו בכורו הרה"ח ר' ישראל שנספר אודותיו להלן.

ב. בנו הר"ר מאיר מרדכי שנקרא על שם שני סביו ר' מרדכי חאנאוויטש ור' מאיר שפייער. נולד בשנת תרכ"ג והתחתן עם מרת שרה גוטע בת ר' ישראל חיים הייכל הכהן רפפורט מפלשניץ. הוא עבר לארצות הברית³⁰ (שם המשפחה באמריקה היה Meyer) ושירת בראטשעסטער נ.י. כשו"ב להקהלה³¹. נפטר בקיץ תרפ"ב קרוב לבן שישים.

על מציבתו כתוב כזה הנוסח:

פ"ג אבינו היקר איש חשוב ונכבד,
עסק במלאכת שמים בדעת ובתבונה,
גבאי מקופת ר' מאיר בעל הנס, מכניס
אורח ... ר' מאיר מרדכי שו"ב ב"ר
חיים דוב בער, נפטר ט"ו מנחם אב
תרפ"ב תנצב"ה

ג. בתו בריינה אשת הרב נחמן (תנחום) קאהן³² מגלובאקע.³³ ר' נחמן

29 ראה מו"ק כח,א וכתובות עז,ב שרב אשי ביקש מאת המלאך המוות להמתין תלתין יומין כדי לחזור על תלמודו.

30 מוצאים אותו בראטשעסטער כבר בתרנ"ו ראה בעלון דער פאלקספריינד ינואר 19|12 1896 שנותן פתרון לחידה

31 אולי גם נמנה עם ועד הרבנים באמריקה, ראה חתימה של מ.חאנאוויץ מקיץ תרע"ה עם חברי הוועד הרבנים, הובא בישרון נלי לב ע' תתקטז הע' 82

32 כ"כ ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש במכתב לנכדתו Ruth Astman.

33 זה ידוע לנו מתמונת החתונה של רמ"ל שבו כותב רב"ץ: דודינו ר' נחמן ודודיתנו בריינה (קלסטר פניה ממש דומה לר' ישראל). גם בתמונה שם כתב שאחותו היתה נוטע פיינע. ולהעיר שהיה עסקן חב"ד בבלובאקי ר' אלטר בן ציון כהן (אשתו היתה מבית קאפילאוויץ משם והם היו חשוכי בנים) שישד תו"ת שם (ראה תולדות חב"ד פולין ע' רמג), ואולי היה בנם. ותן לחכם וכו'

ציור פניהם של ר' נחמן ובריינא קאהן בחתונתם של הרמ"ל וקיילא ראדטשיין

נולד תר"י בעיר דריסה³⁴ (פלך וויטעבסק) לאביו ר' אהרן. ולאחר חתונתם התיישב בגלובאקע, ובארכיון מתרל"ה כתוב שאותה זמן עבד כשוחט והיה גר אצל חותנו (כנראה על קעסט), וגם שהיה להם בן בשם זונדל. ממכתב של ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש כתוב שהיה רב ושוחט ומכובד ואהוב בכל סביבות גלובאקע. עוד ידיעות עליהם אין לנו, אבל מצורת פניו של ר"נ ניכר שהיה א איידילער חסידישער איד.

בתם ברכה³⁵ אשת ר' דוד ליב³⁶ (ב"ר ניסן) פייטלזון שו"ב בראטשעסטער נ"י.

34 אולי היה משפחה עם ר' ברוך שלום כהן שכפי שכתב בנו ר' רפאל נחמן, הניע מ"אסווייע הסמוכה לדריסע" (כשלושים ק"מ). גם זה ששמו היה נחמן אומר משהו.

35 נוסח מצבתה: אמנו היקרה מנשים באהל תבורך, אשת חיל עטרת בעלה ותפארת בניה, אשה יראת ה', פועלת טוב כל ימיה עבור מוסדות תורה וצדקה ברכה בת נחמן הכהן שו"ב, נפטרה כז תשרי תשכב תנצבה.

36 נוסח מצבתו: נפלה עטרת ראשנו מיום עזב אותנו אביו מאורנו. הקדיש עתים לתורה ולעבודה. למד ולימד בתוך העדה. שו"ב נאמן בעבודתו. ה"ה הרבני המופלג וי"א ר' דוד ליב ב"ר ניסן. נפטר יז תמוז תשי"ג לפ"ק תנצבה.

פרק א' - ר' חיים בער

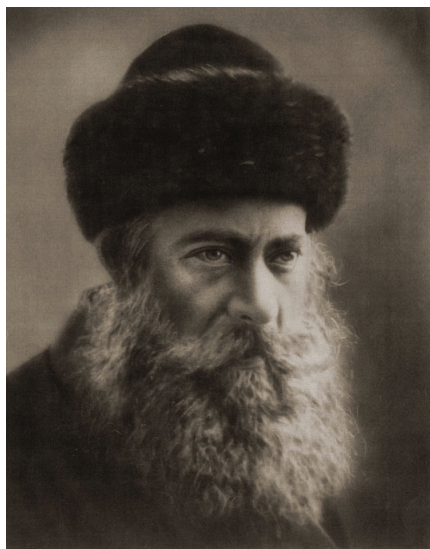

פרק ב' - ר' ישראל

ר' ישראל

כאמור, בנו הבכור של ר' חיים בער היה הרה"ח ר' ישראל חאנאוויטש. הוא נולד בערך בשנת תר"י, בעיר גלובאקע. ראשית חינוכו קיבל מהמלמד המפורסם והאהוב של גלובאקע, ר' יוסי טישעס¹, שהאריך ימים עד מאוד – עד שלימד לא רק את בניו של ר' ישראל אלא גם את נכדיו. ר' יוסי נפטר בשנת תר"צ, בשיבה מופלגה, כבן מאה שנה או יותר, ונשארה חקוק בזכרונם של בני העיר.

ובדברי עורכי הספר 'חורבן גלובאק' (ע' 27): דער אלטער יושע טישעס ז"ל

האט אויפגעשטעלט עטליכע דורות תלמידים... ער האט זיך אין שטאט גערעכנט פארן בעטסן מלמד... געווען א גרויסער בעל פעולה. הוא עצמו לא היה מן החסידים, אך אליו פנו כולם – בני המתנגדים וגם בני החסידים. מלבד משניות וגמרא שלימד להילדים, היה מעניק לתלמידיו חיות מיוחדת בלימוד תנ"ך, עד שנודעו תלמידיו כבקיאים בתנ"ך יותר מילדים אחרים².

ר' ישראל היה למדן גדול וגם התחנך בדרכי החסידות, ובהגיעו לפרקו נשא לאשה את מרת רייכא, בת למשפחה חסידית נכבדה מעיר דאקשיץ.

הרה"ח ר' ישראל חאנאוויטש

1 אולם לפי המסמכים שאמו קיילא נולד הת"ר - (אם זה אמיתי) צריך לומר שנולד כמה שנים לאחר זה.

2 היה יתום, ונקרא על שם אמו טישע (ר"ג).

3 ראה לקמן פרק ד' בראשיתה.

משפחת אלאי

משפחת אלאי הייתה משפחה מאד חסידית. אביה של רייכא היה הרה"ח ר' משה ברוך, ואמה מרת טשערגנה, והיו להם ילדים חסידים ויראים ושלמים. בנם הבכור היה הרה"ח ר' אלי' אלאי, בעל צורה נאה ותושב בעיר דאקשיץ⁴. אחריו היה שיינה (אולי אשת ר' פנחס ארי' קאפילאוויטש. ראה בהערה⁵). ולאחריה היתה בלומה אשת הרה"ח ר' חיים פטרפס.

ר' חיים היה חסיד ברמה גבוהה, בקי בזוהר ובספרי חסידות, וגם למדן בנגלה. היה חסיד אצל אדמו"ר הצ"צ המהר"ש והרש"ב, והיה לו קשר חזק עם הרז"א (והיה ישן הרבה זמן בהחדר שלו). גם מספרים עליו שהיה לו חברותא עם ר' לויק בקבלה. בתחלה התגורר בדאקשיץ ולאח"ז עבר לחרקוב ונפטר שם⁶. בנו ר' מענדל היה שותף עם בן דודו ר' אבא קאפילאוויטש (חתנו של ר' ישראל חאנאוויטש) בבית חרושת של פאבריק, והיה להם פרנסה טובה מזה. בניו היו המשפיע ר' מענדל, ר' הענדל ליברמאן⁷, חתניו ר' בן-ציון שמטוב, ור' זלמן סרברנסקי.

ר' אלי' אלאי בחתונתם של הרמ"ל וקייאל ראדטשיין

אחר בלומה היתה רייכא חאנאוויטש. ואחריה מומע שרה⁸ אשת ר' קלמן וועלוול (זאב) מירמאן⁹ בעיר דאקשיץ¹⁰. היה לו פאבריק של ציגעל (לבנים) בפליטניצא" (כ"ק"מ ממרכז דאקשיץ) אבל היה גר בדאקשיץ. בתו נחמה היתה נשואה להמלמד (של ר"ג) ר' ישראל אלע וואלאך.

4 נמצא בתמונה של החתונה של רמ"ל ביחד עם בתו ל'ערנע.

5 כדלקמן לפי מרת שיינדל שניאורסאהן, ר' אבא היה בן-דוד של אשתו אבל לא פירט איך.

6 למקורות ראה דף חב"ד פדיה עליו.

7 היה לו קשר חזק עם בן דודו (מדרגה שנייה) ר' גרשון חאנאוויטש ומשפחתו. כידוע הוא היה אלמן ואיבד ל"ע ילדיו והיה בא לאכול לעתים קרובות אצל ר"ג.

8 כך כינה אותה ר"ג, ואמר שהיא באה הרבה לבקר אחותה רייכא בגלובאקע.

9 כך משמע מזכרונות ר"ג, וא"כ יוצא שה"ה אותו ר' וועלוול המלמד מדאקשיץ שתיארו ב"ספר יזכור דוקשיץ" ע' 108 - שהיה קשה לו להשטלט על כיתתו של עשרים ילדים וכל. וכנראה אחריו ירש משרתו - חתנו ר' ישראל אלע וואלאך המלמד של ר' גרשון חאנאוויטש כדלקמן פרק ד'.

10 אבל ראה דבר פלא - ביזכור דאקשיץ ע' 334 - יש רשימה של הקדושים מדאקשיץ, ושם מופיע השם "אלאי, קלמן וועלוועל און משפחה". אבל זה בלי ספק שר' גרשון אמר כמ"פ שקלמן וועלוועל מירמאן נשא את שרה אלאי, וצע"ג.

11 לאו דוקא עיירה לפ"ע - כי מדתה של השטח היא רק כ-500 פייט רוחב - על 200 פייט.

הרב הענדל
ליברמאן
נכד של ר'
חיים ובלומה
פוטרכס

עבודת השו"ב

בתחלה התגורר ר' ישראל בפאלאצק והיה השו"ב שם. אח"כ שימש כשו"ח בעיר סלובודה¹² היושבת בין ליעפל ופאלאצק (באמצע). שם הוא שירת כשו"ב חסידי ומשפיע רוחנית להקהלה. מאוחר יותר הוא צירף לעזור לאביו בשחיטה בגלובאקע ואחר פטירתו של אביו מילא את מקומו¹³. ר' יהודא חיתריק, בעלה של נכדתו, כתב עליו דברים אלו: ר' ישראל היה נחשב לשו"ב מפורסם בזמנו - וכמומחה גדול בתחומו. והיה ממשפחת שו"בים מומחים מכמה דורות¹⁴.

ביחד עם עבודת השחיטה שלו (ובפרט לאחר שמסר את משרתו בידי בנו רב"צ) הוא גם לימד למספר גדול של תלמידים מבוגרים הן באומנות השחיטה והלכותיה והן בשאר חלקי התורה¹⁵. אחד מתלמידיו ר' ישראל היה החסיד המפורסם ר' יוחנן גורדון שקיבל ממנו קבלה בשחיטה ובדיקה. היה לו תמיד קשר חזק עם ר' ישראל ומשפחתו. וקשר זה נמשך אח"כ עם בנו ר' בן ציון ונכדו ר' גרשון כמו שנספר להלן, ור' יוחנן היה מספר לו לר' גרשון כל מיני סיפורים על משפחתו ועל סבו הדגול.

12 בשנת תרל"ה מוצאים אותו בארכיונים כתושב בפאלאצק. וכנראה ר' גרשון לא ידע מזה - ורק ידע שהיה שו"ב בסלובודה. ומזה ברור שישב שם זמן קצר לפ"ע ועיקר ישיבתו קודם גלובאקע היה בסלובודה.

13 להעיר ששמו של ר' ישראל ואביו רח"ב מופיע ברשימת הקונים - תחת העיר גלובאקע - שבסוף ספר אילמה רבתי (בראדי תרמ"א). ומשמע קצת שר' ישראל נר שם בעת ההיא ועזר לאביו שהיה יותר מבן חמישים בעת ההיא. ועוד סיף לחזק את זה הוא שבנו רב"צ למד אצל המלמד של גלובאקע בשנים הקדומות של העשור של תר"נ (אבל באמת גם יכול להיות, שבנו ישראל היה נמנה כתושבי גלובאקע - כיון דסלובודה היה עירה כ"כ קטנה בסמיכות קרובה לגלובאקע כ-18 ק"מ. וגם אפשר ששלח בנו רב"צ לגור אצל הוריו).

14 רשימות דברים דפ"ח ע' 421

15 ר' גרשון אמר שכמה מתלמידיו גרו בא"י, וא' מהם היה הרב חסקינד שאמר לו שרוב ידיעותיו בתורה הקנה מר' ישראל (צ"ע מי היה הרב חסקינד הזה, כי ר' שלום חסקינד נולד תרפ"ז אחר שכבר נפטר ר' ישראל. ואולי הוא סיפר לר"ג ששמע מאביו או זקנו שהם למדו אצל ר"י). גם אחיו ר' חיים חאנאוויטש סיפר שהתחלת נמרא הוא למד אצל זקנו.

הברכה של הרבי המהר"ש

זה א' מסיפוריו של ר' יוחנן: כשהיה עדיין צעיר לימים, כשימש ר' ישראל כשו"ב בפאלאצק או בסולובדה, אירע מעשה בעירו. היה אשה שהיתה לה קשיים גדולים בלידתה

ר' יוחנן גורדון בצעירותו

והרופאים ציוו לה שאין לה להתעבר עוד בגלל סכנה שעלול לקרות ע"ז. החסידים שם היו בעיקר מחסידי קאפוסט ולכן שאלו את עצת האדמו"ר שלהם אם צריכים לחשוש לדבריו. תשובתו היה שכיון שמזה יוכל לבוא לידי סכנה צריכים לשמוע לפקודת הרופא.

אבל לא נחו להחודים לשמוע לזה והם פנו אל ר' ישראל - השו"ב בעיר ואיש מכובד, לשוחח איתו בהענין. ר' ישראל היה חסיד מליובאוויטש ולכן הציע לשאול דעתו של אדמו"ר המהר"ש. תוכנו של המענה של הרבי היה: כח הלידה קומט פון כח אין סוף און דאקטורים זיינען ניט קיין בעלי-בתים אויף דעם.

כששמעו תשובה חד-משמעית זו, סר הפחד מליבם, ולא נמנעו מלהמשיך בזה, ואחר זמן היו להם ילד בריא בעז"ה. חסידי

קאפוסט חקרו בדבר, ונודע להם שר' ישראל היה זה שכתב לליובאוויטש מאחורי גביהם ופעל שיעשה הזוג נגד תשובת רבם. החסידים סיפרו מה שקרה להאדמו"ר והוא השיב: ווי שרייבט ער [צו] לויובאוויטש נאכדעם ווי איך האב געזאגט...!? אויב אזוי איז ער א שייגעץ ואינו מותר לאכול משחיטתו. אחר אירוע הזה הם הפסיקו לאכול משחיטתו, ועקב כך נאלץ לעזוב את העיר ולמצוא פרנסה חדשה.

[אגב, מן הראוי להזכיר מעשה דומה שאירע לרבה של פולוצק ה"תורת חסד", שבגלל תמיכתו באדמו"ר המהר"ש היה נרדף מחסידי קאפוסט שגרו בפאלאצק, עד שנאלץ למצוא משרה חדשה בלובלין¹⁶. סביר מאד להניח שגם הסיפור הנ"ל קרה בפאלאצק שהיתה תחת שליטתם של חסידי קאפוסט¹⁷]

16 ראה אגרות בעל התורת חסד (י. מונדשיין נדפס כתשורה תשס"א מחתונת סגל) למכתבו המפורש אודות הסיפור, ודלא כמ"ש בבית רבי (ע' קכז) שמביא סיבה אחרת למה שהיה נרדף מפולוצק.

17 לדונמא רב העיר היה הרב ישראל יחיאל האנעלין חתנו של האדמו"ר רש"ז מקאפוסט וכל יוש עוד.

יראת שמים בלי פקפוקים

עוד סיפר ר' יוחנן, שיום אחד כשר' ישראל היה כבר מבוגר, הוא הופיע פתאום על פתח ביתו בדאקשיין עם סכין השחיטה בידו, ומיד ביקש מר' יוחנן לבדוק הסכין שלו לפגימות. לאחר שבדק ופסק על הסכין שהוא כשר, היה ר' ישראל רגוע יותר וסיפר לו מה זה היה. באותו זמן בגלובאקע היה איזה סכסוכים בין החסידים והרב המתנגדי, עד שיום אחד ביקר הרב אצל ר' ישראל לבדוק הסכין שלו והתחיל לערער על כשרותה.

יהודים משוחחים בגלובאקע

ר' ישראל, שהיה ירא שמים ביותר, לא היה יכול לקבל דיבור כזה - שיש מי שחושב שיש משהו לא בסדר עם הסכין שלו. אחר שהשתדל להראות ולהסביר להרב

שהוא טועה והרב לא נכנע, התחיל מיד ללכת ברגל לדאקשיין - שהיה (לפחות) מרחק של ששה/שבע שעות על רגל - לשמוע ישור מר' יוחנן שהוא הסכים על כשרותה. ולמרות שהיה תלמיד שלו והרבה צעיד ממנו - עשה המסע הארוך הזה כדי לוודא כשרותו ולטוהר את שמו.

זכרונות שונות

נכדו, ר' גרשון, היה מספר זיכרונות שונים ממה ששמע מבני גלובאקע אודותיו. ר' ישראל - או כפי שכינהו בני העיר בחיבה¹⁸ "ר' ישראל'קע דער שוחט" - היה אהוב מאד על כל בני העיר. בכל עניין קטן וגדול היו פונים אליו לשמוע את חוות דעתו.

**אשתו מרת רייכא
חאנאוויטש**

לכמה שנים, לא היו להחסידים בגלובאקע רב, והוא - כידען גדול בהלכה - היה מיישב את השאלות בשביל החסידים. ביתו היה פתוח לרווחה, ובתוכו לא פסקה חיות הקהילה - תמיד נמצאה בו התוועדות או סעודת מצוה. ר' ישראל הרבה להתוועד, לפעול ולעורר

במרץ - עד יומו האחרון ממש. עוד נודע ר' ישראל כמי שהיה זהיר ב'מעמד' - והיה מקפיד לשייר חלק מהכנסתו לכך - אף על פי שבכלל לא היה גביר.

ביום רגיל, היה משכים בבוקר בעוד שהיה חשוך בחוץ והמקוה סגור, וכדי ליכנס לטבול שם הוכרח לקפוץ על הגדר ולמשש מסביב עד שימצא את הבור טובילה. בוקר אחד הבעל הבית גם השכים מאוד, וכשנכנס לתוך המקוה מצא את ר' ישראל טובל. היה מופתע מאוד ופנה אל ר' ישראל עם שחוק בפיו, "ר' ישראל! עכשיו אני אגלה לכולם סודך!" ושניהם צחקו.

השעות המוקדמות אלו לפני שחרית היה מקדיש ללימוד התורה¹⁹. אחר כך היה מגיע לבית הכנסת בהקדם ועומד אצל התנור כדי להתחמם. קרוב ללבו היה השיעור גמרא, והרבה פעמים היה מאזין למה שלמדו, כשכל פעם היה מקשה או מתקן או מעיר להנוכחים מזכרונו בהדף שלמדו אז.

כשהרחיבו הליובאוויטשער שול²⁰, היה ר' ישראל מאוד מעורב עם תוכניות הבנייה, ואכן הפכו אותו משיטבל קטן לבית הכנסת מפואר שהיה הגדולה ביותר מבין הד' בתי כנסיות של החסידים.

בקשר לזה מסופר, שא' מבני הקהילה נדב כסף לבניית הבית הכנסת שלא היה כ"כ כשור. שאלו את ר' ישראל מה לעשות בזה, והוא השיב שילכו הכסף על הוצאות בניית השירותים. שמחת תורה הגיע, וכשהגדבן הזה השתכר מאוד, מישרו אמר לו שהכסף שלו הוצא בשביל השירותים. הוא התרגז מאוד, ואחר שגילה שר' ישראל היה זה שנתן הצעה זו, הלך לקראתו והתחיל לאיים עליו עם ידו. כשראה אותו ר' ישראל קרא לו בקול חם "דו גייסט מיר שלאגן?! דו גייסט מיר שלאגן?!" מיד עצר השיכור במקומו והתחיל לבכות לר' ישראל על מה שהוציאו הכסף שלו על השירותים. עם חיוך על פניו השיב לו ר' ישראל "און דאס דארף מען נישט?!" דבריו אלו שנאמרו בתמימות נכנסו ללבו של הגדבן, ובסוף הלילה התנחם והפך לאוהבו.

געשטארבן איז גלובאק

צמח מערקע 70 יאר אלט געקומען צו קבורה ה' ניסן.
ה' 57 גארדאן 77 יאר אלט געשטארבן י"א ניסן
רייכע כאנאוויטש די פרוי פון ישראל דעם שוחם ז"ל
כ"כה א"פעראוויטש 69 יאר אלט די פרוי פון רחמיאל א"פעראוויטש

מודעה בהעיתון גלובאקער לעבן מאפריל 1, 1931

19 אנב צ"ע עם כבר היה נפוצ אצל חסידים לאכול פארן (צוליב) דאווענען, אבל ר"י היה נוהג כל בוקר לנטול ידיה המוציאה קודם התפילה.

20 אולי אחר שריפה אחת שקרה בעיר בסמיכות תרפ"א שאז נשרף ביתו, שהיה במרכז העיר - סמוך להבתי כנסיות.

כל זה המה מעט מן הדברים שר' גרשון היה מספר ממה ששמע מאנשי גלובאקע.

ר' ישראל נפטר י"ט חשון תרפ"ה ומרת רייכא נפטרה

י"ד ניסן תרצ"א. לר' ישראל ורייכא נולדו שישה ילדים - שני בנים וארבע בנות. ונביא שמותייהם עם סקירה קצרה על חייהם ומשפחתם. (סדר לידתם אינו ברור, והבאנו על הסדר ששיעורנו).

א. ר' ירוחם מאיר

בנם ר' ²¹ ירוחם מאיר היה שו"ב בתחלה בבהיידוצישאק ²² (מחוז שווינציאן) פלך ווילנא, ואח"כ בנישטאט-שירווינט ²³ (פלך שאקי). התחתן עם מרת פעשע קעניגסבורג. ואלו הם ילדיו: בנם חיים דובער (נולד בשנת תרס"ג) וזוגתו קיילא יאנענזון ובנם שניאור זלמן. בתם שרה (נולדה בשנת תרס"ד) אשת יוסף קאץ מקובנה. בתם מרים (נולדה בשנת תרס"ט) אשת וואלף דשורבעריק. בתם קיילא (נולדה בשנת תרע"ד) אשת יונתן גולדשטיין בזו"ש. ובתם צביה (נולדה בשנת תרע"ה).

ר' ירוחם מאיר ומשפחתו

בתחלת מלחמת עולם הראשון נכבשה העיר היידוצישאק (שתושביה היו בעיקר חסידי חב"ד) ע"י הגרמנים והפכה העיר למחנה הצבאי בגלל סמיכותה לגבול הרוסיים. בקיץ תרע"ו יצא פקודה לכל היהודים שם לעזוב את העיר, והרבה מהם (ביחד עם

21 איני יודע אם זה דיוק, אבל בהקדשה בסוף סה"מ תרצ"ט רשום אצל שמו 'הרב' ואצל אביו ואחיו 'הרה"ח'.

22 Adučiškis

23 עכשיו נקרא Kudirkos Naumiestis

הרב) הלכו והתיישבו במרימפול ליטא²⁴. ר' ירוחם מאיר ומשפחתו מצאו מרגוע לנפשם בנישואי שיריוניט (בפלך מרימפול) באותה הזמן²⁵ והוא שימש כשו"ב שם. בתחלת מלחמת העולם השנייה נמצאו כמה מילדיו בקובנה, ואולי גם העתיקו ההורים שם בעת ההיא. בהקדשות לזכר נשמתם ממשפחתם נראה שכולם נהרגו ע"י הנאצים ימ"ש. יום היארצייט שלהם הוא עשרה בטבת²⁶.

ב. מרת עלקא אשת הר"ר אליהו אלפרוביץ. עליהם כתוב במקום אחד²⁷ "...אליהו היה יהודי דתי ובר-אוריין ועם זאת משכיל אוהב ספר ומיטיב לכתוב. מאחר ולא נטה להשתלב בעסקי מסחר התבואות של המשפחה, עקר לעיירה אחרת (כנראה באביצי הסמוכה לוויילנה) ושימש כרב, שוחט ומלמד ב"חדר" משלו.. אלה [עלקא] נפטרה צעירה (ד' ניסן תרפ"א) והשאירה אחריה שבעה ילדים, ארבע בנות ושלושה בנים. הדבר היחיד הידוע לנו סופר על-ידי אחת [הבנות], שהיה לה קול נעים והרבחה לשיר"

מרת עלקא אלפרוביץ

אליהו נולד בקורניץ להוריו הרה"ח ר' חייקל וולוועל - חסיד חב"ד נלהב²⁸ - וטשערנה אלפרוביץ ואחר החתונה (תרנ"ז בערך) התגורר הזוג בקורניץ, אח"כ (בתרס"ו) באביצי, ופולטבה, עד שבאו לחרקוב, מקום מגורי אחיותיה של עלקא - חיה קפלוביץ ורחל תומרקין - בתום המלחמה. לאחר פטירתה של עלקא בתרפ"א, התחילו הבנים לעלות לא"י ושינו שמם לאלפר. בשנת תרצ"ג אליהו נפטר.

אלו הם ילדיהם: בתם יהודית טשערנה (תרנ"ח-תשנ"ב) הנשואה לאריה הושע (דבורקין) חצרוני²⁹.

בתם רבקה (תרס"ג-תשי"ח) אלפר - סופר ידוע בא"י³⁰. בנם יעקב (תרס"ד-תשמ"ח) הנשוי לשושנה (גלומבוצקי) אלפרוביץ. בתם רחל (תער"א-תשנ"ב) הנשואה לד"ר ישראל

24 ראה 'זכור' בוך נאך דריי'און' צוואנציק חרוב געווארענע יידישע קהילות באזור שוויצאן'

25 ולהעיר שיש מודעה בפארווערטס מ- January 24 1921 שר' "ירוחם מאיר חאנאוויץ א שוחט פון היידוצישאק זוכט זיין אנקעל דובער חאנאוויץ אין ראטשעסטער און רעווערענד זלמן חאנאוויץ אין ניו יורק". ולכאורה היה גר בשיריוניט בעת ההיא - והכוונה שהוא מניע מהיידוצישאק. גם "זיין אנקעל דובער" נכתב בטעות. כי דודו מראטשעסטער היה ר' מאיר מרדכי, וסבו היה ר' חיים דובער.

26 כ"כ אחותיה קיילא ראדשטיין

27 לקוח מבינוגרופ של בנם יעקב: http://www.rishonim.org.il/telmond/info/founder_show.aspx?id=112590

ועוד ראה ביוגרופ של בתם רבקה: אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו חלק ט' ע' 3364.

28 אודותיו ראה מגילת קורניץ בפרק זכרונות של הרב יעקב לנדא.

29 מספרים שהוא היה קרוב עם הרב אהרן תומרקין וע"ז הכיר אחיינתו יהודית.

30 מקורב למר שנ"ז שזר ואשתו, ובעלת השפעה בימי קדם של המדינה.

איסר גוטיץ.³¹ בנם זאב (תער"ג) הגשוי למרים אלפרוביץ. בתם פריידא (תער"ה-תשנ"ח) אשת אלכסנדר גרופטשסקי. בנם וואלאדיע אלפרוביץ.

ג. מרת חיה קאפילאוויטש

בתם חיה אשת ר' אברהם אבא ב"ר פנחס אריה קאפילאוויטש. בידי א' מבני המשפחה

ר' אבא וחיה קאפילאוויטש

נמצא כתוב שחיה היתה בת-דוד עם בעלה ר' אבא.³² ר' אבא היה איש ירא שמים לבין אדם למקום לבין אדם לחבירו ובמשא ומתן ה' נזהר מאד שיה' באמונה.³³ לאחר חתונתם התיישבו בעיר חרקוב, והיה להם פאבריק (בית חרושת) של בדים ביחד עם בן-דוד ר' מענדל פטרפס.³⁴ הם היו עשירים ועזרו לאחיו ר' בן ציון ואחותה קיילא ראדשטיין להקים עסק משלהם.³⁵ בשעת המלחמה ברחו המשפחה לסמרקנד (בשנת תש"ב)³⁶ ביחד עם חתני גיסו (ר' אהרן תומרקין) וכנראה נשארו שם עד פטירתם.

ר' אבא בימי זקנתו

ח' נפטרה יא כסלו תשכ"ו ור' אברהם אבא נפטר ג' אדר תש"כ. ילדיהם הם: חיים דובער (נולד תרס"ה)

ור' יעקב (נולד תרס"ט ונפטר כ"א כסלו תשל"ג).³⁷ יעקב התחתן עם מרת שאששא דבורה לבית קלפפיש, ועלה לארץ ישראל בשנת תשל"ב.

31 חבר מנעוריו של (דודו לימים) ר' משה לייב ראדשטיין, ראה בספרו כור עוני.

32 מן הנראה אמה שלו היתה ממשפחת אלאי (אולי שינה הנוכרת לעיל).

33 רשימות דברים דפ"ח ע' 431.

34 כך כתב א' מבני המשפחה, מרת שיינדל שניאורסאהן, אלא שהמשמעות שם הוא שמדובר בר' מענדל ב"ר חיים - ולא על הבן ר' מענדל ב"ר מענדל. אבל ר' מענדל (האב) לא התגורר בחרקוב אלא בפלעשניץ-משא"כ הבן היגר שם אחר פטירת אביו, לחיות עם הסבא בחרקוב.

35 ע"פ ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש.

36 תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית ע' רא.

37 היארצייט'ס נרשמה ע"י קיילא ראדשטיין.

מצבת בנם יעקב קאפילאוויטש

ד. ר' בנציון (נולד תרמ"ה בערך) שעליו נספר לקמן.

ה. הרבנית רחל תומרקין

רחל (נולדה תרמ"ו) אשת הר"ר אהרן תומרקין. התחתנה בשנת תרס"ז ושנים אחדות היה סמוך על שולחן חותנו בגלובאקע. אח"כ נתקבל ר' אהרן כרב בבאביניץ, ועבר עם משפחתו לשם. בשנת תר"ע עבר לשווינצין, ובשנת תרע"ד לחאטימסק, ובשנת תרע"ח נתקבל כרב בחרקוב. ר' אהרן היה נודע כגאון גדול ואיש חסידי - מן ה"תמימים"

הראשונים (אודותיו ראה בארוכה ברשימות דברים). רחל היתה אשה צדקנית ומכנסת אורחים ידועה. אחר תקופה של מחללים נפטר ר' אהרן בי"ז תשרי תרצ"ז בחרקוב. אחר פרוץ המלחמה עברו רחל עם ילדיה לסמרקנד, ואחר מחלה שארכה קצת יותר מחצי שנה נפטרה בכ"ה ניסן תש"ו³⁸.

הר"ר אהרן ורחל תומרקין

אלו הם ילדיהם: בתם קיילא (נולדה תרס"ח) אשת ר' יהודא חיטריק. בתם שרה (נולדה תר"ע) אשת ר' שלמה שימינאוויטש. בתם חיה (נולדה תרע"א) אשת ר' מיכאל יהודה אריה ליב קאהן. בנם מאיר הי"ד שנהרג (י"א ניסן תש"ה) כחיל בצבא הרוסית, ומשפחתו נרצחו בידי הנאצים ימ"ש. בתם חנה רבקה אשת ר' צמח גורעוויטש.

ו. הרבנית קיילא ראדשטיין

קיילא היתה בת זקונים להוריה ונולדה כעשר שנים אחר אחותה רחל (כ"ז אדר ב' תרנ"ז³⁹). קיילא היתה בחורה פיקחת, וכבחורה למדה אומנות הרוקחת (phar-

macist) וכבר קודם חתונתה היתה לה חנות של בדים שהיתה קונה ישר מוורשא

38 כל זה לקוח מרשימות דברים.

39 לפי מסמכים.

(בלי האמצעי בוילנא). פעם כשנסע עם אבא שלה לוורשא כשהלך לבקר אצל מומחה רפואי - ההצעה של ר' משה לייב עלה בשבילה ואחר זמן קצר נחתמה השידוך. חתונתם התקיימה בגלובאקע בערב שבת ג' חשון תרפ"ה⁴⁰, אבל עד מהרה שמחתם נקטעה, כי רק שבועיים אח"כ נפטר אביה ר' ישראל ב"ח חשון. וראה להלן פרק ה' לתיאור תקופת המלחמה ובריחתה שלה ביחד עם בעלה לוילנא.

קיילה נפטרה ביום ה' תשרי תשמ"ד.

תמונה מחתנתם של הרב משה לייב ומרת קיילא ראדשטיין

40 לפי מסמכים. והתמונה של החתונה נלקחה אחר השבת ביום ראשון (מר' ישראל ברב"צ).

1	הדברים שצריך לומר
2	אשר ה' יושב חמנו ואלו
3	אשר ה' יושב חמנו
4	הדברים שצריך לומר
5	הדברים שצריך לומר
6	הדברים שצריך לומר
7	הדברים שצריך לומר
8	הדברים שצריך לומר
9	הדברים שצריך לומר
10	הדברים שצריך לומר
11	הדברים שצריך לומר
12	הדברים שצריך לומר
13	הדברים שצריך לומר
14	הדברים שצריך לומר
15	הדברים שצריך לומר
16	הדברים שצריך לומר
17	הדברים שצריך לומר
18	הדברים שצריך לומר
19	הדברים שצריך לומר
20	הדברים שצריך לומר
21	הדברים שצריך לומר
22	הדברים שצריך לומר
23	הדברים שצריך לומר
24	הדברים שצריך לומר

רשימה כתובה בכתב ידו של ר' בן ציון חאגאוויטש על זהותם של כל המופיעים
בהתמונה

פרק ג' - ר' בן ציון

ר' בן ציון

הרה"ח ר' בן ציון חאנאוויטש, בנו השני של ר' ישראל ורייכע, היה שו"ב ומוהל מומחה, ובקי במלאכת סת"ם כאבותיו לפניו. היה חסיד נלהב ותמיד נמנה על העוסקים בפעולות חב"ד בעיירה גלובוקע, עד שהיה נודע בקרב בני העיר בתואר "החסידישער אמבאסאדאר". מלבד היותו ירא שמים ולמדן, נודע גם על מידותיו הטובות ולבו הרחבה, ועזר רבות לפליטים רבים שזרמו דרך עירו.

לפי המסמכים, נולד בשנת תרמ"ב אבל תאריך לידתו האמיתי היה מספר שנים אח"ז בתרמ"ה בערך, ונתגדל ברוח אבותיו במעלות התורה ויראת שמים ורוח החסידות שספג מרבותיו ומשפיעיו. כילד למד אצל המלמד האהוד של גלובאקע ר' יוסי טישעס, שאצלו גם למד אביו ר' ישראל.

הרה"ח ר' בן ציון
חאנאוויטש

אחר הבר מצוה הלך² רב"צ ללמוד בישיבת תומכי תמימים שבליובאוויטש ונמנה עם התמימים החשובים של דורות הראשונים של תומכי תמימים³. [אגב, ר' גרשון פעם אמר, שבבית אביו היה תמיד ג' פושקעס. א' מיוחד למעמד, א' בשביל בית הכנסת שלו בגלובאקע, וא' בשביל תומכי תמימים]

1 אלא שאינו מוכרח שכך היה נילו האמיתי, כי רבים שינו גילם כדי להשתמט מגיוס הצבא. וגם עלקא רשומה שנולדה בתרמ"ט. ומסתבר שנולד מאוחר יותר, כמו תרמ"ה.

2 ברשימה אחת מזכרונות של ר"נ כתוב: "למד עם אביו ר' ישראל על הדרך יורה דעה". ולכאורה נפלה טעות - והיה באמת צריך לכתוב שהוא למד עם אביו ר' ישראל - לפני שנסע - יורה דעה. ז.א. לפני שהגיע לגיל ללמוד בליובאוויטש - למד עם אביו ר"י, ואז למדו שו"ע י"ד.

3 התמימים" בפולין שלח אליהם רשימה עם מספר השנים שלמד בליובאוויטש (אולי ר"נ ראה את זה לאח"ז). וכן הובא ב"ספר התמימים" ע' מט כתמים, ולכאורה הסיבה ששמו אינו מופיע ב"ליובאוויטש וחייליה" כי פשוט רפ"ן קאהן - שהיה צעיר מרב"צ יותר מעשר שנים - לא זכר אותו מליובאוויטש. (אולם הרב זובער משטאקהאלם כן זכר רב"צ מתקופתו בליובאוויטש - למרות שגם היה צעיר מרב"צ יותר מעשר שנים) אלא שמעניין מה שבהתמים' ח"א ע' רי ואילך שמו מובא בלי תואר "התמים" למרות שבד"כ מובא התואר הזה על כל התמימים.

כשהגיע לגיל הנישואין, שמו יצא לפניו כבחור טוב, ובשנת תרע"א (בערך) בא בקשרי שידוכין עם בת זוגו מרת עלקא בת הרה"ח ר' אברהם שמואל ואסנה מערע היילמאן מהערד ליעפלי.

משפחת היילמאן

חותנו הרה"ח ר' אברהם שמואל⁴ היה א פרומער חסידישער איד, שהתפלל באריכות באופן קבוע, והיה קם באמצע הלילה לערוך תיקון חצות. היה נודע בכינוי "מוניע דער פעלשער-רופא", מחמת עיסוקו ברפואה, מסורת אבות שקבל מאביו, שהשתלשל משושלת רופאים במשך כמה דורות.⁵

המשפחה מתייחסת להרה"ג ר' שמואל הילמן (הלפרין) ממין⁶, מחשובי גדולי הדור בתקופת ה"נודע ביהודה" – שהיה גם ידידו ומחותנו. לפי המסורת, שם המשפחה "היילמאן" נגזר מלשון רפואה⁷, שכן בני המשפחה היו ידועים במומחיותם הרפואית⁸, ויש

לשער שמסורת זו החלה כבר בהרב שמואל הילמן הזקן.

מצבת אחיו של ר' אברהם שמואל היילמאן

גמילות חסדים של ר' אברהם שמואל היה מהמפורסמות, והיה נוהג לסייע לחולים עניים אף קודם תפילת שחרית, באמרו שבכך הוא מקיים את הפסוק "אני בצדק אחזה פניך", שדרשו חז"ל על נתינת צדקה קודם תפילה, והיה אומר שזוהי הצדקה שלו. כשנשאל פעם ע"י משהו, כיצד מצליח לרפא חולים שנואשו מהם אף רופאים גדולים ממנו, השיב בלשון חידוד: "הרופאים משתמשים בחינן (quinine) – ואני משתמש בחינא וחסדא, עם תוספת של סייעתא דשמיא..." [אגב, היה גם תמיד נוהג להפריש מעות בשביל הרב והשמש שבעירו].

4 לפי ר' ישראל בר' בן ציון חאנאוויטש, אביו של ר' אברהם שמואל היה ר' אליקים געצעל הרופא היילמאן מליעפלי, ששמו מופיע על מצבת בנו ר' נחום, שנרצח ח' תשרי תרס"ה בידי ערביים בדרכו לכותל, ונטמן בהר הזיתים.

5 כך סיפר נכדו ר' גרשון בשם ר' מענדל גורעוויטש מוורשא, ראה לקמן פרק ד'.

6 מפי ר' גרשון, וגם מובא בס' אהלי שם (ערך דרויא) ע' 342. היה לו קשרים עם הפני יהושע והיעב"ץ, והתערב במחלוקתו עם ר' יונתן אייבשיץ. על חייו ראה: יש מנחילין (פנחס קצנלבונג) ע' שעד.

7 מפי ר' ישראל ברב"ץ בראיון.

8 ולהעיר שבניגוד למשפחות אחרות ששמן היה היילמאן או העלמאן, בנו ר' חיים מאיר היה כותב שמו היילמאן, ולכאורה זה קרוב יותר למשמעות של רפואה (הייל).

תולדות המשפחה

אשתו הראשונה הייתה מרת איטא-ביילא בת הרה"ח ר' מענדל מליעפליץ, ולהם נולדו שלושה בנים:

א. הרה"ח ר' חיים מאיר (תרט"ו – תרפ"ח) מחבר ספר "בית רבי"⁹.

את הסיפור דלהלן העלה על הכתב ר' משה אליעזר היילמאן (בנו של ר' חיים מאיר) באידיש, ונתפרסם כלשונו בעלון "פרחי מגדים". לר' גרשון היה בזה "געשמאק" מיוחד, והוא הרבה לספרו. לפנינו תרגום הדברים ללה"ק (ע"י ר"י מונדשיין ע"ה).

אבי ז"ל, שהיה נודע בעולם כר' מאיר ליעפליער בעל ה"בית רבי", היה לפני שנים רבות משפיע חסידי ברעזיצ'א (פלך ויטבסק). פעם, כשהלכתי אתו ברחוב, פגשנו את הרב המקומי הר"ר ישראל דושוביץ (כיום בברוקלין) שאליו נלוו אחד מנכבדי העיר.

- "וואס מאכט איר [מה מעשיכם, מה נשמע] ר' מאיר? שאל הרב דושוביץ,

- "אני עושה חיבור" השיב אבי.

- "אין זה אלא חיסור" (אצל רוכשי הספר) הגיב הרב דושוביץ...

- "לא כן" אמר אבי, "איני עושה אלא מעט לעצמי".

- "מה ההבדל?" שאל מלווהו של הרב.

על כך השיב להם אבי: אספר לכם סיפור מעשה, שהוא יבהיר לכם את ההבדל בין "חיסור אצל הזולת" לבין "רווח מעט לעצמי".

כידוע, נוהגים אדמו"רי פולין להתפלל בעצמם לפני התיבה בימים הנוראים. אצל אחד מתלמידי המגיד ממזריטש אירע פעם, שבעמדו בתפילה כשליח-ציבור השתתק פתאום, השליך ראשו לאחור ופניו לבשו ארשת נוראה. שעה ארוכה עמד כך כמתעלף ועל ציבור המתפללים נפל פחד גדול. לפתע "התעורר" הרבי וסיים את תפילתו בהתלהבות גדולה.

בתום התפילה שאלוהו מקורביו לפשר האירוע, והרבי סיפר להם: בעמדי לפני התיבה ראיתי קטרוג גדול בעליונים: הזכויות היו רחוקות מכדי להטות את כף

9 מנע הרה"צ ר' יעקב יוסף מאוסטראה, הנודע בכינויו "רב ייב".

10 אודותיו ראה בארוכה קונו זכרון על יהושע מונדשיין במאמרו "הספר בית רבי ומחברו".

המאזניים לצדם, קרוב היה שמידת הדין תגבר חלילה על מידת הרחמים וכל מלמדי הזכות עמדו חסרי אונים. הלכתי אל מורי ורבי (הוא המגיד ממזריטש נ"ע שבאותה שעה כבר היה בעולם האמת), והרבי לקח אותי עמו אל רבו שלו (הוא הבעש"ט נ"ע) כדי שהוא ישתדל עבור כלל ישראל.

כשראה הבעש"ט את כל אשר נעשה, אמר אל הבית-דין-של-מעלה: רצוני לראות בעיני כיצד שוקלים אתם את המצוות לעומת העבירות. הרי אינכם יודעים כיצד לשקול! – קרא הבעש"ט – היתכן?! אדם מישראל נותן מטבע לצדקה ואתם שוקלים רק את המטבע לבדו?! עליכם להניח על כף המאזניים את כל הנפשות שחיתתה נפשם בזכות אותו מטבע...

הלכו והביאו את כל הנפשות שניצולו אותה שנה בזכות הצדקה, הניחום על כף המאזניים וכף הזכות הכריעה.

חשבנו – המשיך הצדיק – שהקטרוג נתבטל, והלכנו לנו. אבל הס"מ לא היה יכול לשאת זאת, ובא בטענה: אם סבורים אתם שיש לשקול את כל הנפשות שניצולו בזכות הצדקה, הרי שיש להניח על כף המאזניים השניה גם את כל הנפשות שאומללו בגלל גניבות וגזילות! נכנסו דברי הס"מ באזני הדיינים, והחלו להעמיס על כף החובות את כל הנפשות שסבלו בעטיין של הגניבות, ושוב נטו החובות להסריע את כף המאזניים.

רצתי שנית למורי ורבי וחזרנו יחדיו אל הבעש"ט לבקש את עזרתו. בפעם זו לא הלך הבעש"ט עמנו, רק אמר לנו: לכו ואימרו שנית לדיינים שאין הם יודעים כיצד שוקלין! הרי בשעה שאדם מישראל גוזל את רעהו אין בכוונתו כלל לאמלל את הזולת, וכל חפצו אינו אלא במטבע הנגזל. לפיכך יש להניח על כף המאזניים רק את המטבע לבדו. אבל כשיהודי נותן מטבע לצדקה ברור שאין הוא עושה זאת מפני שהוא רוצה להיפטר מהמטבע, אלא רק משום שכוונתו להחיות את נפשות העני ובני ביתו, לפיכך יש להניח על כף הזכויות את כל הנפשות שנהנו מן המטבע!

נתקבלה טענתו של הבעש"ט, מידת הרחמים גברה והקטרוג בטל.

- זהו – סיים אבי – החילוק בין "חיסור" אצל הזולת לבין "מעט רווח" לעצמי...

ר' גרשון היה מספר שבשעה שהגיע לבקר אצל הרבי הרי"צ, הכניסו אותו הרבי להקאבינעט (חדר פרטי) שלו ששם נמצא ארכיון הספרים שלו, וסגר הדלת – ואיפשר לו לעיין בהם – אך לא ללוותם – באמרו איר קענט נעמען וואס איר געדענקט.

בכלל רצה הרבי לכבדו והושיט לו יד ב'שלום עליכם', ור' חיים מאיר סירב באמרו "ובנביאי על תרעו" – אל תתרועעו. ובאמצע ההתוודעות הרבי עוד פעם כבדו לדבר

סיום ספר תורה בדוריה. לפי השערה, הזקן העומד בשורה הראשונה על צד השמאל וחובש כובע שחור הוא הרב משה היילמאן.

וסירב גם כן (לשיעית רצון של החסידים שם).¹¹

ב. הר"ר משה (תרל"ג – נספה בשואה תש"ב), שכיחן עשרות שנים ברבנות העיר דרויא, והיה 'עובד' גדול בעבודת התפלה. אחותה עלקא סיפרה פעם לבנה ישראל, שלאחר פטירת שני הרבנים הנוספים בדוריה,

ביקשו בני הקהילה – למרות שרוב העיר לא היו חסידים – שרק ר' משה (שהיה חסיד) לבדו ימשיך לשמש ברבנות, מרוב אהבתם אליו.¹²

ג. ר' אליעזר, איש בעל קומה גבוה, ובעל עסק שונדע בהתמדתו בלימוד התורה. סיפרו עליו שכאשר נכנס לוקח לחנותו, ושאל למחיר פריט מסוים, היה משיב בקצרה וחוזר תיכף ללימודו, מבלי להפסיד רגע, ואפילו כשנכנס גוי וכדומ' – לא היה מרים את עיניו מספרו.¹³

אחרי פטירת מרת איטא ביילא באדר א' תרמ"ד,¹⁴ ר' אברהם שמואל התחתן שנית עם מרת אסנה מערע, ובשנת תרמ"ח נולדה להם בתם עלקא.

ר' אברהם שמואל נפטר בשנת תרע"ח¹⁵ ובאותה שנה נולד נכדו שנקרא על שמו – שמואל אברהם¹⁶. אשתו אסנה מערע נפטרה שנים מועטות לאחריו¹⁷. בשנת תרפ"ו בערך נולדה בת לעלקא שנקראת על שמה – אסנה מערע¹⁸.

11 מובא בזכרונותיו של רנ"ש ששונקין (עמ' 162) ושם כתוב כזה: בי"ט כסלו אותה שנה (תרפ"ז) התוועד כ"ק רבינו תוך התרוממות עלילאית. היה שם גם הרב מחבר ספר "בית רבי", אשר היה כבר בגיל מופלג. כאשר רבינו רצה לכבדו בברכת "שלום עליכם" – נרתע לאחור ונענה "בנביאי אל תרעו" – אל תתרוועו... כאשר התיישבו ליד השולחן הטהור, ביקשו רבינו לספר על מגילת י"ט כסלו. הלה התחמק ונעה, כי מה שידוע לו כבר הדפיס, ויתירה מזו לא ידוע לו. ע"כ.

זהו יותר מתאים עם ההתבטלות שהיה לו ולאביו לליובאוטש, ולא כמו שמסופר ברשימות דברים' (א, עמ' קצנ) שהוא רצה לדבר, אך אנ"ש שישבו לידו רמזו לו שלא יאמר דבר. (ושם ממשיך: הרבי הרגיש בזה, ואמר: אף שאיני מסכים עמו בכמה דברים, מכל מקום אנו ידידים – "נטע פריינד"). וראה במאמרו של ר"י מונדשיין הנ"ל.

12 למרות שרוב העיר לא היו חסידים. וכמו שמואל בהיכל הבעש"ט מנ"ע שצא. אודותיו ראה אהלי שם ערך דרויא. חותנו היה הגביר ר' שמחה קישין מוויטבסק. בניו היו: ר' בערל שהיה רב ביאנאוויטש (ראה אהלי שם ערך יאנאוויטש). ר' זלמן מלמד בשארקוויטש (הסמוכה לגולבאקע ושם נספו בנטו). ביילא משארקוויטש. פריידיא בארון מדרייסא.

13 אולי נפטר לפני תרצ"א – כשנולד אחיינו. אבל לא שמענו שום דבר על זה.

14 ראה בית רבי ע' קו.

15 ראה ע"ז קול זכרון: עשרה מאמרות של יהושע מונדשיין

16 כנראה היה להם איזה סיבה לשנות סדר השמות (אולי היה זה בגלל כבוד אדמו"ר המהר"ש (שרצו להזכירו בתחלה), ע"ז שקראו בנם חיים אחר סבו חיים דובער בלי צירוף שם דובער כי אדמור הרש"ב עדיין היה בין החיים (וכמה שנים לאחר"כ הם אכן קראו לאחד מבניהם שלום דובער, אבל כ"ז הוא רק השערות) ולהעיר שבאחד מהמקומות שראינו (פנקס מלביש ערומים ליובאוויטש) חיים מאיר חתם שמו ב"ר שמואל אברהם.

17 ר' גרשון אמר שבסוף שנותיה היא רצתה לעבור לבתו עלקא, אלא שבלתי אפשרי היה לעבור הגבול בעת ההיא. ומשם שנפטרה כשעדיין נרו באחריקא.

18 אחר פטירתו של בעלה, היא רצתה לגור אצל בתו בגולבאקע, אבל לא איפשרו לה לעבור הגבול מרוסיה לפולין.

למדנותה של עלקא

עלקא היתה בעלת כשרונות נעלות,¹⁹ ובשל כך אביה היה לומד עמה הרבה והיא ידעה בעל פה פה הרבה גמרות ואגדות (וגם מאמרי דא"ח) וכו'. כשגדלה, היא רצתה לילך לאוניברסיטה ללמוד לימודי חול, אך אביה התנגד לזה. הוא [נ"א: היא כתבה] פנה אל הרבי הרש"ב לבקש עצתו, והרבי ענה שיתן לה ללכת והיא תראה מהר שזה לא בשבילה. ואכן ככה היה: היא הלכה לאוניברסיטה, ואחר זמן קצר היא עזבה משם.²⁰

מרת עלקא ובניה (שורה העליונה; מימין שמואל אברהם, ישראל, גרשון. שורה התחתונה: פרומה, עלקא)

היא זכתה לפגוש כמה פעמים ולקבל ברכותיו של האדמו"ר מקאפוסט רבו של אביה (ואחיה). אחר פטירתו של האדמו"ר מקאפוסט, ר' אברהם שמואל נמשך לאדמו"ר הרש"ב בלויבאוויטש²¹, וייעץ עמו בענייניו – כמו בסיפור הנ"ל – ולימים גם חיתן בתו לבחור מחסידי לויבאוויטש ה"ה ר' בן ציון. [אגב, הרבי היה מאוד חביב אצלו, עד שהיה חוסך כסף ומקבץ פרוטות, כדי לשלם על הוצאות הנסיעה לרבי] בנה, ר' גרשון, סיפר כי בכל פעם שהגיע מאמר חדש מהרבי – היא הייתה לומדת את המאמר, ולא עוד אלא שהייתה מסבירה אותו וחוזרת עליו בעל-פה.

19 ר' יוסף וויינברג סיפר לר' גרשון, שכשביקר בגלובאקי בזמן שהרבי הרי"ץ היה שם (תרצ"ב) הוא שמע בעיר על הלמדנות שלה. וראה להלן פ"ד מה שאמר ר' יצחק מתמיד לבנה אודותה.

20 ר' גרשון שמע זאת מר' מענדל גורעוויטש מווארשא שהכיר הסבא ר' אברהם שמואל, ראה לקמן פ"ד.

21 ולהעיר שגם בנו ר' משה היה שייך ללויבאוויטש, כמו שרואים ממכתבו להרבי הרי"ץ שבו מבקש מהרבי לבקר בעיר ווילנא להקל על בני עירו לראותו, ראה בית משיח גלי' 422 ע' 19.

כשו"ב החסידי של העיר, ר' בן ציון היה כותב בשביל בני עירו שלא ידעו איך לכתוב את מכתביהם להרבי. כשהיה עסוק, היה שולח אותם "צו מיין עלקא" עד שגרם לכך שהיא היתה כותב באופן קבוע אל הרבי. פעם פנה הרבי הריי"צ אל מזכירו ר' משה לייב ראדשטיין (גיסה) ואמר, "א גרוס פון די שווענערנער - איר האנד-שריפט איז [שוין] בא מיר באקאנט".

כשביקר הרבי בגלובאקע²², בקשה עלקא להיכנס ליחידות. אף שבדרך כלל לא הרשה הרבי לנשים להיכנס ליחידות, לעלקא הניחו אותה להיכנס. על תמיהתם של הנאספים הסביר הרבי, "זי שרייבט זיך אדורך מיט מיר אפט" [היא מתכתבת איתי בתדירות]. באותה העת, ר' בן ציון סבל הרבה מהרב המתנגדי, שבגלל המחלוקת על הרבנות, אסר השחיטה של ר' בן ציון על בני העיר, והדבר השפיע הרבה על פרנסתם, ועל כך כתבה עלקא במכתבה²³. הרבי קרא את המכתב והשיב "איער מצב איז ביי מיר גוט באקאנט, עס זאל זיין שמחנו כימות עיניתנו" [המצב שלכם ידוע לי היטב, שיהיה שמחנו כימות עיניתנו]. בני המשפחה זוכרים שכאשר ר' גרשון סיפר לו המעשה הזה עיניו זלגו דמעות.

גלגולי חייהם

בתחלה, לאחר נישואיהם, ר' בן ציון היה סמוך על שולחן חותנו בליעפלי. כעבור איזה זמן התקבל כשו"ב באחטירקא שבאוקריינה, וביחד עם זה היה לו עסק מוצלח עם בדים שעזר לו אחותו חיה קופלוביץ להקים²⁴. הצליחו מאוד באחטירקא והיו בעלי מעמד.

כאשר נתפשט מחלת הטיפוס בגלובאקע, הרבה פליטים²⁵ הגיעו לשם כי היה להם על מי לסמוך - ר' בן ציון בן עירם. גם ידיעות רבות היו לו בענייני רפואה - מה שירש מחותנו ר' אברהם שמואל היילמאן²⁶.

העיר אחטירקא בסוף המאה ה-19

22 בתרצ"ב לכאורה.

23 מרשימות א' מהנכדים (מזכרונות של ר' גרשון) כתוב שהיא כתבה כחלק ממכתבה: כמו שענה - כן ירבה וכן יפרץ. ולזה הרבי ענה: עס זאל זיין שמחנו כימות עיניתנו

24 כי היא נרה בחרקוב - לא כ"כ רחוק מהם. גם היה להם לאיזה זמן מפעל של סאלאמי. ר"ג הוסיף שמחונכה עד פסח שלחו לה ולהתומרקין'ס - 'שמאלץ' בשביל פסח.

25 מהם ר' שלמה באנין ור' אהרן זליטסינגלובסקי ועוד רבות כהנה.

26 מפי ר' ישראל ברב"צ חאנאוויטש.

ככה גרו שם בשקט ובשלווה עד קרוב לסוף מלחמת העולם הראשון - שבאותה זמן היו הרבה פוגרומים בהאזור תחת הדניקים (האנטי בולשביקים), וגם אחטירקא נפגעו על ידם. לא היה להם דרך איך לשאול להרבי הרש"ב, ושילחו מסר בידי אחיה של עלקא - ר' חיים מאיר - להרבי לבקש עצתו, אם לישראל שם או לעזור לגלובאקע, ששם ימלא מקומו של אביו ר' ישראל שהיה כבר זקן.

תשובת הרבי היה לעבור לגלובאקע, אלא שעלקא העלה שהמצב היה קשה בגלובאקע באותם ימים בגלל שריפות ומחלות, ובקשה לעוד זמן. הרבי הסכים בתנאי שלא ישארו יותר משנה. היה זה כמה שבועות לפני הסתלקותו של האדמו"ר הרש"ב. ובב' ניסן תר"פ, כשהגיע הבשורה המרה לעירו, ישב עם הרב של העיר לכתוב מכתב תנחומים על הפטירה.

מכתבם של אנ"ש בקהילה הקטנה באחטירקא²⁷:

האומנם אין מלה בלשונונו מקוצר רוח מאבידה קשה, הצדיק אבד לדורו, הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות, אנחה רבה השוברת כל גופו של אדם. הוי ואבוי וחטאינו עשו, צדיק נתפס בעון הדור, ולכפר עון הדור העלה רוחו ונשמתו בסתר עליון (כמ"ש באגה"ק כ"ח).

ואין לנו במה לנחמם ולנחם את עצמינו רק במאמר הקדוש (שם סי' כ"ז) על המאמר דשבק חיים לכל חי שכל בזה הלשון: ורוחו עומדת בקרבינו ממש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו ית' כל. ותקונתו להשי"ת שגזעו יהי מחליף ויערה עליו רוח ממרום בזכות הרבים כל.

והשי"ת יזכינו לראות בקרוב בביאת גואלינו הצדק שאז יקיצו וירננו כל שוכני עפר וישמיענו נפלאות מתורתו הקדושה, ובנחמת ציון וירושלים נתנחם גם אנחנו הקשורים והעטופים בחיבת הקודש אליהם באהבה רבה ואהבת עולם, ומרחוק מחי קידה קמייהו ומצפים לחסדי השי"ת שיבנה את בית ה' ההרוס, וגדול יהי כבוד הבית האחרון כל.

(שלושה הם הבאים על החתום בסוף המכתב): הר"ר משה יצחק ליפשיץ, הר"ר בן ציון חאנאוויץ השו"ב המקומי, והר"ר אהרן זעליג שו"ב דדונלעוויץ.

הדרך המסוכנת לגלובאקע

כססוף השנה הגיע, אספו ר' בן ציון ועלקא את ילדיהם ואת כל רכושם, ושמו הכל על שנים עשר עגלות טעונות, גם אחיה ר' חיים מאיר הצטרף להנסיעה. ויהי בדרך - והנה הגיע יום הפורים, ועצרו בעיירה אחת לחוג את היום. ר' גרשון היה מתאר את דודו,

ה"בית רבי", כחסיד אמיתי – שמעולם לא מצאו אותו (גם באמריקה) בלי לחיים בידו, והיה תמיד מחפש "תירוץ" לישב ולהתוועד, וכשהגיע פורים – לא היה ספק שיחוג את החג כמו שצריך, וישתה לגימה רבה כהלכה.

באמצע ההתוועדות דפקו לפתע שוודדים על דלת הבית, ואיימו על בעל הבית הגוי לפתוח לפניהם. הגוי נרתע מפניהם ונענה לדרישתם, ותחת איום האקדה אילצו את בני המשפחה למסור לידם את כל חפציהם וכספם – הון רב שהיה ברשותם.

כאשר יצאו הליסטים, נשברה רוחם של בני המשפחה, ויאנחו מרה. אך ר' חיים מאיר חיפש מסביב, ומצא פך אחד של יי"ש אשר הותירו הליסטים ב"נדיבותם". ומיד נשא עיניו ואמר בחיות: "עכשיו – קודם כל צריכים לומר 'לחיים' ולהמשיך בהתוועדות!"

לאחר סיבוכים נוספים – כולל אושפז קצר בשביל ר' בן ציון בגלל דלקת התוספתן (appendicitis) – הגיע המשפחה לגלובאקע שלמים בגופם ובבריאותם, והתחיל ר' בן ציון לעבוד כשו"ב העיר במקום אביו ר' ישראל²⁸.

תמונה המיוחסת לר' חיים מאיר מעת זקנותו

ר' בן ציון בגלובאקע

ר' בן ציון היה דמות מאוד מכובדת בגלובאקע, ובעל השפעה רבה בהווית העיר. בנו ר' גרשון זוכר איך שאביו היה קם בהשכמה בכל יום, וקודם שהלך לבית הכנסת, היה יושב ולומד – עם זהירות מיוחדת לחזור על הדינים השייכים לענייני שחיטה ובדיקה. היה מוסר כמה שיעורים בבית הכנסת, והיה מתוועד עם אנ"ש של העיר.

ר' בן ציון היה האיש של הרבי (הרי"צ) בגלובאקע, והיו מכנים לו "דער חסידישער אמבאסעטער" (ambassador) בהעיר. והיה ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, ובענייני הרבי במיוחד.

28 קצת זמן לאחר שהגיע, היה שריפה בקרב העיר, וביתו של ר' ישראל גם נשרפה, ואז בנוה רב"צ (ביחד עם אחותו קייילא) מחדש (בנוה ביער- והעבירו כמו שהוא לעיר ע"ד המושג של prefabs) ובנוה גדול מאוד עם כמה דירות נפרדות להכיל משפחתו, הוריו, וגם אחותו. פשוט אירחו הרבה מאורעים ואורחים מפני נודלו. מאוחר יותר הם שכרו חדרים הפנויים לבאנק היהודי.

דער ליבאוויטשער רבי דינסטאג ר'ח דעם 8-טן ד. מ. אין פאסטאוו

פֿרײַט אַ דעפּעשע וואָס איז אנגעקומען צו ר' בן-ציון חאנאוויטש שו"ב
דערוויסן. מ'ר נ"ך או דינשטאָג דעם 8-טן דעם מאנאט קומט דער
ליבאוויטשער רבי קיין פאסטאוו.

מודעה שלו ב'גלובאקער לעבן' ממארץ 4 1932

ויש לשים לב על שיחתו של הרבי בעת ביקורו בתרצ"ב בעירו של ר' בן ציון (בגלובאקע) שהאריך לדבר על המעמד הרמה של 'השו"ב' החסידי (ונביא כאן קצת מן הדיבורים בעת ההיא²⁹): דער געזונט פון מענטשן איז תלוי אן דער קאפ און דער הארץ... די קאפ פון דעם ציור קומה בכל עדת ישראל איז דער רב. די שו"בים זיינען די הארץ פון דער עדה... ביי זיי... אין דער הענט ליגט דער גורל פון דער עדה. דער גורל פון אלע מוסדות התורה, מוסדות החינוך, מוסדות הצדקה והחסד. ע"כ.

יכולים אנו לומר שקיים זה מה שדיבר הרבי בעת נוכחותו שם. והעיר ראה צמיחה חדשה תחת השפעתו.

אחרי הימים הנאצלים שהתארח הרבי בהעיר, חסידי גלובאקע החליטו להקים ישיבה חדשה - סניף חדש של תומכי תמימים, ומהאחראים על התכנית נמנה ר' בן ציון השו"ב שנטל על עצמו עול הכספי - ביחד עם עוד אנשים - של הישיבה החדשה. (וראה לעיל במבוא באריכות על סיפורו של הישיבה, ובתוך הדברים גם הצצה תוך פעולותיו של ר' בן ציון בשבילה.)

נרבת לבו המופלאה

כשפרצה המחלוקת בין החסידים והמתנגדים על פקודת הרבי הרי"צ שימנו דוקא הרב קופרשטאך כרב העיר, והרב המתנגדי עיכב את שכר התשלומים של הרב החסידי - קיבל על עצמו ר' בן ציון לשלם כל השכירות מכיסו³⁰. וזה לא היה בכלל דבר נדיר בשבילו, כמו שתיאר בנו ר' גרשון פעם אחד (בזה הלשון):

"... אונזער שטוב... איז געווען אפען פאר אלעמען אפילו געפינענדיג זיך אין א

29 לקוטי דיבורים חלק ב' ע' שס ואילך.

30 ראה The Light of Learning ע' 133 וש"נ.

מאטעדילער קריטישער לאגע. לויסטענדיגע מיט הילף פאר אלע נויט בעדערפטיגע מיט אן אפאנער האנט, מיט א פולער האנט. גייענדיג אפילו בארגען א גמ"ח - אין דער צייט ווען מען האט אליין נישט - פאר יענעם. נישט האבענדיג אפילו אייגענע קינדער אין זינען, ארבעטנדיק מיט מסירת נפש בפועל ממש.

...מיין טאטע האט אויסגעהאלטען הונדערטער ביזנעסעס מיט אייגענע באזיצענדיק, אייגענע פאבריקען, און האט קיינמאל נישט באט[ר]אכט אז דאס איז אייגענע...מיין טאטע האט געהאט אייגענע פאבריקען פון זייף, ליכט, און ווורשט, אייגען בעקעריי, ער האט אלעמען מקבל געווען בסדר פנים יפות [און] ער האט קיינעם נישט בעליידיקט קיינמאל...

...די לעצטע צייט ווען אין רוסלאנד איז געווען א הונגער און [עס איז געווען] סכנת נפשות פאר די פאליציי, האט ער אלעמען געהאלטן ביי זיך אין שטוב אפילו דאן ווען האט אים געוואלט מסרן. און ער האט זיך קיינמאל נישט איינגעפאלן בעטן ביי איינעם דערפאר עפעס..."

רמז בדבריו הוא המספר הגדול של חסידים ויהודים שעזר ר' בן ציון לעבור הגבול בסתר. העיירה גלובאקע, בשל קרבתה היחסית לגבול הרוסית (כ־30 ק"מ) – אך לא קרובה כ"כ עד כדי לעורר חשד, כפי שהיה בדיסנא – שימשה כתחנת יציאה מרכזית למעבר חשאי של אנשים אל פולין. והכתובת של החסידים היתה לביתו של ר' בן ציון, שם דאג להם לכל צרכיהם, סידר את כל הדרוש למעבר הגבול, ואף כיסה על חשבונם את כל הוצאות הדרך. וכן בעת מלחמת עולם הב' כשגלובאקע נכבש ע"י הרוסים, היא היתה קרובה להגבול עם ליטא, עזר הרבה אנשים לעבור לליטא.

כך למשל, (המשיגה של גרשון) ר' בערל קורניצער, כשברח מעבר לגבול לפולין, הרבי הדרך אותו לילך לרב"צ לסדר את ניירותיו, המשטרה החשאית עקבה אחריו, ואעפ"כ קיבלו אליו והסתירו בתוך ביתו ברוב מס"נ.

גם הרב יוסף וויינבערג, כשאר נמלט מוורשה עם פרוץ המלחמה, הגיע לגלובאקע, ושם סידר לו רבי בן ציון את כל ענייני ההברחה ושילם בעבורו את דמי המעבר – סכום שהיה באותם ימים יקר מאוד. ותמיד היה מכיר טובה לו – כפי שהיה אומר לבנו ר' גרשון – על זה שפשוט הציל את חייו. וזה דבר שמלמד על הכלל כולו כיצד נשא בעול הצלת אחיו בנ"י במסירות ובלא חשבון.

גם סיפר ר' גרשון, שאביו, רב"צ, עזר להחסידים – ר' יוחנן גורדון ור' מענדל אלפרין – לסדר את דרך נסיעתם לאמריקה. ועלקא ביקש מהם לעצור לאכול את ה"לעצטע ווארמעס" – ארוחה חמה ומספקת בביתם – לפני שיצאו לדרך.

תקופת המלחמה

בשנת תרצ"ו, לאחר פטירתו של המרשל פילסודסקי – שתמך בזכויות המיעוטים – מממשלת פולין החלה להטיל הגבלות חמורות על שחיטה כשרה, והגבילה אותה לשליש מהכמות שהייתה נהוגה קודם לכן. צעד זה היה בין הגורמים שדחפו את ר' בן ציון לחפש דרכים להגר ולעזוב את פולין לאמריקה. אך בשל הגבלות ותקנות ההגירה הנוקשות באותן שנים, לא איפשרו הדבר, ונשארו תקועים בפולין.

כשפרצה המלחמה באלול תרצ"ט והיה מהומה בפולין בכלל עד שבגשמויות הרחובות בגלובאקע לא היו בטוחות, ר' בן ציון היה חלק מועד המפקחת על חברת הגנה אזרחית מיהודי העיר.

ביום ראשון, ד' בתשרי ה'ת"ש (שהיה צום גדליה נדחה), התעוררו בני העיר לקולות נפץ ופצצות, ותוך שעות ספורות נגלתה לעיניהם מראה של טנקים נכנסים לעיר – טנקים סובייטיים. בנו, ר' ישראל, מספר שכילד קטן מיהר לרוץ הביתה ולהודיע לאביו: "הרוסים באים!" ר' בן ציון – שידע היטב את טיבם של הרוסים – השיב בקול מריר: "דאס איז ניט קיין גרויסע שמחה..."

שניים מילדיו, גרשון ופרומה, היו עם אחותו וגיסו רודשטיין בעת פרוץ המלחמה, ולמשך כמה שבועות לא היה להם כל מידע על מקום הימצאם – דבר שגרם לדאגה רבה.

בוקר אחד, בסביבות חמש לפנות בוקר, שמע ר' בן ציון נקישה חלשה על חלונו. זה היה סוחר בשוק השחור, שחזר זה עתה מווילנא, ובפיו מסר קצר: "ר' בן ציון – דרישת שלום מהמשפחה בוילנא." הידיעה הזו החזירה אותו לחיים – לשמוע שהם חיים ובטוחים, רחוק מהמלחמה.

השתדלויות עבור הצלתו

באיזשהו שלב הבריה ר' בן-ציון את עצמו מעבר לגבול, והביא עמו כמה מספריו, כמו הסט של "דרכי תשובה", וגם ספר תורה קטן שלו, כדי לשלוח אותם עם ילדיו. וגם חיפש דרך להימלט עם יתר המשפחה דרך שנחאי. בנו גרשון ניסה לשכנע אותו לאפשר לזיכנים להוסיף את שמות שאר בני המשפחה על הדרכון של בנו ישראל, שהיה אז קטן, וכך זה ייחשב לדרכון משפחתי³¹. אחרי דיונים והתלבטויות רבות, החליט ר' בן-ציון לוותר על הרעיון, כי חשש שאם זה לא יצליח זה עלול לפגוע בסיכוי של ישראל לצאת.

31 כידוע הסיפור שיום אחד קרא הסנסור בקאבע יפן להודי אחד לתרגם בשבילו טלגרם בלה"ק. נוסח המברקה היתה "ששה מתקדשים בטלית אחד - הרב קאליש", והסביר שהרב שולח תשובה לאיזה שאלה הלכתית. אולם לאח"כ יונש להאמשינובר לדעת את הפשט האמיתי, והוא הניב: וואס פארשטיסטו נישט! ששה אנשים יכולים לצאת בוויזה אחד! (הוא רצה להודיע שהיו יכולים לנצל ויזה אחת ל"משפחה" של ששה אנשים - במקום להשתמש רק לאדם אחד).

בקיץ ת"ש ערך כ"ק אדמו"ר הרי"צ רשימה של מ"ז מחשובי הרבנים ועסקני הציבור שביקש להוציא עבורם אשרות זמניות לארצות הברית, כדי שיוכלו להימלט מן הרדיפות הצפויות להם כרבנים ואנשי דת תחת שלטון הנאצים ימ"ש. מספר 22 היה הרב ציון חאנאוויטש מגולובאקע. האשרות אכן אושרו, אך לדאבון לב לא הספיקו להיעשות בהן שימוש לפני שהממשל האמריקאי ביטלן, כעבור מספר חדשים.

תמונה של שארית המשפחה שצולמה לצורך הוויזה (שורה העליונה: מימין לייזער, אסנע מערע, צבי הערשעל. שורה תחתונה: ר' בן ציון, עלקא)

כשנכנסו הבחורים ליפן בשבט תש"א, החלו מיד לחפש דרכים להוציא עוד חסידים מאירופה. הם הצליחו להשיג שלושים ושתיים אשרות מעבר יפניות שנשלחו לחסידים שונים – וביניהם גם לר' בן ציון. אולם באותה עת הפסיקו הרוסים לתת אשרות יציאה – ושוב נסתמו הדרכים.

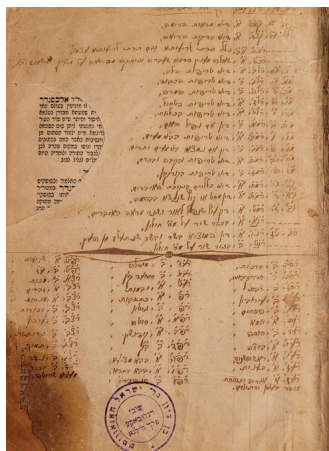
אחרית ימיהם

הרב בן-ציון ועלקא, ובניהם לייזר והערשל, נרצחו כולם על ידי הנאצים הארורים בשחיטה השלישית והאחרונה בגלובוקע, ביום י"ט מנחם אב תש"ג. כשנה לפני כן נחטפה ונהרגה בתם אסנע מערע בדם קר. וכחצי שנה לפני מיתתם, נפטר בנם שמואל אברהם לאחר מחלה ארוכה בגלות בשנחאי. במותם השאירו אחריהם ארבעה יתומים, אשר לא נודע להם דבר על מיתתם עד שנתיים לאחר מכן, עם סיום המלחמה.

על המאורעות הקשים שהובילו לייסוריהם ולמותם האכזרי שלהם, ועל הסיפור הארוך והכבד של זוועות הנאצים הארורים כלפי קדושי גולובאקע, נכתב ונתפרש לעומק בספר 'חורבן גולובאק, שארקויסצענע, דונילאוויטש, פאסטאו, דרויע, וקאזאן'.

חשוב לספר, שכאשר ר' בנימין גורודצקי היה בגרמניה, מצא שם - בין הספרים שגנבו הנאצים - ספר בשם צורת הארץ בענייני אסטרונומיה, מאת רבנו אברהם ב"ר חייא הנשיא, עם חותמתו של ר' בן ציון עליו. זה כנראה היה אחד מן הספרים שהם לקטו בשביל ה"מוזיאון" שלהם על היהודים. וכאשר ראה את הספר - דאג להביאו עמו - ולהחזירו לילדיו כעדות לאביהם הנכבד הרב בן-ציון חאנאוויטש ז"ל.

בסביבות שנת תשס"ג נתגלה ספר תבואות שור (ושמלה חדשה) הנושא את חותמו של הרב בן-ציון ז"ל. על כריכות הספר, מלפנים ומאחור, נכתבו בכתב ידו מפתח מפורט, ועל גליונות הספר כולו נרשמו הערות רבות מפרי עטו. ההשערה היא כי הרב בן-ציון מסר קבלה לשחיטה לרב לרנר (שהגיע מווילנא), אשר היגר בשנת תרצ"ג לעיר קולומבוס אוהיו, והעניק לו את ספרו האישי כדי שיוכל להשתמש בו בארצות הברית. כאשר נתגלה הספר, הובא לפני בנו, הרב גרשון ז"ל, אשר אימת כי אכן כתב היד הוא של אביו³². תקוותנו היא שיבוא היום וכתבי-ידו יראו אור בדפוס.

צאצאו ר' בן ציון

א. הבכור מאיר

נולד בליעפלי כ"ב תמוז תער"ב. הוא למד בישיבת תר"ת בווארשא כמה שנים, אבל באמצע נחלה בהענינים עד שכמעט איבד ראייתו³³, ונאלץ לעזוב את הישיבה במוקדם. כששב לביתו התחיל לעבוד אצל נגר כדי למצוא פרנסה בשביל להתחתן, אבל יום אחד באייד תרצ"ו הרגיש משהו בלב והלך לדקטורים ולא ידעו מה לעשות. ימים מועטים אחרי זה, ביקש מאביו לקרוא עמו וידיו והשיב נשמתו לבוראו בן כ"ג שנים בלבד.

ל ע פ ע ל: ר' בן ציון האנאוויץ' בהכניסו בביתו של
אאע"ה את בנו הילד מאיר יחי' ביום א' כ"ב תמוז נרב
שני ר"ו כ.

'נדבות אחים' בעיתון ה'אח' שנה ב' גליון 40

32 הסיפור נדפס בעלון משפחה - ט"ו טבת תשפ"א, וקרה עם נכדו ר' ישראל בן ר' גרשון.

33 כשנחלה בתחילה לא הלך לדוקטור כי לא רצה לשם על זה, ותוך זמן קצר הורע מצבו במאוד.

[אגב, ר' גרשון היה מספר שהיה בישיבה (בווילנא) בעת פטירת אחיו ולא ידע מאומה אודות פטירתו. וכששב לאחר זמן³⁴ לביתו ולא ראה מטתו של אחיו מאיר, שאל את אביו עליו, ולא ענה אביו כלום - רק ביקש ממנו לעזור לו במשהו ולהחליף חליפתו למשהו יותר זול. ואח"כ אמר לו לישב והודיע לו על הפטירה וישב 'שבעה' שעה מועטת.]

מאיר כבן שתיים-עשרה שנה בהחתונה של הרמ"ל וקיילא ראדשטיין

גלובאקער לעבן מאי 15 1936

ב. הרבנית פרומא ברנבוים

הרבנית פרומא ברנבוים נולדה ל"א תשרי תרע"ד³⁵ אשת הרה"ג ר' מיכל ברנבוים ר"מ ומשגיח במתיבתא תפארת ירושלים. כילדה למדה בבית ספר של ראיאק (מזרחי) בגלובאקע ולמדה לתפור, וגם לימד שיעורים פרטיים בבית.

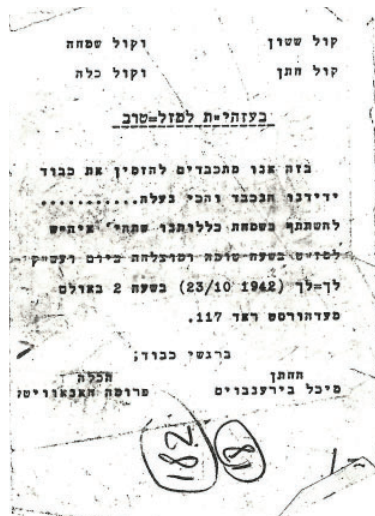
פרומא ואחותה הצעירה אסנה מערע

34 אולי הוא שב ערב חג השבועות שהיה תוך ל' יום מהפטירה, שבמקרה זה יושב וקורע על שמועה קרובה. ברם, אם זה קרה לאחר כמה חדשים צ"ע למה קרע על אחיו, כי אין קורעים על שמועה רחוקה של קרובים (חוץ מעל הורים). ולהעיר שאין הדרך להיות מלומד בדינים אלו ודוק.

35 לפי בעלה שכתב שתאריך לידתה היה 10/12/1913. אלא שבמק"א מופיע התאריך 8/12/1913 שהוא ט' אב תרע"ג. וברוב מקומות הופיע שנת לידתה כ-1913 (כולל במכתב שלה בכת"י) אלא שגם בנמצא 1914 בא' המקומות - וכידוע לא דקו כ"כ בדברים אלו.

ר' מיכל נולד בקוסובה (בלארוס) בשנת תרס"ו לאביו ר' אפרים שהיה תלמיד חכם ידוע בהעיר³⁶. היה בעל כשרונות נעלים, וכבן ט"ז, בתרפ"ב, רצה להצטרף ליישיבת מיר, אולם לא קיבלו בחורים בגיל שלו, ולכן הלך לברנוביץ ליישיבתו של ר' אלחנן וסרמן, ולמד שם עד תרפ"ה. בזמן ההוא עבר ליישיבת מיר וכט"ו שנים רצופות למד שם וקנה שם כלמדין גדול ובעל מוסר. בזמן פריצת המלחמה עבר עם שאר תלמידי הישיבה לוויילנא עד שהגיעו לשנחאי בסין.

גם פרומא עברה חוויה דומה, כי באלול תרצ"ט ביקר אצל הדוד ודודה ראדשטיין באטוואצק, ובפריצת המלחמה ברחו אתם לוויילנא (וגדה אתם בדירה שלהם). הדוד ר' משה לייב דאג בשבילה ולאחיה לסדר להם וויזות (קודם לא"י ואח"כ) לאמריקה, ולפעול נסע ביחד עם התלמידים של תומכי תמימים עד שהגיעו לשנחאי. בין הפליטים בשנחאי היו רק בחורים, ובחורות לא היו חוץ מאחדות ממש. אחת מהן הייתה רישל פרידמן, שהיתה מאורסת לר' שניאור קוטלר, והיו לידידים נפשיים³⁷. כשפתחו בית יעקב לבנות בשנחאי ע"י הרב מאיר אשכנזי והרה"ח ר' אליהו משה ליס, היא היתה אחת המלמדות שם.

הזמנה לחתונתם

בתש"ב באה פרומא בברית הנישואין עם ר' מיכל (היה מכונה ר' מיכל קאסאעווער), וגביא כאן קטע ממכתבו של ר' גרשון (מ"ג אייר תש"ג) שבה הוא מתאר החתונה המיוחדת הזו - אירוע שהביא ביחד שתי עולמות - הבחורים הליטאים וההסידים:

פרומא באה בברית הנישואין בחודש חשוון העבר ("ב חשוון תש"ב) עם הבחור המהולל המצוין במעלות ובמדות תרומיות במובן המלא מר מיכאל בארענבוים תלמיד ישיבת מיר המיוחד מהמצוינים שבהם. חגיגת האירוסין היתה בבית המשגיח דיישיבת מיר [הרב יחזקאל לוינשטיין] שליט"א.

החתונה נחגגה ברוב פאר במעון הר"מ

דיישיבת מיר [ר' חיים שמואלביץ] בשעה טובה ומוצלחת למז"ט עש"ק פ' לך-לך, ומה נהדרה היתה השמחה הלזו, זו היא השמחה האמיתי של תורה, כל הבני תורה ביחד עם כל הרבנים ובתוכם [בני] הישיבה תומכי תמימים בתור מחותנים. כל השבת קודש נתועדנו

36 מספרים המשפחה שכל פעם שנסע רב של העיר ר' יצחק קרליץ (אחיו של ה'חזון איש') מקוסובה - ר' אפרים מוסר השיעור היומי בגמ' במקומו.

37 בני המשפחה מספרים שביפו ובשנחאי לא היה כ"כ מקום והוכרחו שתיהם לישון במטה אחת. אחר שפרומא התחתנה היא דאגה שרישל יבוא לאכול לביתה כל שבת ודאגה שתרגיש בנוח אצלה (כי לא היתה אוכלת אצל אחרים - כי לא הרגיש בנוח כיון שהיתה בחורה מבוגרת ומאורסת). גם באמריקה היו להן ידידות חמה. היו מדברים הרבה על הטלפון, וכל פעם שהגיע בתה לליקווד אימץ אותה לבקר אצלה והיתה שואלת אחר פרומא "וואס מאכט מיין פרומה'לע".

בבית הר"מ ברוח נעלה של שמחה. המשיגה נאם נאום בעת הקבלת פנים, נאום אדיר בשבב החתן והכלה ואח' וכל משפחתה...

בעת החתונה התמים ר' אליהו משה ליס חזר דא"ח ובעת הקבלת פנים בשעת החופה נגנו את הניגון הידוע בעל ד' בבות מאדמו"ר הזקן...[ו]השושבינים היו הריש מתיבתא והרה"ג אשכנזי... בש"ק אמר החתן כמה פעמים פלפול אדיר עמוק מאד, ואחריו נאמו הרה"ג אשכנזי והר"מ הישיבה, ואחריהם נאמתי נאום, אני הקטן לכבוד החתן והכלה והריש מתיבתא ומנהליה, ולכבוד כל הבני תורה. כל שבעת ימי המשתה היה ששון ושמחה לילה ויום כאחד, יתן ה' שיהיה לנו מהם רוב נחת...ע"כ.

לאחר המלחמה נסעה עם בעלה ובנה (תמוז תש"ו) לס. פרנסיסקו ומשם לגיו יורק. הוא התקבל מיד לר"מ ומשיגה במתיבתא תפארת ירושלים וניהל הישיבה ביחד עם הרה"ג ר' משה פיינשטיין עשרות שנים, ונשאר בתפקידו למעלה מחמישים שנה. הרבנית פרומה נפטרה ז"ד טבת תשל"ט אחר תאונת דרכים. ור' מיכל נפטר בשיבה גדולה כ"ט אדר א' תשס"ג.

ג. ר' חיים

נולד בשנת תרע"ה³⁸ באחטירקא. מספרים שלחנתונה של הרבי בוורשא (י"ד כסלו תרפ"ט) נסע אביו ר' בנציון. חיים היה כבר בר מצוה ורצה מאוד להצטרף עמו לחתונה, אבל אביו סירב לקחתו בגלל גילו הצעיר. חיים לא נכנע, והטמין עצמו על העגלה תחת הספסל, וכשהיו רחוק מהעיר כ"כ שלא היה סיכוי שיחזור - הוא נתעלה פתאום. אביו לא היה כ"כ מרוצה אבל לא היה לו ברירה ולקח את בנו להחתונה. שנים אח"כ כשהגיע לבקר הרבי, דודו ר' משה לייב הזכיר לפניו שזהו חיים חאנאוויטש, והרבי הגיב לו "איך ווייס, איך געדענקט אייך נאך פון די חתונה".

בחורף תרפ"ט נסע ללמוד בוויילנא ולמד שם ג' שנים עד תרצ"א. הלימודים שם היו טובים, אולם הגשמיות לא היה כ"כ טוב, ובתרצ"ב עבר ללמוד בסניף תו"ת בווארשא. למד שם משך זמן - אולם לבסוף העדיף המגיד שיעור שלו בוויילנא וחזר להמשיך לימודיו שם.

**ר' חיים כילד בן-תשע
בחתונת הרמ"ל וקייאל
ראדשטיין**

באותו זמן התחיל להתעניין בלימודי חול וביקש מאביו רשות להמשיך בזה. אז שלח אותו אביו רב"צ לריגה בתרצ"ו³⁹, לבית ספר שפתח הרב חזקוני תורה עם דרך ארץ ששם היו לומדים רשמית לימודי חול.

38 ראה תולדות חב"ד פולין ע' ריז שהתקבל בישיבה בוויילנא חורף תרפ"ט והיה אז בן י"ד - ז.א. שנולד תרע"ה. אולם על המסמכים שלו נכתב 8/6/1916.

39 ר"ג אמר שאחיו למד ברינה, כשהוא נסע לוויילנא.

הוא התברך בכשרונות טובים והיה בעל זכרון מצוין. הוא ידע כמה שפות על בוריהן, וחזן מאדיש ועיברית, ידע גם איך לדבר ולכתוב בטוב ברוסית, דויטש, ואנגליש.

אחר זמן מה חזר לוורשא והתחיל להתערב עם ארגון הפועל המזרחי (ציונים דתיים), וקנה לעצמו קשרים רבים עם שלטונים ופוליטיקאים בתחומים שונים.

מספרים, שבאחת השנים באמצע שמחת תורה פג תוקף הוויזה של הרבי (הרמ"ש). המשטרה הגיעה לבית הכנסת כדי להורות לו לעזוב את המדינה. הנוכחים שכנעו את השוטרים להמתין עד שהעניין יבוא על פתרונו. דודו רמ"ל מיהר לבקש ממנו לנצל את הקשרים שלו כדי לחדש את הוויזה של הרבי. חיים אכן עזר בפתרון העניין מול שלטונות ההגירה, אך מאוחר יותר הרבי נאלץ לעזוב את המדינה.

ר' לייבל גרונר אמר – בקשר עם הסיפור הזה – שהרבי הריי"צ התבטא עליו "אויף חיים קען מען פארלאזן – ווייל ער איז א מסודר און א שטילער"⁴⁰.

בסוף שנת תרצ"ז עלה לארץ ישראל, ולמד זמן מה בישיבת לומז'ה בפתח תקוה. ותקופה מסוימת גם התגורר בביתו של ר' פנחס אלטהויז בתל אביב. באלול תרצ"ט קרה

לו נס גלוי, שניצל מאסון תרגית כשהיה תאונה בין האוטובוס שהיה רוכב ובין רכבת סמוך לעיר צריפין. ר' חיים היה אחד מארבעה שניצלו מן האש שפרץ בגלל התאונה – וכ"ט אנשים מתו ר"ל באופן טרגי ביותר (חלונות האוטובוס היו ממוגנים ברשתות מתכת להגן נגד זורקי אבנים, ומנעו מהנוסעים להחליץ דרכם ל"ע, וארבעה אלו הצליחו לצאת בדרך ניסי)⁴¹.

תמונתו מאת הפספורט הפלסטיני שלו

באותם השנים עבד בעיתון 'הצופה' השייך למפלגת הפועל המזרחי, שנקראה אז

'תורה ועבודה'. באב תש"ב התגייס לשורות הפלמ"ח, שהיה אז מחתרתי, ושימש בכמה מקומות. כך היה במשך ארבע שנים, עד לאחר תום מלחמת העולם השנייה. באדר

40 מפי אחיינתו מרת סימעה שטראקס ששמע אישית ממנו.

41 ראה פלסטיין פוסט, 8 בנובמבר 1939. הצופה, 19 ספטמבר 1939.

תש"ו נשלח לשני שליחויות. א. כשליח מהסוכנות היהודית Jewish Agency להיות לעוזר להפליטים⁴². ובין השאר היה לו הזדמנויות לעזור לחסידים כולל לסדר להם אתרוג מקלבריה⁴³. ב. להיות א' מהנציגים של מפלגת 'תורה ועבודה' (הפועל המזרחי) בהקונגרס הציוני העולמי הכ"ב שהתקיים בברלין בכסלו תש"ז. וכאן מכתב מדודו רמ"ל מאותם הימים:

ב"ה י"ב תמוז תש"ו. ברוקלין.

חיים יקירי מכתבך קבלתי ומסרתיו לכ"ק אדמו"ר שליט"א ובזה תקבל מכתבו בחתימתו וכן המרכז לעניני חינוך יבוא בכתובים עמך וישלחו לך מה שיוכלו מצדם, וכן יכתבו לזה שרשמת במכתבך...⁴⁴

...קבלתי ג"כ מכתביהם של יהודא חטריק וצמח הורוויץ (חתניו של דודך אהרן טומארקין הרב ודודתך רחל) שבאו ללאדז עם ב"ב ומחכים כי גם חתנם השלישי שלמה וב"ב יבואו בקרוב או שכבר באו (כי מכתבם הלך לפה כשלשה שבועות) והנני רושם לך בשולי המכתב את שמותיהם (אף כי בד"כ מחליפים הם שמותיהם בנוסח מצב פולני) מכאן נוסע בשבוע הבאה הרב ישראל שי" דזייקאבסאן בשביל עניני הצלה והגירה, יה' בפראג הסמוכה אליהם והשם יצליח דרכו ויפעול ישועות. אדריסם הוא אגודה זאכאדניא 66, לאדז. ומה שתוכל תה' בעזרתם העיקר בעניני הגירה כ'.

ועתה חיים יקירי למתי בדעתך לבוא לפה להתראות היש לך איזה השערה בזמן למתי יה' זה. דעת כ"ק שליט"א כי יסעו לפאריז ומשם יביאום לפה, ואף כי טרוד הנך ביותר בכ"ז מספיק שורות אחדות רק להודיע משלומך כי דודתך קיילא מגעגעת ביותר ובהתאחר מכתבך הנה דואגת ביותר כ'.

ואלו הם השמות יהודא חטריק זוג' קיילע בנם הירש בתם ח' ובתם שיינדיל ושל צמח אין כתוב בדיוק, רק הוא זוג' וארבע בנותיהם.

**וה' ברכה דודך מוקירך,
משה לייב ראדשטיין**

42 וכך סיכם פעולותיו באותם הימים בהצופה, 1 ינואר 1947: "במחנות הנידחים אשר בברלין פעל חיים חנוביץ מארץ ישראל. שני מחנות נמצאים באיזור האמריקאני ומחנה שלישי באיזור הצרפתי. המחנות הללו מחנות מעבר הם. כשלושים אלף יהודי פולין עברו את ברלין בדרך לבאואריה. חנוביץ היה השליח הארצי-ישראלי הראשון שבא למקום ומתפקידיו להקים משרדי עלייה, לקשר קשרים עם הקהילה, קשרים עם שלטונות אונ"א - United Nations Relief and Rehabilitation Administration ודאגה לצרכים התרבותיים-חברתיים של הנידחים. כשהחלו להגיע ילדים בתוך זרם הפליטים היה צורך להקים בתי ספר לגולים שונים. אף הדפיסו ספרי לימוד בעברית. השליח הצליח לארגן את מוסדות החינוך לילדים וגם להקים מעין אוניברסיטה עממית למבוגרים. כמורכ ריכו את הקשרים עם מוסדות לוינט, דזשואישי רליף, טשמפליין סנטר, והנהלות המחנות בברלין".

43 בית משיח מס' 753 ע' 48.

44 המשך המכתב: ועתה הנם בשורה טובה לי אליך אחיך ואחותך ובעלה ובנם כבר הפלינו בספינה משנחאי ביום 4 יולי ויבואו א"ה לפה ביום 16 או 17 יולי (י"ז או י"ח תמוז). נרשון וישראל באים לפה להשתקע כי קבלו וויזות הגירה לפה ופרומה ובעלה ובנם נוסעים לקנדה שמשם קבלו וויזות הגירה והנני מקווה כי לא יאריך הזמן ויבואו לפה, (כי לאמיתותו נם בקנדה המצב כמו בכאן) לפי מכתבה של פרומה הנה מתעתדת להוליד כ' בשעה טובה בחדש זה בסופו כ'.

בחודש שבט תש"ז חזר ארצה, ובתוך חודש יצא לשליחות חדשה – להקים ולנהל סניף של הפועל המזרחי באמריקה. תואר שלו היה מזכיר הכללי של המפלגה באמריקה, והיה הכח הפועל מאחורי הארגון, ובתפקידו היה טס הלך ושוב בין אמריקה לא"י וכו'. ולאחר נישואיו היה פחות מעורב עם הפרטים הטכניים של הארגון, ותפקידו היה יותר סמלי, ומאוחר יותר תוארו היה סגן נשיא (vice president) של המזרחי.

בימים ההם, ר' חיים היה עדיין קשור היטב עם חב"ד⁴⁵, וכשהתארס עם ב"ג חנה, בחר דוקא שה'אויפרוף' שלו תהיה ב770. זה היה שבת פרשת חוקת ט' תמוז תש"י, ואחת הסיבות שהרבי ישב להתועד היה לכבוד החתן⁴⁶. במשך ההתועדות דיבר הרבי על עניני דיומא י"ב תמוז, ומעניין לציין שהרבי הרבה והכפיל לומר מלת 'חיים' על הרבי הרי"צ שעדיין שייך בו "....חיים ארוכים, חיים אמיתיים, חיים נצחיים שאין להם הפסק..." וגם דיבר על הענין של טומאת מת ברוחניות שהוא ההיפך מדבקות בה' אלוקים שמביא לידי "חיים כולכם היום".

באמצע ההתועדות דיבר הרבי ישר אל החתן וגילה הרבי לפני הקהל עובדה מעניינת שקרה אותו (התוכן של דברים אלו מסר ר' חיים לעורכי 'מי בראשית'):

כ"ק אדמו"ר פנה אל החתן ואמר לו שעליו לנצל את ההשפעה שיש לו בחוגים רחבים לקדושה. ולמרות שאותו אדם שיש לו השפעה עליו חושב שזה מפני טעמים אחרים אם מפני שהוא מחזיק מישוב א"י או מפני שיכול פשוט לקבל על ידו משרה וכי"ב, אולם האמת היא שאת הכוח להשפיע הוא קיבל בשביל לנצל זאת לעניני קדושה, ואמר שבדאי לא יקפיד החתן באם אגלה את העסקנות ציבורית הראשונה שלו.

וסיפר שבעת ששהה כ"ק מו"ח אדמו"ר בווארשא נסע פעם לאיזה שבועות מביתו ואז האבן זיך געפונען כמה חסידים שחיקו את המפתח למגירה שלו, ושכנעו יהודי מסוים עם זקן ארוך דוקא שילך במס"נ ויגנוב את הכתבים. ומכיון שהיו צריכים להעתיק אותן והנ"ל לא ידע לתקתק, ביקשו מהחתן הנ"ל שיעתיק אותם על מכונת כתיבה, והודות לכך נשארו הרבה מהכתבים שנשרפו ל"ע (וכהמעשה הידוע מהצ"צ שפעם נשרפו הרבה כתבים ואמר להחסידים, "געוואלד! מדוע לא גנבתם? והרי עכשיו גם לי היתה תועלת בזה").

וסיים כ"ק אדמו"ר שלמרות שעכשיו הרי שמו הולך לפניו כו', אמנם העסקנות הראשונה שלו היתה בענין של חסידות, ומכיון שראשית עסקנותו היתה בענין של חסידות דוקא, הרי בדאי שצריך להמשיך גם עכשיו לנצל את כוחו בהשפעה עבור עניני קדושה כנ"ל⁴⁷.

45 לדוגמה ראה ב'מבית הגנזים' ע' טט שחתם על פ"נ כללי לרפואת אדמו"ר הרי"צ.

46 ראה מי בראשית ע' 187 ואילך

47 מדברי אשתו מרת חנה: אני בעצמי רציתי שיסדר קידושין הרב הנקין, אבל לפועל בעלי רצה שדוקא הרב שמואל לויטין תהיה המסדר קידושין בהחתונה.

כל ימיו של ר' חיים היה לו הרגש של חסיד אל הרבי. היה מגיע הרבה שנים ל770 לחודש תשרי וחג השבועות להסתופף בצילו של הרבי ולהשתתף בהתעודות, והיה מקפיד להישאר ולשמוע עד הסוף – בו בזמן שהרבה בעלי- בתים לא היו מגיעים כלל בשעת סעודתם. גם ביוה"כ היה מקפיד לישאר ב770 כל היום בלי חזרה לבית⁴⁸.

**ר' חיים (במרכז) עם
אחיו ר' גרשון בשמחה
משפחתית**

אשתו מרת חנה היתה מספרת סיפור מופלא שהיה לו עם הרבי⁴⁹:

בעלי לא חש בטוב וסבל מכאבי בטן חזקים, הלך לרופא ביום ששי. הרופא התקשר אלי ואמר שעליו ללכת תיכף ומיד לבית הרפואה, שכן מדובר בכיב מדמם (bleeding ulcers) וחייבים לנתחו. ואמר לי שאז אמר לו בעלי דבר תמוה: "עלי לשאול את הרבי תחילה".

אמר לי הרופא: איני נוטל אחריות על נפשו אם לא ילך, ואני דורש שייכנס מיד לבית הרפואה.

שוחחתי עם בעלי, והוא עמד על דעתו להמתין לתשובת הרבי. תשובה התקבלה מיד ממשרד הרבי: שלא ייכנס לבית הרפואה, אלא ישוב לביתו, וישתה שמנת מתוקה (sweet cream) וחלב, וינח. ועוד אמר שילך בעוד ששה שבועות לד"ר רובינסון עם הצילומים של ה-x-rays. הייתי מודאגת מאוד, אך אני יכולה להעיד שכשעברו ששה שבועות, הלך לרופא – ונמצא בריא לגמרי. ומאז לא סבל עוד מכיבים.

גם לאשתו מרת חנה היתה יחס קרובה עם הרבי, וכל פעם שהגיעה ל770 על יום טוב היתה דוחפת עד השורה הקרובה אל הרבי והיתה מברכת בקול רם "א גוט יום טוב רבי!" והיה הרבי מחייך אליה⁵⁰. פעם אחת אחר יציאת היום טוב, ר' חיים עבר ליד הרבי בכוס של ברכה, ופנה אליו הרבי עם חיוך על פניו ואמר, "איך האב געזען אז אייער ווייב איז אויך דא..."⁵¹.

48 מפי ניסתו מרת לאה חאנאוויטש

49 בראיון עם Jem

50 מפי ניסתה מר' לאה חאנאוויטש

51 מפי אשתו מר' חנה. ואחרים זוכרים שהרבי אמר "א גרוס פון אייער ווייב.

היה לו חיות מיוחדת בלימוד התורה, ודבר יקר אצלו היה השיעור דף יומי שהיה נותן כל יום למעלה משלושים שנים. גיסתו מרת לאה חאנאוויטש זוכרת איך שהיה מצלצל בעלה ר' גרשון כל יום לשוחח על הדף של היום עם חיות מיוחדת במינה.

כמי שהיה לו קשר הדוק עם פוליטיקאים וחברי הקבינט הדתיים, הרבה לארחם בביתו בשבתות, ולעסוק עמם רבות בהפצת דברי כ"ק אדמו"ר בענייני דשלימות הארץ – עניין שהיה נוגע עד מאד להרבי. והיה מנצל את קשריו להשפיע עליהם על חזון הרבי – כפי שהרבי תבע מאתו אותו שבת של ה'אויפרויף'. שבק חיים לכל חי ט' סיון תשס"ה

ד. ר' שמואל אברהם

נולד תרע"ח ונקרא אחר סבו ר' אברהם שמואל⁵². היה ילד חלש מאד (היה לו טיפוס כילד) ולאחר שלמד כמה שנים בוילנא (התחיל כבן י"ד בקיץ תרצ"א עד איזה זמן קודם שנת תרצ"ו) חזר הביתה לגלובאקע והיה לומד עם אביו מפני חלישותו.

אצל אביו הוא למד שחיטה וידע אותה טוב מאד עד שהיה נחשב כאומן בזה. בקיץ תרצ"ט נסע לאטוואצק להצטרף שוב להשיבה, והשקיע עצמו בלימוד החסידות, והתחיל גם להקליד את המאמרים של אותו שנה – ומאוחר יותר גם מאמרים ושיחות של שאר שנים.

בספר המאמרים תרצ"ט (קה"ת תשכ"ו) כתוב בהקדשה שבסוף הספר: התמים שמואל אברהם נפטר בגולה בשנחאי ט' אדר שני תש"ג והוא שפרסם לראשונה במימיוגראף מאמרי ספר זה באטוואצק פולין (בעת היותו שם)⁵³.

להלן יסופר יותר באריכות קורותיו, אבל נסכם אותם פה.

תמונתו מתוך פוספורט הפולנית שלו

בתחלת אלול תרצ"ט – קודם פרוץ המלחמה – חזר לגלובאקע (מאטוואצק) מפני צו הגיוס מצד צבא הפולני. נסע בת"ש לוויילנא, אבל זמן קצר לאחר ביאתו לשם, נחלה ואושפז בבית הבראה (sanatorium) בוילנא ליתר השנה (כששה חדשים).

52 אבל בחילוף הסדר, וצ"ע הטעם. ואפשר שמפני כבוד לאדמו"ר המהר"ש הקדים השם שמואל, ודוחק.

53 וכנראה באטוואצק הדפיס את המאמרים האלו במימיוגרף בגליונות נפרדים ואחרי פטירתו בשנחאי הדפיסוהו מחדש ובתחלת הספר כתוב שהעתיקים התמים שמואל אברהם ז"ל חנוביץ מגלובאקע.

ה. התינוק שלום דובער

נולד תר"פ (-פ"א) ונקרא על שם אדמו"ר הרש"ב שהסתלק ב' ניסן תר"פ. הוא נפטר כתינוק⁵⁴.

ו. ר' גרשון

נולד כסלו תרפ"ב ועליו יסופר בפרק הבא.

ז. אסנע מערע הי"ד

נולדה בתרפ"ג⁵⁵ ונקראת אחר הסבתא - אסנע מערע היילמאן⁵⁶. היא למדה חשבון (accounting) בגלובאקע.

מפי ר' ישראל היא הגיעה לוויילא אחר שהרוסים כבשוה והיה בנקל לעבוד הגבול - ויש תמונה שלה עם פרומה, שמואל אברהם, וישראל בעת היותה שם בוויילא.

היא נרצחה לפני שאר בני המשפחה. קצין נאצי גדול נהרג בידי פרטיזנים ביערות סביב גלובוקע. כנקמה, הנאצים החליטו להרוג מאה יהודים. אסנע פתחה את הדלת כשדפקו, והנאצים לקחו אותה - והיא הייתה האדם המאה. תאריך היארצייט שלה הוא ד' תמוז תש"ב.

תמונת בני המשפחה בוויילא הת"ש (מימין: ישראל, פרומה, אסנע מערע, שמואל אברהם)

ח. ר' ישראל

נולד י"ד חשוון תרפ"ו נקרא על שם הסבא ר' ישראל. את זכרונותיו בשעת המלחמה נביא בפרקים הבאים, אולם ראוי לספר כאן סיפור שקרה איתו בשעת המלחמה - שמלמד רבות על אישיותו ועל רוחב לבבו.

54 בשם ר' ישראל ברב"צ כתוב שהוא נפטר כבן חמש - אולם אינו נמצא במהתמונה של החתונה בתרפ"ד - ומסתבר שנפטר כשהיה ממש תינוק, וחשבו שנפטר מחום ראות.

55 היא בתמונה של החתונה בחשוון תרפ"ד - וכפי הנראה בת שנה בערך.

56 יש טוענים שמקור השם אסנע מערע - הוא מהשמות אסתר מרים.

מרת סאפאטשינסקי, אשת הרב חיים משה - הרב ממאנטרעאל, סיפרה שר' ישראל היה מידידיו הקרובים מתקופת הישיבה, והקשר ביניהם נשמר גם לאחר שנים (- עד כדי כך שכל אחד מהם טרח להגיע לחתונתו של השני בקנדה ואמריקה).

כאשר קבוצת הבחורים (השנייה) מהישיבה עמדה לצאת מווילנה, נסע חיים משה לעיר מריופול להיפרד מהוריו, מתוך מחשבה שגותרו עוד כמה ימים עד לנסיעה. אך כשהיה כבר שם, נודע לישראל שהנסיעה תצא כבר ביום ראשון הקרוב, ומיד חשב על חבירו חיים משה שלא ידע מכך. הוא תיכף רץ בשבת לבית אחותו, שבצד השני של ווילנה, כדי שתשלח מברק דחוף אל מריופול להזהירו על זה.

ישראלעק האנאוויטש קריגט א שטארקן בריק אין קאז פון א פערד שפילנדיק האבן קינדער אראפגעפארטן די היטלע. פון ישראלעק הא-נאוויטש (אנאייניקל פון ישראל דעם שוחט) די היטלע. איז געפאלן ביים פערד נעבן די מיט. ווי א פרומער קינד וועלכער כהאט אן א היטל גיט גע-זאגט בלייבן איז ער געלאפן באלד אויפהויבן די היטל און האט געקראנקן א קלאם אין קאז פון פערד. אין א שווערן צושטאנד: האט מען אים אפגע-זירט אין שפיטאל.

אויך מיט א חי'ץ בא דער ארבעט האט געטראפן א צופאל. ארבעטן-יך נעבן א בריק אויסן וועג, איז אראפגעפאלן א קלאץ און האט אים צו-גלאסט די קאפ.

מתוך ה'גלובאקער לעבן' אוגוסט 11 1933

כבר נסעו לרכבת. משם מיהרו לתחנת הרכבת - שברחמי שמיים התעכבה לשעה וחצי - ובכך הצליחו להצטרף לנסיעה ולהינצל חייו. ולאורך ימיו היה ר' חיים משה מכיר לו טובה על כך⁵⁷.

כשהגיע לאמריקה, בתחילה למד בתומכי תמימים אצל הרבי. אחר כך עבר לגיז הייבין לעבודה (גדל'ן) ונשא את אשתו מרת שרה שילדקראוט. כמה שנים לאחר⁵⁸ קבע את דירתו בשכונת קראון הייטס ר' ישראל (או איזי) והתמסר רבות לעשייה ציבורית ולחיזוק ענייני הכלל.

פרנסתו הייתה מעסק השכרת רכבים שניהל, אך לבו היה נתון תמיד לטובת אנ"ש ודאגתם. כאשר נודע לו כי בית המרקחת השכונתי עומד להימכר לגורמים זרים, נרתם ללא היסוס לרכישתו, כדי

מתוך ה'פארווערטס' נובמבר 6 1973 (ר' ישראל שני מימין - פניו קצת מוסתר)

57 אשתו הוסיף לומר שגם התחרט הרבה על שהשמיט להזכיר את הסיפור בספרו.

לשמרו ברשות הקהילה. קנה את בית המדקחת ושינה את שמו ל--Refua Communi-ty Chemists, מתוך מטרה ברורה שיהיה מקום של רפואה ועזר עבור אנ"ש דשכונה. מלבד זאת, פעל רבות בענייני דיור – אחד מן הנושאים הבערים בקראון הייטס – והיה ממייסדי ויוזמי פרויקט הבנייה ברחוב מלבון.

בשנת תשכ"ז
עסק ר' ישראל
ברכישת שטח
גדול ברחוב קראון
שהתהוותה סכנה
גדולה שיעבור לידי
נכרים. עסק בכך
יחד עם עסקנים
נוספים כגון הרב ליב
מאצקין ויבלח"ט
ר' יודל קרינסקי.
הודות להשתדלותם

ר' ישראל מחלק אוכל מוצאי הצום ב-770

קיים כעת בשטח זה הבניין הגדול של"ליובאוויטשער ישיבה ומאות דירות לאנ"ש⁵⁸

רוח הדאגה לזולת ניכרה גם ביוזמות קטנות ואישיות יותר. כיום, לאחר נעילת יום הכיפורים, חונה משאית גדולה בשדרות איסטערן פארקווי, שם מתאספים הבחורים והאורחים כדי לשבור את הצום. מנהג זה נוסד על ידי דודו הרב ראדשטיין, אשר דאג שהבחורים בישיבה סובלים מרעב רב בסיום היום הארוך, ויידרש זמן עד שיגיעו אל היכלי הישיבה או אל בתי משפחות כדי לשבור את הצום. לכן ארגן שיהיו יכולים לשבור את הצום מיד ב-770. לידו עמד אחיינו שעזר לו לסדרו, ולאחר פטירתו המשיך ר' ישראל המסורת. עם השנים גדל הקהל מעבר ליכולת המקום, והסידור הנהוג כיום בשדרות איסטערן פארקווי החל להתקיים.

נפטר י"ט אייר תש"ס.

ט. צבי הירש (הערשל) הי"ד

צבי הערשל נולד תרפ"ט ונקרא על שם הערשל "דער קאמינדנט" וכפי שתיאר אותו ר' יוחנן גורדון: הוא היה אדם זקן, ור' בן ציון סייע לו ודאג בעבורו כאשר היה חולה. היה אדם דתי מאוד, והיה כועס מאוד כשהיו מדברים במהלך התפילה, עד שהיה צועק עליהם בקול רם.

י. אליעזר (לייזער) הי"ד

⁵⁹אליעזר נולד תרצ"א. בקיץ תש"ג, עם התקדמות הצבא האדום לעבר בלארוס, החליטו הגרמנים לחסל את היהודים שנמצאים בגטו גלובוקע באמצעות שריפתו. בעת השריפה החלו היהודים לברוח לעבר היער, שם שהו הפרטיזנים. עד ראייה, פרטיזן יליד גלובוקע, סיפר כי ראה את לייזער - ילד כבן שמונה-עשר - והורה לו לרוץ בתנועה מפותלת (Zig-zag) כדי להקשות על הנאצים לפגוע בו. למרות זאת, לייזער נורה בגבו ונפל. הוא ושאר הנספים הושלכו לבור גדול ונקברו בו בעיר גלובוקע.

לייזער והערשל שניהם נרצחו באותה יום שהורים שלהם - ר' בן ציון ועלקא - נרצחו, ביום י"ט מנחם אב תש"ג.

59 אחיו של עלקא גם היה אליעזר, וממקום אחד קצת משמע - שנתנו לו שם אחר דודו - שלפ"ז צ"ל נפטר אז.

פרק ד' - שנות בחרותו

ר' גרשון חאנאוויטש נולד כ"ז כסלו יום ג' דחנוכה תרפ"ב¹ לאביו ר' בן ציון ואמו מרת עלקא. מקום הולדתו היה גלובאקע, עיר שבה אביו וגם אבותיו לכמה דורות מלפניו היו שו"בים חסידיים שם.

בהיותו ילד הוא למד אצל המלמד הזקן ר' יוסי טישעס שהיה מלמד מאוד טוב². אצל ר' יוסי למד חומש, נביא, תהילים [אגב, היה ר' גרשון בקי נפלא בתנ"ך כל ימיו], ופירוש המילות של התפלות, ואף הספיק להתחיל את לימוד התחלת הגמרא [הם למדו ערבי פסחים אותה שנה, ואצל ה'פסח סדר' חזר פשוטל מהמלמד בהסוגיא]. אך כשהיה בן תשע, נפטר ר' יאשע המלמד שהיה כבר זקן מופלג³, ולא היו בעיר מלמדים טובים. כתוצאה מכך, אבד חצי שנה של לימודים רציניים.

דאקשיין

באותו זמן החליט אביו לשלחו לדאקשיין, שכן שם נמצא מלמד מתאים יותר. המלמד שם היה בן-דוד של אביו, ר' ישראל אלע וואלאך (חתנו של קלמן וועלול מירמאן) וישן ואכל "קעסט" אצל דוד אחר, ר' אלי אליא.

**גרשון כבן-ג'
בתמונת החתונה
של הרמ"ל וקייאל
ראדשטיין**

מספר ר' גרשון: אצל המלמד למד כיתה קטנה של חמישה ילדים: שלום בער גורדון⁵

1 בכרטיסו לס' החסידים תשכ"ג כתב שהוא נולד תרפ"ב וכן עולה החשבון ממה שהעיד שהוא הלך לוויילנא שנה אחר הבר מצוה, ונרשם בוויילנא בקיץ תרצ"ו. ז.א. שהוא נולד בתרפ"ב (או המאוחר יותר תרפ"ג). ולהעיר שבאופן רשמי שנת לידתו נרשם 1919.

2 ראה לעיל תחילת פרק ב'.

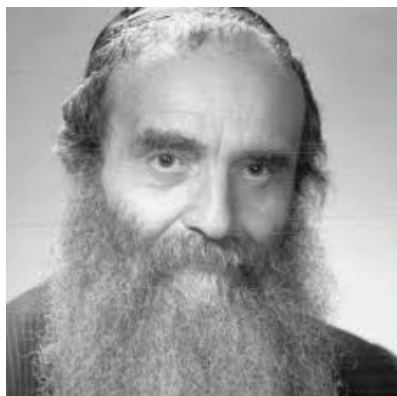
3 אף כשנחלה מחלתו האחרונה - אמר ר"ג - היה מבחין אותו בלימודים. ולהעיר שסבו ר' ישראל גם למד אצלו. ז.א. שהיה קרוב או למעלה מגיל 100 כשנפטר.

4 שכנ"ל היה נשוי למרת שרה מבית אליא.

5 בתסורה ממשפ' שפירא תשע"ד מביא ר' שלום בער גורדון זיכרון מימי ילדותו אצל המלמד (השני) שלו שלימד אותו גם:

כשלמדנו בפרק המפקיד שבמצב מסוים הבית דין נוטלים הכסף עד שיבוא אליהו (ויפרש למי הכסף שייך), שאלתי את המלמד שלי קושיא: מה פירוש "עד שיבוא אליהו"? הרי אליהו אינו אלא עד אחד, וכבר למדנו בחומש שעד אחד אינו נאמן! המלמד שלי ענה תשובה של מלמד חסידי. הוא אמר: בפסוק בתהילים שאנו אומרים כשאנו מתפללים על ביאת אליהו ומשיח נאמר - "שלח אורך וְאֶמְתֵּךְ". רש"י מפרש ש"אורך" - זה משיח, שהוא האור האמיתי.

(בן ר' יוחנן), שהיה ילד מחודד וה"פירער" של הכיתה; זלמקא קעסניגין בן של חיט, (סבו היה ר' מאיר מענדל, חסיד ישיש, שכל פעם שהגיע כסף מקרוביו באמריקה השתמש בזה לשלם שכר לימודו); אברהם יענקל גלמבוצקי שהגיע עמו לוויילנא אך לא לאטוואצק;⁷ יענקל כ"ץ היתום;⁸ ואני.

הרב שלום בער גורדון

הייתי לומד ביחד עם שלום בער, הוא ידע יותר גמרא ממני, אך אני הייתי יותר בקי בתנ"ך. בכל בוקר למדתי עם המלמד טריפות אבל בסתר, כיון שלא רצה המלמד שהגורדון'ס יגלו (ש"ב ואחיו ניסן), מחשש שירצו להצטרף עמנו. מאוחר יותר שמעתי שכאשר הגיע שלום בער לוויילנא (כנראה לזמן קצר לפני שנסע לאמריקה⁹) אמר לחבירו בלשון כזה: "שפלוגי איז אזוי פרום - אזוי ווי גרשון".

בגלובאקע היינו מחויבים ללמוד לימודי חול מטעם הממשלה. בתחילה למדתי אצל האחים ראיאק, אך לאחר חודש אבא הגיע להסכם עם בית הספר, שירשו לי ללמוד עם מלמד פרטי חצי שעה כל יום בבית לימודי חול (שפה הפולנית, מתמטיקה, גיאוגרפיה, והיסטוריה), בתנאי שאגיע לבית הספר בזמן הבדיקות מטעם הממשלה. גם בדאקשיין למדנו לימודי חול וזה הועיל לי בהמשך, כשישמשתי מתורגמן באטוואצק בכל פעם שנצרכו לכך.

בהיותי בדאקשיין פעם היה המלמד שלי מתכוון לנסוע אל הרבי, שבא לשהות כמה ימים בעיר פאסטוב באדר תרצ"ב. זה היה לאחר ביקוריו של הרבי בארץ ישראל ובארצות הברית - כשחזר לעיר ריגה - הפצירו בו החסידים לבקר גם באזורנו. ביקשתי מן המלמד שלי שיקח אותי עמו אל הרבי אך הוא לא הסכים. הייתי אז ילד כבן עשרה והתחלתי לבכות ולהתחנן לפניו שיקח אותי. אביו של אחד מחבריי שמע מן המלמד שאם אמשיך לבכות ייעתר ויקח אותי. ואכן כך עשיתי, ובסופו של דבר זכיתי לראות את הרבי בביקורו אז¹⁰.

כל שאר הגאולות היו אורות זמניים, אבל משיח הוא האור הנצחי, והוא יביא את הגאולה האמיתית והשלמה. ואילו "ואמתך" - זה אליהו הנביא, שהוא יביא את האמת לעולם. אז מה פירוש "עד שיבוא אליהו"? אל תחשוב שכשאלהיו יבוא הוא יצטרך להיות כמו חוקר משטרה, לחפש את כל הנגבים ולגלות את כל הרמאים...כשהאמת תתפשט בעולם - כל הנגבים וכל הרמאים, כל המתחזים - הם עצמם יבואו בריצה וידו שהם רמאים. הם יחזירו את הממון מעצמם, בלי שאיש יצטרך לחקור ולדרוש.

6 ילד מאוד חכם, והכי חכם מבין אחיו.

7 סבא שלו היה תמיד שולח חבילות אליו. בתוך הפעקעל היה תמיד לחם, ותוך הלחם הסתיר סבא שלו כסף. פעם אחת הגיע החבילה שלו, וכשפתח הלחם מצא פתקא שכתוב "דער ברויט איז געפולט מיט נישט". אבל עלקא לא שלח חבילות כי היתה עסוק מדי.

8 אולי גם הגיע עמו לוויילנא, ראה ת"ח פולין ע' רכא.

9 כי נסע בסביבות תרצ"ד.

10 וראה בתשורה ממשפ' שפירא תשע"ד ששם הובא זכרונותיו של ר' שלום בער גורדון, שהוא גם סיפר שנסע לפסטוב עם אחיו לבדם כי אבא שלהם כבר נסע לאמריקה.

מענין לענין, ר' גרשון היה מספר: פעם ראה רשב"צ כיצד פתאום התעוררו הבחורים בחודש אלול להתפלל באריכות יותר מרגילם. אמר אז: "אז מזעט אז די קליינע הענדעלאך קרייען – איז א סימן אז ס'איז אלול." [אגב, סיפר ר' גרשון שבדרך כלל עוף היה יקר יותר מבשר (כמו השחוק הידוע שעוף נהגו להאכיל רק כאשר האדם חולה או כאשר העוף עצמו חולה) ובבית בהיותו בן של השוחט היה לכל אחד עוף משלו, אבל באטוואצק היו קושרים עוף קטנה (chick) למוט ארוכה ומקיף על ראשי כל הבחורים של הישיבה.}

ביקור של הרבי בגולובאקע (תרצ"ד)

הייתי אז ילד, סמוך לבר-המצוה, אך אני זוכר היטב את ביקורו של הרבי בגולובאקע. ועד היום שמורים עמי זיכרונות מאותם הימים ומן המאורעות הנפלאים של אותו ביקור.

כשעבר הרבי את הגבול אל פולין, התקבצה דלגציה גדולה של חסידים לקבל את פניו, ונסעו עמו ברכבת. בכל עיר שעצר הרכבת, עלו עוד ועוד חסידים למעלה להצטרף לנסיעתם. וכשהרכבת הגיעה לגולובאקע (ביום שני כ"א סיון), התקבצה בתחנה קהל גדול וצפוף. היה כל כך צפוף, עד שהיו צריכים לקרוא ליהודים החשובים –

הרבנים, השוחטים, והזקנים – לעמוד בקדמת המקום, ולעשות שביל, כדי שהקהל ימנע מלדחוף מתוך דרך ארץ אליהם.

דער אנקום פון ליובאוויטשער רבין אין גלובאק

דער אנקום פון ליובאוויטשער רבין קיין גלובאק האט ארויסגעפאלן א גרויסע צומירנדנהייט, מיט נאך און די אנהיינגער פון רבין נאך און די דעם יונגסט פון גאנץ סלאוואקיי. מאנשאט א גאנצן טאג האבן געשטראכט יונגסטע חסידים פון אלע עקן פון גלובאקער ענגער. אלע ווי איינער האבן געוואלט האבן די זיידע צו זען דעם ליובאוויטשער רבין וועגן וועלכן עס שטוימט און די וועלט. מיר איז שוין געווען באשערט צו זען די אויסגאנגע פון מליכות פרויערעס אין ווילנע, די אויסגאנגע פון פרויערעס פארטאקע צעכן, די אויסגאנגע פון בינרעס-קאנצלער דאלעס אין ווין און די אויסגאנגע פון מוסאלינען אין ווין. אבער דער ענטוויאונג וואס האט געפירט אין א קליי-נער סלאוואקיעער טעטעל ווי גלובאק האט זיך קיינער נישט געקאנט פאר-שטעלן נישט וויפערדיק מאנשאט אין גלובאק. פון האלצן טאג מאנשאט איז די שטאט געווען יום-טוביך געשטוימט. אויף די פענסטער לויט מיט אויסטריס-טן ברוך-הבא. 7 אויגוסט האבן מיינסטער יידן און ס'האט קריסטן געשטראכט צום באן-הויף כדי צו האבן די זיידע צו כאפן א בליק אויסן רבין. ס'האט חסידים מיט די היינצ רבנים בראש וויינען געפארן קיין נאציסדורק א סטאציע פאר גלובאק מקבל פנים ווין דעם רבין. 8 אין אויגוסט איז אנגעקומען דער צו, דער דער פון אויסגאנג קאמיטעט האט ענערניש געהאלטן די אריינגאנג און ווען דער רבי באווייזט זיך אין מיר פון וואגן הערט זיך א שטורמישער געש-רין פון טיטן הארצן פון דער יידישער באשעפערונג ברוך-הבא. דער רבי האלט מיטן קאפ און באגרייט אלעמען. די סאליצייט פאלוטיס דעם רבין און דער רבי געשטוימט ווי דאן וועט זיך דער רבי מיט הרב קווערשטאך אין טאקעס וועלכע דער סטארטשע האט געשיקט. עס איז כדי צו באמערקן דאס דער סטארטשע האט אויך געשיקט ווין דערפארטאקע קארטעס געש-טאט אין צוויי פערד. דער טאשער זייל פארן נאך הונדערטער חסידים האבן זיך אנגעשטעלט אן אויטש און דעם טאשער נישט געלאזן פארן און די גאנצע צייט איז דער אויטש געשטוימט געווארן דורך רבנים און חסידים און דער טאשער האט דערווייל קיין ארבעט נישט געהאט. דער רבי איז מיט שנמייזש אויסגענומען געווארן אין אלע גאסן. אויף די באלקאנען דורך די פענ-סער, אויף די דעכער און אויף די בוידוים וויינען מענטשן געווען כדי א קוק טאן אויסן רבין. דער רבי איז פארפארן צום היינצ געלאזן ווו עס איז געווען צוגעגרייט א רעזערווירטע לויט פאר דעם רבין מיט דער טייטש. נישט קינדק וואס דער רבי איז געווען מיר האט דער רבי אין לוי-באוויטשער בנין געזאגט א סאמר חסידות. אויך וואלט גענוי איבערגעבן נאך איך בין נישט ביכולת עס איז איינגעשטאנען דאס גאנץ מאמר חסידות האט דער רבי קיינעם נישט אויסגענומען נאך איינסער דעם זיין א חסיד חכם ר' וועליק סאליצאק וועלכער איז ווייטער געאכטעט אלס חסיד חכם און האט פאררונט צו זאגן דאס בא אים איז ביזנעס כמא. אין אלגעמיין הערסט יעצט אין גלובאק א יום-טוביך שטיימט און כפרס אין ווילנע נאך דאס ווי דער רבי געמינט ווין.

בכיל איז דער רבי אנגעוואקס און דעם וועט שטיין און נישט יע-דערער איז ביכולת צו מארשטין. ל. לעוויטאן

גלובאקער לעבן מ-8 יוני 1934

ראש העיר (הגוי) שרצה במאוד לכבד הרבי, חשב בתחילה לשלוח בשביל העגלה שלו היפה, אך לבסוף החליט לשלוח עבורו אוטו פתוח. כשסוף סוף הרבי יצא מהרכבת, לקול קריאות "ברוך הבא"¹², עלה איתו ברכב גם הרב ר' קופרשטון. הנהג פחד להגיע את הרכב בגלל הקהל העצום – ואז הקהל פשוט התחיל לדחוף את הרכב מהתחנה עד להבית שבו שהה הרבי (כ-1.5 מייל).

היה ועד מסודר, שאבא היה מראשיו, שסידר שליד ביתו של הרב ר' קופרשטון יהיה בית פנוי עבור הרבי. ובין שני הבתים הקימו אוהל גדול בשביל הקהל – ללמוד ולהתפלל – שכן זה היה בעונת הקיץ. הנקהלים היו רבים מאוד; מדאקשיין בלבד הגיעו מאות חסידים. כשעבר הרכב בתוך העיר, היה מחזה יפהפיה – בכל החלונות דלוקים נרות לכבוד הרבי. וכשעצר הרכב ליד ביתו של הרבי, היה המקום צפוף מדי, והוכרח הרב ר' קופרשטון לרדת מעל גבי דלת הרכב ולעזור להרבי גם לרדת.

אז יבקע - גלובאקע

הרבי נכנס אל הבית (שהיה שוהה) לזמן קצר¹³, וכשחזר והופיע שוב – היה אז א מלכות'דיקע מחזה. הרבי הלך ברגל אל הליובאוויטשער שול והתחיל לומר המאמר הידוע אז יבקע. אני זוכר עד היום את הרבי, בקול רם ובניגון המאמר, אומר: "אז יבקע כשחר אורין"¹⁴ – וכולם הקשיבו ברצינות להדא"ה של הרבי¹⁵.

מאוחר באותו לילה קרא הרבי אל הזקן ר' זעליג פאליאק – השמש של הליובאוויטשער שול – ליחידות – אף שלא הייתה יחידות בלילה ההוא – משום שלרבי הייתה אליו חביבות מיוחדת, באשר זכה להיות אצל הצמח צדק¹⁶. בכל ימי הביקור שורה שמחה מיוחדת בעיר, והחסידים לא אמרו תחנון במשך כל תקופת שהותו של הרבי שם.

בכלל היו שם אורחים רבים, והוועד המסדר דאג למקומות לינה לכל האורחים. גם משפחתנו עברה לבית קרובינו, ר' מענדל אלפיראוויטש, כדי לאפשר לאורחים ללון בביתנו. אחד מהאורחים אצלינו היה ר' לייב שיינין, שבכלל כל פעם שנסע דרך גלובאקע – ששם היה הרכבת – היה ישן בבתינו¹⁷.

12 ובמכתבו של ר"י פייגין שהובא בלקוטי דיבורים חלק ב' ע' תרצז ואילך: והרבי ענה "ברוכים תהיו".

13 ממכתב הנ"ל: חצי שעה.

14 ראה תשורה הנ"ל שזה לא היה פעם הראשונה שהרבי נקט דיבור המתחיל שהיה נשמע כשם העיר. גם בראקשיק אמר הרבי מאמר עם ד"ה והבריח התיכון בתוך הקרשים - ששם מאריך על המילים קשר ושקר.

15 ממכתב הנ"ל: ניט קוקענדיג אויף דער שפעטער שעה פערזאמעלט זיך דער עולם אין דעם גרויסען שאלאש וועלכער איז צוגעבויט געווארן ספעציעל צו דעם רבי'נס וואהנונג, און מען חזרט איבער דעם מאמר חסידות ביז שפעט אין דער נאכט. אויף צומארגנס איז שוין דא דער מאמר בכתב. ער ווערט אין א גרויסער צאל פערטיילט צווישן די אורחים, און געלערנט פאר דעם עולם.

16 ממכתב הנ"ל: דינסטאג מיטוואך און דאנערשטאג פון עלף אין דער פרי ביז צען א זייגער אווענד מיט קליינע הפסקות נעמט אויף דער רבי שליט"א דעם אנגעקומענעם עולם אורחים אויף יחידות. עם נייען אריין די וועלכע האבן שוין געהערט דעם מאמר חסידות פון רבי'ן שליט"א ווי מקובל ביי חסידים איז אז יחידות איז נאך חסידות.

17 גם האדמו"ר מקורניוב, כשיבקר לגלובאקע, היה ישן בבתנו (למרות שהתפלל אצל המתנגדים).

יהודי גלובאקע מלווים את הרבי מליובאוויטש לתחנת הרכבת

שבת מרוממת

בשבת התפלל הרבי בהליובאוויטשער שול – והתפלל רק עד ברוך שאמר, ולאחר התפילה המשיך להתפלל באריכות בביתו. אצלנו נערך קידוש גדול לאורחים; השאלנו הרבה שולחנות וכלים, האמא בישל טשולנט גדול, ורכשנו הרבה משקה לכל האורחים¹⁸.

אחיו של ר' יצחק דובאב – שהיה שוחט בדאקשיץ (ר' לייב שיינין קח אותו כשוחט כי אחיו למד בלובאוויטש) – השתכר, וגם ר' בייניש קוגל¹⁹. ר' איטשע דער מתמיד אמר לדובאב באמצע ההתוועדות: זייט נישט וואס איר זייט. וואס בין איך? ואמר לו²⁰. הרבי אף התוועד מאוחר בלילה ואמר: אז די רוסישע אידען פוצען די קנעפלאך פאר משיח.

במהלך הביקור נכנסו רבים מבחורי הישיבה ליחידות, וגם הכיתה שלנו נכנסה עם המלמד שלנו, ר' ישראל אלע. למעשה, הרבי היה אמור לעזוב מוקדם יותר, אך

18 ממכתב הנ"ל: בליל ש"ק פ' שלח פאר קבלת שבת אין סטאראשעלער שול זאגט דער רבי שליט"א דעם מאמר ועתה יגדל נא. יום שבת קודש נאך מנחה אויפן הויף פון דעם רבי'נס שליט"א אכסניא תחת כפת השמים זאגט דער רבי שליט"א דעם מאמר ואני תפילתי.

19 הוא נספה בשואה, ראה יזכור דאקשיץ ע' 339.

20 כך נרשם הסיפור.

השארנו אותו מעט, משום שהגענו במאוחר מדאקשיץ עבור היחידות.²¹ כשנסענו אל הרבי, אפילו הגוים ידעו: אז מ'פארט צום צדיק.²²

ב"ה יום ... חודש ... שנת ...

כבוד תהלת צעירי אגודת חב"ד המרכזית ברוקלין, נ. י.:

איר בעט צו פארשרייבן די פאלגנדיקע נעמען און פרטים אין "ספר החסידים" צום יום המסוגל כ"ד טבת תשכ"ג ה'כ"ל.

נאמען פאמיליע נאמען
 פאטערס נאמען מוטערס נאמען
 געבורטס ארט געבורט אין יאר
 אין וועלכער ישיבה געלערנט
 פון יאר ביז יאר
 באשעפטיקונג

נאמען פון פרוי פאטערס נאמען
 מוטערס נאמען נעמען פון בני בית
 אדרעס
 טעלעפאן
 באמערקונג: אויב איר האט נאך וויכטיקע אינפארמאציע, ביטע שרייבן אויף א באזונדער פאפיר.

הכרטיס של ר' גרשון ל"ספר החסידים"

הבר מצווה בדאקשיץ

בכלל היה נוסע הביתה מדאקשיץ פעמיים בשנה – לתשרי ולניסן. גם לבר-מצווה שלו התכוונו מראש שישע הביתה, אך באותו זמן פרצה מגפת הטיפוס בגלובוקע, וחלק מאחיו (ובניהם אחיו שמואל אברהם) חלו. אביו, ר' בן ציון, לא הסכים לשלוח אותם לבית-החולים, כי שם לא היו מתרפאים אלא להפך. במקום זאת, ייחד חלק מהבית עבור הבנים החולים, בנה להם פתח חדש מבחוץ, וכך דאג להם בתוך הבית.

בגלל שהמשפחה הייתה בהסגר, לא יכלו לחגוג בבית עם משפחתו. להבר מצווה שלו

21 ברשימות כתוב שמתחלה היה ר"ג בגלובאקע, אולם הלך לדאקשיץ אחר השבת, ולפני שנסע הרבי, חזר שוב לגלובאקע ביחד עם כיתתו. אולם זכרונות של רשב"ג הנ"ל כתוב שהוא שהה בגלובאקע במשך כל הביקור. גם כתב שם שכאשר ר"י פייגין (בן דודו) הציע אותו לפני הרבי ואמר שהוא בן של ר' יוחנן, הניב הרבי "דאס איז שוין אלטע חסידים" כרמז לזה שהוא נכנס ליחידות שנתיים לפני כן בפוסטוב.

22 ממכתב הנ"ל: אין אווענד נעמט דער רבי אויף די תלמידים ש' פון די פערשידענע ישיבות וואס זיינען געקומען אין גלובאקע אום צו בעקענען זיך מיט דעם רבין שליט"א. דער רבי שליט"א רעדט מיט זיי א לענגערע צייט איבער דער פיהרונג פון א ישיבה מאן און זאגט ארויס זיין וואונש אז די תלמידי הישיבות דארפן זיך פעראייניגען אין א תעמולה אקציע לחיזוק הדת בקרב הצעירים שיחיו.

בדאקשיץ, אמו שלחה פלאדין (מין קוגל) ואביו שלח התפילין שלו וקצת כסף על מנת לקנות משקה ומזונות, וכך נחגגה הבר מצווה.

ר"ג מספר: גם לדאקשיץ הגיעה מחלת הטיפוס. חברי יענקל כ"ץ חלה, ולאחר מכן חלה גם המלמד ר' ישראל אלע. בשמיני עצרת הוא נפטר, והותיר אחריו משפחה של ארבעה ילדים יתומים. אבי אסף נדבות עבור משפחתו, וגם כתב לר' יוחנן (באמריקה²³) שיאסוף בשבילו²⁴. בסופו של דבר לקח אבי הלוואה עבורם, שעזר לאשתו של ר' ישראל לפתוח חנות כדי שתוכל לפרנס את ביתה.

ווילנא

לאחר פטירתו של המלמד שלו, חזר לגולובאקע²⁵, "והפסיד" שם חצי שנה (או שנה וחצי) - כי לא היה מצב הישיבה כ"כ טוב²⁶, אולם הוא למד שחיטה וטריפות אם ראש הישיבה שהיה

גר בבית הוריו בעת ההיא. וכדרך אחיו המבוגרים שהלכו לישיבה אחרי הבר מצווה שלהם, הלך גרשון בתרצ"ו לוויילנא כדי ללמוד בישיבת תומכי תמימים שם.

הרב ישראל זאב גוסטמן (זמן קצר לאחר בואו באמריקה)

הגיע אחר חג הפסח, ושמו מופיע ברשימת התלמידים מכ"ה סיון תרצ"ז²⁷. הר"מ שלו בגולה היה הרב ישראל גוסטמן (ובכלל היו הרבה בחורים ליטאים בחשיבה²⁸). הוא למד אצלו שני זמנים. והרב אושפאל היה

המשגיח וגם מגיד שיעור בחסידות בעת ההיא²⁹ וחבר שלו מאז היה חיים טובי קאזלאווסקי³⁰.

23 שעבר שם לבדו בתרצ"ב. ויתר משפחתו הגיע סוף תרצ"ד.

24 לכאורה היה כבר באמריקה אז.

25 ולהעיר שבכרטיסו לס' החסידים תשכ"ג כתב הר"ג שהוא למד בתו"ת גולובאקי, ווילנא, אטוואק, שנגהאי, משנות תרצ"ו(ח)-תש"ט וצ"ע.

26 ר"ג: באותה זמן נפלה לי בראש לילך להמתנגדיש'ע ישיבה בוויילנא, אבי כפשוט לא היה מרוצה בזה, ומיהר לשלוח אותי לתו"ת בוויילנא. גם בוויילנא היה לי רעיונות כזה, אבל לפועל נשארתי.

27 הובא בתולדות חב"ד פולין ע' רכא, ושם נכתב שהיה בן י"ג, אבל ע"פ פשטות היה אז כבר בן י"ד.

28 בכתה שלו גם למד שלמה פרצוביץ אחיו הצעיר (לכאורה) של הר' נחום ר"י מיר. ראה תולדות חב"ד פולין ע' רכ בהערות וגם תשורה של חן-גרינברג תשפ"ב ע' 29

29 ככה מספר ר' גרשון עצמו- הובא בתולדות חב"ד פולין ע' רכב. והוסיף ברשימות בנו: שבדאקשיץ לא למדו תניא, וכשהגיע לוויילנא התפעלו מזה, והרב אושפאל התחיל ליתן שיעור תניא לחצי שעה כל לילה אז.

30 אולם שמו אינו מופיע ברשימה הנ"ל.

אטוואצק

הוא למד בוויילנא שנה וחצי ולשנת הלימודים תרצ"ז עבר לת"ת שבאטוואצק. הוא היה בחור צעיר כשהוא נסע לאטוואצק, ואמו רצה לשלח טלגרם לאחיו חיים שהיה בווארשא בעת ההיא³¹ לחכות לגרשון בתחנת רכבת ביום שהוא מגיע. גרשון מחה שזה לא נחוץ בשבילו, אבל ככל הנראה אמו שלח טלגרם עכ"ז מבלי להגיד לו. לפני שהוא נסע, אמו הזהירה לו שהיות שיש הרבה גנבים בווארשא שלא ליתן את המזוודות לשום אדם רק למי שיש לו כובע אדום (פורטר רשמי).

הרב יהודה עבער הי"ד

כשהוא הגיע לווארשא, התחיל ללכת ברגל לשיבה, ובחור אחד ניגש אליו³² והציע לו לשאת את המזוודות בשבילו, אבל בזוכרו את דברי אמו הוא סירב. הבחור התחיל לשאול אותו אודות ההורים והמשפחה עד שאחר כמה שניות התחנן לו שזה לא אחר מאחיו חיים שלא ראה כבר כמה שנים. מובן מעצמו שאחר שהוא תפס את זה, נתן לו המזוודות לשאת אותם בשמחה.

סיפר ר"ג³³: הסדר באטוואצק היה שבחורים הצעירים למדו בכתות והמבוגרים למדו בקיבוץ (אולם)³⁴ [בעצם הוא היה מן הכי צעירים שבאולם, כי היה אז רק בן ט"ז³⁵. להמבוגרים נתן ראש הישיבה ר' יודל עבער שיעור כללי (אדורך שמוסען דער סוגיא) פעם אחת בשבוע (בחורף מוצ"ש ובקיץ

ביום א'). ולהצעירים היו ב' כתות: כתה הגבוהה יותר של ר"י עבער שאליהם הוא מסר שיעור יומי, ולמטה מזה כתה של הרב דוד טייבלום³⁶ (לימים האדמו"ר של קוצק). חוץ מהלימודים הרגילים, גם למדתי יורה דעה באותה העת, והכנתי לפארהער על טריפות מיד לפני שפרצה המלחמה שנתן הפסק לדבר (עוד על זה בפרק הבא)³⁷.

31 צ"ע בזה כי לפי המסמכים היה נמצא בא"י כבר באמצע תרצ"ז. אלא שיכול להיות או ששקרו במסמכים אלו - כי היה מוכרח לגור בא"י לפחות ב' שנים כדי להתקבל כאזרח (כמו שעשה בפועל). או שחזר בינתיים.

32 הוא עמד מחוץ לתחנה - כי לא רצה לשלם ליכנס.

33 מרשימות של בנו רב"ץ

34 בספרו של שמעון גולדמן ע' 70 נכתב שבפולין קראוהו "ביהמ"ד" ובליטא "קלויז" (ע"ד קיבוץ). וראה בפסקי תשובות סי' קנ"א שצדיקים הקפיד לקרות ביהמ"ד בשם "קלויז" כדי שלא תוחל עליו קדושת ביהמ"ד

35 וברשימה בתו"ח פולין ע' קעב כתוב י"ז ובפשטות הוא טעות.

36 אודותיו ראה תו"ח פולין ע' רב

37 הוא גם סיפר: המצב הנשמתי באטוואצק לא היה כ"כ טובה. לא היה שם די מקום בשביל כולם עד שהוכרחו הרבה תלמידים ללמוד בחצר. וגם לא היה די אוכל בשבילם. בכלל לא היו מזלנות, רק ניתן להם בולקעלעס, שטבלנו ברוטב דנים או מרק וכדומה, ואז חליתי מזה, והדודה ראדשטיין היה מכין ושולח אוכל מיוחד בשבילי. גם הייתי חולה לבית. בכלל הנהלה לא תבעו מהבחורים (מאן), כל מה שעשינו היה מעצמנו.

ר' דוד טייבלום

כשהגעתי לאטוואצק בתחלת תרח"צ נכנסתי לשיעור של ר' יודל עבער (וחברותא אז היה בן ציון שכטר מחעלם)³⁸. אולם ר"י היה תמיד עסוק עם עניני הישיבה וכמעט לא היה בישיבה במשך היום. וכשהיה לנו קושיות בהסוגיא היינו ניגשים אל הבחורים המבוגרים, ואם גם הם לא ידעו, אז הוכרחנו להמתין לישאל ר' יודל כשהגיע ליתן שיעור.

פחת אחת היתה לי איזה סתירה בגמ' שלמדנו והעליתי את קושייתי לאיזה בחורים מהקיבוץ. כשהם לא ידעו לתרץ ניגשתי אל ר' דוד והוא פירק את כל הסוגיא והסבירו בטוב טעם והיה פשוט געשמאק לשמוע את זה, ואח"ז נמשכתי אל הת"ח הזה. הבית אוכל היה קטן מדי וכל כחה אכל בזמן אחר, וכשהיה זמן שלנו לאכול, הייתי עומד מאחורי הדלת של כיתתו ופשוט נהניתי מסגנון שיעורו. אני זוכר איך שפ"א הוא הסביר הגמ' קודם בשיטה אחת ואח"כ בשיטה אחרת ואח"כ סיים שברצוני היה להגיד שיטה חדשה משלי אבל מה אעשה שכתוב בספרים אחרת... הוא היה מג"ש כ"כ טוב שאחר שסיים שיעורו הוא היה חוזר עוד הפעם בע"פ תוכן שיעורו והיו בחורים שהגיע רק לשמוע אותו חזרה.

ר' דוד טייבלום

פ"א כשהגיע הזמן להפסקה, הבחורים הצעירים התחילו להכות ברגליהם על הרצפה לרמז לר' דוד לסיים השיעור. ואמר להם: אני צריך לשאול את ר' יודל אם זה עדיף צו קלאפן מיט דער פיס אדער צו קלאפן דער קאפ אין דער וואנט.

בתרצ"ט הסתלק האדמו"ר מקוצק ולא השאיר אחריו בנים. כיון שר' דוד היה מחשובי חסידי קוצק, באמצע הלוויה של האדמו"ר, החסידים זרקו השטריימל אליו בסימן שהם

³⁸ בת"ח פולין ע' קעב יש רשימה של תלמידים מחורף צ"ח ור"ג נרשם כבן י"ז ותלמיד באולם, אבל זה אינו אמת כי ר"ג העיד על עצמו שהוא היה בכתות מיד כשהגיע להישיבה, וגם הוא היה בן ט"ו באותו שנה

רצו שר' דוד יקח האדמו"רות. הוא לא מיהר לקחת את המשרה והוא התייעץ אם כמה אדמו"רים מסביב. וגם שאל את דעתו של הרבי ריי"ץ. מספרים שהרבי עודדו לקבל על עצמו הרביסטיבע וככה הוא עשה לבסוף. פעם הוא אמר על עצמו "אנדערע קויפן א גרויסער געשעפט, [און] איך פיר זיך אז איך נעם א קליינער גיוועלבער (חנות קטנה), ווייל [נאר] דא קען מען מיר"³⁹.

ר' בערל קורניצער

המשגיח שלנו היה ר' בערל קורניצער (גארפינקל). אגב כשהוא ברח מרוסיה (בתרצ"ו) הוא התחבא בגלובאקי שהיה קרוב לגבול אצל ההודים שלי (בהזכרת הרבי ריי"ץ אליו) שהסתיר אותו מרוב מסנ"פ. ואח"כ כשהוא היה צריך ניירות מהממשלה, אבא שלי ליווה אותו שם כדי לסדר לו העניינים. בכלל אבא שלי היה נקרא נציג החסידי שבסביבה כי היה רבת עוזר לחסידים בכלל ובפרט לאלו שעברו הגבול מרוסיה.

ר' בערל היה טיפוס מיוחד ובדברי אחד מהבחורים בעת ההיא⁴⁰ "מיד עם התמנותו להישיבה קנה את לב התלמידים. היה מעורב עם כל אחד ופוגש את כל אחד מהם בבת צחוק ובמילתא דבדיחותא. נוהג היה לבוא באמצע הסדרים לבית המדרש ולעבור ליד השולחנות על יושביהם לטפוח על כתפי התלמידים ולעוררם בקול נעים לעבדיגער לעבעדיגער. הוא הכניס חיות מיוחדת בלימוד גללה ובלימוד חסידות"

וסיפר ר"ג: באותם שנים אהבתי ללמוד משנה למלך וקצות וכדומה. קרה בליל שישי אחת (אחר הסדר) שיישבתי עם חברותא שלי משה בייטש"י ולמדנו איזה ספר "לומדות" (כמו קצות, שערי יושר, או משנה למלך). פתאום אני רואה שר' בערל מציץ דרך החלון כדי לראות במה אני עסוק. כנראה זה הפריע לו שאני לומד גללה במקום חסידות ואחר כמה דקות הוא שלח אלי מודעה שמוטל עלי לחזור מאמר בשבת. ההודעה היתה מאד קצרת מועד כי בדרך כלל היו מודיעים לבחור כמה ימים קודם ע"ז, והוא הודיע לי רק עכשיו.

ר' בערל קורניצער

39 ישנה אימרה של ר' דוד שליוואוויטש היא דבר טוב מאוד אך אם ה' יותר אחדות בין החסידים היתה ממש יוצא מן הכלל כששמע זאת הרה"ח ר' משה לייב רודשטיין אמר ע"כ משל למה הדבר דומה לבשר שמתבשל בקדירה כל עוד הבשר קפוא לא נמצא בו פנם אך מהרגע שמתחיל להתחמם נוצר בו קצף שומני מיותר בקדירה על אף שהקצף הזה איננו רצוי ואף מפריע יש לזכור שזהו תוצאת לוואי מהפיכת הבשר למאכל ערב לחיך. (תשורה הרץ תשע"ח ע"ב)

40 תר"ח פולין ע' קסד בשם מהר"י גארפינקל

41 שהיה מבוגר ממנו כחמש שנים.

תכלית המשכתי בלימוד עד שגמרתי את הענין ואח"כ הכנתי מאמר לחזור בשבת-ד"ה ת"ר נר חנוכה. הסדר בישיבה היה שכל ליל שבת היו כמה בחורים שחזרו מאמרים בפני חבורה פרטית שלהם (ראש החבורה שלי היה ר"י הגדל) ובכל חבורה היה לפחות מנין שאם יאריך החזרה, תהיה להם מנין להתפלל בעצמם. והיו הולכים לאחד מהשולס או חדרים ובחור אחר בכל שבוע היה חוזר בפני חבריו את המאמר. באותו ליל שבת החדר שחזרתי דא"ה היה חשוך ולא ראיתי כלום אבל חברי אמרו לי שבאמצע המאמר הגיע ר' בערל לבדוק עלי אם אני עושה טוב⁴².

עוד סיפור מעניינת היה לי עם ר' בערל. הנכד של הרבי הרי"צ, בערקע היה בגיל שלי והיה אתי בישיבה. בכלל באותם שנים הייתי מקרב אותו ע"פ בקשת סבו הרבי שאני אביא את בערקע להתועדויות ולשמור עליו שם⁴³, ואני זוכר איך שכל פעם שר' איטשע מתמיד היה מתועד הוא היה מאוד מקרב אותו ולכן גם הרבה להתועד להבחורים כדי להשפיע על בערקע.

ה' משה בייטש מזמנו
באטוואקע

פעם אחת בערקע נגב את ספר מחדר של הרבי ששם היה כתוב תיאורים שונים ומשונים אודות כל בחור. לדוגמה על אחד כתב אז ער האט אמונה ווי א פרומער אידינע ועל בחור אחר נכתב ער קלאפט זיין קאפ. הוא הראה לי את הספר ואני חשתי שזה לא בסדר שהבחורים יראו את זה והגדתי לחבר שלי הבן של ר"י פייגין להודיע את אבא שלו ע"ז. לאחר זמן מה, קרה משהו בישיבה ור' בערל איים על הבחורים שהוא יגיד לרבי על מה שקורה אם הם לא ישמעו לו. הבחורים דחו אותו כי הם לא האמינו שר' בערל היה שייך לדבר כזה. אז פנה אלי ר' בערל ואמר לי "אבער דו ווייסט דאך יע!"

פעם במוצש"ק אחת ר' בערל ראה איך שר' גרשון היה מכין טיי לשתייה ושאל אותו מזה? והוא ענה שהוא שותה טיי כסגולה לעצבות כמו שאמר חז"ל חמין במוצאי שבת מלוגמא (רפואה) והיו מפרשי⁴⁴ מלוגמא לעצבות כמ"ש מחבש לעצבותם ש"מחבש" שהוא ר"ת "מים חמים במוצאי שבת" הוא "לעצבותם". כששמע זאת ר' בערל הוא הגיב "אזוי! דו ביסט בכלל נישט קיין עצבות'דיקר בחור!"

42 בת"ח שם מובא סדר כזה בשינוי פרטים קצת וז"ל: "...מה נהדר היה המחזה כאשר החבורות היו מתפצלות בתוך היער מסביב לישיבה ומתיישבות ליד השולחנות הקבועים בין העצים הגבוהים כל בני חבורה לעצמם היו פוצחים את פיהם בנינון של דביקות ולאחר מכן נשמע קולו של תלמיד צעיר החוזר בהתרנשות מאמר דא"ה בע"פ כאשר חבריו מתעמקים בדבר ההשכלה או בדבר העבודה שבו לאחר מכן נכנסו כולם לתפילות קבלת שבת מתוך התרוממות הנפש היה זה הרגע של מעין עולם הבא ונן עדן בפועל ממש...ע"כ. ולכאורה הא בחורף והא בקיץ.

43 ר"ג היה מוסיף שהסיבה שלא הלך הרבי (הרמ"ש) לא"י ביחד עם חותנו היה כי הרי"ץ רצה שהרבי ישמור עליו בעת ההיא.

44 מובא בדברי יצחק בשם ר' זושא מאניפולי. ובמקום א' כתב שכך היו נוהגים בליובאוויטש

ר' אהרל'ע קוזניצער

באטוואצק באותה תקופה גר האדמו"ר ר' אהרל'ע מקוזניץ (שמו המלא היה: אהרן יחיאל הופשטיין תרנ"א-תש"ג והיה דור שישי להמגיד מקוזניץ) שהיה בעל צורה ודמות מיוחדת עד שהיו אנשים שקראו לו ה"ווילדער קוזניצער". היה לו קשר חם עם הרבי הריי"ץ ואף יש סיפור מעניינת אודות ביקר אחת של הרבי הריי"ץ במעונו שמספרים בשם הרבי (הרמ"ש)⁴⁵: שבשנת תרפ"ט⁴⁶ כאשר הרבי הריי"צ היה בוורשה הגיעו הרבה אדמורים לבקר אותו והם ביקשו שהרבי יחזיר להם ביקור גומלין. באחד הימים הרמ"ש ראה ביומן שיש לרבי הריי"צ זמן פנוי והציע לילך לבקר אצל האדמו"ר מקוזניץ. הרבי הסכים לדבר וכשהגיעו שם הושיבו אותם ליד שולחן מלוכלך ולמרות האי נעימות הרבי התיישב ליד השולחן מפני כבוד בעל הבית. האדמו"ר פנה למשב"ק והורה לו ללכת להביא משהו לאכול והוא הלך והביא מספר תפוחים במעיל העליון שלו שהיה גם מלוכלך ומטונף וגילגל אותם על השולחן המלוכלך ולאחר מכן בצע בידי את התפוחים לאורחים.

פנה אדמו"ר הריי"צ לאדמו"ר ואמר לו כשאברהם אבינו אירח את המלאכים המלאכים לא אכלו את האוכל אלא שרפו אותו בפיהם ולכאורה נשאלת השאלה האם אברהם אבינו לא קיים כלל את מצוות הכנסת אורחים עם כל הטירחה שטרח? אלא מוכרחים לומר שהמצווה של בעל הבית היא לעשות את הפעולה מצידו לארח את האורחים ומה שהאורחים יעשו זה כבר עניין שלהם.

והיה מספר ר"ג⁴⁷: כל ליל שבת קודש היה ר' אהרל'ע מנהל טיש לחסידיו שבה השתתפו הרבה מצעירי אטוואצק ומהם כמה בחורים מת"ת שהלכו לראות המחזה אצל הקאזניצער. כמה מתבריי דחף אותי להצטרף עמהם, אבל זה לא עניין אותי כי היתה לי איזה קביעות לימוד בלילי שבתות. אבל ליל שבת אחת היה ניטל וכך הסכמתי לילך לטיש עמהם.

האדמו"ר מקוזניץ
הרב אהרן יחיאל
האפשטיין

כשנכנסתי לשם ראיתי טומל גדול, איך שהעולם רוקדים מסביב, על השולחנות ועל הכיסאות, (ואיך שבחור אחד חטף זקנו של חברו), ופשוט היה פריילאך. פתאום הרבי שם לב שבחור חדש הגיע והוא גילה מה היה שמי והתחיל לזרוק בכיוון שלי כל מיני שיריים באומרו "זה

45 זה סיפור ידוע. גם נמצא בתשורה דוורן-אמזלג תשע"ח ע' 9. ושם מובא בהקדמה לסיפור: באל' השנים הראשונות לנשיאות כ"ק אד"ש הניעה קבוצת בחורים לבקר את אם המלכות הרבנית חנה וכאשר נכנסו לבית התברר להם שבדיק באותה שעה גם הרבי מבקר אצל אמו והיתה להם אי נעימות גדולה. הרבנית חנה ביקשה מהרבי להניש לאורחים קצת שתייה וכיבוד. הרבי הניש ולבחורים לא היה נעים לאכול. כשראה הרבי שהבחורים לא אוכלים סיפר להם זה הסיפור. וסיים: אני עשיתי את חובתי בתור מארח אבל אתם לא חייבים לאכול.

46 בס' הארי במסתרים אודות חייו שלו כותבים שהוא קבע חצרו באטוואצק (פלך וואראש) קרוב לשנת תר"ץ עד פרוץ המלחמה.

47 ברשימות של בנו רב"ץ

בשביל גרשון.. וזה בשביל גרשון" והדבר חזר על עצמו כמה פעמים. אחר זמן מה הלכתי חזרה לשיבה והתחלתי ללכת לישון. מיט אמאל מישוה נכנס לחדר שלי בשליחות של ר' אהרלע שביקש להחזיר אותי להטיש, אז בלית ברירה חזרתי.

בשבוע הבאה הרבי ביקש עוד הפעם "איפה גרשון" ואני כבר לא רציתי לחזור לשם אבל שמעתי שהקוזניצער הוא הייליגע איד וקצת פחדתי אולי יהיה איזה קפידה וכו' אז שאלתי את ר' בערל מה לעשות בזה⁴⁸. המשפיע שאל אותי "האם אתה מאמין בו?" ועניתי לו "לא".

אז הוא התחיל לספר. שפעם היה חסיד של ר' מאטל מטשרנוביל שחתנו היה א שטארקע ליובאוויטשער חסיד. כשנולד לבתו בן זכר, השווער הבין מיד שחתנו לא מתכוון לכבד את רבו ר' מוטל עם סנדקאות אבל הוא קיווה שאולי הרבי מתכננת לעזוב העיר בדיוק באותם ימים סביב הברית. כשיום הברית התקרב ושום דבר לא השתנה הוא התחיל לדאוג על זה שלא יהיה פה זלזול כבוד בהרבי. אבל אח"כ התחזר לו שמסתמא חתנו יכבד אותו (השווער) עם סנדקאות ואז יהיה אפשרי להעביר את הכיבוד לרבו. תכלית לפני הברית הוא שאל את חתנו למי אתה נותן את סנדקאות? חתנו תפס מה שהוא תכנן והוא ענה שסנדקאות נעם איך אליין.

השווער לא ידע מה לעשות אז הוא החליט לעשות ברית קטן עם מנין מצומצם בבית שלו וכך הרבי לא ידע מזה. אבל אחרי הברית הוא דאג שאולי הרבי בכל זאת שמע על זה. אז הוא הלך לרבי לבקש סליחה והתחיל לתרוץ על חתנו ווייסט דאך היינטיגע יונגלייט זיי מיינען זיי קענען אליין... אבל כדי להגן עליו מ"קפידה" הוא הוסיף מהר אבער עס איז נישט זייער שולד, מ'האט זיי נישט מחנך געווען... וכו'. הרבי הבין מה שקרה ואמר "האסט מורא פון מיינער א קפידא, ער גלויבט אין מיר קיין כי הוא זה אויך נישט. מיין קפידה וועט אים גארנישט שטאן"⁴⁹.

אז אמר לי ר' בערל מכיון שאתה לא מאמין בו - זה לא יזיק לך.

מענין לענין, ר' גרשון פעם סיפר שבת"ת אטוואצק למד כמה בנש"קים. פעם בהתוועדות עלטער בחור א' שהיה מהבנש"קים אמר: איך האב נישט קיין מורא פון גיהנום וייל מיין אבות הקדושים וועלן מיר ארויסשלעפן. איך האב נאר מורא פאר מיין גן עדן, וואס פאר א גן עדן וועל איך האבן.

48 היה ידוע בין החסידים שהרבי הרי"ץ החזיק מאתו וראה בס' הארי במסתרים הנ"ל ע' תכח-ט שהיה להרבי בכלל קשר עמו. גם כתוב שם ר' אהרלע היה מכבד את הרבי עד שהיה שולח לו בחוריו אף שברך כלל לא היה שולח אותם לחצרות אחרים.

49 ברשימות דברים (דפ"ח ע' 252) מובא הסיפור הזה בשם רשנ"א ב"א: בעיר טשרנינוב ה' גר חסיד ממקושרי כ"ק אדמו"ר האמצעי שמו הי' ר' משה מאריאמאוו (היה "א שארפע יארמולקע") והי' איש חזק בדעתו ובעל דעה בכל עניני העיר. חותנו הי' מחסידי הרה"צ ר' מרדכי מטשרנוביל. באחד הימים בא הרה"צ מוהר"ם טשרנינוב לבקר את מקושריו ובהיותו שוהה בעיר נולד בן להחסידי ר' משה מאריאמאוו. חותנו הי' בטוח שהיות שרבו מוהר"ם יהי' נוכח בברית מילה בודאי יכבד חתנו ר"מ בסנדקאות את רבו הרה"צ, אבל ר' משה זירז את המוהל וישב בעצמו על כסא הסנדקאות. כשישבו לסעוד סעודת מצוה אמר חותנו של ר' משה לרבו הרה"צ מוהר"ם כ"ק ידוע שחתני הוא מצעירי החסידים דומננו... (כאילו לומר שכ"ק הרה"צ אל יקפיד על חתנו). ויאמר הרה"צ בודאי לכך דואג אתה שקפידתי תזיק לחתנך, להוי ידוע לך שקפידתי מזיקה רק למי שמאמין בי כלשהו, וחתנך אינו מאמין בי אף כל שהוא, וקפידתי לא תזיק לו כלום.

ר' איטשע דער מתמיד

ר' איטשע דער מתמיד היה נודע כמחמיר ומדקדק גדול בהלכה ואחד מחומרותיו היה שלא לאכול מכליו של מישוהו אחר כי מי יודע אופן זהירותם בכשרות. וע"ז סיפר ר' הרשל פוקס⁵⁰ שפ"א בליל ר"ה קראו לו ר' האטשע פייגין ושאלו אותו אם הוא יודע איפה דירתו שלו (ר' האטשע) כשענה בחיוב שאלו אותו שוב אם יודע איפה דר ר' איטשע וכשענה גם על זה בחיוב א"ל שילך לביתו ויבקש מאשתו שתתן לו אוכל בשביל ר' איטשע. כשהגיע לבית ר' האטשע הדלת היתה פתוחה וחיכה עד שיצאה הרבנית לחדר

ר' איטשע

החיצון. היא שאלה אותו מה אתה מחפש ור' פוקס ענה שבעלה שלחוהו לקחת אוכל לר' איטשע מתמיד. אז היא הלך לרגע וחזרה עם א קליינע ווייסע טעפל מכליו של ר' איטשע, וה' בתוכו קצת צימעס וחזרה הרבנית לתוך חדרי הבית. הוא חשב שהיא תביא עוד אוכל והמשיך לחכות ולאחר זמן יצאה עוה"פ ושאלה "ומה הנך רוצה כעת" וענה שמחכה ליתר האוכל ואמרה שזהו כל מאכלו לכל החג. והוא שאל בתימהון "האומנם אין עוד אוכל?! הרי אי"ז מספיק לב' ימים ולב' לילות" וענתה שגם זה לא יאכל! וכך הוה שפשוט ר' איטשע לא אכל.

ור' הרשל אמר שכידוע לא היה ר' איטשע השתמש בכליו של מישוהו אחר חוץ ממקומות אחדים ואמר הר' פוקס כמו אצל משפחת האנאוויטש ועוד כמה משפחות.

ר' יצחק היה שד"ר⁵¹ מטעם הרבנים לחזק האנ"ש שבעיירות בלימוד הדא"ח ובדרכי החסידות וגם באסיפת כספים למעמד. במשרה זו הוא ביקר הרבה עיירות במדינת ליטא⁵² וכנראה א' מהם היה בגלובאקי ששם הוא הגיע מספר פעמים במטרה זו. וכשהיה מבקר שם היה לן אצל השו"ב רב"צ שעליו הוא היה סומך ברמה הכשרות שלו⁵³. קשר אחר היה

50 תשורה של רובין פלטיאל תשע"ו ע' 44

51 יראת ה' אוצרו ע' 156

52 ה"ל ע' 238

53 ר"ג סיפר שר' יצחק היה מבקש מאמו לחדר פרטי משלו, אולם דבר זה היה בלתי אפשרי ואמא לא נתנה לו. ועוד סיפור (אבל לא נכתב כ"כ ברור) שראה אותו פעם איך שנסע ברכבת עם מזוודה שלו- והוא שב על הדף (ברעטעל) ולא על הסדין (material) מחשש שטנו.

להמשפחה ור' איטשע שבשנת תרפ"ג בנו צמח גורעוויטש נשא מרת חנה רבקה תומרקין אחייניתו של הרב"ץ כי אביה הרב אהרן תומרקין (שהיה ידידו הטוב של ר' איטשע) היה גיסו של הרב"ץ (אחותו רחל היתה אשת הרב אהרן)

ר"ג סיפר: בכלל כשהגיע ר' איטשע לאטוואצק לחודש תשרי הוא היה מתוועד הרבה ביישיבה (בפרט בחג הסוכות) התוועדויות מאוד מרוממות⁵⁴ והיתה לי געשמאק מיוחד לשמוע סיפורי חסידים ממנו. כך שבנוסף להשיחות של הרבי שהייתי רושם לעצמי, אני גם כתבתי הסיפורים שהשמיע ר"י. ושמע"צ תרצ"ט היה הפעם האחרון שהייתי בהתוועדות אצלו ואני זוכר איך שר"י הרבה לספר על ר' הלל פארטשער שהיה לו קאך מיוחד בו.

מהסיפורים היו: כשהצ"צ הדפיס את הס' תורה אור של זקנו האדה"ז, הוא נתן עותקים לר' הלל וגם לר' יוסף דריבינר (ריבלין). ואחר זמן מה שאלו את שניהם אם הם יודעים כמה דרגות של אהבה נמצא בתר"א. ר' הלל הצליח למצוא דרגה נוסף של אהבה שר' יוסף לא מצא. הצ"צ הגיב על זה "ס'איז קאנטיג אז ר' הלל לערנט תר"א"⁵⁵

ר' אליהו יוסף עבר לגור בא"י לכמה שנים אבל הוא היה נוסע בחזרה לליובאוויטש לבקר אצל האדמו"ר. פעם כשהגיע רא"י לרוסיה הוא הקשה אצל הצ"צ לפשט בדבר א' בתר"א. הצ"צ הקשה עליו למה הוא שאל אותו, הלא הוא נמצא בא"י ששם יש ים החכמה? אז השיב רא"י ואמר שאנו רואים שכשמגיעים המטר הדגים שוחים למעלה כדי לשתות מהמטר. אבל הלא יש להם ים מלא של מים למטה? אלא מה "עס איז בעסער א טראף פון הימלן ווי א ים פון דער ערד".

ר' איטשע גם היה מספר שר' הלל היה מאוד מסור ונתון להרבי לכל עניניו עד שהיה מאד יקר אצלו אסיפת הכספים של ה'מעמד'. וכשהגיע שד"ר בשביל ה'מעמד' היה ר' הלל עצמו הולך עמו כדי לעזור לו בהאסיפה. כששאלו אותו למה הוא אינו הולך גם לקבץ מעות חיטים בשביל צרכי הפסח של העניים, היה ר"ה משיב "ס'איז טייער דעם פערל פון רבינ'ס אייניקל מער ווי אלע מעות חיטים.

פעם באמצע התוועדות הוא פנה אלי ושאל אותי וואס מאכט די מאמע? והוא ביקש ממני שכשאני אכתוב הביתה צו שיקן א גרוס אליה. כמובן שהחסידים התפללו מזה שר' איטשע היה מכיר את אמי, והוא אמר שאמה שלי היא א גאנצע למדנית וואו מען פרעגט איר ווייסט זי. בכל פעם שהוא הגיע לגולבאקע והיה לן אצל ההורים שלי, היתה מדברת עמו בלימוד, ועל כל דבר ודבר יש לה מאמר חז"ל לקשר בה.

54 לשלמותא דענין כך מובא בתר"ח ע' קסה בשם הר"א"י גארפניקל: הנאה מיוחדת נגרמה לתלמידים מביקורו של החסיד המפורסם ר' יצחק מתמיד ז"ל שדרכו היה לשהות באטוואצק משך זמן של ב' או ג' שבועות והתלמידים אהבו לשמשו ולהיות קרובים אצלו ככל האפשר היות וכל דבריו היו מתובלים בדברי תורה וסיפורים מצדיקים והסידים

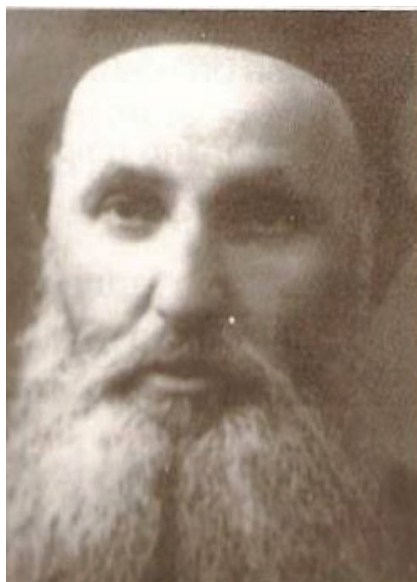
55 בס' למען ילמדו (מרדכי שוסטרמאן) ע' 295 מובא זאת הסיפור בהיפוך השמות שר' יוסף ידע דרנה יותר מר' הלל, ולא נכתב האימרה הזו של הצ"צ. גם כתב שם שהיה בין מספרים י"ג - י"ד.

גם אני זוכר התוועדות אחת של הרבי הריי"צ שהרבי לקח הרבה משקה, ור' איטשע גם שתה הרבה. ופתאום קם ר' איטשע ממקומו, עשה קולע, והתחיל להכריז איך וויל זאגען עפעס און מ'זאל אלע ענפערען אמן. והתחיל לברך אז דער רבי זאל זיין געזונט כדי מ'זאל אלע קענען הערען חסידות וכולם ענו אמן. והרבי היה מחייך בראות את ר"י במצב כזה, והוא אז פנה אל הרבי ואמר און דער רבי זאל אויך ענפערען אמן.

בערב סוכות אחת ביקש ממני ר' איטשע לעזור לו לאגוד את ארבעת המינים בסוכה מכיון שהתקשה לעשות זאת בעצמו. כמתנה על העזרה למד עמי את המאמר ושאתם מים בלקוטי תורה. ועד סוף ימיו - העיד בני המשפחה - היה לר' גרשון חיות מיוחדת במאמר הזה.⁵⁶

ואתה ברחמיך תרצ"ח

בתרצ"ח רצה הרה"ח ר' שמואל לעמברג להגיע אל הרבי באטוואצק בימי חנוכה. נסע ברכבת לוורשא, ובדרך אירע עיכוב, עד שנתאחר מלהגיע עד לאחר חנוכה. כשסוף סוף הגיע, ביקש מהרבי שיאמר חסידות עבורו. הרבי תמה: "האם הוא שבת היום? או יום טוב היום? ענה ר"ש "ווען א חסיד קומט צום רבי'ן, איז עס שבת און יום טוב. כששמע זה, נעתר הרבי לבקשתו ואמר בפניו את המאמר ד"ה ואתה ברחמיך, ושיתף אותו במכתב מיוחד שהגיע מאותו יום.

ר' אלי חיים

המכתב היה מר' אלי' חיים אלטהויז. בתחילה היה גביר ידוע, אך לאחר זמן איבד את כספו, ועבד כמשגיח בווערשט געשעפט (מפעל נקניקיות) ברינה. כאשר היו שואלים אותו ווי גייט עס, היה משיב: וואלט איך געהאט א גאנצער פאר הויזער, וואלט געווען בעסער.

במכתבו סיפר כי בריגה שבריגה התוועדו י"ט כסלו למשך שלושה ימים רצופים - י"ט, כ', וכ"א. והמשיך במכתבו שי"ט כסלו אחת אצל הרבי הרש"ב, התוועד הרבי גם שלוש פעמים: בביתו, בבית אמו הרבנית, ובבית בנו הריי"צ. חסידים אז העיז לומר להרבי הרש"ב שיש להם טענה עליו - שאם היה לו עוד בן,

⁵⁶ ר"ג גם אמר שבכלל היה ר"י ישן בהסוכה בחג והיה לו תנור קטן מיוחד בשבילו. וכן הדבר מובא בכרם חב"ד ח"א ע' 41-2

היה מתוועד עוד פעם... והרבי השיב: אז חסידים זיינען גערעכט, וואס זיי זאגען זיינען זיי גערעכט. (ורמז הרבי הרי"צ בזה שגם הוא צריך לשמוע לבקשתו - מכיון שהחסידים הם גערעכט).

אצל הרבי באטוואצק

סיפר ר' גרשון: אני זכיתי שבמקום זאת שהרבה בחורים חזרו הביתה בהרגלים, אני נשארתי אצל הרבי באטוואצק. והפעם הראשון שהלכתי לבית אחר שהגעתי לאטוואצק היה כששהיתי בוילנה אחר פרוץ המלחמה. דודי היה המזכיר ר' משה לייב ראדשטיין, ובמילא היו לי הרבה הזדמנויות להיות אצל הרבי.

חג השבועות הראשון שלמדתי שם (תרצ"ח) אני ישנתי בהחדר של דודי (דודתי עדיין לא הגיע) והסתובבתי שם אצלו. כך זכיתי להיות נוכח אצל הרבי במשך כל יום טוב, ואף זכיתי לטבול במקוהו של הרבי⁵⁷. החסידים שאלו את דודי ווער איז דער אינגל [מיהו הילד], והוא הגיד להם. היה שם חסיד אחד, ר' מענדל גורעוויטש מוורשא⁵⁸, שהכיר את סבי ר' אברהם שמואל, והוא מסר לי כל מיני סיפורים עליו, וגם על הדרכתו של הרבי הרש"ב אליו בנוגע ללימודי החול של אמא (כמסופר לעיל פ"ג).

כאשר היה הרבי אוכל את סעודות החגים זכה גרשון למה שלא זכו חסידים רבים ובזכות דודו (שהיה חלק מן המנין) היה נכנס אל הסעודות. תחילה היה אוכל עם דודתו והיה מקצר הרבה כדי ללכת מהר אל הרבי. לר' גרשון היה הרבה זכרונות מהסדרים אצל הרבי הרי"ץ וכל שנותיו היה חוזר דברי תורה ששמע מהרבי באותם שנים בשהוא חוזר עליהם מילה במילה עם הניגון המיוחד שבהם אמר זאת הרבי.

ה'סדרים' של הרבי

ר"ג היה מתאר שהרבי יושב בראש השולחן ולו היה הזכות לישב מולו בקצה השני של השולחן והרבי היה קורא את ההגדה בניגון מיוחד כך שבדרך מקרה היה מסביר ענינים ע"י הרמת קול וכדומה ולדוגמא פ"א היה הרבי קורא "כאילו הוא יצא ממצרים? (בתמיה)" "צי א מענטש ווי ער וואלט יע ארויסגיין פון מצרים?⁵⁹". הסדר היה שהרבי קרא ההגדה והיו שואלים קושיות באמצע והרבי היה מתרץ אותם.

57 בכלל, המקוה באטוואצק הייתה חמה מאוד, עד כדי כך שהיה קשה ומצער ללכת לשם. בתחילה היה רגיל ללכת לבית המרחץ ולשלם על כך, אך לאחר זמן התחיל ללכת למקוהו של הרבי. באותו חג השבועות דווקא הייתה המקוה סגורה, והוא נאלץ להיכנס דרך חלון פתוח.

58 שם אביו וניסו ר' שרגא פייביש זלמנוב ניהלו את הסניף ת"ת. היה אביו של ה"ר שניאור זלמן גורביץ מנהל בית רבקה במונטריאל וחותנו של ה"ר יצחק מניסון שה' רב בלודמיר. תו"ח פולין ע' סט.

59 כלומר האם רצונו בפועל של יהודי הוא לצאת ממצרים (מלש' מוצרים וכו')?

פעם היה נוכח בהסדר עקשן אחד שלא הפסיק להקשות קושיא אחר קושיא ועל כל תירוץ של הרבי הריי"ץ היה לו קושיא אחר (בדרך חוצפה קצת). כשהגיע לארבע בנים הקשה אותו 'חכם' "איך מיישבים להחכם את הלכות פסח (אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן) שהוא חוק, אם החכם באמת הקשה גם על עדות ומשפטים?"

⁶⁰ אז אמר הרבי "מען דארף אמאל זאגן דעם חכם, זיי קיין חכם נישט!".

כשקרא הרבי את המילים "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני ברק" הגיב הרבי "האה א שיינה כנופיא!"⁶². וגם היה מרגליה בפומיה ווערטלרן אחרים ששמע מהרבי בעת ההיא: חכם מה הוא אומר - שהמהות שלו הוא אומר⁶³. און "מצריים האט באוויזן אז מקען אלעמאל ארויס"ועוד.

ר' נרשון בתקופה ההיא

הרבי בד"כ היה ממעט באכילה עד שהגיע הדבר שהאנשים שסעדו אצל הרבי גם היו ממעטים באכילתם. כשראה זאת התחיל הרבי לערב את האוכל בהכף וכך כדי שהאורחים יחשבו שהוא אוכל. כשגם זה לא עבד אמר הרבי שבפסח לא מזמינים מען לייט נישט אריין אבער אליין מעג מען נעמען. ברמיזה שגם אם הוא לא יעודד, זה לא סימן שאינם יכולים לאכול בעצמם.

ר"ג גם היה מזכיר סעודת אחרון של פסח תצו"ח שחסיד אחד שם שאלו את הרבי למה הפטורה של אחרון של פסח (שירת דוד) שונה מ' בשלח (שירת דבורה), וע"ז אמר הרבי סיפור ארוכה אודות הבעש"ט ופשטן אחד שאשתו היתה לה מסירת נפש בשמחה.

והסביר הרבי שבקר"ס היתה להגשים המעלה של שמחה (בתופים ובמחולות) וזה היה לזכותם של ישראל. משא"כ אחרון של פסח - זמן של משיח, מדגישים שירת דוד (מלכא משיחא)⁶⁴.

60 ג"א: אם החכם הוא טאקע חכם עונים לו הלכות? צריכים לענות לו שכל? ושוב עוד נוסח: מה החילוק בין חכם ורשע שאומרים אתכם ולכם

61 בס' השיחות צ"ט ע' 367 בדפו"ח מובא הדברים בזה הנוסח: חכם מה הוא אומר כו ואף אמור לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: ווייל ער נייט מיט חכמה ענטפער אים א חוקה אין מפטירין אחר הפסח. ד"ה זיי קיין חכם ניט. וע"ד הצחות י"ל דאפיקומן נוטריקן אפיק קומן דהיינו המוחין דהמוחין הם הציור קומה וזהו אפיקומן

62 מסדר של תש"ט. ראה תו"מ תשי"ב ע' 125

63 נמצא בהגדה של הרבי ע' יז

64 נדפס בלקוטי דיבורים ח"ד ע' 1388 דפ"י

א ג ע כ א פ ט' ע מאמר

באמירת דא"ח אצל הרבי הרי"צ לא היו כל הבחורים נמצאים. ובדברי א' מבחורי הישיבה באותה תקופה⁶⁵: התלמידים שהצטיינו בהתמדתם והתנהגותם היו מקבלים פרס מיוחד, רשות להיכנס לחדרו של הרבי בעת אמירת דא"ח בשבת קודש. כידוע לא הרשו לכולם להיכנס אל הרבי בעת אמירת דא"ח עקב חלישותו אבל במועדים וביומי דפגרא הורשו כולם להיכנס. כן היו כמה התוועדויות ביומי דפגרא שהתקיימו באולם הישיבה אזי היה הרבי סועד עם כולם ומתוועד יחד עם כל החסידים והתלמידים. ע"כ.

שבת אחת בימי האביב (שבת פ' אחו"ק - ד"ה כשמן הטוב על הראש) אמר הרמ"ל לאחינו שיה' אמירת דא"ח, וייעץ לו לפנות להמשגיח ר' בערל ולומר שדודו הזמינו לסעודת היום, ובכך יצליח ליכנס להמאמר. אותו שבת היה בישיבה "סדר חלש" ולאחר שבת יצא הציווי מהרבי שעל כל בחור לכתוב על צעטעל איפה הוא נמצא במשך הסדר. כשנודע להרבי שהוא היה נוכח בהמאמר (למרות שלא היו מהבחורים המוגרים) פקד את ר' מענדל טנגבוים לבחון אותו על המאמר. תחילת המאמר (סיפר ר"ג) הוא חזר היטב כיון שהתרכז, אבל אח"כ לא זכר כ"כ כיון שבסוף החזרה התחיל להרגיש עייף⁶⁶.

ר' גרשון פעם סיפר שלפני שנסע לאטוואצק, אביו ביקש ממנו לוודא שיקבל ברכה מהרבי לפרנסה, שכן היה עדיין במצב קשה אחרי כ"כ שנים של רדיפות מהרב הליטאי, וביקש כבר כמה פעמים לברכה מהרבי ללא שיפור המצב (כפי שספרנו לעיל בפרק ג').

ואכן כשהגיע לאטוואצק ונכנס ליחידות עם הרבי, שאל אותו לברכה בפרנסה בשביל ההורים. הרבי נתן ברכה, אבל ה"כיבוד אב" שלו לא נתן לו להסתפק בזה, ושאל שוב אם הרבי יכול לתת גם הבטחה בשבילה. אך הרבי לא הסכים באמרו שזה לא דרכו הקדושה לתת הבטחות.

65 תו"ח ע' קסה בשם רא"י גארפינקל

66 במקום א' כתב על ר"ג: ר' יחזקאל פייגין הרשה לו גם לבוא למנייני התפילה של הרבי ביתר קלות בשל הקשר המשפחתי עם רמ"ל. והכותב לא כתב הדברים עם מקור

פרק ה' - ימי הטלטול והזעם

פריצת המלחמה (אלול התרצ"ט)

בערב שבת קודש, י"ז אלול תרצ"ט, פרצה מלחמת העולם השנייה. כבר באשמורת הבוקר נשמעו באטוואצק קולות פצצות ושמועות מלחמה. בתחילה לא רצו הבחורים להאמין כי אלו הם קולות האויב; היו שאמרו כי אין זה אלא יריות ותרגילי צבא פולין, שמנסים להדריך את בני המדינה כיצד לנהוג בשעת מלחמה וכדומה. אולם לא ארכו הימים, והכל נוכחו לראות כי האויב הולך ומתקרב, ואין זו חרב של שלום! ניצחון האויב היה כה מהיר, עד שבתוך ימים אחדים בלבד כבשו הנאצים, יחד עם הרוסים (כדלהלן), את כל המדינה – ובכללה את העיר הגדולה ורשה הסמוכה לאטוואצק, שבה שהו באותה שעה מאות מבחורי ישיבת תומכי תמימים וחסידיו ליובאוויטש, יחד עם הרבי הרי"צ.

ורשה תחת מצור

באותה העת שהתה באטוואצק אחותו הגדולה של גרשון, פרומה, אשר באה לשם כדי לחפש שידוך, וגרה בבית דודה ודודתה ראדשטיין. ומשכך, כאשר ברחו מאטוואצק עם פרוץ המלחמה, הצטרפו הרמ"ל ואשתו מרת קיילא אליהם, יחד עם ילדי אחיה ר' בן ציון – פרומה וגרשון. ואילו אחיו הגדול, שמואל אברהם, שלמד בישיבת תומכי תמימים

1 ראה היומן של הר"י וויינברג (מובא בשמועות וסיפורים ח"ג נ' 116 ואילך) ששם סיפר: בעש"ק בבקר נשמע פתאום קול התפוצצות טרם נודע אז שפרצה מלחמה ולכן לא יכלו להבין מה פשר הקולות, אבל כעבור זמן נודע כי פרצה המלחמה וכי כבר יש קרבנות. אפילו לאחר חדשות אלו אמר הרבי "אני לא מאמין בכל זאת שפרצה המלחמה, הרי הערב הוא ח"י אלול!" לאחר שבת קודש הוכרח גם כ"ק בליט ברירה לנסוע, ובעת אריות החפצים אמר הרבי הלוואי שכל זה בחינם. גם כאשר נכנסה בתו הבכירה הרבנית חנה גורארי' ואמרה לו שלפי השמועות יש לגרמנים ימ"ש נצחונות גדולים השיב לה הרבי שגם בעת המלחמה הראשונה כאשר אמרו לאד"ע שיש לגרמנים נצחונות גדולים הוא השיב שלפי נודל הנצחונות תהיינה המפלול אלא שאז זה ארך שלש שנים והיום יתן השי"ת וזה יהיה כהרף עין.

באטוואצק בקיץ תרצ"ט, כבר שב לביתו קודם פרוץ המלחמה, מפני צו הגיוס לצבא הפולני.²

הרבי הריי"צ, שהיה באטוואצק באותה עת, החליט לעבור לוורשה יחד עם בני ביתו. ארבעה ימים לאחר פרוץ המלחמה – ביום שלישי, כ"א אלול – נסעו הרבי ופמלייתו לשם, ושלה עמו גם רבים מחפציו וכתביו לווארשה (אף שחלקם נותרו באטוואצק). גרשון, שנסע אף הוא לווארשה באותו זמן, הלך ברגל ליד הסוס והעגלה שנשאו את חפציו של הרבי, כדי לשומרם מידיים זרות.³ בפועל, שהותם של ארבעתם בוורשה לא ארכה אלא ימים ספורים, שכן לאח"ז, כשבוע לפני ראש השנה⁴, החלה המשפחה במסע רגלי מזרחה. סיבת נסיעתם היה, כי אדמו"ר הריי"צ התכוון לנסוע ללטביה (שלא היה תחת שלטונם של הנאצים או הרוסים בעת ההיא), והוא גם יעץ להמזכיר שלו רמ"ל להשתדל לעבור הגבול לשם.⁵

בתחילה עלתה במחשבתם ללכת לגלובאקע⁶ – שהייתה בדרך לכיוון לטביה, ושם גרה משפחתם – ומשם להמשיך אל הגבול. אך למעשה שמו פניהם אל העיר בריסק, שכן נפוצה השמועה כי שם ישרור ביטחון מן המלחמה, ועדיין פועלות רכבות.⁷ הדרך לשם הייתה רצופה סכנות מרובות: הגרמנים, שכבר הכריעו ברובם את הצבא הפולני, טסו הלוך ושוב מעל כל אותו אזור, והמטירו פצצה אחר פצצה על ראשי הפליטים בלי שום רחמנות.⁸

הנאצים בקאלושין

לאחר יום או יומיים נעצרה הפמליה בעיר קאלושין, המרוחקת כשישים ק"מ מזורשה. אל קאלושין נהרו אז עשרות אלפי יהודים, שיצאו ברגל מזורשה ומעיירות הסביבה, בתקווה למצוא שם מרגוע מן המלחמה. אולם כאשר הגיעו לשם, גילו כי רבים מבני העיר עצמם כבר החלו לעזוב – מתוך כוונה להימלט מפני רדיפות הנאצים, שכבר עמדו על סף עירם.

2 ע"פ אחיו ישראל.

3 הוא סיפר שבאמצע הנסיעה היה חיילים שרצו לנסוע אתם (וכנראה לזרזו מהעגלה החפצים כדי לעשות מקום) אבל הצליחו לשכנע אותם לא לנסוע בחפציו של הרבי. בכלל זה נכתבה ע"פ רשימה שאינו כ"כ ברורה, וממקום אחר משמע שהסיפור היה: שהוא לקח עמו חפצים של הרבי ברגל, ובאמצע הדרך עצרו אותו חיילים וציווה אותו לנסוע אתם בהטריק, שאז יהי' בעיות עם החפצים, ושכנעו אותם להשאירו בשקט.)

4 ת"ח פולין ע' ש' (ממכתבו של רח"ל שכותב בין השאר שרמ"ל ובני ביתו הלכו ברגל לגלובאקי כשבוע לפני ר"ה, אבל בזמן כתיבת המכתב (בסוף תשרי) "עקבותיהם לא נודעו")

5 וידאו של רנ"ח.

6 וידאו רי"ח, ומכתב רח"ל הנ"ל בהערה.

7 וידאו של רנ"ח.

8 הם עצרו בדרך בעיירה יהודית לקנות לחם ולשתות מים, ומשם שכרו לגוי עם עגלון לקחת אותם לקאלושין. וידאו של רנ"ח. והוסיף שם שהיו רעבים בדרך וכשראו בית על צד הדרך התחילו לרוץ אליו, אולם הבית היה ריק ממים.

בעת פרוץ המלחמה שרר מחסור חמור במזון בעיר, ולא היה די אוכל לבני המקום, ועל אחת כמה וכמה לפליטים הרבים שזרמו לשם. מחמת הדוחק הגדול הורה רב העיר – האדמו"ר והמורה צדק ר' נחום שפירא מקאלושין – כי המאפיות יישארו פתוחות ויאפו אף ביום השבת, כ"ה אלול, כדי שיהיה לכל הפחות מעט לחם לכולם.⁹ נוסף לכך, הגרמנים טסו ללא הרף מעל העיר והמטירו פצצות על בתים ורחובות ללא אבחנה, ונהרגו רבים בכל מקום שבו עברו.

ה'שוק' בקאלושין

בכיסו של ר' גרשון שמור היה אוצר יקר מכל יקר – עוגייה שקיבל מדודתו לדרך. בשעה שרצה לאכול ממנה, פנה אליו יהודי מבוגר והפציר בו שייתן לו מעט. ר' גרשון נתן לו חתיכה מן העוגייה, והלה חילק אותה לבני משפחתו. כעבור רגע ביקש עוד מעט עבור ילדיו הקטנים שישבו שם רעבים. ר' גרשון חילק להם עוד, חלק קטן לכל ילד. לבסוף נותרה בידו רק פיסת עוגייה זעירה, וכשכבר התכוון לאכול אותה בעצמו – לא יכול היה להביא זאת לידי מעשה, בעוד לידו ילדים גועים ברעב. מתוך רחמנותו הגדולה מסר גם את החלקיק האחרון לאחד מן הילדים.

לעיר קאלושין נמלטו כמות גדולה של חיילים פולנים, ואליהם הצטרפו גם נערים יהודים מהעיר, כדי להילחם נגד הגרמנים. בעיר התקיימה התנגדות עזה. כל יום שני (כ"ז אלול), היום שבו נכנסו הגרמנים לראשונה לעיר, נלחמו הפולנים והנערים היהודים עד שהצליחו לגרש את האויב מהעיר במשך הלילה.

⁹ ר"ג סיפר שהוא נם הורה לכולם לילך בשבת לזהות את מי שמת כדי שנשוותיהם לא יישארו ענונות.

הראש השנה בה'טומאה'

למחרת בבוקר, כ"ח אלול, שבו הגרמנים אל העיר בכוחות רבים יותר ובאכזריות יתירה, כדי לנקום ביהודים על ההתנגדות העזה שהייתה ביום שלפני כן. הנאצים הדליקו כל הבתים של העיר באש והיו יורים תותחים על האנשים ברחובות, והיו חללים בלי שיעור. בתוך ההרס והאש ניתנה פקודה אכזרית נוספת: על כל היהודים להתאסף מיד בשוק העיר ולעמוד שם על רגליהם בלי לזוז כלל, מול בית הטומאה של העיר.

הנאצים עמדו מסביב לכל הקהל, וכל מי שניסה לזוז ממקומו, או אף להחליף דיבור עם רעהו – מיד ירו בו הרוצחים ימ"ש באכזריות שאין לה שיעור. היהודים הועמדו שורה אחר שורה מול בית הטומאה, והנאצים ירו בהם ברציפות, עד ששרר פחד נורא: כל אחד חשב כי השורה שלאחריו כבר הוכתה למוות, ועוד מעט יגיע תור שלו.

בחצות הלילה, לאחר כמה שעות של עמידה קשה ומאיימת, החלו הנאצים לדחוף את כולם בתוך הבית הטומאה כצאן הבזויים¹⁰. קודם לכן הכריחו את כולם למסור לידיהם את כספם וכל חפציהם היקרים. ר' גרשון החזיק בידיו את תיק התפילין שלו, וסירב למסרו. אחד החיילים ניגש אליו וזעק בגרמנית: וואס איז דאס?! – מה זה?! – ותוך כדי כך הושיט את ידו לחטוף את התפילין. ר' גרשון משך את התפילין חזרה בידו, ולא הניח לו לקחתם. כאשר אחותו פרומה ראתה כי החייל עומד להכות את אחיה מכות אכזריות, מיהרה לתפוס את ר' גרשון ולמשכו הרחק ממנו – בעוד שהתפילין נותרו ביד החייל.

לא היה די מקום לכל הנאספים אף לעמוד על רגליהם, והנאצים לא נתנו להם מזון או מים. כך ישבו בצמא וברעב, באפילה גמורה (שום נר לא ניתן להם), במשך כל ערב ראש השנה. לאחר הפצרות רבות מצד היהודים, התרצו הנאצים והתירו למספר אנשים לצאת ולחפש מים בעבור האחרים. אך מים נקיים לא נמצאו בעיר, כי הבארות נהרסו, ולא נותר אלא מי בויץ, וגם מהם היה מעט. את המים שחזרו עמם חילקו בין האנשים, עד שכל אחד קיבל כוס קטנה ליום. ר' גרשון, בהיותו בחור חסידי, נטל את חצי הכוס לנטילת ידיים לקראת הסעודה, ורק בחצי השני הסתפק לשתייה, על אף המצב הדחוק¹¹.

ככה היה בערב ראש השנה ויום א' דר"ה. ביום השני, בחצות היום בערך, נעלו הנאצים את דלתות בית הטומאה, ולא הרשו לשום אדם לצאת או למים להיכנס פנימה. פחד מוות אחז בכולם, בחששם כי עומדים להעלות את המקום באש – והרי זה יהיה סופם ח"ו. זעקות ותפילות שבורי לב מילאו את המקום. בסופו של דבר לא אירע דבר, ובאותו יום כבר נענו תפילותיהם ויצאו לחפשי. ר' גרשון הסביר שהיו הרבה לחץ מאת החיילים הפולניים באותה עת והיה להם הרבה טילים עד שהנאצים ברחו מאותו מקום שהבית הטומאה היה, ובתוך אותה זמן (כמה שעות) בא מישורו ופתחו הדלתות וברחו כולם החוצה.

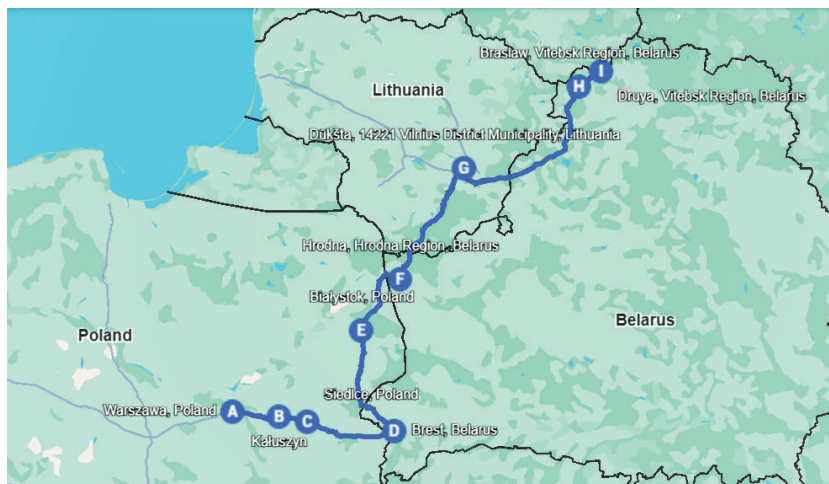
10 ברשימת יד"ח: ולפני כניסתם פקדו עליהם לקפוץ מעל האש.

11 והוסיף ע"ז רב"צ בנו, שכשראו האנשים שהוא השתמש בהמים לנטילת ידיים צעקו עליו שהוא מבזבז המים היקרים שלו.

הרמ"ל שילם לגויה אחת בקאלושין שתסתיר את בני המשפחה בביתה. בכל פעם שבאו הנאצים לבדוק אם מסתתרים שם יהודים, הייתה משיבה להם: "כולם פה פולנים". הדודה, מרת קיילא ראדשטיין, שמראה פניה הבלונדיניות התקבל בעיני הגרמנים, ושפתה הפולנית הייתה רוטטה, הצליחה להסתובב בחוצות מבלי לעורר חשד. היא ניצלה זאת כדי לעזור לבני משפחתה, להשיג מזון ושאר צרכים בימים הקשים ההם.¹²

המשך הבריחה - (תשרי הת"ש)

אחרי כמה ימים¹³ עזבו הגרמנים את העיר לגמרי מפני שבאותה עת קירבו הרוסים לאזור ההוא והם כבר נטלו את שעדליץ הקרובה כ־30 ק"מ משם. והגרמנים, שסברו כי גם קאלושין תימסר לידי בעל בריתם, נסוגו מן המקום. וזה פתחו הדלת להרבה יהודים לעזוב משם ולמלוט לכיוון הרוסים. גם ר"ג עזב עם המשפחה בכוונה לילך לשעדליץ שהיה תחת הרוסים באותה עת. אולם בשעדליץ לא הרשה השומר הרוסי כניסה לעיר באומרו שככה נצטווה מאת הממשלה. אחרי בכיות והפצרות, ריחם עליהם השומר והדריכם כי יוכלו להיכנס דרך בית החיים, המרוחק משם כשני ק"מ. ר' גרשון היה מספר, שכאשר נכנסו דרך בית הקברות, פרץ אחד הילדים בבכי ואמר כי הוא מפחד מהמקום. אמו השיבה לו רכות: "זכור, ילד שלי, שלאחר כל בית קברות - יש עיר" (-אחר "מוות" יש חיים).

מפה של מסע נדודיהם מוורשא עד דרויה

שעדליץ הייתה נתונה אז תחת שלטון קומוניסטי, ובראשו עמדו יהודים קומוניסטים. עם הגיעם לשם שמעו כי נאסר נשיא הקהילה היהודית, ואף איימו עליו באקדח. מראה זה

¹² ע"פ אחיו ישראל. ור"ח סיפר שבכלל היו שורות ממש ארוכות לקבל לחם מהאפייה בגלל הרעב, והדודה הלך אצל הבעל הבית לפני שפתח החנות ליום וביקש ממנו למכור לה במוקדם. והוא ענה שכיון שהיא פולנית ולא יהודית (ככה הוא חשב) הוא ימכור לה במוקדם.

¹³ י' תשרי 19 sept נטלו הרוסים את שעדליץ, ומסתמא עזבו הנאצים את קאלושין באותה עת

זעזע אותם עד שהחליטו תיכף שאם יהודי יעשה כך ליהודי – עליהם לברוח מן המקום במהרה. משם שכרו עגלה עד שהגיעו לרכבת, ונתגלגלו בדרכים עד שלימים אחדים, ביום הושענא רבה, הגיעו לעיר בריסק¹⁴. שמעו כי שם ימצא אתרוג לחג, אך בפועל לא מצאו, ואף ההושענות היו מועטות כל כך, עד שעשרה¹⁵ אנשים נאלצו להשתמש בענף אחד – מפחדם מלצאת לרחובות לחפש נוספים. בבריסק גר הגביר החב"ד¹⁶ ר' משה הערנשטיין שהכירו בו רמ"ל והלכו אליו ועמדו בתור ליד ביתו יחד עם קהל רב שהצטבר שם. כאשר נכנס הרמ"ל פנימה צעק הגביר בבכיה "דאס איז ר' משה ליב!" והתחיל להוריד דמעות. הוא קיבלם בביתו בלבביות, ולאחר ימים כה רבים שבהם לא טעמו טעם אוכל, האכילם לחם טרי והריג עד כדי סיפוקם¹⁶.

מאחר שפקודת האדמו"ר הייתה לעבור את הגבול ללטביה, המשיכו במסעם בכיוון זה: תחילה ביאלאסטוק, אחר-כך גרודנה, ומשם עד דוקשט, הסמוכה לגבול לטביה. אך מאחר שהעיר היתה מלאה חיילים, נאלצו להמשיך עד ברסלוב ששם הכירו חסיד א' ר' שניאור אהראן שהיה סוחר דגים שהיה נוהג לשלוח דגים בחינם לשיבה. הם ביקשו ממנו שייסע להבריחם ללטביה דרך ספינתו, אולם הוא סירב, מפני הסכנה הגדולה שבדבר.

והמשיכו לדרויה, שגם היא שכנה קרוב לגבול. כשנכנסו לעיר, הוזהרו מפני סכנה בשוטטות בחוץ, ופנו לביתו של הרב משה היילמאן – דודו של ר' ג' – כדי לשאול בעצתו. עד שלא סיים ר' משה שחרית (כי הוא התפלל כל יום באריכות) הידיעה יצאה¹⁷ שווילנא חוזר להיות תחת לליטא¹⁸. כולם העדיפו לחיות תחת הליטאים מהרוסים כי תחת הרוסים לא היה להם חירות וכו'. ובפרט הרמ"ל, שהיה ידוע כמזכירו של הרבי, חפץ לברוח לווינא ולא להישאר תחת שליטת הרוסים, מחשש שקרבתו אל הרבי תגרום לו צרות רבות מיד הקומוניסטים¹⁹.

ווילנא (חשון הת"ש)

מעת ההכרזה ההיא, בסוף תשרי, נותר הגבול בין ווילנא לשאר מזרח פולין – שהיה תחת הרוסים – פתוח כשל חודש. במשך זמן זה הצליחו פליטים רבים, ובתוכם גם ארבעת אלו, להגיע לווינא לפני שהרוסים סגרו את הגבול לחלוטין.

14 ברשימת יד"ח כתוב: מקאלושין ברח לעיר אחרת ששם נשתהה לכל עשרת ימי תשובה ולימים הזכיר ששם בכה הרבה. סוכה לא היה באותה עיר ומפני זה הוכרח שוב לצאת ולנסוע הלאה. בעיר אחת מצא סוכה טמון ועשה ברכה שם אבל לולב ואתרוג לא היה להם, וכששמע שהיה ד' מינים אצל ליובאוויטשער א' הם לא נעזר לנוח והתחיל למחר שם

15 ד' אנשים - רשימת יד"ח

16 מרשימת יד"ח

17 פרומה חזר הביתה עם ההודעה ששמע ממישהו ששמע מרדיו.

18 כך אמר בווידיאו. אבל במק"א נכתב בשם ר"ג שדודו אמר להמתין עד שנהר יקפא, וקודם לכך יצא השמועה.

19 ככה סיפר אחייני ישראל. ועד"ז כתב רח"ל במכתבו הנ"ל שמובא במילואו ב'שמועות וסיפורים ח"נ ע' 130 וז"ל שם:

"ודאגתי היא בעיקרה על מצבי להבא שהוא בלתי ברור וחוששני מאויבי הישנים משנת תרפ"ז בטח זוכרים אתם את הרעה אשר נמלנו אז ואת יום י"ב תמוז שנה ה'ל'. אמנם חשבתי מראש אשר נם שנאתם נם קנאתם כבר אבדה אבל כפי שהודיע לי אחי ש' משם הנה הזמינו אותו וחקרו ודרשו עלי ועל מעשי ועל עבודתי אצל כ"ק אד"ש והכל בשנאה נמורה עוד יותר מקודם..."

ומוצאים אנחנו את הרמ"ל בוילנא בכ"ז חשוון ת"ש (כחודשיים לאחר שעזבו אטוואצק) שמשם כותב הרמ"ל מכתב לחסיד א'²⁰ בה מתואר קצת מנדודיו עד ביאתו לוילנא (שהגיע שם זמן קצר לפני'ז): "...אני הנה זכיתי כי גם כל חפציי שהיו ביחד עם חפצי כ"ק א"ש (בווארשא) נשרפו וע"פ הוראת קדש הקדשים בגולה יצאתי כי הם (הרבי ומקורביו) אזרחי לטביא'²¹ ואני פולני והייתי נע ונד איזה זמן עד אשר באתי הלום (לוילנא)".

באותו מכתב ממשיך הרמ"ל לבקש מהחסיד לסדר עבורם וויזות להגיע לא"י, והוא מצרף בסוף המכתב רשימה של שמות משפחתו ומשפחת ר' שמואל זלמנוב. וגם ביקש שם עבור: "פרומה - בת אחי אשתי ומתגדלת אצלי. (ו)שמואל [אברהם] גרשון וישראל - כנ", והם תלמידי תו"ת אשר נסעו לקולי מאטוואצק וגם הם בני אחות הבית רבי ז"ל". (אף שרק גרשון ופרומה נסעו מאטוואצק, הוא כנראה כבר תכנן לסדר שאחיהם שמואל אברהם וישראל גם יגיעו לוילנא, וככה אכן קרה כדלקמן)

התועדות בישיבת תומכי תמימים ווילנא בהשתתפות הרבנים זלמנוב ראדשטיין ואושפל. בשורה (הכי) העליונה בצד שמאל - ישראל, ומתחתיו בשמאל - אחיו גרשון.

גרשון, שכבר למד בתו"ת בוילנא שנה וחצי, שוב הצטרף להיות תלמיד בהישיבה. עתה גם דודו, הרמ"ל, שהיה פליט בעיר, נמנה עם חברי הנהלת הישיבה. הרמ"ל ניהל את כספי הישיבה ודאג לכל הבחורים הפליטים - שיהיה להם אוכל, לינה והלבשה, ושהצרכים שלהם ימולאו במלואם²². בנוסף, שימש הרמ"ל כמדריך רוחני לבחורים, והיה מתוועד בהישיבה פעמים רבות בתביעה מהם להיות בחורים טובים למרות הבהלה סביבותיהם²³.

20 דרך תמים ח"ד ע' 42

21 ואכן אחר כמה זמן עבר הרבי ומקורביו לריגא כדי לנסוע לאמריקה

22 תו"ח פולין ע' ערד.

23 תו"ח פולין ע' רסו מביא ממכתב מבור א': "בשבת פ' תרומה התוועד הרמ"ל ודיבר הרבה אודות שמירת הזמן ואודות תעודתו בתור שארית הפליטה מתומכי תמימים..."
גם ראה שם ע' רעג, שכותב רבי הרי"ץ להבחורים כמה מכתבים בתוכן דומה לזה.

כשישמעם הבחורים של אטוואצק, שנתפזרו לכל רוח, על המצב הטוב בוילנא, כמה מהם החליטו לנסוע לשם, אף על פי שהנסיעה הייתה כרוכה בקשיים גדולים. הרבי הריי"צ עידד מאוד את הצעד הזה: ראשית, נתן להם כסף להוצאות הנסיעה, על אף המחיר היקר שהמברחים דרשו עבור מעבר הגבול; ושנית, שלח מכתבים רבים לבחורים שהגיעו לוילנא, כדי שידחפו גם את חבריהם התמימים להגיע לשם, שכן דווקא בוילנא יכלו למצוא הצלה מהאויבים.

וכנ"ל אף שאחיו הגדול שמואל אברהם לא היה אתם, כבר עשה השתדלויות עבורו ובעבור אח הקטן ישראל כדי לברוח מאירופה.

הנסיעה להוריו בגלובאקע

מאז פרצה המלחמה לא שמעו הוריו בגלובאקע כלום אודותו ועם שאר המשפחה שהיה באטוואצק. יום אחד בשעה מוקדמת בבוקר שמע אביו רב"צ דפיקה על החלון, זה היה סוחר שהגיע מוילנא והביא עמו ד"ש מילדיו שנמצאו שם. שמח כולם בשומעם את הבשורה על מצבם הטובה ותיכף לאח"ז החליט שמואל אברהם – שהיה בגלובאקע באותה זמן בגלל הגיוס – לנסוע ולהצטרף להם בוילנא. עמו שלח האמא כרים וכסתות (ובגדים²⁴) בשביל ילדיה בוילנא שהגיעו שם בלי כלום (כנ"ל שנשרפו כל חפציהם ביחד עם חפציי הרבי בווארשא).

לילה אחד, זמן מה אחר זה, הופיע גרשון בביתם בגלובאקע, שהגיע לשם ברוב מס"נ כדי לקחת את ישראל עמו לוילנא. אחיו ר' ישראל מספר:

"בלילה שלפני כן התקיימה פגישה בביתנו עם כמה מנהלי מוסדות חינוך. בשלב מסוים שמעתי את אבי אומר במהלך השיחה שהוא מתכנן לשלוח אותי לוילנא, כי "מה כבר יהיה איתו כאן – הוא פשוט יהפוך לקומוניסט". כילד צעיר, שמחתי על ההזדמנות לנסוע לעיר הגדולה ווילנא. ולמחרת, כשאחי הגיע לקחת אותי – הלכתי איתו בלי היסוס, בשמחה של ילד, מבלי להבין שזו תהיה הפעם האחרונה שאהיה בבית – והפעם האחרונה שבה אראה את הוריי..."

למרות שגרשון לא ראה הוריו כבר שלש שנים מאז שהוא נסע לישיבה באטוואצק בפעם הראשונה, שניהם חזרו לוילנא במהירות בגלל הקושיים בהגבול. ואכן רק שבועיים לאח"ז נשתנו המצב אצל הגבול (בין ווילנא לשאר פולין) לחלוטין שעד עתה רק הרוסים היה מפריע אנשים מלעזוב את רוסיה להיכנס לליטא, אבל החל מזמן ההוא גם ממשלת ליטא היה שומר הרבה אצל הגבול. הליטאים הקימו גדר חשמלית במעבר הגבול והציבו שוטרים מלווים בכלבים על כל צעד כדי למנוע אף אחד מלעבור²⁵. ובגלל אומץ של ר"ג

24 הוידאו שם אינו כ"כ ברור, ומסתמא כוונתו גם לזה. וראה לדוגמא ס' של שמעון גולדמן ע' עא-ב שמתאר איך שהפליטים הגיעו בלי כלום, ורק עם הבגדים שעל גבם. וכ"ש שלא היה להם בגדים לחורף. והוא ממשיך לתאר שהוא הצטרף למניין בבית אבל לשבוע אחד, וכזה הוא ירש החולצה של "ביתר" כמתנה וזה עזר לו מפני הקור.

25 תר"ח פולין ע' רעא.

לשים עצמו במקום סכנה לנסוע הביתה, ניצל אחיו ישראל מגורלם של יתר המשפחה שנשארו בגלובאקע הי"ד.

תמונות הפספורט של גרשון ואחיו ישראל מזמן הגעתם לוויילנא

בחודש שבט ת"ש אנו רואים את ישראל ושמואל אברהם חאנאוויטש (בנוסף לר' גרשון) בין התלמידים בת"ת ווילנא²⁶. כאמור, שמואל אברהם היה בחור חלש מאוד, ושהייתו בוויילנא לוותה בקשיים רפואיים. במשך כמעט ששה חודשים שהותו שם, הוא אף אושפז בבית הבראה (sanitorium) בעיר²⁷. ככל הנראה, חייו בישיבה לא היו פשוטים, וכפי שמצאנו, אף על פי שכל הבחורים המבוגרים קיבלו את הוויזות לאמריקה לפני הצעירים, שמואל אברהם – שהיה מבוגר כמעט מכל אחד אחר – קיבל את ויזתו רק בסופו של דבר, בקבוצה השלישית, אחרי אף הבחורים הצעירים, וכדלקמן.

לימוד השחיטה

כשר' גרשון היה בדאקשיץ הוא למד אצל המלמד דשם הלכות טריפות למרות גילו הצעיר. וכשהגיע לאטוואצק הסדר בכלל היה שלא היו לומדים לסמיכה, אבל לפועל היו כמה מהבחורים שהתעקשו ועשו חבורות בלימוד הלכות אלו. גרשון שהיה לו ידע טוב בשחיטה וטריפות – שהיה א' מהחלקים שהרבנים היו בוחנים לקבל סמיכה (בנוסף להחלקים הידועים כמו תערובות וכו'), היה משיב על שאלות הבחורים בעניינים אלו ותמורת זה למד עמם שאר חלקי יו"ד, למרות שהיה צעיר מהם. הם החלו בלימודם וכבר הכינו עצמם לפארהער' על הלכות טריפות, אולם בטרם הגיעו לכך פרצה המלחמה ותכניותיהם נקטעו לאותה עת²⁸.

26 תו"ח ע' רסח-ט. ולהעיר ששמואל רק מופיע ברשימה של הרמ"ל ולא בהרשימה המאוחרת יותר (כי יש שם יותר שמות מרשימת הרמ"ל. ולכאורה אינו נרשם כי היה מאושפז כל).

27 ור"ג הסתירו את זה מההורים.

28 מרשימת הנ"ל.

כשהגיעו לוויילנא, הרעיון שוב עלה, אך בוויילנא הדבר לא התעורר בגלל לימוד הסמיכה בלבד, אלא מתוך רצון לרכוש את אומנות השחיטה, וללמוד כדי לדעת כיצד לנהוג – כי מי יודע מה יוליד יום. על כך כתב המשפיע, ר' יהושע אייזיק בארוך להרבי בדו"ח על מצב הישיבה²⁹: "כעת אודיע לכ"ק שנתעוררו התמימים מר יוסף וויינברג וגרשון האנאוויץ ומשה אל' גערליצקי ללמוד אומנות שחיטות עופות, באמרם שכעת הוא דבר הנחוץ ואין צריכים על זה זמן רב להתלמד כי אם כששה שבועות, ונותנים על זה שני שעות בכל יום על השחזות הסכין. נתתי להם רשות על זה..."

ועל זה ענה הרבי³⁰: "נכון מאוד לימוד שחיטה של מר יוסף ומר גרשון שיח' ולימוד הכתיבה של מר מנחם זאב ומר חיים ליב יחי' ואם עוד מי מהבנים יתעוררו בלימודים כאלו או גם מלאכת יד כי לפי המצב בהוה נכון הדבר שיתיישבו ביניהם לסדר ארטעל³¹ של עובדים במלאכת יד בשביל הבנים יחי' בכתות שונות והשי"ת יה' בעזרם בגו"ר"

זרק ר' גרשון את עצמו בלימודים אלו והצליח בזה מאד ואכן רואים שמאוחר יותר כשהיה בשנחאי, הוא היה נמנה כנציג של תו"ת ליובאוויטש בעניני כשרות ושחיטה כמ"ש לקמן.

הרב חיים עוזר גרודזינסקי

מי שעמד בראש עזרת הפליטים שבויילנא ובצרכי הישיבות – ותו"ת בפרט – היה רבה הגדול של העיר, הרב חיים עוזר גרודזינסקי. במעמדו כראש 'ועד הישיבות' דאג לכך שבחורי הישיבות יעברו לוויילנא, וסידר את בואם לשם, כולל מקומות ללימוד וממון להוצאותיהם. בשל דאגתו ומעורבותו הרבה כינו אותו "אב הישיבות".

לרח"ע היה קשר אמיץ עם אדמו"ר הרש"ב וגם הריי"צ. הוא השתתף בחתונת בתו של הרבי הריי"צ, הרבנית שיינא הורנשטיין, והרבי הריי"צ ערך אז ריקוד עם גדולי ישראל שבו השתתף. השתתפותו זו בחתונה הייתה חריגה משום שלא היה הולך לחתונות, אולם כאשר

הרב חיים עוזר גרודזינסקי

29 תו"ח פולין ע' רפ.

30 א"ק חי"ג ע' רפת.

31 פי' קבוצה.

קיבל את ההזמנה לחתונה ששלח אליו הרבי הריי"צ אמר "הרבי שולח - צריך ללכת!"³²

ר' גרשון היה מספר שאחר החתונה ציווה אדמו"ר הריי"צ לשלושת חתניו ללוות את רח"ע משם. אולם, ר' חיים עוזר כנראה התנגד לכך שגם החתן רמ"מ יצטרף, והשיב שמספיק אם רק שני המבוגרים ילוו, באומרו: "על פי שניים עדים יקום דבר". כאשר שמע אדמו"ר הריי"צ דברים אלו, הלבין פניו מיד. מאוחר יותר, החסידים היו אומרים כי זה היה מרמז על כך שרק השנים יצאו מעמק הבכא. לאחר החתונה חזר הרבי דרך ווילנא, ושם ביקר עוה"פ את הרח"ע.³³

אף לישיבתו של אדמו"ר הריי"צ בוילנא היה לו כבוד יתירה ורגישות כלפיו. והמעשה היה שלקראת חג הפסח הלך הר"י גוסטמאן כנציג הישיבה לבקש מהרב לסדר להם כלים להשתמש בהם. המצב בעת ההיא היה מאוד דחוק ולא חלם שיקבלו כלים חדשים (שלא בישלו בהם חמץ), אולם רח"ע אמר לו שחסידי חב"ד הם מחמירים שלא לשהתמש בגעשטרע' כלים בפסח, ולפיכך הם חייבים להשתמש בכלים חדשים, ונתן לו כסף לקנותם עבור הבחורים.

ביום השישי ה' אב ת"ש השיב רח"ע את נשמתו לבוראו. ווילנא הייתה שבורה מאוד, שכן כבר באותה שנה נפטרו גדולי ראשי הישיבות, הר' שמעון שקופ והר' ברוך בער, ועכשיו אבי הישיבות איננו. מכיוון שהוא נפטר בערב שבת, הייתה מחלוקת אם לקבורו מיד או להמתין עד לאחר השבת. בסופו של דבר החליטו להמתין, שכן באותה עת רבות מהישיבות היו מפוזרות בין העיירות שבסביבת ווילנא, ורצו להמתין עד יום ראשון כדי שכולם יספיקו להגיע.

הסיבה לפיזור הישיבות היתה, שכמה זמן קודם לכן בחודש כסלו, הנאצים לחצו את ממשלת ליטא לגרש את הפליטים הפולניים (בפרט בני הישיבות) חזרה לארצם - שהיתה תחת שלטונם באותו זמן. היהודים חששו לנפשם אם זה אכן יקרה ובמילא באו בהסכם עם ממשלת ליטא שהם יפזרו את הישיבות לעיירות סביב ווילנא, כך שייראה כאילו עוזבים את העיר. רח"ע ראה בכך יתרון, שכן: א. הבחורים יוכלו ללמוד בצורה טובה יותר, רחוק מהבלבולים וההסחות שבוילנא. ב. מאחר שסומכים היו על בני העיירות לתמיכה, זה יראה הכרת הטוב כלפי התושבים המקומיים, שיחזקו את לימוד התורה בעיירותיהם.

וככה שלח לחוץ כל הישיבות הגדולות שהיו בוילנא כמו מיר, קאמינץ, ברנובין, קלצק, ראדין, ביאליסטוק, מזריטש ועוד. אבל הישיבות היותר קטנות השאיר בוילנא וביניהם חכמי לובלין, גרודנה ות"ת ליובאוויטש.³⁴ ר"ג היה מספר איך שביקשו דווקא

32 תשורה צירקינד תשע"ה ע' 9

33 רשימת יד"ח. וע"פ רבצ"ח הריי"צ לכתחלה שלח רק השנים המבוגרים.

34 ראה עכ"ז בס' מלובלין לשנחא (אנגליש) ע' 82-79. ושם כתב שנתן רח"ע כסף לבני ישיבת חכמי לובלין לשחד הממשלה אם תהיה בעיות בזה שנשארו בוילנא.

מבחורי ליובאוויטש לישב ליד המטה לשמור על הגוף³⁵. וכל אותם שני ימים היו משמרות מתחלפות משלהם שישבו ליד המטה ואומרים תהילים עד שעת הלוח' ממש³⁶.

בפרשת דרכים

ר' גרשון מספר³⁷:

האדמו"ר הרי"צ שלח את החסיד ר' יהושע אייזיק בארוך הי"ד להיות המשפיע בוילנא. כשבא לשיבה אמר לנו שהוא מרגיש מחויב למסור תמיד את מסר האדמו"ר לחסידים בפולין: "אני לא עוזב. זה לא אוקיינוס שמפריד – אלא אוקיינוס שמחבר. האמונה וההתקשרות נשארו כמו שהיו, ויזכה אותנו ה' להיפגש בביאת המשיח."

הוא האמין כל כך במילים של הרבי, עד כי יומיים לפני ראש השנה בדרך אותו שנזכה להיות עם האדמו"ר בראש השנה. כששאלנו אותו איך זה אפשרי, השיב: 'זאך הטלגרף או טלפון עובדים – אתה כן מבינים?'

ר"ג היה מזכיר הרבה איך שר' יהושע אייזיק היה מנגן את הניגון הזה שמתאר בדיוק רוב הבלבול של אותה שעה. השיר היה להניגון של 'אימתי קאתי מר' אבל המילים שנתנו בה היו פחות עודדות מאלו הראשונות. והיו מנגנים: "צום דארטן לאזט מען ניש אריין, פון דא לאזט מען נישט ארויס, טאטעניו טאטעניו וואסשע וועט דאך זיין..."

פתרון מילים אלו היו שאמריקה ועוד מדינות שהיו בטוחות ליהודים לא רצו לקבל הפליטים. וביחד עם זה הרוסים, שבחג השבועות של אותה שנה כבשו את וילנא ושאר ליטא, לא הרשו שבני המדינה יסעו לחוץ. והעצה היחידה שהיה להם הוא לבקש ולחנן לפני האבא לנצלם³⁸.

מכתב מפרומה מאותה תקופה לבת דודה היגדה

טייערע קוזינע הינדע³⁹ מיט אייער פאמיליע!

ליידער קומט מיר אויסצושרייבן איך אין אזעלעכע טרוערדיקע מינוטין. עס

35 על תיאור הלוח' בכלל ראה ס' של שמעון גולדמן ע' 87-84, ושם העלה הסברים למה בחרו בבחורי לליובאוויטש במיוחד.

36 ר"נ: במהלך ההלוחיה אחד מראשי הישיבות עמד להספידו והתחיל לנגן בניגון הספר: ר' ברוך בער איז נישטא, ר' חיים עוזר איז נישטא, און איך בין אן אלטער מאן...

37 מרשימות של הרב מיכאל זליגסון.

38 מעניין שגם תלמידי מיר מזכירים את הניגון הזה שהיה מושר בשנכאי, אך שם מובא בנוסח המתאים יותר למצבם ההווה: פון דאנען טרייבט מען ארויס, און דארטן לאזט מען נישט אריין, זאג שוין טאטוני, ווי לאנג וועט עס זיין. הובא בספרו של אלחנן יוסף הרצמן, מירער ישיבה אין גלות.

39 עדיין אינה ברורה לחלוטין זהותה של היגדה – בת-דודה של ר' בן-ציון. אולם, מסתבר שהיא היתה בתו של דודו, ר' מאיר מרדכי חאנאוויטש מראטש'סטר, ניו יורק.

וועט אייך מסתמא גיט ווינדערן, אז דאס שרייבט אייך די טאכטער פון אייזער קוזין בן-ציון חאנאוויטש פון גלובאקע. ס'וואלט זיך בעסער באקענען זיך ביי בעסער און פריילעכער געלעגענהייטן. נאר ליידער האט דער גורל אזוי געוואלט, און מען מוז גיין געגן די אייגענע פרינציפן און געגן זיך אליין.

די געשעהענישן אין יוראפ איז אייך זיכער באקאנט. דאס האט שטארק געטראפן אלע יודין און אונזע אליין בתוכם. די עלטערן זיינען געבליבן אין דער היים. מיט דריי קלענערע קינדער. און מיר, די פיר גרעסערע קינדער, זיינען איצטער אין ווילנה. און ווילנה געהערט איצטער צו ליטע, אזוי אז מ'איז געבליבן אפגעריסן פון דער היים, און פאנאנדער-געשייט מיט די נאענסטע⁴⁰.

דא געפינט זיך אויך דער פאטער'ס שוועסטער קיילה מיט איר מאן. זי האט זיך געפונען אין ווארשע, אויך [מיר] מיט מיין ברודער גרשון האבן זיך געפונען ביי זיי, די לעצטע צייט. און ווען די מלחמה האט אויסגעבראכן, און ווארשע איז באמבארדירט, האבן מיר אלעס איבערגעלאזט, און מיר זיינען פון ווארשע אוועק צו פיס, ווי מיר שטייען און גייען.

מיר זיינען גיקומען אין ווילנע, און דא זיינען אויך גיקומען צוויי ברידער פון דער היים. איצט גיפענען מיר זיך אלע זעקסט.

די מלחמה האט איצט אלעמען צורואנירט⁴¹. מיר האבן זייער אפילע דורכגעלעבט. מיר זיינען געלאפן צו פיס כדי אויס-צומיידן דעם דייטש. נאר ס'איז אונז באשערט גיווען אלץ איבערלעבן. האט ער אונז אנגעאלט אין א שטשעטל ווו מיר זיינען געווען, איז דארט פארגיקומען דער אמת'ר שלאכט. מיר זיינען געווען אויפן פראנט, און מיר זיינען פון די גליקלעכע וועלעכע זיינען פארבליבן לעבן.

ס'איז זייער שווער אויס-צושרייבן. מוזן כאטש עפעס האבן אן אונז וואס ס'איז פארגעקומען.

איצט געפינען מיר זיך אלע אין ווילנע, אן א האפענונג אויף א בעסערן מארגן. מיר זיינען פארבליבען הייל נאקעט אין אזעלעכע גרויסע פרעסט, אן קיין מיטלען צום לעבן, און דער יקות איז דא זייער גרויס⁴².

פון די עלטערן באקומען מיר זייער שלעכטע גרוסן, גאט זאל זיי געבען כחות אריבער צוטראגן די צרות, און מ'זאל זיך טרעפן גיזונטערהייט אין גיכן. דאס

40 ונפרדנו מן היקרים לנו ביותר.

41 החריבה את הכול.

42 כעת אנו נמצאים כולנו בוילנה, בלי כל תקווה לבוקר טוב יותר. נותרנו חיים אך ערומים במצוקה גדולה כל כך, ללא כל אמצעים למחיה, והיוקר כאן רב מאוד.

אלץ נעמט צו דעם מיט און דעם האפענונג ווייטער צו לעבן. און ווער ווייס וואס פאר א מארגן עס ערוועט אונדז?

פרומא מסוסב באחיה (פרומא בשורה התחתונה משמאל, ולימינה שמואל אברהם. בשורה העליונה גרשון, ולימינו ישראל)

קום איך אייך איצט בעטן איר זאלט רחמנות האבן אויף אונז, און ארויסעהעלפן אין דער שווערער צייט. איר זייט אונזערע נאנסטע וועלעכע קענען אונדז העלפען, און וועלען זיכער העלפען. איר וועט פארשטיין אין וואס פאר א לאגע מיר געפינען זיך און איר וועט זיך פאר אינטערעסירן מיט אונדז.

מיר בעטן אייך מיט אייער פאמיליע, אייערער שוועסטער און ברידער, זיך פאר אינטערסירן אין אלע אנשטריינגען זיך, און צוזאמן אנגעבן וועגן פאדערינגען פאר אונדז. און מסתמא וועט זיך פיל פארלייכטערונגען פאר פליטים. און מיר וועלן אפשר מיט אייער מיטהאלף האבן די מעגלעכקייט, ווערן צוריק גלייך מיט מענטשן⁴³. איך שרייב אייך די נעמען און די יארן פון אומז אלעמען, כדי איר זאלט קענען גלייך צוטרעטן טרייען פאר אונדז.

Fruma Chanowicz - 1913

Szmuyila Chanowicz - 1917

Gerszon Chanowicz - 1919

Yzrael Chanowicz - 1925

אזוי ווי מיר מיט מיינע עלטערן זאלן געזונט זיין, האבן פאר אייערע עלטערן ע"ה, זיי זאלן שוין אויסבעטן גוטס פאר אונדז אלעמען, אלע מאל געטאן, אפילו איבער אונדזערע מעגלעכקייטן, און קיין מאל זיך מיט קיין זאך ניט גערעכנט. בעטן מיר אייך טייערער שוועסטער ברידער און פאמיליעס, גלייך נעמן ארבעטן וועגן דעם, און ניט אפלייגן דאס. העלפט אונדז כל זמן ס'איז

43 און מבקשים מכם, יחד עם משפחתכם, אחותכם ואחיכם, להתעניין בכל המאבקים, ולהתאחד יחד במתן סיוע עברוננו. ודאי ייווצרו הקלות רבות לפליטים. ואולי בזכות עזרתכם נזכה להתיישב במהרה בין האנשים.

נאך גיט צו שפעט. מיר ווייס איד קענט נאר, ווייל אונזער גאנצע האפונג איז נאר אז איד וועט זיך פאר אינטערסירן.

כאטש זאכן איז אונז זייער נטיק, נאר דאס איז די היינטיגע צייט אומעגלעך, ווייל מ'קען נישט שיקן און ס'וועט דויערן צו לאנג. נאר ביי די ערשטע מעגלעכקייט, וועלן מיר אלע אלע צוזאמן זיך אנשטריינדגען און העלפן אונדז דורכקומען דער ווייל, מיר זאלן האבן אויף דאס נטיקסטע.

ס'איז מיר זייער שווער גיווען צו שיקן און צו שרייבן אייך דעם בריוו. דער בריוו איז דורכגיוויקט מיט בלוט און טרערן, און ס'קאסט מיר פיל געזונט. איד וועט פארשטיין אונדזער לאגע, איז צוליב דעם וואס כ'האב גיט געהאט אויף אמעריקע⁴⁴, איז שוין א פאר מאנאט ווי ס'איז גילעגן אנגישריבן בריוו צו אייך און כ'האב נישט געשיקט.

אין דער צייט פון אזוינע גרויזאמקייטן ווען אויף דער וועלט קומט פאר⁴⁵.

רעיון קורסיקו (קיץ הת"ש)

המצב בתחילה היה נראה מאד מיואש, אולם במשך הימים זרחה זיו קטנה של אור. היה בחור א' מטלז שהיה מאזרחי הולנד והוא הבין שאף שמדינת הולנד עצמה היה תחת הנאצים, יש תחת שלטונם של הולנד אי א' הנקרא קורסיקו (curacao) שאליו יוכל לברוח. הוא התקשר עם נציגי המדינה וביקש ויזה לשם, וענו לו כי אין צורך בוויזה כדי לגור בקורסיקו – הוא אזרח הולנדי ומעמדו מוכר ומוסדר. לגבי חבריו אזרחי פולין, שגם רצו לברוח לשם, ההגירה הייתה תלויה בהחלטת הממשל המקומי. הדרך היחידה הייתה להגיע לשם ולבקש קבלה, שכן למעשה אין דבר כזה ויזה לקורסיקו.

ר' גרשון פומבית (בתשנ"ז) בבולדר
קלדרו כשנפגש עם בנו של סוניהרה⁴⁶

ממפו סוניהרה

44 (לכאורה): כסף בשביל הדואר לאמריקה.

45 בעת כזאת של זועזועות שמתרחשות בעולם.

46 קטע מנאומו של ר' גרשון בבולדר, קולורדו, כאשר הניח כבוד לסוניהרה בנוכחות בנו: "לספר לכם את כל סיפור בריחתי ייקח שעות רבות, אך אנסה לקצרו. (באמריקה אנו זקוקים לקפה רגיל, אך כאן – לקפה 'מיידי', ולכן אנסה לספר סיפור 'מיידי'). במהלך בריחתנו ניסינו תמיד לחיות לפי הסיסמה 'מעט אור דוחה הרבה חושך'. בוויילא הקמנו ישיבה, ובהמשך המשכנו אותה בקובה ואחר כך בשנחא. לאחר שקיבלנו את הוויזות המגונות על חיינו מסוניהרה בקובנה – אדם שרק לספור את כל האנשים שעזר – קשה

לאחר הפצרות רבות, הסכים הנציג לכתוב עבורם מסמך מזויף שישימש במקום ויזה. באמצעותו יוכלו לקבל מיפן ויזה מעבר (transit visa) כדי לנסוע דרך יפן, שכן יפן מאפשרת מעבר רק אם יש להם יעד סופי, כמו קורסיקו. וגם אולי יתנו להם ממשלת רוסיה ויזה-חוץ (exit visa) לצאת מהמדינה ליפן.

הדרך האמשינובער רבי

וכך סיפר א' מהתמימים⁴⁷: כאשר באו וסיפרו על כך להאדמו"ר מאמשינוב, הרה"צ רבי שמעון זצוק"ל, נענה ואמר: אם כך, הרי באפשרותו של הקונסול לתת לכם ויזה, לנסוע משם גם לארצות-הברית!⁴⁸

האדמו"ר מאמשינוב הרב שמעון שלום קאליש זצ"ל

חזרו, איפוא, אל הקונסול לבקש ויזה ליפאן, ומשם יסעו לארצות-הברית. הקונסול נתן להם מיד אישורים ליפאן, לתקופה של עשרה ימים, ובימים אלה יהיה עליהם להשיג ויזה לארצות-הברית. (בשגריר האמריקאי ביפן, או במוסקבה על דרך ליפן).

מכיון שכך, יעץ הרבי מאמשינוב גם לשאר התלמידים לעשות כמוהם ולבקש מהקונסול אישורי-מעבר ליפאן. אנו, תלמידי "תומכי-תמימים", שלחנו מיד מברק אל הרבי נ"ע, לשאול בעצתו. הרבי הודיע לנו מיד, לשמוע בעצתו של הרבי מאמשינוב ולנהוג לפיה⁴⁹.

מיהרנו אל הקונסול בקובנא, אשר נתן גם לנו את הויזה המבוקשות. כמונו עשו שאר הבחורים שהיו שם. הקונסול (סוגיהרה) קיבל את כל אלה שבאו לפניו בסבר פנים יפות,

עד מאוד - עברנו חקירות מיינעות על ידי הק.ג.ב. פחדנו מהם כל כך, עד שבערב היינו ישינים במקומות אקראיים, מחשש שהק.ג.ב. יגיע לתפוס אותנו. יום אחד ראינו את שמותינו ברשימת הוויזה המאושרות, והתחלנו את מסענו דרך רוסיה. כאשר הפלגנו מוולאדיוסטוק ליפן, שכבנו בסירה קטנה והטלטלנו מצד לצד עד שלא רצינו אפילו לבקש אוכל.

האנשים ביפן קיבלו אותנו באדיבות במשך שבועה חודשים, עד שהיינו צריכים לעבור לסין. במשך כל הדרך וגם בסין חיפשנו כיצד כל אחד מאיתנו יכול לעשות מעשה טוב - להוסיף אור בעולם. זו הייתה מה ששמרה אותנו בחיים אז, וזה מה שאני משתדל להקנות לילדיי, ולכם היום."

47 ר' אברהם יצחק גרפניקל, הובא בתו"ח פולין ע' רפה ואילך.

48 כי אכן אדמו"ר הריי"צ השתדל להשיג ויזה לארה"ב בעבורם, וככה היה לבסוף. וכמה פחדו מצעד זו כי יפן ואמריקה היו על צדדים הפכים אפילו לפני פרל הרבור. אבל כנראה העדיף הרבי מאמשינוב שתהיה להם ויזה ודאית לאמריקה מספק לקורסקו.

49 האדמו"ר מאמשינוב, אשר גם הוא היה אז יחד עם משפחתו בין הפליטים בוילנה, היה ידיד גדול לישיבתנו ולכ"ק הרבי נ"ע. גם מקום מגורו היה באוטווצק ועמד בקשר הדוק עם הישיבה והרבי. רבים מתלמידי ישיבתנו היו אף הם מגזע חסידי אמשינוב.

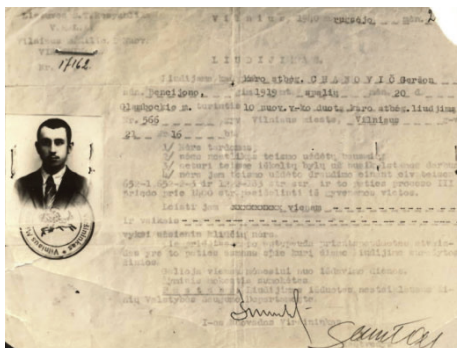
ואמר, כי מוכן הוא לאשר ויזות לכל דורש ומבקש, אלא שהוא טרוד כעת מאוד, מאחר שקיבל הודעה שבעוד ימים אחדים עליו לסגור את הקונסוליה.

ליטא הפסיקה אז להיות עצמאית, והיא מהווה כבר חלק מרוסיה הגדולה, אך היות וישנו קונסול יפאני במוסקבה, לכן עליו לארוז את מזוודותיו ולהתכונן לדרך. אולם - הטעים הקונסול - מוכן הוא למסור את חותמתו לאחד מבני התורה, ויוכל להחתים בחותמת שלו את כל הפספורטים המבוקשים! כך קיבלו אנו ועוד מאות בני תורה ופליטים, ויזות יפאניות, והגשנו בקשות לממשלה (הרוסים) להרשות לנו לעזוב את המדינה⁵⁰.

הכנתם לדרך (חשון תש"א)

עברו חודשים ולא שמענו כל ידיעה מהשלטונות. אחרי שמחת-תורה (תש"א) פורסם בעיתונים, שכל אלה שבידם ויזות לארצות אחרות, או טראנזיט-ויזות, יורשו לעזוב את רוסיה, אבל עליהם לשלם בדולארים אמריקאיים תמורת הרשיון ועבור כרטיסי הנסיעה ברכבת הטראנס-סיבירית, מוסקבה-ולדיוסטוק.

רבים פחדו לתת אמון בדבריהם, בחששם כי אין זו אלא ערמה מצדם לצוד אותנו ברשתם, ולהעבירנו לסיביר⁵¹. אולם, כאשר הגיע המועד, החלו לקרוא בכל פעם קבוצה אחרת אל משרדי המשטרה החשאית, ואחרי שאלות וחקירות קיבלו רשיון ותאריך מדויק בו יוכלו לעזוב את רוסיה. כן היה עליהם לשלם את הכסף ולהיות מוכנים לנסיעה באותו יום.

מסמכים הליטאיים שלו

50 השלמה להסיפור: בנובמבר תרצ"ט (1939) נשלח הדיפלומט היפני צ'יאונג-סמפו סוניהארא לקובנא שבליטא לשמש כקונסול יפן. בקיץ ת"ש (1940), כשברית המועצות כבשה את ליטא, נצטוו כל הקונסולים לעזוב את המדינה. באותם ימים, שנחפרסם ענין ה"ויזות" לקורסאו, נישגו פליטים יהודים אל הקונסול וביקשו ממנו שיעזור להם בוויזות מעבר. סוניהארא פנה למשרד החוץ ביפן בבקשה לקבל רשות לכך, אך תשובתם הייתה שלילה נמורה. למרות זאת, כשראה את מצב היהודים - התחיל מיוזמתו להוציא ויזות, גם בלי רשות. זמן קצר לפני שעזב את קובנא, עם צוות קטן ובלחץ זמן, חתם מאות ואלפי ויזות בעצמו, עד שבתחנת הרכבת בעת צאתו המשיך להחתים דרכונים, ואף נעזר בכמה מן הפליטים להחתים. בתקופה קצרה הצליח להוציא בין 2,100 ל-3,500 ויזות מעבר, ובכך הציל אלפי יהודים ממות בטוח.

51 בעבור ה"עון" שהעדיף לגור במקום אחר חוץ מרוסיה היפה, כמו שעשה פעם קודם. ואכן הרבה ראשי ישובות כמו של קלעצק, באראנוביץ, ואפילו מיר (בתחלה) הורה לתלמידיהם שלא לצרף לנסיעה זו, כי אינה אלא הערמה.

מספר ר' ישראל:

בפולין לא היה לנו תעודות לידה או מסמכי זהות. הדוד שלי, הרב ראדשטיין, ניגש לקונסוליה הבריטית בוילנא – עוד בתחלת ביאתו לוילנא – שם פעלה לשכה מטעם ממשלת פולין שבגלות. הם הנפיקו מה שכינו "דרכון" לאזרחי פולין – וכל שנדרש היה עדות של אדם המכיר, המעיד כי אכן נולדת וגדלת בפולין. ככה אני ואחיי קיבלנו ניירות רשמיים בזמן שהיינו בוילנא, והיו לנו הכל מוכן לנסיעה (בניגוד לכמה בחורים אחרים שהצריכו לעשות תחבולות שונות לסדר ניירות במהירות⁵²).

תחילת הנסיעה

"אחי גרשון יצא עם הקבוצה הראשונה מרוסיה" ב"ב טבת תש"א (לערך), שנסע (בתחלה עם ד' בחורים אחרים ולאחר זמן הצטרף להם שאר הקבוצה) עם קבוצה של 30 בחורים מבוגרים שלמדו בעיקר באולם הישיבה, הם קיבלו את הוויזות ברשימה הראשונה, שכללה את כל הבחורים הפליטים של הישיבה המקורית של ווארשא – אטוואצק⁵³.

"אני יצאתי כשבועיים אחריו" – ביום ראשון כ"ז טבת⁵⁴. ישראל שהיה בן י"ד-ט"ו באותה זמן היה חלק מהעשרה הצעירים של הישיבה – שהצטרפו להישיבה לראשונה בוילנא – וקיבלו ויזות ברשימה שנייה. הם הפליגו לנסיעתם כמה ימים אחר הקבוצה הראשונה.

"ושמואל אברהם ופרומה יצאו אחריו" – הם לא היו לפועל חלק מהישיבה⁵⁵, רק רשמית נמנה עמהם ברשימה השנייה כתלמידים, אבל לא יצאו בתחלה עמהם. אולם את עיקר הנסיעה כן נסעו ביחד עם הקבוצה הב'.⁵⁶

בכ"ב טבת כתב הרש"ג אל דודם הרמ"ל ראדשטיין⁵⁷:

הנני בזה לבשרו שת"ל בן גיסו מוה"ר גרשון חאנאוויטש שי כבר נסע מוויילנא ביחד עם עוד חמשה תלמידים ושאר התלמידים שי נוסעים אי"ה עד סוף חודש הזה. משמואל ופרומה חאנאוויטש נתקבל ג"כ מברקה שנוסעים בשבוע הזאת מוויילנא, ומבקשים לשלם עבורם בסכום של \$14.00 עבור כאו"א עבור הוצאות מוולדיוסטוק לטקיא (יפן).

52 כמו שמספר ר' שמעון גולדמן בזכרונותיו ע' 98.

53 ראה על כל זה תו"ח פולין פרק נז.

54 כך כתב ר' חיים משה סאפאטשינסקי בזכרונותיו (שהיה חלק מקבוצה הב').

55 אולם מעניין שבהרשימה כתבו כתובת שלה בנפרד משאר הבחורים – אבל גם היה אותה כתובת של הישיבה. הובא בתו"ח פולין ע' רצא.

56 הובא בתו"ח פולין ע' רצה.

התחנה הראשונה שלהם היה במוסקבה שהיה אמור להיות שמה היוזות בשבילם. אולם כשהגיעו להקונסול האמריקאי, הודיע להם שלא יהיה אפשרי לסדר כ"כ ויזות בשלושת הימים ששהו במוסקבה (כי יותר מזה לא התירו הסובייטיים) ויעץ להם לקבל את היוזות אצל השגריר האמריקאי ביפן מאחר ובלאו הכי נוסעים כעת ליפאן בדרךם לארצות הברית⁵⁷.

משם לקחו רכבת - שעברו כל האורך של רוסיה - עד לוולדיווסטוק. הנסיעה ארכה כשבועיים, וב-וולדיווסטוק חיכו עוד שלושה ימים עד שיהיה אפשר לנסוע ליפן.

וב' שבט דיווח הרש"ג שוב אל דודם הרמ"ל:

הנני לבשרו ראשית שבן גיסו גרשון שי' כבר בא לוולדיווסטוק בצירוף עוד תלמידי ישיבתנו שי' ומחר ביום 31 לינואר (ג' שבט) נוסעים מוולדיווסטוק ליפן. ויעזור השי"ת ויצליחו בכל אשר יפנו ויבואו לשלום מהרה אצלינו.

שאר אחיו של גרשון נסעו ממוסקבה ביום ב' שבט, והגיעו לוולדיווסטוק ליל י"ג שבט. וממחרת י"ד שבט בבוקר הפליגו באונייה קטנה ליפן⁵⁸. אולם לפני עזיבתם, שינו לפתע השלטונות הסובייטיים את גישתם הנעימה כלפי ה"תיירים", והחלו לחקור את הבחורים באכזריות - חקירות קשות וחיפושים מדוקדקים בכל חפציהם, בניסיון למצוא דבר מה מפליל.

כאשר עזבו את וילנא, לקח שמואל אברהם עמו את ספר התורה של אביו, וגרשון לקח את מכונת הכתיבה - ושניהם הבריתו אותם עם מטלטליהם. במהלך החיפושים התגלה ספר התורה - וחטפו אותה ממנו בצורה בזויה מאוד⁵⁹.

מספר ר' ישראל:

בוולדיווסטוק עלינו על ספינה קטנה שהייתה משמשת להובלת בנות מרוסיה ליפן. לשינה קיבלנו מחצלות על הרצפה, ומיד כשיצאנו לים (זה היה חורף, והספינה נזקקה לשוברת קרח כדי לצאת) - כבר התחלנו להרגיש ממחלת הים. אני זוכר שהיומיים וחצי שנסענו היה מסביב ליום ט"ו בשבט, והיה שם אדם אחד - שהיה אמיד לפני המלחמה - שהיו לו כמה דולרים אמריקאיים, והוא הצליח לקנות כמה תפוזים. הוא חלק אותם איתנו, הבחורים, כדי שנוכל לברך שהחיינו ולחגוג את ט"ו בשבט. ע"כ.

והנה, מעט יותר משנה לאחר פרוץ המלחמה, גרשון ושלושת אחיו הצליחו, בניסי נסים, להימלט מן הגורל הטרגי שפקד את משפחתם וקהילתם באירופה. מסע שלקח אותם מאירופה החרבה, דרך יפן וסין, ולבסוף לארצות הברית - כפי שיתואר בפרק הבא.

57 ר' ישראל סיפר: כשעברנו דרך מוסקבה וסיפרנו לתושבים המקומיים שאנחנו בדרך לאמריקה - הם צחקו ואמרו: "אמריקה? אתם עוד תישארו פה בסיביר".

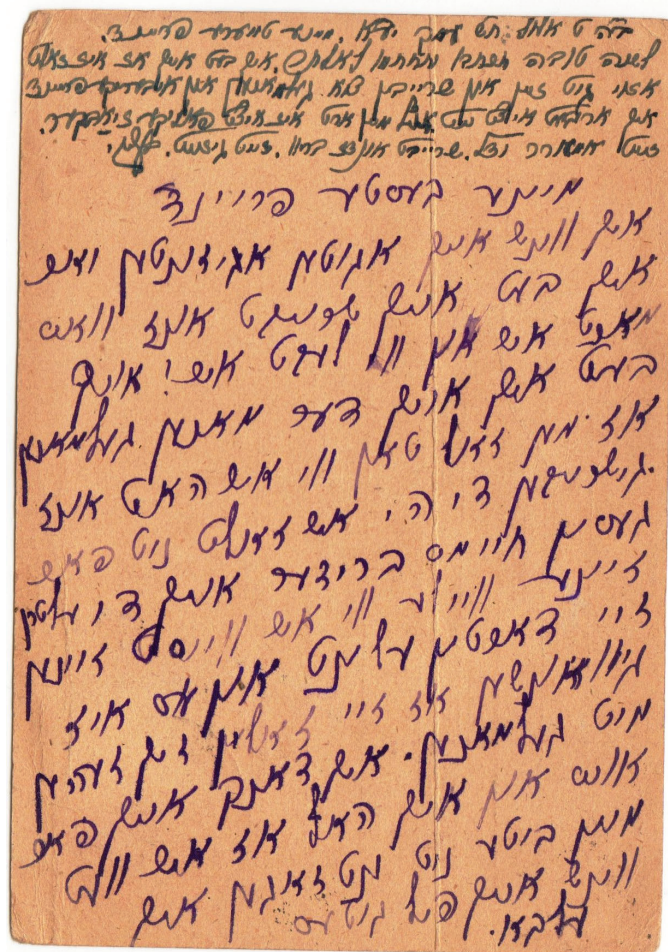
58 כך כתב ר' חיים משה סאפאטשינסקי בזכרונותיו (שהיה חלק מקבוצה הב').

59 כמו שמספר ר' שמעון גולדמן בזכרונותיו ע' 112.

מכתבים מר' בן ציון ועלקא במשך שנות

הת"ש - תש"א⁶⁰

אל ר' שלמה באגין אקרון אוהיו מיום ט' אלול ת"ש⁶¹

60 מפני קוצר הזמן לא היה ביכולתנו לפענח את המכתבים הללו, אך רצינו להעמיד על פרטים אחדים היוצאים מהם: א. בשני המכתבים מאלול ת"ש מתייחסים לנרשון בשמו "חיים"ס ברודער" - כי כיוון שהיה עדיין בוילנא תחת הרוסים, חששו להזכירם, אך על עצמו רב"צ כן מפרש את זהותו. אולם במכתבו הראשון בכסלו - כבר מעלים על זהותו - עד כדי כך שבחלק התחתון של המכתב, עלקא מתייחס לבעלה כאילו אינו איתה. (וצריך לברר מה השתנה ולמה עלקא כן חתם שמה). ב. במכתבם מכ"ו אדר תש"א לרמ"ל יש כותב שלישי החותם את שמו "חיים"קע" - ופשטות הדבר הייתה תעלול: כאילו בנם חיים כותב, כדי שהאמריקאים יחשבו שהם כבר היגרו לפלסטין. ג. בסיון תש"א נסע רב"צ יחידי ליליפק (סמוך לקובנה) לשם מטרת ההגירה (לכאורה) - ויש לברר עוד על כך. ד. בכסלו היה סכסוך כלשהו בנוגע למשרתו כשר"ב בלובאקע (אולי בגלל שהיה אמור לעזוב באותם ימים או שהיה בהיתבא). ה. רמ"ל היה בדרך מאלול ת"ש עד חשוון תש"א כשהגיע לניירורק, ואז נסע שוב לשיקגו. וזה הסביר - חוץ מהדואר האיטי - מדוע רב"צ לא שמע מענות מרמ"ל עד לאחר כסלו תש"א. ועוד חזון למועד.

[illegible][illegible]

[illegible]

Anna Godel!

כל היום אתה נשכח
 כל היום אתה נשכח
 כל היום אתה נשכח
 כל היום אתה נשכח
 כל היום אתה נשכח
 כל היום אתה נשכח

[illegible]

היום ה' חצ' 41, 3/3
 מיין שטענדיג.
 איך בין איין פון די מיין יונגער. גרעס!
 מיין שטענדיג. מיין איין שטענדיג. שיקט גרעס!
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון

אל גרשון בקאבע
 מיום י"ז אדר
 תש"א⁶⁶

היום ה' חצ' 41, 3/3
 מיין שטענדיג.
 איך בין איין פון די מיין יונגער. גרעס!
 מיין שטענדיג. מיין איין שטענדיג. שיקט גרעס!
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון
 פון יונגער. פון יונגער. פון יונגער. שיקט פון

119

[illegible]

פער 5 סיון פער ווייניג
 איינער טייטש!
 און דין איז אין אקטאבער 3. ה. ה. מדינת
 און האט זיך אים געזאגט אז דורך אפאר
 ווארען ארום אויפן וועג און געזען און
 דערווייטער. 3. ה. ה. און געזען פאר
 איינער דעם דעמאלסט. און האט אויפן
 אז נאך קומען וואו און און און
 און. דעם דעם און און און וועג
 שיינס קאמערס דעם 3. ה. ה. קומען.
 און שטייט אים אקטאבער, און צו
 צו קרום, 3. ה. ה. און און
 צום דעם, און געזען און
 און געזען און, און.

36/7

1792

[illegible]

123

פרק ו' - תקופת שנחא

יפן (שבת - אב תש"א)

מספר ר' ישראל:

בהגיענו לחופי יפן, התחיל הקצין במקום לשאול לאן מועדות פנינו – והיכן הוויזות ליעד. כמה מאיתנו השיבו שהיינו אמורים לקבל את הוויזות לאמריקה במוסקבה, אך מאחר ולא היו זמינות, הלכנו לקובה לקבל אותם שם בקונסוליה האמריקאית.

באותו זמן הופיע יהודי בשם מר גוטרמן שבא לסייע בענייני ההגירה. הוא לא הבין יידיש, ושאל האם משהו מדבר רוסית. ענית שאני יודע, ומאז שימשתי כמתורגמן עבור הקבוצה כולה. כאשר ביקש ממני לראות הוכחה כלשהי לוויזת יעד, הראיתי לו דף באנגלית – מסמך של מכסות – שלא הבנתי את תוכנו. ברור שהפקיד לא קיבל זאת, ומר גוטרמן נאלץ לקחת אחריות אישית עלינו ולהבטיח בעדנו.

מה שהיה אמור להיות שהות של שבועיים בלבד עד להמשך הנסיעה לאמריקה – הפך לשהות של כמעט שבעה חודשים. ע"כ.

בחורי חב"ד בקובה יפן

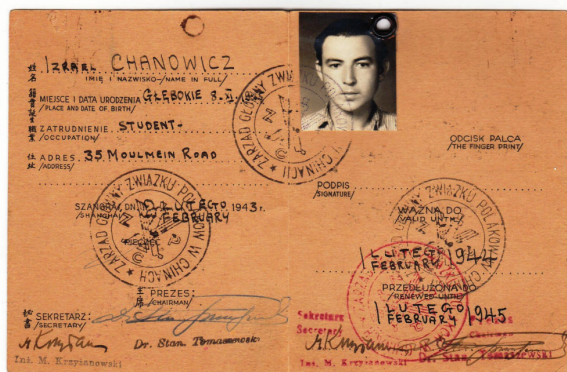
סיבה לכל זה היתה, כי בתחילה נדרש עבור כל אחד מהבחורים מסמך התחייבות (affidavit) מחב"ד בארה"ב, שמתחייבים לפרנס אותם במלואם. במקביל, הרבי הריי"צ שלח מכתבים לממשלת ארה"ב להעיד שהבחורים אינם מעורבים בשום פעילות פוליטית, וכל רצונם הוא ללמוד תורה.

אולם לאחר מכן עלה בעיה חדשה: ממשלת ארה"ב פרסמה צו חדש שלפיו יישללו אשרות הכניסה מכל מי שיש לו קרובים בשטחים הכבושים על ידי מדינות אויב – כולל גם שטחים שנכבשו על ידי הנאצים וגם על ידי הסובייטים – מחשש שיאולצו לרגל עבור מדינת מוצאם.

דבר זה פסל למעשה את כולם. הבחורים לא ידעו על כך, ומילאו את הטפסים לשגרירות האמריקאית בטוקיו עם מידע מפורט על קרוביהם – ובכך צמצמו מאוד את הסיכויים שלהם לקבל אישור לעזוב. וגם אלה שהיה להם זהירות בעניין הזה, גם לא הצליחו להשיג את הוויזות שלהם בגלל החוק החדשה (כמו שרואים בהמכתב לקמן). ובהשגחה עליונה, התגלגלו העניינים כך, ששהו למשך כמה חדשים ביפן, וכמה שנים באותו עבר של הים (וראה בארוכה כל זה בתו"ח פולין פרק נח).

ממשיך לספר ר' ישראל:

בתחילה קיבלנו סיוע מהקהילה היהודית המקומית הקטנה, שסייעה לנו במציאת מגורים ודאגה לצרכים בסיסיים. לאחר תקופה מסוימת, ארגון הגוינט החל לתמוך בפליטים ולקחת אחריות על הצרכים שלנו.

ר' גרשון מוסיף למסור עוד פרטים:

הקהילה האשכנזית, שכללה משפחות בלבד, הייתה קטנה למדי, ובכל זאת תמכה והחזיקה אלפי פליטים. לאחר זמן מה פעל גם הגוינט, ולא עזרתו לא היינו יכולים להישאר. רוב הפליטים

מסמך פולני של ישראל חאנאוויטש מתקופת שנחא"י

היו תלמידי ישיבה, הרבה ממשפחות חסידיות, אשר בלטו באהבת ישראל שהפגינו כלפי כולם. חסידי חב"ד התגוררו בבניין נפרד שכלל גם את הישיבה, ואילו אדמו"ר האמשינובר התגורר בקומה העליונה. אדמו"ר הריי"צ כבר הנחה את חסידי חב"ד בוויילנא לפנות לאדמו"ר האמשינובר כשיש להם שאלות או זקוקים להדרכה, ולפעול לפי עצתו.

ר' ישראל ממשיך לספר:

אנחנו הבחורים לא חדלנו מלחפש דרכים לצאת מיפן. היפנים מצדם הסתכלו על כל אדם לבן כעל אויב פוטנציאלי, וחיפשו דרכים שונות להתמודד עם מצב הפליטים שנקלעו לתחומם. הם קיימו מספר פגישות עם נציגי הקהילה היהודית, ובאחת מהן פנו להרבי מאמשינוב בשאלה: מדוע היהודים נרדפים כל כך על ידי הגרמנים?

השיב להם הרבי: "מפני שאנחנו מזרחיים" orientals – ברמיזה לכך, שכשם שהיהודים שנואים בעיני הגרמנים, כך גם היפנים נחשבים בעיניהם לשייכים לאותו עולם, וגורלנו שזור זה בזה. ע"כ.

השתדלויות בעד יציאה

המכתב שלפנינו כתב שמואל אברהם אל דודו ודודתו ראדשטיין - כחודש וחצי קודם שנאלץ הוא וכל בני הישיבות לעקור מיפן ולעבור לשנחאי. מתוך לשון המכתב ניכר היטב שהוא חש שהזמן הולך ואוזל, והדבר האחרון שחפץ בו – הוא להגיע לשנחאי. באחד מהמברקים ששיגרה אחותו מרת פרומא, נתבאר שהם יראים מן האקלים הרטוב (wet climate) ביותר השורר שם, אשר עלול להזיק למצב בריאותו.

עוד העלה במכתבו עצה מחוכמת אשר עלתה בלבם – שלבסוף לא עלתה בידם. וזהו שכיון שהשגרירות האמריקנית לא נתנו ויזות למי שהיה להם קרובים באירופה הנתונה תחת הכיבוש, חשבו לעשות תחבולה – שאחיהם חיים היושב בפאליסטיין ישלח אגרות לשגרירות ביפן כשהוא מתחזה כההורים וכך יצא שההורים כבר יצאו מפולין והנם כבר יושבים בפאליסטיין.

אולם, כפי שהוא מתאר, התוכנית נכשלה לאחר שנכנס לתוקף צו חדש שלפיו ניטלה הרשות מן השגרירות האמריקנית בטוקיו, והועברה הסמכות ליתן הויזות ישירות לה"סטייט דיפארטמנט" בווישינגטון. על כן הוא מפציר בהם לנסוע מיד לווישינגטון ולפעול שם אישית למען הוצאת האשרות, תוך שהוא מדגיש את הדחיפות הרבה שבדבר, לפני שיהיה מאוחר מדי.

מכתבו של שמואל אברהם אל דודו ודודתו ראדשטיין

ב"ה. י"ב תמוז. תש"א קאבע.

צו מיינע טייערען! גוט יום-טוב, גוט יום-טוב, גוט יום-טוב!

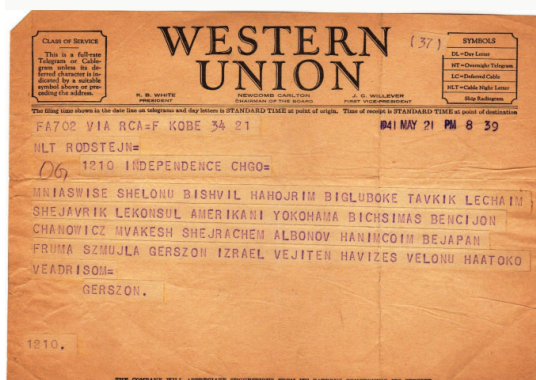
אזוי ווי דעם י"ב תמוז ת"ש איז אנגעזאגט געווארן אז סאיז פאראנגען רעקאמענדיישנס¹, און חודש כסלו האט מען אנגעהויבן געבן טראנזיט², זאל דעם י"ב תמוז נתבשר ווערן בשורות טובות.

אונז וואונדערט זייער פארוואס איז ניטא פון אייך קיין שום בריוו און קיין ענטפער אויף דער טעלעגן[ראם]. פון דעם ערשטען נאך דעם ווי ס'איז אנגעקומען פון חיים'ען די טעלעג, אז די עלטערן האבן זיך צוגעשטעלט צום אמעריקאנער קאנסול אין ירושלים, נאר אן א דירעקטע אויפאדערונג (דרישה) פון קאנסול נעמט ער ניט אויף² - איז פרומקע גלייך געפארן נאך יאקאהאמע, וואו זי האט דאס איבערגעבן דעם קאנסול און ער האט צוגיטשעפעט (וצירפם) צו די אנדערע פאפירן.

קיין שום דעציזיעס (החלטות) האט ער ניט גיקענט ארויסגעבן וויילע ס'איז ארויסגיגאנגען א נייע פערארדענונג (צו חדש) אז פון דעם -זטן יולי (ו' תמוז) האט דער קאנסול, אויך אלע קאנסולן, ניט קיין רעכט ארויסצוגעבן קיין וויזיעס.

איז אפילו די וויזיעס וואס ער האט שוין באשטעטיקט (אישר) און שוין גילייגט די פינגער (fingerprints), האט ער זיי גימוזט צוריק ציען (לנטול בחזרה), נאר וואשינגטאן מוז בעשטעט (מאשרים) די וויזיעס. ד.ה. די בעל האפידעוויטן אדער פריינט, קענען אפליקירן אין וואשינגטאן און דאס דארף

שטימען מיט אונדזערע רייד, ווי מיר האבן גיזאגט - שרייב איך שטענדיג אין יעדער בריוו - און באלד וועל איך אייך שרייבן אויספירליך. נאך אלע פראגן שיקט וואשינגטאן אריין צו קאנסול אז מען זאל געבן די וויזיעס.

טלגרם מיום כ"ד אייר תש"א (פענוח: מניעת ויזה שלנו בשביל ההורים בגלובאקע. תבריק לחיים שיבריך לקנסול אמריקאי ביוקוהומה בחתימת בן-ציון, מבקש שירחם על בניו הנמצאים ביפו: פרומא שמואל גרשון ישראל, ויתן הויזות. ולנו העתקות ואדרסים. גרשון.)

1 אולי יצא אז הידיעה שיקבלו ויזות לאמריקה.

2 אולי כוונתו: חיים כתב בטלגרם שלו כי הוריו הגיעו לקונסוליה האמריקאית בירושלים כדי להצהיר על כך שברחו מאירופה. עם זאת, הקונסוליה האמריקאית ביפו סירבה לקבל את ההצהרה, אלא אם כן הייתה מניעה אליהם הודעה ישירה מסניף ירושלים. אולם לא ברור כיצד הם פתרו לבסוף את הבעיה.

בעזונדערס איז אנגעקומען צום פוילישן אמבאסאדאר אין טאקיא אז פאר די פוילישע פליטים וועט מען ניט מאכן מיט די פראגעס קיין שום שוועריגקייטן, אדרא פאר זיי וועט מען פארלייכטערונגען ד.ה. אז מען וועט געבן די ערלויבעניש (רשות).

עס האבן געדארפט קריגן די וויזעס אין חודש יולי 70 מאן (שבעים אנשים) נאר צוליב די אינסטרקציע (הוראות) איז פאראנגען פרייע נומערן³. יעצט איז דער מקור פון נומערן דארף זיך אריבעטראגן אין א צווייט ארט און ביז וואנעט מען וועט קענען פון דארטן קריגן א נומער וועט דארפן גידוערן (זה עלול להימשך) א 2-3 מאנאטן (חדשים) ד.ה. דער פאראנדער פאקן די אלע פאפירן (לארז) מחדש את כל המסמכים), ווי אייך איז שוין בעקאנט פון מאסקווער.

אין וואשינגטאן דארף מען אויספילן אזא מין בלאנק מיט פראגן: (1) פולער פאמיליע נאמען. ווייט איד דאך גאנץ גוט (2) ווען און וואו געבוירן, גלובאקע. אויך בעקאנט דאכט זיך. (3) בירגערשאפט (אזרחות). פוילישע. (4) יעצטיגע אדרעס - אוסבאדינגט אנגעבן (חשוב לציין) - יאקאהאמע, האטעל נישטיבעאי. (5) פאמיליע שטאנד - בחורים - פרייליך! (רווקים). (6) די אדרעסן פון די פאמיליע מיטגלידער (בני המשפחה), איך האב אויפגיגעבן. איך האב מער ניט אויפגיגעבן, נאר אייער אדרעס. נאר בא דער אפליקאציע האב איך געזאגט איך האב נאך קרובים, די אדרעסן האב איך ניט בא זיך. איד וועט דארפן אויפגעבן די עלטערן אין פאלעסטינע זייער פאך (מקצועי מאוד) אויך חיים'ען.

פאליטישע אנגעהערקייט - געהערט ניט צום קיין שום פארטיי. דורך וועלכן פארט ויל מען אנקומען - ווי איד וועט וועלן, און אפשר סאן פראנציסקא.

טלגרם
משבועיים לפני
כתיבת המכתב -
ד' תמוז תש"א

STANDARD TIME INDICATED MACKAY RADIO WAB. 2960, LOCAL 147 TELEPHONE YOUR TELEGRAM TO POSTAL TELEGRAPH	Postal Telegraph Mackay Radio Commercial Cables All America Cables Canadian Pacific Telegraphs	THIS IS A FULL RATE TELEGRAM. CABLE GRASS OR REDUCED RATES OTHERWISE INDICATED BY SYMBOLS IN THE PREVIOUS LINE OF THE ADDRESS OF THE MESSAGE. SYMBOLS REPRESENTING INDICES SELECTED AND EXPLAINED IN THE COMPANY'S CATALOG OR HANDED AT EACH OFFICE AND ON FILE WITH REGULATORY AUTHORITY.
Form 18 C.NC304 N 31 WIRELESS VIA MACKAYRADIO=YOKOHAMA 29 842P NLT RODSHEIN= 1210 INDEPENDENCE BLVD CHICAGO ILL= 1941 JUL 29 PM 9 46		
ACCORDING NEW REGULATIONS VISA ISSUANCE REQUIRES AUTHORITY FROM STATE DEPARTMENT WASHINGTON IMPLORE TAKE UP IMMEDIATELY CASE WITH WASHINGTON ARRANGE CABLE NOTIFICATION AMERICAN CONSUL YOKOHAMA= :CHANOWICO. RODSHEIN 1210 CHANOWICO.		
ORIGINAL DELIVERED MADE BY TELEPHONE PHONE NO. 6666 Time 4:10 Date 7/30 To Yokohama By 212		

וואס טוט מען - סטודענט, ענדע ציל (מטרה סופית) אין אמעריקא - ענדיגן דעם סטודיום (הלימודים). בילדונג (חינוך) - דאס וועט איר שוין אליין אויסשטעלן - גיענדיגט עטלעכע קלאסן (סיים כמה כיתות), יידיש פויליש העברעאיש.

די יארן פון אלעמען, פ 1913. ש 1917. ג 1919. י 1925. נאר טאמער וועט איר דארפן די איבעריגע יארן - ווי מיך איז בעקאנט איז אלץ בא אייך פארצייכענט. בן-ציון 1882. ע 1889. ח 1915. ה 1929. ל 1931. א 1922.

גלייך ווי מיר האבן זיך דערוואוסט וועגן דער ידיעה האבן מיר אייך טעלעגראפירט איר זאלט פארן נאך וואשינגטאן ווייל וואשינגטאן דארף געבן די וויזעס.

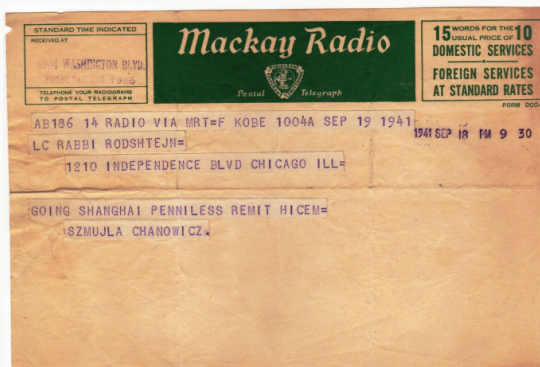
אלע טייטלען אויף אונדז מיט די פינגער (מצביעים עלינו אצבע). איר האט דארטן דעם פעטער וועט איר זיכער אלץ ערליידיגן, עד ווייסט דאך גענוי וועגן אלעס, אפשר ווילט איר פאר אונדז גארנישט טאן אין דעם ביטערן מצב. דער קאמיטעט הייסט אלעמען פארן נאך שאנכאי און יעצט אין די פראגע אומפערמיידליך (עכשיו זה עניין שאי אפשר להימנע ממנו) וויילע עס דארפן אנקוטען - טויענט דייטשען ווייל די מאכט ניט האלטן אידן מיט דייטשן צוזאמען. און שאנכאי איז דאכט שוין אלעמען ביקאנט וואס פאר ארט דארט איז, איז בא דעם ביטערן מצב ווילט איך גארנישט טאן פאר אונדז, די בעסטע אויסזיכטן (סיכוי) אויף צו קריגן האבן מיר, און מען טוט גארנישט אויף דעם געביט (תחום).

איר וועט מיר מוזן אויף אלץ ענטשולדיגן, עס שרייט זיך פון מיר, איך זעט, דאכט זיך פון מיין שרייבן, אז איך מוז יעדער וויילע דערשרייבן ווערטער. בא דער יעצטיגער לאגע טוען זיך פאראינטערסן פרעמדע מענטשען.

אין דער צייט ווען מען בעט צושיקן א טעלעג, וואס דאס וואלט אין יענער צייט עפס אויפגיטאן, ענטפער מען אינגאנצען נישט. איר מיינט אפשר אז מיר האבן געלט, קענען מיר אייך שרייבן, ניין, ניין, ניין! איז וואו נעמט מען געלט? איז פשוט פון די געלט וואס קאמיטעט גיט שפארט מען אפ.

איך גידיינק שוין נישט וועל(כ)ן טעג איך האב גיגעסן א פרי אזוי לאנג. מיר שלאפן אין די גראבע געלע לייזונט וועש (בגדים גסים, צהובים ומלוכלכים), און מען קויפט נישט אפי' קיין דינע שטאמע עס זאל זיין לייכטער, דא איז שוין גרויסע היצן, קויפט מען אפי' קיין שטרויענעם קאפעלוש ניט (ואין קונים אפילו שמיכה דקה שתהיה קלה, כאן כבר חם מאוד, ולא קונים אפילו כובע קש דק) וואס קאסט גראשנס און מען זאמעלט אויף א טעלעג.

איז דאס ווייניג
בארגט מען בא
חיים פריידקין -
אים קומט שוין א
גאנצער הון - און
אזוי בארגט מען
בא א צווייטן,
דריטן, איך בין דא
ניט מגום, אלץ כדי
צושיקן א טעלעג.

טלגרם מיום כ"ו אלול תש"א

און מען זאל זיך קענען גיכער (שנעלער) זעהען זיך און ארויסגיין פון דעם אייגען
ביטערן מצב און ארט.

פאר אפאר גראשנס האט מען א צימער מיט א בעט און מען דארף ניט ליגן
אין שמוץ. עס טוט מיר זייער לייד וואס איך דארף שרייבן אזא בריוו. איך בעט
זייער מיר ענטשולדיגן און ניט איינמאל נאר עטליכע, עס וויינט מיר פאר דריקוג
(כלומר: אני בוכה מכאב על המצוקה הזו).

עס איז געכטן געווען א זיצונג אין קאמיטעט, און מען האט געדופן די פארשטייער
פון די ישיבות - האט מען זיי ערקלערט - אז אלע מוזן פארן נאך שאנכיי און
דארפן זיינען האפענונגס-לאז (חסר תקווה) ח"ו. איך בעט אייך, איר זאלט זיך
פארשטענדיגן מיט דעם ישיבות'ן אדוואקאט - בעסער וואלט געווען איר זאלט
דארפן אליין זיין אין וואשינגטאן און אלץ אויספילן (ולמלא את המסמכים) - און
בעטן מען זאל טעלעגראפיש מעלדען דעם יאקאהאמער קאנסול, אז מען אונדז
געבן די וויזעס. און יעצט קען מען קריגן גלייך א נומער וויילע עד האט פרייע
נומערן און גלייך געפארן צו אייך.

לויט אלע אויסגעפארשטע ידיעות (ידיעות נחקרות) וועט דאס אייך אנקומען
לייכט. איר וויסט דאך שוין אלץ און איר זייט דאך ניט קיין אמעריקאנער וואס
בא אים דארף גידייערן לאג. טאמער ח"ו וועט איר איינגעפינען אז מען קען
דערוויילע נישט פארן קיין אמעריקע, פארשטענדיגט זיך מיט קאנאדא און
שיקן זאפארט (מיד) קאנאדאשע וויזעס. און אונדזער אויפענטהאלט ענדיגט
זיך אין אינגיכאן און וועד ווייס צי זיי וועלן פארליינגערן (והשהות שלנו כאן
מתקרבת לסיומה, ואין לדעת אם יאריכו אותה). אונדזער האפענונג - איר
זאלט זעהען דורכפירן יעצט די זאך.

די ישיבה האט אפגעדרוקט פירמאווע מאל בלאנקן (הישיבה הדפוסה כמה טפסים רשמיים) וואס איך שרייב אויף זיי, און די ישיבה מאכט א "ב תמוז פייערונג (חגיגה) און פארבעט אלע קאמיטעט-לייט, היגע בעלי בתים און אנהענגער פון חסידים. עס וועט פארקומען -6אזייגער אוונט. דער אייבערשטער זאל געבן עס זאל אלץ זיין בהצלחה. און איר זאלט אונדז מודיע זיין טעלעגראפיש [ווייל] בריוו גידוערט מאנאטן.

פון מיר אייער פלימעניק שמואל.

ג.ב. אויך דארף זיין לוריא אינפארמירט וועגן אלץ און טאמער זאל ער אייך פרעגן, און דער-הויפט (וועיקר) די הורים אצל חיים.

שנחאי (אלול תש"א - קיץ תש"ו)

כאמור לעיל, היפנים לחצו על הבחורים לעבור לשנחאי, משום שראו בהם אויבים, ובפרט לאחר הגעת הגרמנים (כמ"ש במכתב דלעיל). נוסף על כך, לקראת ההתקפה שתכננו על פרל הארבור (כסלו תש"ב), היפנים ידעו שהם ייכנסו למלחמה עם ארצות הברית, ולכן חששו מאוד להחזיק בשטחם אנשים בעלי ויזות אמריקאיות. ולכן באלול תש"א עברו כל הבחורים מיפן לשנחאי, סין (שהיה תחת ממשלת היפני).

מספר ר' ישראל:

מצבנו בשנחאי היה טוב יחסית – עד שיפן נכנסה למלחמה (כשלושה חדשים לאחר שהגענו). כי מאותו רגע, נותק כל קשר עם העולם שמחוץ לממשלת יפן. ע"כ.

בשנחאי היתה קהילה יהודית גדולה ותוססת. בשנים האחרונות הגיעו לשם יותר מ-20,000 פליטים יהודים, רובם מגרמניה ואוסטריה. בעיר הייתה תשתית יהודית מסודרת – בתי כנסיות, אוכל כשר ושחיטה, ומקומות לינה שיכלו להתאים לכל הישיבות. העומד בראש הקהילה האירופית כולה היה הרב מאיר אשכנזי, חסיד חב"ד מסור שעזר לכל הפליטים, ובמיוחד לישיבת חב"ד הקטנה שנשארה מבלי נוהג, והפך להיות ה"אב" של הבחורים הפליטים.

בתחילה שוכנו בחורי "תומכי תמימים" בדירות ששכר עבורם הרב אשכנזי ליד בית הכנסת "אוהל משה" שברובע היפני (הונגקיו), שם למדו ואכלו יחד עם שאר בני הישיבות (מלבד ישיבת מיר). אולם בעקבות חוק חדש שאסר להשכיר דירות לפליטים ברובע היפני, לא יכלו להישאר שם. בליל מוצאי יום הכיפורים נאלצו לעבור למקום חדש – "המועדון היהודי" – (ברובע הבריטי) שהיה סמוך לביתו של הרב אשכנזי. שם נשארו עד אביב תש"ג, אז הוחזרו לבית הכנסת "אוהל משה" שבגטו החדש.

אבל באמצע כסלו תש"ב נודע על התקפת יפן על פרל הארבור, וכניסת יפן למלחמה.

בתוך כמה ימים כל האמריקאים האנגלים והצרפתים נעצרו ונשלחו למחנות. ושנחאי שהייתה עיר פתוחה ובינלאומית הפכה לעיר יפנית, עם חיילים יפנים שממלאים את העיר, וכל אזרחי חוץ היו מוטרדים.

התקשורת עם העולם החיצון נותקה (על הרוב), ונחיה קשה מאוד לקבל תמיכה כלכלית מארץ הקודש. אולם ברוב הזמן הדברים המשיכו כרגיל, והבחורים נשארו בשלום יחסי במשך כשנה וחצי (עד אשר הוכרחו לעבור אל הגטו).

החתונה של פרומא (חשון תש"ב)

באותו זמן עסק ר' גרשון בשידוך עבור אחותו הגדולה פרומא, שהייתה אז קרובה לגיל שלושים. תוך זמן קצר מצא אחד מחשובי תלמידי מיר, ר' מיכל בארנבאום, שהיה אז מהבחורים הוותיקים ביישיבה (כבן שלושים ושש⁴). ההצעה הועלתה, והשידוך מצא חן בעיניהם, ונכנסו שניהם בקשרי שידוכין.

שמחת נישואיהם הפכה לשמחה של כל הפליטים, כפי שר' גרשון תיאר במכתב ששלח (כשנה וחצי) אחר כך לדודו ודודתו ראדשטיין. תאריך החתונה נקבעה ל"ב בחשוון תש"ב, קצת יותר מחודשיים אחרי שהגיעו הפליטים לשנחאי. ונביא כאן את המכתב במילואה (למרות שיש פרטים שאינם שייכים להשמחה).

ישיבת מיר בשנחאי

ב"ה ג' בהר י"ג אייר התש"ג

לכבוד דודי ודודתי היקרים שי ויתענגו ברוב טוב אמן.

שלום וברכה!

ת"ל בעד החיים, לשמחתינו אין קץ לרגלי קבלת מכתב מהרש"ג ומאחינו התמימים דקנדה. שמחתנו היתה יכולה להיות גדולה שבעתים לוא קבלנו מכתב מכם ואתה עמה פ"ש מהוריני היקרים שי ומכל משפחתינו ומכירנו, מי יודע

4 ר"ג מספר: בכלל המירער בחורים היו מבוגרים. פעם אמר לבחור אחד ממיר כשהקשה לו איזה קושיא- ווען איך וועלן קומען אין איירע יארן (כלומר: בגילך המבוגר) וואלט איך פארשטיין... היו אומרים שכל הנחלים הולכים לים- התחנה האחרונה לכל הבחורים הליטאים היה במיר, ובמילא היה כולם יותר מבוגר.

איה, איפוא הם כעת יקירי וחביבי, במוחינו איננו יכולים לתאר סבלותיהם, יחוס וירחם השי"ת עליהם ונזכה להתראות עמם בקרוב.

אתפלא על סיבת דומיתכם כתבנו לכם כמה מכתבים ע"י "הצלב האדום" וע"י הזדמנות אחרות ואין עונה.

מה שלומכם? חוסו עלינו וכתבו לנו לכה"פ מילים אחדים מהנעשה אתכם! מהנעשה אצל אד"ש? מה שלום מיודעינו ומכירינו? געלמאן, באגין, פייטעלזאהן, פריידקין. מה שלום השו"ב יוחנן גארדאן ומשפחתו? מהנעשה אצל אגודת חב"ד דמחניכם, ומה שלום מנהליה וחברי? מה שלום משפחת דיסין וגורעוויץ?

אצלנו ת"ל אין חדשות, נסתדרנו באופן זמני (פראוויזאריש), הננו נמצאים ביחד עם כל אחינו התמימים, בקירוב עם כל הבני-תורה, ישיבתנו מתנהלת לאטה כמו שהיתה מאז ומקדם בהיותה על מעמדה, אבל לדגלי השמועות האחרונות מי יודע, בכלל העתיד אין ידוע, אבל נקוה לד' כי טוב.

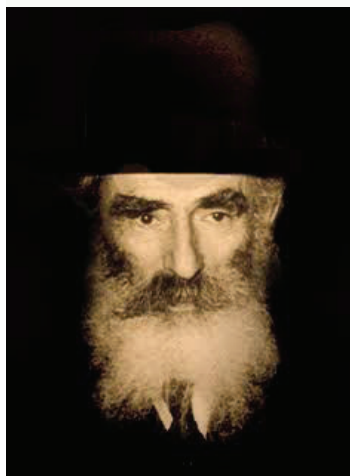
בהמכתב שקבלנו מהרש"ג כתוב אדות המספר העשרים ותשעה תלמידים שנחלק כולנו יחד חלק שוה בשוה - כמובן שהמספר הזה כולל גם את פרומה בתוכה - נכון להודיע לו שהמכתב לא פעל עליהם מאומה והם אינם שומעים לזה כלל.

פרומה באה בברית הנישואין בחודש חשון העבר עם הבחור המהולל המצוין במעלות ובמדות תרומיות כמובן במלא המלה מר מיכאל בארענבוים תלמיד ישיבת מיר המיוחד, מהמצוינים שבהם.

חגיגת האירוסין היתה בבית המשגיח דישיבת מיר שליט"א.

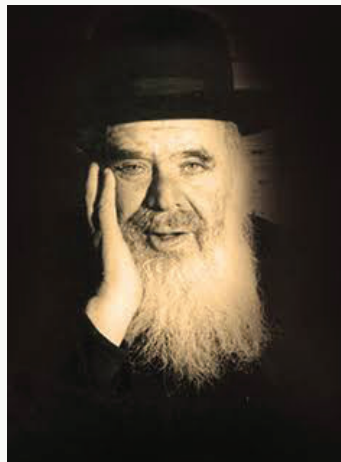
החתונה נחגגה ברוב פאר במעון הר"מ דישיבת מיר בשעטור"מ למז"ט עש"ק לך - לך, ומה נהדרה היתה השמחה הלזו, זו היא השמחה האמיתי של תורה, כל הבני תורה ביחד עם כל הרבנים ובתוכם הישיבה תו"ת בתור מחותנים.

כל הש"ק נתועדנו בבית הר"מ ברוח נעלה של שמחה, המשגיח נאם נאום בעת הקבלת פנים נאום אדיר בשבח החתן והכלה ואח"י וכל משפחתה, בש"ק אמר החתן כמה פעמים פלפול אדיר עמוק מאד, ואחריו נאמו הרה"ג אשכנזי והר"ם הישיבה ואחריהם נאמתי

המשגיח דישיבת מיר הרב יחזקאל לווינסטיין

נאום אני הקטן לכבוד החתן והכלה והריש מתיבתא ומנהלי, ולכבוד כל הבני תורה, כל שבעת ימי המשתה היה ששון ושמחה לילה ויום כאחד, יתן ה' שיהי לנו מהם רוב נחת.

הר"מ דישיבת מיר הרב חיים שמואלביץ

ישראל נחלה על מחלת העינים על וויטאמין ועוד מחלות, זה שנה תמימה. היינו אצל רופאים מומחים ואינם יודעים כעת שום תרופה נכונה. עשינו כמה פעולות ואיננו רואים שום עזרה אמיתית, נא ונא לזכרו לפני כ"ק אד"ש, לרפ"ש בקרוב. אקצר במקום שצריך להאריך, נא ונא לכתוב לנו מכל הנשמע והנעשה אצליכם. כל התלמידים פורשים בשלומכם הטוב ובשלום כל ידידינו חברי אגודתכם, פ"ש לכל מכירינו ומיודעינו.

ממני בן אחיכם הדו"ש המחכה על תשובתכם התרופה שנוכה לשמוע בקרוב בשורות טובות ולהתראות בקרוב עם אד"ש עם משיח צדקנו בב"א

גרשון האנאוויץ

הערה; השושיבינים היו הריש מתיבתא והרה"ג אשכנזי, פ"ש מגיסי ומאחותי. התמים מרדכי לוריא פ"ש בשלומכם ובשלום דודו. די ערשטע טעג פסח זיינען מיד אלע געווען צוזאמען ביי דער שוועסטער און שוואגער, בריך קענט איר שרייבען דורך דער הזדמנות, דורך הרב זובער, כמו"כ גמטרי' דחילו ורחימו כסף, אדער די לעצטע דורך קאלמאנאוויטש, דער מירער

בעת החתונה התמים ר' אליהו משה ליס⁵ חזר דא"ח ובעת הקבלת פנים בשעת החופה נגנו את הגיטן הידוע בעל ד' בבות מאדמו"ר הזקן.

תמונה משנחאי: מימין ר' אליהו משה ליס, ר' חיים פלוטקין, הרב מאיר אשכנזי

5 משניח ומשפיע ישיבות תומכי תמימים ורשה לודז וילנא ומאוחר בתומכי תמימים אושען פארקווי. בשנחאי ניהל בתחילה את מוסד 'בית יעקב' לבנות, ובהמשך קיבל לידייו את ניהול התלמוד תורה המקומי.

יחס של ה"תמימים" ובחורי מיר

הדוגמה הזאת של אחדות בין שתי הישיבות – שלא הייתה נפוצה באירופה – הייתה הנורמה בשנחאי. בכלל היתה חום ואהבה בין כל הקבוצות השונות שנחאי, והם הרגישו כולם כמשפחה אחת.

ב"ט כסלו ארגנו הבחורים מתומכי תמימים סעודה ופארברענגען גדול לכבוד היום טוב, אליו הגיע ראש ישיבת מיר ר' חיים שמולביץ וגם תלמידי הישיבות. ורבים מבחורי מיר הצטרפו לאיזה פארברענגען או שיעור חסידות עם עמיתיהם החב"דיים, והיה זה מראה של אחדות ואהבת ישראל נפלא.

גם הבחורים היו פשוט ידידים זה עם זה. ר' גרשון, באותה תקופה, היה קרוב מאוד עם ר' לייב מאלין ור' שלום מנשה גוטליב – ראשי ישיבות העתידיים של בית התלמוד –

ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש - כעת בשנגהי (ר') גרשון יושב, שני מימין; ר' ישראל עומד בשורה מעליו - בצד השמאלי ביותר)

ותמיד היה מדבר עליהם בחיבה רבה. וכאשר הגיע ללייקווד לבקר משפחה, היה מתארח אצל חבריו מאותם ימים. אך זה לא היה יוצא דופן, שכן כך הרגישו הבחורים בכלל ששהו בשנחאי – כמו משפחה אחת.⁶

עדות לכך הן ראשית - השידוכים שנעשו בין הליטאים לחסידים. בנוסף למשפחת ברנבוים, בתו של הרב מאיר אשכנזי נשאה לבחור מיר, ר' הירשל מילנר,

ונכדתו של האמשיטנבר עם הר"ר חיים מליקובסקי ממיר (ממוצא חסידי). וכמו כן, שני בחורי חב"ד, יוסף פורטוביץ ופסח רבינוביץ, נשאו בנות ממשפחות ליטאיות שנמלטו לשנחאי. ושנית, הכבוד הגדול שזכה הרב אשכנזי - שהיה מחשובי חסידי ליובאוויטש - אצל כל הפליטים, כולל הליטאים שראו בו כמו דמות אבא שלהם.

6 כך עולה מן הזכרונות מאותם ימים, וגם שמעתי אישית מבני פליטי שנחאי.

מצב הכספים

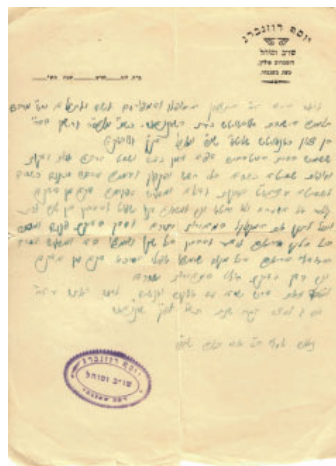
במהלך המלחמה היו חילוקי דעות בין ועד ההצלה והרבי הריי"צ, דבר שגרם לכך שבעוד שיישיבת מיר זכתה למימון יציב ואמין, בחב"ד היו חודשים שבהם הכסף הגיע וחודשים שבהם לא.

הרב חיים שמולביץ, שראה כי בחורי חב"ד סבלו מחוסר אפילו בצרכים בסיסיים, הציע להכניס אותם כחלק מהתלמידים בשייבתו, וידווח לוועד התורמים' שלו שברשותו עוד 30 תלמידים, ועל פיו ישלחו להם תמיכה כספית קבועה.

אולם הבחורים לא הסכימו לבטל את ישיבת הרבי. נוסף על כך, סדר הישיבה שלהם היה שונה מאוד מזה של מיר, כמו גם זמני הלימוד, התפילה והאכילה. לכן החליטו הבחורים להישאר ולהתמודד עם המצב כפי שהיה. אבל עדיין דאג הרב שמולביץ למצבם של בחורי חב"ד. הוא ארגן ששני תלמידים שלו יפגשו עם הבחורים מחב"ד, כדי שיוכלו לקחת בשקט - שקי מזון בסיסיים מיישיבת מיר בשעות ארבע לפנות בוקר⁷. בנוסף לכך, הרב אשכנזי טרח מאוד בגיוס כספים עבור הישיבה, יחד עם כמה מן התמימים⁸.

פעולותיו

בימים ההם שימש ר' גרשון כנציג ישיבת תומכי תמימים בענייני הכשרות והשחיטה: בחשון תש"ו כתבו מכתב מטעם "ועד הכשרות בשנחאי", ובו בקשה לשלוח לשנחאי סכיני שחיטה: "...כי סכנה צפויה ח"ו על השחיטה בעירנו מפאת חוסר חלפים, דומה שלא יהא אפשרות כלל ח"ו לאכול בשר כשר בעירנו עבור בני ישראל אשר בפה בכלל, ובני התורה בפרט". ועל החתום באים: בשם הכוללים - אפרים מרדכי גינזבורג; בשם ישיבת מיר - אר[ה] לייב מאלין; בשם ישיבת ליובאוויץ - גרשון חנוביץ; בשם הרבנים - בן ציון קלמן גליזל אב"ד דטוועין; "בשם ישיבת לובלין - מרדכי יהודא לובערט⁹."

קבלה בשחיטה בשנחאי

7 תשורה רייטשק-סימפסון תשע"ג.

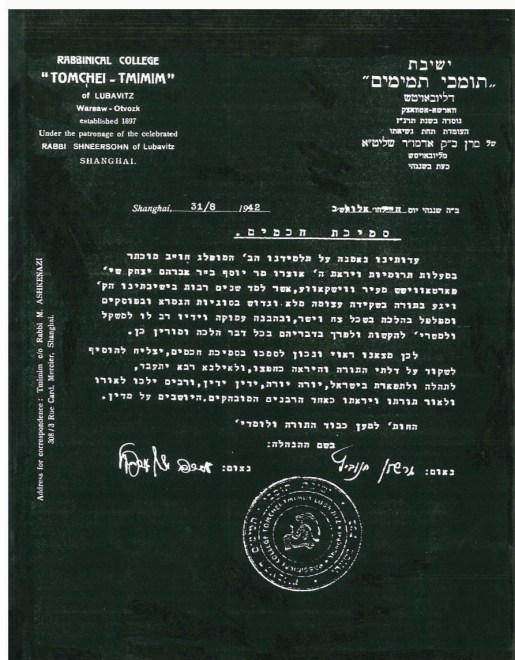
8 הרב חיים מאיר בוקייט היה אחד הבחורים מחב"ד שהיו אחראים לקחת את האורז והבצל ממוסד מיר בלילה. שנים אחר כך, בשקנו שבאילוני, הרב בוקייט פגש את חברו מיישיבת מיר. הם התחבקו וזכרו בזמנים הקשים בשנחאי.

9 בית מכירה "קדם" מכירה 82 פריט 326.

לאחרונה נחשפה נוסח סמיכה שכתב וחתם ר' גרשון ביחד עם הת' אברהם יצחק גארפנקל לתלמיד אחר בישיבתו. וכך הוא הלשון שם:

סמיכת חכמים

עדותינו נאמנה על תלמידנו הבחור המופלג חו"ב מוכתר במעלות תרומיות ויראת ה' אוצרו מר יוסף ב"ר אברהם יצחק שי" פארטאוויטש מעיר ווישקאווע, אשר למד שנים רבות בישיבתנו הק' ויגע בתורה בשקידה עצומה מלא וגדוש בסוגיות הגמרא ובפוסקים ומפלפל בהלכה בשכל צה וישר, ובהבנה עמוקה וידיו רב לו למשקל ולמטרי' להקשות ולפרק בדבריהם בכל דבר הלכה ומורין כן.

לכן מצאנו ראוי ונכון לסמכו בסמיכת חכמים, יצליח להוסיף לשקוד על דלתי התורה והיראה כחפצו, ולאילנא רבא יתעבד, לתהלה ולתפארת בישראל, יורה יורה, ידן ידן, ורבים ילכו לאורו ולאור תורתו ויראתו כאחד הרבנים המובהקים היושבים על מדין.

החות' למען כבוד התורה ולומדי

בשם ההנהלה:

אברהם יצחק גארפנקל

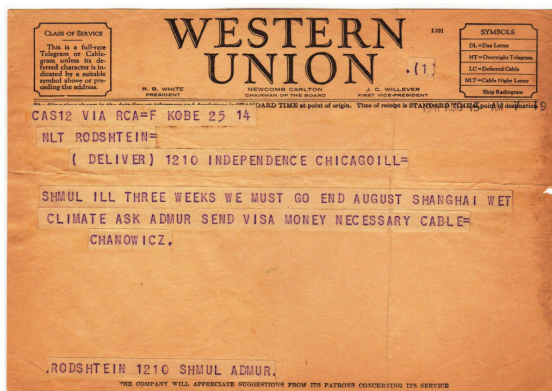
גרשון חנוכה

ימי חוליו של שמואל אברהם

כפי שכתבנו לעיל, שמואל אברהם היה בחור חלש מאוד. מלבד החולשה הקבועה שסבל ממנה עם הגיעו לשנחאי, התנאים שם היו קשים – מזון ירוד, חום כבד ותזונה בלתי מספקת שפגעו בו קשות. בחורף תש"ב חלה בטיפוס ואושפז כמעט שנה, בתחילה בדירה פרטית, ולאח"כ בבית חולים פרטית (וכבר בקיץ תש"א ירק דם וכו'). בתקופה זו דאגה לו רישל קוטלר, ידידת פרומא, שכבר חלתה קודם לכן ולכן לא חששה להידבק,

והיתה יושבת אצלו בבית החולים, מטפלת בו בכל מילי דצריכי, ואף שימשה מתורגמנית בין הרופאים, שדיברו אנגלית, לבין החולה.

גם האדמו"ר מאמשינוב השתמש בקשריו בבית החולים כדי שיטפלו בו רופאים מומחים, ואף דאג שיוכל לאכול בפסח מאכלים כשרים בלבד – ללא בעיות מהדוקטורים¹⁰.

טלגרם מיום כ"ב אב תש"א

בכ"ז מג"א תש"א
שלח הרבי הרי"צ מכתב
אל דודו הרמ"ל: "במענה
על מכתבו אודות חלישות

בריאות בן גיסו מר שמואל אברהם שי' יחוס השי"ת וירחם וישלח לו רפואה ויחזקה ויאמצהו בגשמיות וברוחניות. ויעזור השי"ת לילדי גיסו שי' וישמרם ויקבלו את התעודות הדרושות לבא צלחה בגו"ר. ויעזור השי"ת לידידי גיסו וב"ב ובנו התלמיד מר חיים שי' וישמרם בכל מקום שהם, ויביאם למחוז חפצם כשורה בגו"ר..."

עול כבד של תמיכה בשמואל אברהם – לכלכלו ולשלם את הוצאות הרפואה – נפל על גרשון, שמקצבתו הדלה נאלץ לפרנס את עצמו, ואת אחיו, שלא היה יכול להיות חלק מהשיבה, וגם אחותו – בתקופה לפני נישואיה. וזאת מלבד העובדא שהוא לא שמע חדשות ממשפחתו שבאירופה – אשר באותן שנים סבלו מרדיפות הנאצים הארורים, ועל אשר יכול רק לדמיון את הזוועות שחלפו עליהם.

כמובן, הלחץ והכאב שהוא עבר בימים ההם היו מעבר לכל דמיון, ועל כן במשך שנים רבות נמנע ר' גרשון לזכור ולדבר על ימי שהותו בשנחאי. רק מתוך מכתביו וזיכרונות שאחרים רשמו, אנו מצליחים להרכיב פיסות מחוויותיו. להלן נביא את המכתבים שלו מאותה תקופה במילואם.

10 הערה מ' מרדכי שלמה אייזנטל, מח"ס ביוגרפי על האדמו"ר ר' שמעון מאמשינוב: היה שם יהודי ממוצא חבד"י, שמו היה לייב בריילובסקי, והיה לו בן סטודנט לרפואה, והיה מגיע הרבה לרש"ש מאמשינוב. אולי משם היה לו קשר עם הרופאים.

11 אני"ק שלו חלק י"ז ע' רמד.

פטירת הבחור ר' שמואל אברהם שו"ב (אדר תש"ג)

לאחר שנה שלמה בבית חולים ולאחר שנה של ייסורים נוראים בשנחאי, החזיר שמואל אברהם את נשמתו לבוראו.

החדשות הקשות לא היו רק מכה למשפחה, אלא גם מכה לכל הפליטים בשנחאי, שאיבדו בהם אה וחבר יקר. מאות משתתפים הגיעו להלווייתו כדי להיפרד מאחד מבני משפחתם.

באותם ימים, הרב שאול מרגולית, המגיד המפורסם, נשא דברי הספד ואמר כי קין אמר לאחר שהרג את הבל: "והייתי נע ונד בארץ, והיה כל מצאי יהרגני". כשהאדם נמצא בביתו ובחיק משפחתו – הוא מוגן מפני סכנות, אך עתה – קונן הרב שאול בכאב – אנו נע ונד בארץ, וכל דבר אפילו קטן עלול לגרום למות¹². המשפחה הקימה מצבה, שאינה קיימת כיום, שכן בית החיים נהרס כעבור כמה שנים. אולם אחיו, ר' ישראל, הביא עמו תמונה משנחאי, אותה אנו מביאים כאן.

ה"גטו" (קיץ תש"ג)

בשלב מסוים החמיר המצב – הנאצים ימ"ש, בעלי בריתם של היפנים, דרשו לבצע בפליטים את מה שהיטלר עשה באירופה. כלומר, להעביר את היהודים לגטאות, לאלץ אותם לעבודת כפייה, ולחסלם ר"ל.

היהודים, כששמעו על דרישות הנאצים, עשו מאמץ גדול מול היפנים, והצליחו שיתירו ליהודים שהם אזרחים יפנים להמשיך לגור מחוץ לגדרות הגטו, ואף זרים יוכלו לצאת מגבולות הגטו ברשות מיוחדת לעבודה או לצרכים חשובים אחרים.

למרות זאת, היהודים היו חייבים לשאת תג יהודי (Medal). אם לא, או אם היו חוזרים אחרי סגר הלילה, היו נכנסים לכלא.

מספר ר' ישראל:

באותו שלב, כל אזרחי מדינות האויב הוכנסו למחנות, ואילו אנו – היהודים חסרי האזרחות – הועברנו לגטו. היום שבו הועברנו היה תשעה באב.

יש לציין, שזה לא היה גטו במובן הרגיל של המילה – מי שהייתה לו סיבה מוצדקת לצאת, היה יכול לקבל אישור מיוחד לכך. כך למשל, אני סבלתי מבעיות עיניים כתוצאה ממחסור בויטמינים, וקיבלתי אישור לצאת מהגטו כדי להיבדק אצל רופא.

הבעיה הייתה שהיו מאוד קפדניים עם הסגר הלילי – אם היית מגיע אפילו כמה דקות באיחור, היו שולחים אותך לבית הסוהר. וזה לא היה דבר פשוט – כי בבתי הסוהר היפניים שררו מחלות קטלניות, ועל כן אם מישהו נכנס לשם אפילו ליום או יומיים – לא היה בטוח שיחיה כל כך הרבה זמן.... ע"כ

על אף זאת, הישיבה הצליחה לשכור מקום משלהם אצל כמה סינים, שם יכלו לשבת וללמוד כרגיל, כפי שהיו רגילים עד אז.

בתש"ד ובעיקר בסוף תש"ה חיל האוויר האמריקאי התחיל לבצע הפצצות חוזרות על שנחאי, כשהמטרה הייתה הכוחות הצבאיים של היפנים. אבל בגלל שהעיר הייתה צפופה באוכלוסיה, גם אזורים שבהם גרו תושבים נפגעו, וחלק מהפליטים היהודים נהרגו.

ההעברה של הבחורים לה'גטו'

מספר ר' ישראל:

אני זוכר היטב את הפצצות האמריקאיות שנפלו על ראשינו. בדרך כלל היינו ממהרים למקלטים, אך לא תמיד הצלחנו להגיע בזמן והיינו מוצאים את עצמנו עומדים בחוץ. בשעת הפצצות האלו נולד האחיין שלי – באותם ימים קשים.

בתקופה הזו נפטרו לפתע חבר יקר לנו. בהלווייתו דיברו רבות על פצצה גדולה שנפלה, ובהמשך הבנו כי זו הייתה פצצת האטום שהוטלה על הירושימה, שהביא לסיומה של המלחמה והצילה את חיינו.

סוף המלחמה (קיץ תש"ה)

ההרגשים שהתעוררו בסיום המלחמה היו מיוחדים במינם - מצד אחד שמחה גדולה שזכו להגיע לגמר המלחמה, ומאידך גיסא צער ובלבול - שעה שנתברר שה"אלטע היים" אבד יחד עם הקרובים והידידים. ארבעה מכתבים רגשיים שכתב ר' גרשון באותם ימים הם עדות חיה להתחושות באותו זמן.

ב"ה י"ח לחודש אני לדודי ודודי לי תש"ה שנגהי יצ"ו.

אל כבוד דודי ודודתי היקרים שי'.

שלום וברכה!

לשנה טוב תכתבו ותחתמו!

אשא כפי אל השמים ואגביה קולי ברנה ובתפלה לפני אדון עולמים בעד החיים והשלום שעשה עמנו עד כה, ויתן ה' שנזכה לשמוע ולהשמיע אך טוב.

נאך אזא לאנגע ווארטן זיינען מיר גליקליך צו קענען נעמען די פעדער אין האנט און אנזאגן אז מיר לעבן און זיינען געזונט ב"ה. נאך גליקליכער וועלן מיר זיין ווען מיר וועלן זוכה זיין צו הערן פון אייך אין פון אונזר גאנצער פאמיליע.

געוויס איז אייך באקאנט אז פרומא האט מיט דריי יאר צוריק חתונה געהאט מיט מיכל בארענבוים א תלמיד מיר - איינער פון די בעסטע (א קאסאו...), יעצט קען איך אייך מיטייליען אז מיט 7 חדשים צוריק ד.ה. ר"ח שבט האבן זיי געבורין א קינד וועלעכער הייסט אפרים ער איז - קיין עין הרע - א גאנץ שיינער בחור, ער שיקט אייך א שיעמים גירוס.

מיר זיינען ב"ה געזונט, שרייב וואס מאכט איר אין געזונט? ווי גייט דאס אייך? ווי איז ביי אייך אדרוך די גאנצע צייט? ציא האט איר בריוו פון די פריינט? וואס הערט מען ביי אגודת חב"ד? וואס מאכען ביים רבי'ן? וואס הערט מען ביי די קאנאדער?

אין ישיבה איז קיין נייעס, אלע זיינען ב"ה געזונט. פסח ראבינאוויץ און יוסף פארטאוויץ האבען חתונה געהאט מיט 5 חדשים צוריק.

מיין שרייבן פאר-קורץ איך, און ווינטש אייך אלעס גוטס, א גוט יאהר, אלע גרוסן אייך, און מיר ווארטן מיט אוםגעדולד אייער שנעלעכע ענטפער.

מיט אכטונג...

ב"ה י"ח לחודש אני לדודי ודודי לי תש"ה שנגהי יצ"ו.

לכבוד ידידנו היקר והנכבד המצוין במעלות ובמדות תרומיות ור"ח אי"א הרב ר' שלמה שי' באגין זוגתו הכבודה עם כל משפחתו שי'

שלום וברכה!

ראשית הידיעה היא הבריאה, ת"ל בעד החיים והשלום שזכינו! יתן ה' שנוכה לשמוע אך טוב, בגו"ד.

נאך אזא לאנגען ווארטען זיינען מיר גליקליך צו קענען אייך זאגען אז מיר לעבען, די שוועסטער פרומע האט חתונה געהאט מיט דראיי יאהר צוריק, איינעם פון די בעסטע בחורים פון מירער ישיבה, הרב מיכל בארענבוים (פון קאסעווע) זיי האבען א זון ב"ה וועלכער איז אלט א האלב-יאר ער הייסט אפרים.

וואס מאכט מען ביי אייך? וויא איז ביי אייך אדורך די גאנצע צייט? ציא באקומט איר בריוו פון אייערע פריינט פון איירופה? וואס מאכען אלע אונדזערע פריינט און בעקאנטע אין אמעריקע? וואס הערט מען ביי פריידקיין? וויא האט ער זיך איינגעארדענט? אפשר קענט איר אונדז מודיע זיין זיין אדרעס?

אין גלויב אז עס וועט פאר אייך זיין זייער אינטערעסאנט צו הערן וויא אזוי ס'איז ביי אונז אדורך די פיר-יאר מלחמה. אבער צו קליין איז א בריוו צו ענטהאלטן אין זיך אזא פעריאד. אקיצור דערפון האט איר מסתמא געהערט דורך די פאר מיטלונג פון די (ניוס-פייפערס) צייטונגען (באריכות - פיעלייכט אין די קומענדע בריוו).

צו-שווער איז צו שרייבען וועגען יענע צייטען, אבער מיר וועלען אנהויבען מיט די-פריילעכסטע מיט די אינטערעסאנטסטע. דאס איז דער שלום טאנץ וועלכער איז אויסגעבראכן ספאנטאן פרייטאג צונאכט'ס פ' תצא, נאכדעם וויא עס איז באקאנט געווארען די ווענדונג פון יאפאנישען קעניג וועגן שלום.

נישט קוקענדיג אויף די שפעטסטע אוועגד שעה האבען זיך צוזאמען געשלאסען יונג און אלט, קליין און גרויס, -אלץ האט געטאנצט א פרייהייטס-טאנץ (זמן חירותינו) -אין איין קייט, אלע גאסן - דער שטאטלאזער דיסטריקט (ד.ה. דער געטא) האנקיז-און פרענטש, ישיבה בחורים און רבנים, פרייע און פרומע, פאלאקען און דייטשען, רוסען און כינעזער, און די איבעריקע אויסלענדער פון דער געוועזענער אינטערנאציאלער שטאדט מיט איין ווארש שאנכיי טאנצט, ביז אין העלען טאג אריין האט מען געטאנצט. פרייהייט!! טרידען!! סוואבאדע! אזעלכע אויסרופען האט מען געהערט.

דאס איז געוועזן דער ליל שימורים פון די פיר יאר מלחמה!

מיר האבן אייך געשיקט בריוו דורך רויטן קרייץ אבער מיר האבען קיין ענטפער ערהאלטן, פון פעטער און פון קוזין געלמאן האבן מיר איין מאל בעקומען ענטפער, פון די פריינט פון ראטשעסטעד האבן מיר פון ווילנא אהן-קיין פארבי און מיר ווייסען ניט די סבה.

באמצע התועדות בשנחאי (ר' גרשון עומד 'קרוב לשמאל)

זייענדיג אין ווילנא האבן מיר פון זיי אפט געלט און בריוו [באקומען] און פון דאן הערט מען נישט פון זיי. מיר האבן צו זיי געשריבן זייענ[דיק] אין יאפאן און קיין ענטפער ערהאלטן. אפשר האט ביי זיי הרב גור-ארי ארויס א גרויסע סומע געלט (און שלעפט נאך יעצט) אויף אונזער קאנטע, און זיי מיינען אז מיר האבן אים גע... דעריבער זיינען זיי פיעלייכט ביז, דארפען זיי אויפקלערן, אז זיי דארפן עם ניט געבן, וויילע מיר האבן דערפון ניט מערעד.

נא זיי גיבען אדער ניט, איבערהויפט דער ברודער שמואל אברהם ע"ה האט פון די ישיבה קיינמאל ניט באקומען קיין גראשען וויילע זיי האבען עם ניט געהאלטן פאר קיין תלמיד צוליב דעם ווייל ער האט קיינמאל אין אטוואצק ניט געלערנט, און איך קום נאך היינט גרויסן חובות פאר זיין ליגן אנדערהאלבן יאר איך שפיטאל.

און די שוועסטער ביז דער חתונה, האט קיין גראשען ניט באקומען און מען איז קוים דורך געקומען. שרעקליכע צייטען זיינען דאמאלסט געוועזן, איך ווענדע זיך צו אייך אויב דאס זאל זיין די סבה אויפקלערען זיי גאנץ גיט.

איבערהויפט איר אלס פוילישער ווייסט איר וועלכער קומט צום בחור. אז עס איז א גרויסער אונטערשייד פון א גראשען וועלכער קוטט צום ראש-ישיבה און וועלכער קומט צום בחור.

מיין שרייבען פארענדג איך, און דאנק אייך פאר אייער בעסינהונג. מיר ערווארטען מיט אומגעדולד אייער באלדיגן ענטפער, מיר ווינטשען אייך א כתיבה וחתימה טובה.

מיט אכטונג אייער פריינט גרשון חאנאוויטש

א גירוס אלע פריינט, די שוועסטער און איר פאמיליע גיריסען אייך זייער. דער ברודער גיריסט.

פ.ס. אויב עס וועלן צו אייך קומען פון היצעס אדער אנדערע ארגאניזאציעס און בעטן געלט פון קרובים שאל אור נישט געבן ד.ז.

ב"ה ו' כסלו תש"ו שנגהי יצ"ו.

דודי ודודתי היקרים שי ויתענגו ברוב טוב

שלום וברכה!

כתבו לי יקירי מה שלומכם? האם יש לכם איזה ידיעות חיובית ממשפחתינו באירופה? בפה לא היתה כלל האפשרות לקבל שום ידיעות משם, אתם בודאי כבר יש לכם ההתקשרות עם המקומות האלה. שמעתי שנמצא כבר אצליכם רשימות ברורות מן היהודים הנשארים באירופה. עשיתי כמה תחבולות להשיג מכתבים משם - מהמקומות ההם - ולא עלתה בידי.

יקירי וחביבי! עבר זה חודש ימים מיום שנפתחה הפוסטא בשנגחאי שלחתי לכם כמה מכתבים ע"י אוריון-פוסט, ומקודם ג"כ שלחתי לכם כמה מכתבים ע"י אמצעות הפוסט עבור האינטערנרטע, ולא השגנו שום תשובה מכם. פלא היא בעיני דומיתכם עד הנה ואיני יודע מה לחשוב. הרבה מכתבים מגיע למחננו מכם, השגנו ג"כ מברקה משיקאגא ונכתב בצדו שהמשלחים הם וויינבערג, העכט וראדשטיין, השמחה היתה לאין קץ אצלי, ת"ל שזכיתי לשמוע מכם. אמת הוא ע"י ממוצע, אבל אני מקוה שכתבתם לנו מכתבים ולא השיגו אותנו, עצתי שתכתבו להבא ע"י קאנאדע כי מקאנאדע הולכת הפוסט לכאן נארמאל, או תשלחו לנו על אדריסה של א' מאנשי הצבא והוא ימסור לנו. או תשלחו לנו ע"י מר דובער משטאקהאלס...

קשה לי להתפשט בכתיבתי, כאילו איזה אי רצון שורר בלבי, כאילו ירא אנכי

להביט בפעם א' על העולם הרחב לפתוח חלון ביתי לשאוב את האויר החדש שבא אחר המבול האיום ולהנות מן החרבן של אחרים, או יותר נכון מחרבני אני. - אלא שאינני מרגיש עדיין משום שעודני נדהם מן המהלומה הפתאומית כי לא כמו שהיתה אצלכם היתה אצלנו, כי אתם לא קבלתם את כל הרעל הזה בפעם א' אלא מעט מעט בכל פעם. קבלתם גם אמצעיים נגדיים כי סוף סוף נמצא אצלכם האדמו"ר שליט"א האומר ביטוי על המצב הנוכחי אבל אנחנו קבלנו את כל השיעור בפעם אחת, ידיעות שונות ומשונות מגיע אלינו מהנעשה.

הנני זוכר כי בעת סעודת החתונה אצל א' גדולי האדמו"רים - שמעתי - שבדחן א' סיפר מעשה כזה, אשר במלחמה הקודמת ראה איך שברח קאזאק א' במהירות הכי נפלאה ואחריו רץ מנגדו, וחתך את ראשו מאחוריו, הקאזאק הנהרג רץ במהירות ולא הרגיש מהנעשה עמו עד שבא אל מקום א' ועמד לפוש, הוציא מעט טאבאק מכיסו וחפץ להריח התחיל לחפוש אחר חוטמו ולא מצאו אז הבין שנחסר לו ראשו וכי מת הוא.

הנמשל הוא על העת הנוכחי, הנני רץ כששה שנים במהירות הכי נפלא ממקום א' לשני ואין לי פנאי לפוש להתבונן מעט אבל הנני ידא מסוף המשל שלא ארגיש ח"ו.

השי"ת ירחם עלינו ויזכנו בבשורות טובות ונזכה לשמוע בקרוב ממש משלום הורינו שי' ומכירינו שי'... איפה הם יקירי וחביבי?

קבלנו היום ד' מכתבים מקגדה, הכותבים הם: גרינגלאז, הענדיל, וב' מכתבים קאפיעס מהמכתבים ששלח אד"ש להם. כמובן לשמחתנו אין קץ, כפיהנ"ד מהמברקה ששלחתם וויינבערג הוא נמצא בטשיקאגא - כתבו לי מה שלומו? ומה עבודתו בטשיקאגא?

מאחי חיים אינני מקבל שום מכתב, נא ונא להודיע לי מהנעשה אתו עמו? ומה שלומו? כתבו לי מה שלום מיודעינו באה"ב מר באגין? מר פייטעלזאהן? געלמאן ושאר מיודעינו? מה שלום משפחת העכט? דזייקאבסאהן? מה שלום משפחת גורדון? האם באו בניו בברית נשואין?

אצלינו חדשות אין. דין וחשבון פרטי מהנעשה ע"י הישיבה כל העת כבר שלחנו לרש"ג ולאד"ש וכפיהנ"ד - מהמברקה - כבר ידוע לכם מעט, וכפיהנ"ד ממכתבם של הקגדאים, לכן אקצר בענין זה (אם ברצונכם אוכל לשלוח לך מכתב מפורט בענין זה). כפי ידוע לכם מכבר וממכתבים הקודמים פרומע באה בברית הנשואין עם א' מהמצוינים דיישיבת מיד מר מיכל בארענבאום שמו או כפי הנקרא מיכל קאסעווער, ונולד להם למז"ט לפני עשרה חדשים בנם אפרים שיי, הוא ילד טוב מאד. אחי ישראל הוא בחור גדול כבר. בלי עין הרע.

כפי הידיעות שקבלנו מתעסקים אודותינו להביאנו לאה"ב נא ונא אם אפשר להשתדל בענין זה עבורנו ביתר שאת בענין זה, לפקח ע"ז, ואם אפשר לראות לעשות דבר מה עבור גיסי ואחותי ובנה להשתדל ולעשות.

אוכל להודיע לכם שבכאן מדפיסים ספרים על דפוס פאטא קאפי ועולה זה זול ביותר, הבני תורה שבכאן הדפיסו את כל הש"ס כולה, אנו הדפסנו את כל הליקוטי דיבורים, הפסקי דינים מהצמח צדק הרבה המשכים ועוד, אם כבודי מתענין בענין זה יואיל להודיע לי.

הננו בריאים ושלימים ב"ה ומיחלים על מכתבכם התרופה, ונא ונא להשיבנו בהקדם היותר אפשרי איך עבר עליכם כל העת ומה שלומכם כי הגני צמא למכתב מדודנו ודודתנו.

ממני בן אחיכם המחכה על תשובתכם התרופה

גרשון חנוביץ

פ"ש מפרומה ובעלה ובנה ומאחי ישראל

כל התלמידים פורשים בשלומכם הטוב.

הגני שולח את המכתב הזה ע"י א' מאנשי הצבא לכן אין כתוב בו אדריסע.

ב"ה כ"ט לחודש כסליו
התש"ו לפ"ק שנגהי
יצ"ו.

יקירי!

אחדשה"ט, ברוב
הערצה כמשפט. מפאת
חוסר מילים לבטא
הביטויים של רגשי
שמחה והתקשרות
להר"כ דודי ודודתי
ידידי הנאמנים

תקופת שנחאי: (בשורה העליונה, מימין ישראל, גרשון. שורה התחתונה, מיכל, אפרים, פרומא)

הנובעים מעמקי לבבי לכן אתחיל ישר.

מכתבכם היקר מיום -2טן נאוועמבער הגיענו אחר ד' שבועות, ורב ת"ח עבורו,

יקר ה' לנו אותה העת ואותה הרגע שקבלנו את מכתבכם עד למאד, ת"ל שהנכם בחיים וזכינו לשמוע מכם, אבל הנני במבוכה מדוע לא נזכר אף מילה מבריאיתכם, ומהנעשה אתכם? כל העת?

יקירי! תדעו שהדוד והדודה יקידים וחביבים הם כל העת (ולא דוקא באם היותם באה"ב) ובפרט בעת הנוכחי, שנשארנו גלמודים - מגמתינו ותשוקתנו לשמוע מכם ואודותכם, מהנעשה אתכם?

ואי-לזאת עגומה עלי נפשי מדוע אינכם כותבים אודותכם, ואינכם עונים על שאר השאלות פה מעשיכם? ומהנעשה במחניכם? פה שלום אד"ש, מה נשמע אצל אגודת הב"ד דמחניכם? ומהנשמע אצל הישיבה תו"ת דמחניכם? מה נשמע אצל הרשיג שי? ומה שלום התמימים אשר בקנדה? ואיך הסתדרו? האם עשו שידוכים הגונים כראות להם? ואיך הסתדרו שארי התמימים אשר במחניכם? ואיך היא העבודה בענין וויזעס עבורינו? תדעו יקירי שכל השאלות האלו מתענינים אותי ונוגעים לי ביותר לכן אחכה תשובתכם על כל שאלה ושאלה בפרטיות.

נהנתי לשמוע מהתענינותכם אודות וויזעס עבורינו, אבל ראשית כל צריכים את שלו לדרוש מהרש"ג שי' בכל חומר הדין שהוא יעשה את שלו מה שאפשר לעשות לא פחות ויותר ממה שעושה בעד שאר-התמימים. יעשה עבורינו בענין ההגרה, שנה' במדרגה הראשונה לענין הוויזעס בלי הבדל להיכן, אם לקנדה או לארה"ב, ולעוררו מזמן לזמן, וג"כ לעורר את אחינו התמימים אשר בקנדה, כי כפי ידיעתנו הם ג"כ מתענינים בענין זה אודותינו - וקבלנו מברקה בענין זה מהם.

הנני כותב לכם את שם גיסי היקר הרב ר' מיכל בארענבאום

1906 MICHEL BARENBAUM ושנותיו ושם אפרים שנוולד בשנת 1945 EFRAJIM. לגיסי לפני פרוץ המלחמה ה' לו וויזע לקנדה, וכפיה"נ יה' לו הלאה האפשרות לבוא לקנדה כפי שאומרים כאן, אם יוכלו לפעול שהוויזע תה' בעד פרומה ואפרים ג"כ.

קבלנו מברקה מחיים שחפץ להתעניין אודות סערטיפיקאטען עבורינו, אבל כפהנ"ר מהעיתונים הוא דבר קשה עד למאד, ואם ה' דבר זה דבר ממשי אזי לפי דעתי צריכים לחשוב אודות זה.

אצלנו אין חדשות, היינו אצל הקאנסול האמעריקאני ורשמנו א"ע ברשימת המחכים על אפליקאציע, וביום 21-טן דעצעמבער עלי לבוא אליו. לעת עתה אין לי ניירות הנחוצות בענין זה, אבל הבה נקוה שעד זמן ההוא יגיענו.

אנחנו כולנו ב"ה בריאים ושלימים, בלי יוצא מהכלל גם ישראל הוא בריא ת"ל.

הישיבה מתנהלת לאטה הבחורים שוקדים בלימוד.

מפאת שהזמן קצר והגני חפץ לשלוח את מכתבי ע"י א' מאנשי הצבא לכן אקצר בזה הפעם.

ממני בן אחיכם המאחלכם כל-טוב סלה,

גרשון חנוביץ

נוסף לזה הגני מצרף מכתב להרש"ג שליט"א ואם נחוץ הדבר תשלחו לו.

הנסיעה לאמריקה (קיץ תש"ו)

כעשר חדשים לאחר תום המלחמה, זכו הבחורים סוף סוף להשיג ויזות לאמריקה. דרך היחידה שנפתח לפניהם ה' באנייה של הצבא, שלא היתה נוחה כלל, אבל למעשה היה הרבה יותר נסבל מחום הקיץ הלוהט שבשנגחאי.

מספרים שכשר גרשון כבר היה על הספינה לפני שהתחילה לנוע משנגחאי, הרב מאיר אשכנזי - שהיה קרוב מאוד אליו - מיהר לספינה ונתן לו אגרת 'קבלה' יפה שכתב בעבורו בדקות האחרונות לפני נסיעתו.

הרב מאיר אשכנזי

כתגמול,
ר' גרשון
העביר לרבי
אשכנזי את

הסט של דרכי תשובה שהיה לו מאביו (שהביא אתו מווילנא) שהיה יקר ואהוב מאוד להרב אשכנזי.

כתב ה'קבלה' מהרב מאיר אשכנזי

להיות לראי בידי האברך המצוין מקל שקד¹³. קנקן חדש מלא ישן הרבני כמ"ר ר' גרשון בהר"ר בן ציון חאנאוויץ שו"ב ומוהל בק"ק גלובאקי יצ"ו אשר עוד מימי עלומיו התחנך ונתגדל בתוך כותלי הישיבה הקדושה המיוחדת במינה בלימוד תורתנו הקדושה ויראת ה' טהורה ישיבת תומכי תמימים מליובאוויטש. ורכש לו ידיעה רבה וגדולה בגפ"ת בכל חלקי ארבעה שולחן ערוך. והנה לבד הצטיינותו בלימוד תורתנו הקדושה, נוסף על זה הצטיין באומנות השחיטה שהתחיל להתחנך עוד אצל השו"בים בוילנא הבירה. וכעת נמצא ת"י כתב תעודה מהשו"בים המפורסמים דפה איך שהשתדל והשתלם אצלם הן בהשחזת הסכין והן בבדיקתו להרגיש אף דקה מן הדקה. והן באומנות השחיטה התרגל הרבה, הן עופות דקות וגסות בבדיקת הרואה להרגיש בבדיקת פנים אף סירכא דקה מן הדקה והן בבדיקת חוץ. ומעידים עליו שהוא מצטיין באומנות השחיטה כאחד השו"בים המובהקים וכן בבדיקה. וזה שנים אחדים שמכיר אותו, לבד שיקדו בלימוד גפ"ת, הוא בקי בהלכות שחיטה ובדיקה כאחד השו"בים המובהקים, ובקי בהם להשיב לשואליו דבר בעל פה. ולכן מצאתי לנכון לאסחודי עליו כל הנ"ל ולאסמוכי להאי גברא בתור שו"ב אשר יכולים לסמוך עליו הן בידיעתו והן ביראת שמים שלו, ולאכול משחיטתו בלי שום חשש ופקפק אף למהדרין מן המהדרין ויאכלו ענוים וישבעו. וראוי הוא לאיצטלא¹⁴ זו להשתמש בתור שו"ב אף בקהילות היותר גדולות. ומובטחני בעה"י שכל

תמונתו מתוך פספורט הפולני
שלו

קהלה אשר תבחר בו יה' שבעי רצון ממנו. יהי ה' אל' עמו ויעל¹⁵. ולרא' בעה"ח ב' לסדר זאת חוקת התורה ב' תמוז התש"ו מאיר אשכנזי חופ"ק שנגהאי

התנאים באניית הצבא ה' קשים, ורבים מהבחורים חלו, וגם מרת רישל קוטלער חלתה אנושות. ר' גרשון ה' זה שטיפל בה במסירות עד שהעמיד אותה על רגליה והשיב לה את חייה, ובכך השיב טובה על החסד שעשתה עם אחיו שמואל אברהם כשהיה בבית חולים.

13 רש"י ירמיהו א,יא: השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות

14 תפקיד

15 דברי הימים ב' לו,כג

מהזמן ההוא הם תמיד שמרו על קשר חם והיא תמיד היתה מכירה טובה על כל מה שעשה בשבילה. אחד מבני ר' גרשון זכר כילד שבא פעם עם אביו לביתה בליקווד. כשר' שניאור פתח את הדלת מיד התחיל לקרוא: רישל מיר האבן א חשובה גאסט! ר' גרשון איז דאן"

Sz. D. WALKIN
Rabin Gm. Wyz. Zyd.
w Łokaczach (Poland)

ב"ה יום _____ לחדש _____ תש"ס

[illegible]

סמיכה מהרב שמואל וואלקין

פרק ז' - חיו באמריקה

בארצות הברית

הרבי הריי"צ שלח את הרב ויינברג לקבל את פני הבאים בס. פרנסיסקו. כמו כן משלחת גדולה קיבלה אותם בתחנת הרכבת בניו יורק. בין הבאים היה גם ר' יוחנן גורדון (שכנ"ל היה ידיד המשפחה), שכאשר ראה את ידידו רץ לחבק אותו, אך ר' גרשון בצניעותו לא הבין מה ה"ביג דיל" שהוא עושה ממנו...

בברוכים הבאים בס. פרנסיסקו: בימין ישראל, ד' מימין גרשון, ו' משמאל (המסמיר) הרב שמואל וואלקין.

מיד עם הגיעו לניו יורק נרשם לישיבה ב-770. בשנים הראשונות ללימודיו בישיבה יצא פעמים רבות להתרים עבור הישיבה. הוא התברך בכושור נאום, אותו ניצל כאשר דיבר פעמים רבות בבתי כנסת שונים על החשיבות של חינוך יהודי וחיים יהודיים. ואחר כמה שנים התחיל לעבוד בשחיטה ברוק איילנד, אילינוי ובמקומות אחרים [אגב, כשהתארס בסיון תש"י, נאלץ לעבור לניו יורק, אך הקהילה באילינוי מאוד הפצירה בו להישאר, ואף שלחו רבנים לשכנע את הכלה להסכים לעבור לשם – ללא הצלחה. בסופו של דבר סידר שבן-דודו, צמח גורעוויטש, שהגיע לאמריקה באותו זמן, יחליף אותו במשרתו].

הוא גם הלך לקהילות שונות כדי לכהן כרב בחגים ועניינים דומים. וגם באותו זמן (תש"ז) קיבל סמיכה לרבנות מהרה"ג הרב שמואל וואלקין אב"ד לאקאטש ולאח"ז רב בנ"י. (וסגן נשיא אגודת הרבנים) שהיה בידידות איתו מימי שהותם בשנחאי. ולהלן מכתב מעניין שכתב דודו, הרב ראדשטיין, לגבי אחת מהביקורים האלה:

ב"ה ב' האזינו תש"ר ברוקלין

גרשון יקירי! מכתבך מיום ד' העבר קיבלנו ות"ל בעד זה. ודעתי אשר ביוהכ"פ לא תשתמש בהמיקראפאן (באשר לא ידעתי אל נכון ההיתר בזה ובפרט בש"ק ויוכ"פ השבת שבתון) ותסביר להם אשר יוכ"פ הוא עצומו של יום אשר אין צריכים לשום אמצעים אחרים (כמו ר"ה שצריכים לשופר כו.). ולעונת כל נדרי נראה לי שהנאום באידיש, ולכל הנאספים להזכרת נשמות, תדבר מעט באנגלית ותצייר להם אשר לפנים היו רגילים בסדר עולם כמנהגו נוהג, שהאחד מה מרחצים אוהו ומלבישים אותו בגדי לבן, ומביאים אותו לבי"ד של מעלה לאמר זה בא מעולם הזה, וכל הכרוז נשמע במרום כי פלוני בן פלוני בא וכל הקרובים באים לפגשו ולקבל פניו. אבל בימינו אלה הנה המלאכים מביאים תיבות אפר (אש קעסטלעך) או פצועים זה בלא ראש וזה בלא רגלים כו' והמלאכים מביאים לפני כסא הכבוד ושואלים: הכר נא הבן הוא? וכביכול מנגענע בראש: בני הוא. ח' רעה (היטלער ימ"ש) אכלתהו, ותרחיב הציור בזה.

בעש"ק העבר בטרם ראיתי מכתבך שאלני כ"ק אדמו"ר שליט"א מה נשמע עמדך ואפשר דארפמען עפעס צו טאן כו' (כלומר שתתקבל לרב לשם) ובכן הודיעני תיכף לאחר יוכ"פ, (ואפשר כבר ידעת עתה) מה חושבים הם, האם בדעתם לקבל אותך לרב ואם יה' להם אסיפה אודות זה ומתי? ומי הם הבעלי השפעה ובמי הדבר תלוי.

כתבת כי לאחר יוכ"פ יה' אסיפה מהצעירים, האם זה נוגע לרבנות או סתם אודות עניני ביהכ"נ (בדבר סערוויסעס בליל ש"ק הנה יכולים לסדר בכזה כמו שעושים בהרבה מקומות, שהרב אומר מענייניא דיומא אבל בלא קידוש וזמירות אנשים ונשים, כ"א מזמינים חזן או מנגן ונס דברן אורח). בכל אופן מאחר שעדיין לא נתקבלה לרב באופן רשמי אין לך להתערב בהפלענער, ותאמר להם שהלא הנך אורח לע"ע ולכשתאזרח (איינברגערן אצלם בתור רב) כבר תדע איך לסדר לשביעת רצונם.

זה שכותב הנך, שתשאר בשם גם בחגה"ס הנה הם בקשו זאת, או שנכנס זה בכלל השכירות של חדש תשרי שהזמינו אותך, וכמה בדעתם לתת בעד זה.

בלקו"ת פי האזינו כתוב פי' סלחתי כדברך כמו שאתה מבקש כן היא הסליחה. וכן פי' חנון המרבה לסלוח, הרבה סליחות ישגם, לכאו"א כפי שמבקש, מדה כנגד מדה, ובכן הנה כל אחד יעשה תשובה לפי אופנו, וכן תהי' הסליחה כו'

ואתה הנה בל תמנע מלהודיע, בקיצור מכל הנעשה, למען דעת מה יכולים לעשות מכאן לתועלת הענין כ'

בפה ת"ל הכל שלום פ"ש מחיים, ישראל, הירשל, פרומה בעלה ובנם ובתם יחיו.

הב' חיים מאיר בוקעט נתארס במאנטעווידעא, למקום שנסע, ומז"ט כ'

נתקבל ברכת השנה מהתימני (כלומר ממנו).

וה' ברכה דורך המברך בגמח"ט

משה ליב ראדשטיין

נישואיו

עם השנים הגיע זמן השידוכים. באותם ימים, מחמת המלחמה, היה דבר נדיר למצוא בחורים בכלל, ועל אחת כמה וכמה בחור חסידי ירא שמים עם זקן מלא – דבר שהקשה על מציאת שידוך. נוספה לכך שר' גרשון כבר עבד בשחיטה. גם בענייני שידוך היה מקפיד לחפש נערה יראת שמים ממשפחה טובה.

בשנת תשי"י בא בקשרי שידוכין עם מרת לאה גאלדוורם. משפחת גאלדוורם היא משפחה מאוד מיוחסת, שבאה משושלת של רבנים גדולים, ויכולה להתחקות בייחוסה

מדורי דורות עד לגדולי האחרונים – הרמ"א, המהרש"ל והמהר"ם מלובלין. אביה ר' יוסף דוד היה מוכר ספרים בניו יורק, ממוצא בעלז, שגידל משפחה גדולה של יראים ושלמים.²

להלן נאום שנאם דוד החתן רמ"ל ראדשטיין.³ בכותרת

נכתבו: דאס איז די רעקארדירטע דרשה פון הרב רמ"ל

בחתונתו של ר' גרשון ומרת לאה: מימין הרה"ח ר' ישראל (שרוליטשע) ויטלין (סבא של הכלה), החתן, דוד רמ"ל ראדשטיין, ר' יוסף דוד גולדוורם.

2 אח שלה הרה"ג ר' הערשל ע"ה היה העורך הראשי הראשון של הארטסקרול ש"ס ועוד.

3 מרשימה שמצאנו בארכיונו של ר' גרשון.

ראדשטיין וועלעכע איז געהערט געווארן בא די תנאים שרייבן צווישן הרב גרשון האנאוויטש און די כלה מרת לאה גאלדווארם. שבת נאכט פ' נשא י"ב סיון. 28 טם מעי - 1950 אין הויז פון דער כלה 542 בעדפארד עוו. ברוקלין ניוארק.

זייער חשוב'ע חתן און כלה עלטערן קרובים און פריינד. זייט אלע באגריסט מיט דער היינטיגער שמחה של מצוה. הערט און דערהערט. געדיינקט און נעמט מיט - די ווערטער וועלעכע איר וועט דא הערן בא דער געלעגענהייט.

מיר אידן ווערן טיטולירט מיט דעם נאמען מאמינים בני מאמינים. מיר אלע גלויבן אז מיר זיינען אלע מושגחים בהשגחה פרטית, און עס איז ניט אזא זאך ווי צופעלינקייט. מקרה.

דעם באגריף פון השגחה פרטית לערנט אונז דער בעש"ט הקדוש אז אפילו א בלעטעלע וועלעכע פאלט אראפ פון א בוים און ווערט דורך א ווינד איבערגעטראגען אין א אנדער ארט, איז דאס אויך בהשגחה פרטית. דאס הייסט פון פאראויס באשטימט מהשי"ת נאך פון התחלת הבריאה.

אז אין דעם ארט פון דער בוים פון דער צוויי, זאל אט דער בלעטעלע אין דעם טאג אין דער שעה און דער רגע - איבערגעטראגן ווערן פון דעם ארט אויפן צווייטן.

און נאך מער טיפער און גרינדליכער, אז אט די אויבערפלעכליך אונמערקבארע מינדערווערטיקע פאסירונג איז משלים די כוונת הבריאה, און אן דעם איז די בריאה ניט פאלקאם, ניט כוונה אויסהאלטעוודיק, ניט תכלית מעסיק.

פארשטייען מיר פון דעם בקל וחומר בן בנו של קל וחומר, אז א פאסירונג בא דעם בחיד הנבראים בכלל, בא דעם עם ישראל בפרט, און בא בני תורה בפרטי פרטיות. אז דאס איז בהשגחה פרטית פון השי"ת פון פאראויס הימעלדיק באשטימט, און ניט נאר די פאסירונג אליין, נאר אויך דער ארט און צייט זיינען צוגעפאסט און פֿיטן זיך אריין אין דער פאסירונג.

און אז מען האט א איידעלען געפיל און א קלאהרע ראייה און מען וויל הערן און זעהען, הערט מען און מען זעהט השגחה פרטית. ווי שלמה המלך זאגט אין שיר השירים, הנה עומד אחר כחלנו. עס איז זיכער אומשטריין באר אז השי"ת איז עומד - שטייט שטענדיג און פאסט אויף.

נאר אמאל איז דאס א פאל פון כחלנו, ווי ער וואלט געשטאנען איבערן וואנט, מען פילט אז ער איז דא נאר עס זעהט זיך ניט. און איידעלע פארשטאנען, איז דאס נאר אונזער אויפגעשטעלטע וואנט - כחלנו.

און אמאל איז דאס אין א פאל פון משגיח מן החלונות קוקט ארויס ווי פון

א פענסטער, מען דארף זיך נאר אויסדרייען מיטן פנים צום פענסטער זעהט מען אים.

און א מאל איז דאס אין א פאל פון מציץ מן החרכים - קוקט ארויס דורך א שפאלט, מען דארף דענסטמאל צוגיין נעהנטער בעסער אריינקוקען. זעהט מען אים, אבער אלעמאל, איז ניט קיין צופעליגייקט מקרה אדער מקו?

און יעצט צוגייענדיק צו צד החתן, טרעפן מיר דא א שוואגער פון חתן הרב מיכל בארענבוים מגדולי התורה, באקאנט באקאנט אין דער לומדישער ווילט אלס קאסאווער עילוי, און א ראש ישיבה אין דער מתיבתא תפארת ירושלים. דער משפיע ראשי פון חב"ד ומנהל רוחני פון ליובאוויטשער ישיבה הרה"ג והחסיד הרב ר' שמואל הלוי לוויטין. דעם רב בכולל פון ווייטן מזרח הרב הרב אשכנזי פון שאנכיי, אונטער ווי ענב שוץ דער חתן האט זיך געפונען אין דער מלחמה גלות יארן.

[הרב יוחנן גורדון:] און וואס איז מיט הרב ראדשטיין, דאכט זיך אן אנקעל פון חתן.

[הרמ"ל:] פון מיר ווייסט קיינער נישט. און עס [איז] גיטא וואס צו וויסן.

[רי"ג:] אה נא. מען ווייס שוין גראדע יע, אז איר זייט דער פרעזעדענט פון דער עת הצנע לכת.

[הרמ"ל:] הרב גארדאן. זייט א טדזענטעלמען, זאגט ניט אויס פון חדר.

במחיצת הרבי

החתונה התקיימה ב"א כסלו תשי"א. מאחר שהייתה זו שנת אבלות של הרבי הרי"צ, הרבי לא השתתף בחתונה, אך זכה ר"ג שהרבי השתתף בשמחתו באופן אחר. בשבת (פ' ויצא - ט' כסלו) שלפני החתונה, בעת ההתועדות (בחדרו של הרבי הרי"צ), דיבר הרבי על ה"אויפרוף" של החתן שיחה שלמה על העליה לתורה של חתן בשבת⁴, ולמד הוראה מהמסופר בפרשת השבוע על האבנים שהקיף בהם יעקב את ראשו לכל יהודי היוצא מתומכי תמימים לעולם, אשר הוא צריך לתוספת שמירה לקראת האתגרים העומדים בפניו.

בבוקר שלאחר החתונה, נכנס ר' גרשון ל- 770 (לחדרו של הרבי הרי"צ) לתפילת שחרית, ולא ידע האם לברך 'שהחינו' על הטלית או לא. הוא ניגש לשאול את ר' שמואל

4 הובא בתורת מנחם (התועדות) ח"ב ע' 99 (ב' חתנים נוספים היו שם: שלום-בער אייכהורן, וקורנבליט) ולהעיר שהיה גם השבת שלפני י"ד כסלו- יום חתונתו של הרבי בתרפ"ט.

לויטין⁵, שהציע לו לשאול את הרבי שמגיע עוד מעט. כאשר הגיע הרבי ושמע את השאלה, ענה לו: "וויבאלד אז דו פרעגסט, איז א סימן אז ביי דיר איז עס דבר חביב. און אויף א דבר חביב קענסטו מאכן שהחיינו. בא מיין חתונה האב איך גיט געמאכט, ווייל דער רבי האט מיר אזוי געהייסן⁶, איז מאך א שהחיינו און זיי מיר אויך מוציא⁷."

כמה שנים לאחר החתונה, ר' גרשון רכש את הבית הראשון שלו ברחוב פרזידנט, סמוך לשדרת פרנקלין. באותה עת הוא סייע לדודו בבניית מקווה הנשים הראשון של "בור על גבי בור" בקראון הייטס - בבית הכנסת "בית דוד" של הרב מרדכי הארליג. ולפרנסתו עסק במלאכת השחיטה יחד עם ידידו, ר' יוחנן גורדון, שסידר לו זאת⁸.

ובאמת כבר זמן קצר לאחר חתונתו, נטל הרבי עניין אישי בסיוע לר' גרשון למצוא פרנסה

ראויה - שכן באותה תקופה עבד אצל הרש"ג בהישיבה, אבל משכורתו לא הספיקה לכלכלת משפחה. ובאותו זמן פנה הרבי אל הרב ישראל הלוי רחנברג, אחד מגדולי הרבנים באגודת הרבנים ומופקד על ענייני כשרות רבות בניו יורק, וביקש

ממנו לסייע לו במציאת עבודה, ופה קטע מהמכתב (מכ"ה אלול תשי"א):

...גודעתי אשר באחד בית המטבחים שתחת השגחת כת"ר שי' דרוש שו"ב, ובדאי מחזר כתיר שי' אחר הראוי וההגון לאמון כת"ר שי' נוסף על האומנות הדרושה לזה.

והנה אחד מתלמידי בית אולפנא תומכי תמימים הרב הו"ח אי"א נו"ם בעל מדות וכו' מהו"ר גרשון שי' חאנאוויטש, כבר אתמחי באומנות הזביחה בהמטבחים הגדולים, ומחזר אחר משרת שו"ב לפרנסתו כו',

הגני בזה לבקש את כת"ר שי' לספחו לחבורת השו"ב בבית המטבחים שתחת השגחת כת"ר שי' ומובטחני אשר ישבע רצון ממנו הן באומנות הזביחה והן בהאמון הדרוש, ות"ח מראש על מילוי בקשתי בזה...ע"כ

5 בשם ר' לייבל גרונר נכתב שר"ג שאל אותו (ר"ל).

6 וראה בהוועדות שביעי של פסח תש"ט (הובא בכפ"ח גליון 787 ע' 35) אמר הרבי אז: שכשאל לאחר חתונתו אם לברך שהחיינו על טלית חדשה, השיב שמנהיגנו לומר שהחיינו רק על בגד חשוב ונדיר ביותר כמו פוטער - מאנטל של אשה. (coat fur)

7 ר' אברהם גורדון ראש השוחטים ב New York butchers במנהטן - אחיו שלו - פעם אמר לר"ג: מיין יוחנן קען שחט'ן א טשיקען, און בדק'ן א בהמה. ר' יוחנן היה מתיירא מלשחוט בהמות, וזה היה אחריותו של ר"ג דוקא.

ה'קאך שלו בתורה

חביבים עליו היה הדרכת הרמ"א לכל שוחט - "יראה שיחזור לפרקים בהלכות שחיטה שיהיו שגורים בפיו ובלבו שלא ישכחם".⁸ ר' גרשון היה קם בכל בוקר מוקדם מאוד (תכונה שהוריש לו אביו), ולפני שיצא לשחיטה בסביבות חמש בבוקר, היה חוזר על הלכות שחיטה. גם בימי מנוחה היה קם מוקדם כדי להמשיך בלימוד נושאים אחרים. לאחר פרישתו מעבודת השחיטה המשיך עדיין לקום מוקדם ללמוד, והוא היה מרגיש שהשעות המוקדמות הן השעות הטובות ביותר ללימוד התורה

ר' גרשון
היה ידוע כאיש
יודע ספר, וע"ד
שהיה אומר "א
למדן איז נישט
איינער וואס קען
לערנען, נאר
די וואס לערנט
בפועל". הוא היה
בעל כשרון גדול
ו"למדן", וגם דאג
לנצל את זמנו
ללימוד התורה
[היה מספר בדרך
צחות זכרון שלו

'תמיד עם ספר'

משנחאי, שהיו שתי נשים יושבות ומדברות, ואחת אמרה לשנייה: "מיין מאן דארף נישט לערנען ווייל ער קען שוין". עליה השיבה חברתה: "און מיין מאן דארף נישט קענען, ווייל ער איז שוין א מפורסם".

זכה לסיים את הש"ס מספר פעמים, וכן את תורה אור וליקוטי תורה של אדמו"ר הזקן, אותם למד בקביעות. הוא זכר להפליא הרבה מספרי תנ"ך בעל-פה מה"גרסא דינקותא" שלו, וכמו כן היה לו ידיעות רבות בכל הש"ס. ובמאוחר יותר בחייו, החל ר' גרשון למסור בבית הכנסת המקומי שיעור בדף היומי ובנושאים נוספים. וגם עזר לאחרים בהכנת שיעוריהם. ותמיד היה על שפתיו א געשטקע ווארט שמצא באיזה ספר שלמד באחרונה.

ר' גרשון הרבה לחזור מאמרים בעל-פה - בבתי הכנסת שבהם התפלל, ואמר אחד בהתפעלות, של' גרשון היה תמיד מאמר לחזור, אפילו כשביקשו ממנו לפתע, ללא כל

הודעה מוקדמת, היה לו משהו בראשו. גם היה משתתף תדיר בקביעות בהתועדויות של הרבי.

במיוחד הוא נהנה לבחון את ילדיו ונכדיו ולשוחח עמם בלימוד. הוא אהב להכניס בהם חיות וגעשמאק בלימוד, ודאג מאוד להתקדמותו של כל ילד וילד.

הישרות ונאמנות שלו

הוא גם עסק באחד הגמ"חים הראשונים בליובאוויטש, ביחד עם ר' יוחנן ומאוחר יותר עם חתנו ר' שמעון גולדמן, וזכה (ביחד עם חברי הגמ"ח) לקבל מענות מעוניינות על הגמ"ח. הוא היה מסור מאוד לגמ"ח, וכשידע על מישור שזקוק להלוואה, היה מיד דואג לכך ועוזב כל מה שהיה באמצע, כדי שלא יצטרך האדם להמתין יותר ממה שצריך.

מארגנו 49-טער יובל פון גמילת חסדים שומרי שבת

דער 49-טער יובל פון גמילת חסדים שומרי שבת וועט געפראגט וועט ווערען מיט א פייערליכער מלוח מלכה מארגען, 8 אָווענט, אין 635 מאַנטגאַמערי סטריט, ברוקלין. זעהר הייבט געסט וועלען אָרעסירען און א באַריכט פון דער גוטער אַרבייט פון גמילת חסדים וועט אָפגעגעבען ווערען.

דער נשיא פון גמילת חסדים שומרי שבת, דער ליובאוויטשער רבי שליט"א, האָט צוגעשיקט א ספעציעלע באַגריסונג צו אַלע עסקנים און מעמבערס. די באַגריסונג וועט פאָרגעלייענט ווערען מאַרגען אָווענט ביי דער מלוח מלכה.

דער פינאַנציעלער באַריכט וועט אָפגעגעבען ווערען פון סעקרעטאַר ר' יוחנן גאָרדאָן. עס וועלען זיך אויך באַטייליגען: דער טרעזשורער, ר' אלתר דובער האַסקינד, דער גזבר ר' גרשון האַנאוויץ און

היה תמיד אחראי מאוד בענייני ממון. הוא מעולם לא רצה לקחת דבר מאחרים, והמשפחה חיה בפשטות כדי לשרוד בהתאם ליכולתה. במאוחר יותר בחייו, עסק גם במכירת ביטוח (ולכמה שנים אף במכירת קרנות נאמנות). במהלך תקופה זו, חלק מלקוחותיו הפסידו כסף בהשקעה. ר' גרשון לקח על עצמו מספר עבודות צדדות קשות כדי להשיב ללקוחותיו את כספם במלואו.

כשדודו ר' משה ליב ראדשטיין נחלה בשנה האחרונה לחייו, טיפל בו ר' גרשון במסירות נפלאה, כמו בן הדואג לאביו. הוא סידר לו את כל ענייני הרופאים והתרופות, ואשתו מרת לאה הכינה עבורו מאכלים מיוחדים – כדי שלא יחסר לו דבר באותם ימים. ר' גרשון היה מתייעץ עם הרבי ומדווח לו תדיר על מצבו הגשמי של רמ"ל. ולאחר שנפטר, נשא ר' גרשון על כתפיו את כל סידורי ההלווה, עד לפרטי הפרטים – כולל נוסח המצבה! – והכול עשה בלב שלם וברוח נדיבה.

פרסום על הדינער בעיתון 'דער טאג' פבואר 1958 14

החיות שלו בסיפור

כפי שנזכר קודם, לר' גרשון היו כשרון מיוחד כנואם. דבריו היו דבריו היו עזים וחודרים, ובמהלך הדיבור היה מספר לעיתים קרובות על "דער אלטער היים", סיפורים על צדיקים ועל טערה חסידים.

[בתו מרת שיינער מזכיר איך שהוא נאם בפני אולם מלא כ-800 תלמידים, בבולדר קולורדו, יחד עם בנו של מר סוגיהארה. במהלך האירוע, מעבר להודיה הציבורית למר סוגיהארה, עלו בזיכרוננו רגעי הישרדותו מהתופת האירופאי, וזו הוציאה גלי רגשות חזקים שהיו מורגשים היטב בדבריו. רבים מהמשתתפים יצאו נרגשים, ומוטיבציה לגדול ביהדותם]. פעמים רבות היה לר' גרשון תפקיד מכריע בהשראת יהודי למצוא את דרכו חזרה ליהדות, ובכך היה מעורב בעבודת חב"ד של ילדיו.

כששמעו אותו מדבר, היה נדמה כאילו חי בזמן ומקום אחרים. נשמע כאילו הוא מתאר מחזה שמתרחשת ממש מול עיניו, בעודו פשוט מחזר לנו את מה שראה.

ה'אהבת ישראל' שלו

לר' גרשון הייתה יכולת מיוחדת לכבד ולהתכבד על ידי אנשים ממגוון קהילות. הייתה לו דרך מיוחדת להתחבר עם בני קהילות הליטאים, החסידים, הפולנים, ההונגרים, היקים, הספרדים, ואף עם אלו שזה עתה החלו את דרכם ביהדות. לעיתים קרובות היה מספר סיפור על רבותיהם – סיפור שגם הם עצמם לא שמעו מעולם. ר' גרשון התבקש לחזור חסידות בבתי כנסת מכל הסוגים, וזכה להערכה רבה על כך. כולם כיבדו את כנותו, את יראת השמים שלו, את

ה"גשמאק"

החסיד שלו, ואת אהבתו לכל אדם.

ר' גרשון היה מקורב להרבנים ר' זלמן שמעון דבורקין, ור' בערל ריבקיין,

והיה לו קשר עם ר' משה פיינשטיין, הרב מצעלעם, הרב פנחס טייטץ, והאדמו"רים מבאבוב ונובומינסק.

במהלך הלווייתו הקצרה (בהתאם למנהג חב"ד שלא להספיד), התמלא אולם ההלוויה במגוון רחב של בני הקהילה היהודית. כל אחד הרגיש כאילו איבד חבר אישי, ומדריך אישי.

בשנותיו המאוחרות היה נלחם הרבה עם המחשבה שאביו היקר מעולם לא זכה להיות בנוכחות חתונה של אף אחד מילדיו, בעוד שהוא ב"ה, זכה לחגוג כל כך הרבה שמחות יפות במשפחתו, והיה מודה לה' על כל נשימה ונשימה שנתן לו ועל הניסים הגלויים שה' עשה לו בימים החשוכים ההם.

אחר שתי שנים של אי-בריאות שבק ר' גרשון נשמתו לבוראו ביום ב' מנחם אב תשע"ג¹⁰. השאיר אחריו דורות ישרים של יראים ושלמים אשר חונכו על היסודות שהטביע בהם ביחד עם אשתו יבלחט"א מרת לאה חאנאוויטש.

יהי זכרו ברוך!

10 גם יום היארצייט של הרבנית רישל קוטלר - שהציל בסוף המלחמה, כדלעיל סוף פרק ו'.

פרק ח' - המזכיר ר' משה לויב ראדשטיין

המזכיר הרב משה לויב ראדשטיין: ימי עלומו

זושא שיפרין

שם לידתו של הרב משה ליב ראדשטיין היה זוסיא¹ שיפרין. הוא נולד בסוף העשור של תרנ"ג² בהעיר ביחוב חדש - נייביכאו³ (Novy bykhov) במחוז מאגילוב שבמדינת בלארוס⁴. לאביו ר' מרדכי ולאמו חאשא פייגא שיפרין⁵. הוא גדל במשפחה לא חסידית⁶, אבל זה לוקח עיר כדי לגדל ילד, ולהעיר נייביכאו היה מורשת חסידית עשירה שהשפיע רבות על יושביה, וגם על זוסיא הקטן.

העיר נייביכאו היה כפר קטן על גדות הנהר דנייפר שהוקם בתחילת המאה ה-17 וקנה לה שם ביחוב חדש על שם היותה אחות הקטנה של העיר המחוז ביחוב [ישן] העתיקה הסמוכה לה 18 ק"מ מרחק ממנה. וכחמש מאות משפחות גרו בנייביכאו ומהם שמונים משפחות היו יהודים, ובמפקד מתחילת המאה ה-20 רשום שהיו 2,225 ב"ג בהעיר 1-490 יהודים באותו הזמן. לאומת ביחוב ישן ששם היה כשלוש אלף יהודים כחצי מכל אנשי העיריה.

1 כלשון מצבתו. אף שבדרך כלל כתב שמו זוסיא|זושא, הוא גם חתם שמו זוסמאן בפ"ג כללי (אולי בגלל פחדו של הרוסים) ראה מבית הנזנים

2 לא נודע בדיוק מהו שנת לידתו: הרש"ב ליון כותב שהוא בערך בשנת תר"ס. ויש תודעות מזמן הגעתו לאמריקה שכתוב שהוא נולד בתרנ"ה, שלכא' צ"ל שהיה באמת תאריך לידתו של אותו משה ליב ראדשטיין (הנפטר) שזהותו זוסיא קיבלה. וגם אשתו קיילא נולד בתרנ"ז (לפי מסמכיה) אבל מאידך ניסא מסתבר לומר שהוא נולד אחר תר"ס כיון שחבריו מביחוב חדש (כדלהלן) נולדו חד בתרס"ב וחד בתרס"ג. ובמילא צריך לקבוע שהיה יותר צעיר מאשתו, אבל יותר מבוגר מחבריו, ובמילא כתבנו בסוף עשור של תר"ג (ואחיינו ר' גרשון אכן אמר שהיה יותר צעיר מאשתו, אבל לא אמר בכמה שנים).

3 ראה לב הארי מאחייו הרמ"א קאהן ע' 77 שהוא היה נקרא "זוסיא נייביכאווער" בפי כל מכיריו

4 החל משנת תקל"ב 1772 מאגילוב הפך להיות חלק מהאמפריה הרוסית, ולימים חלק ממדינת בלארוס

5 כך נמצא בסוף ספר המאמרים תרצ"ט (בדפ"ר שהוא סידר לדפוס) בההקדשה לזכר נשמת משפחת אשתו מרת קיילא למשפחת חאגאוויטש. ומדלא זכר כלום על יתר משפחתו רק על הוריו, משמע שהוא היה בן יחיד (ולהעיר שבמבית הנזנים (לעיל בהערות) השם של אמו היה שאשא פייגא- וכן הדבר נמצא בכתביו של אשתו מרת קיילא)

6 בשם אחיינו הר"ג חאגאוויטש. גם בההקדשה שם הוא כותב על חמיו הרה"ח, ועל אביו כותב רק ר' גרידא

אף שהעיר היה קטן מדי בכמות, לא היה הדבר כן באיכות, ונייביכאו היה סמל של עיר קטנה ותמימה שהצליח להשאיר בחוץ כל הרוחות המודרניות שזרמו באותו העת, וגם היה לה היסטוריה די ערך שקובעת ברכה לעצמה, ובין תושביה נמנו גם רבנים שו"בים וחסידים נכבדים.⁷

אחד מהדמויות הכי בולטות מההיסטוריה של העיר היה הרב יששכר בער הלוי הורוביץ⁸ שהיה הרב שם במשך שש שנים (תקפ"ז - תקצ"ב) שכיחן לאח"ז כמו"ץ בליובאוויטש, הרי"ב היה נודע לרבים כגאון גדול ונשא ונתן בתורה עם כמה מגדולי דורו, החל מאדמו"ר הצמח צדק⁹ שאף כתב מכתב

המלצה עבורו לתושבי נייביכאו¹⁰, המהר"ל מיניאוויטש שאף נחשב לו כרבו, וגם הרד"ל לוריא¹¹ מהעיר בייחוב (ישן) אחד מגדולי מנהיגי בני ליטא באותו זמן שאף היה לו קשר הדוק עם אדמו"ר הצ"צ.¹²

שני חברים טובים של זוסיא מנייביכאו היו הרה"ח ר' עוזיאל חזנוב¹³ וגם ד"ר ישראל

7 וגם בכמה מקומות יש משמעות שהיה ישיבה שם. ראה באנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוני ח"ב ע' 1001 בערך על נח אלימלך דבורקין שלמד בישיבה קטנה בייחוב חדש בשנת תרנ"ג לערך. וגם ראה בכור עוני ע' 15

8 ראה אודותיו ב"מבית הגנזים" פרק לג

9 בתשובה מהרב ר"א ארלוחורוב אב"ד ראמען (שנמצא בכת"י) כותב עליו "שמש את אדמו"ר הצ"צ ונב"מ וידע היטב מנהגם כידוע דרכו של הר"ד (יששכר דובער) עד כמה לא עשה דבר שלא שמע מפיו רבו" עכ"ל. הובא במגדל עז ע' לג

10 בשנת תקצ"א רצו בני העיר למלאת במקומו מ"ץ אחר, ועל זה השיב להם אדמו"ר הצמח צדק (י"ד סי' שמג): "הנה המנהג פשוט בכל מקום שממנין מ"ץ שהוא ע"ד להיות שם לעולם ... ואי לזאת נדלה התמיה בעיני על שרוצים לסלק זה התלמיד חכם ובקי בהוראה ודיני ממונות כידוע לי ברוך, בחנם על לא פשע, משום שנזדמן להם קרוב ... וראוי להם להחזיק להמ"ץ הרב מוהרי"ב שי' בכבוד ולחזק שכירותו שיהי' לו תמידין כסדרן כנהוג בכל תפוצות ישראל ... וכש"כ וק"ו שאיסור נמור להוריד את זה המ"ץ המוחזק ביודע ובקי באסור והיתר ודיני ממונות ... ולא יעשה כן" ע"כ. כ"ז כתוב ב"מבית הגנזים" שם

11 וגם היה דיבורים של חיבה מצוי ביניהם. ראה בקובץ יגדיל תורה נ"י. חוב' מה ע' צז, שבין השורות הוא כותב "ידע אנחנו שכמעט נדרתי בעצמי לא להשיב שום תשובה עד כמה שנים אי"ה כאשר הסכמתי בלבבי, אך לאהבתו עשיתי רצוני פ"א" ואודות יחסו להצ"צ הוא ממשיך שם וכותב "ועל להבא בקשתי כפולה לא להטרחני בכאלה, כי אין חפצי בכך. ומה גם שהוא קרוב ולפני גדולי לפני כבוד הרב הגדול המפורסם וכו' מוהרמ"מ נ"י, ומה ירצה לסוך שמן מפר ריקן שלי. זאת [אדרשנן] לטובה, אי"ה בבא של" הרב הל' מוהרמ"מ לביתו, ידרש דעתו הרמה על ככה ויודיעני אי"ה בצירוף טעמו ונימוקו.

12 ראה עתון כפר חב"ד גליון 453 עמ' 18. בס' פרקי דרבי אלעזר עם פירוש הרד"ל (ווארשא תרי"ב) אחר ההסכמות מודיע: "גם זכיתי ונתכבדתי ביקר שהודות חתימת ידי קודש מל' קדושת אדמו"ר כש"ת מנחם מענדיל שליט"א דק"ק ליובאוויטש". וראה גם בהערה הקודמת.

13 ראה בית משיח גליון 412 ע' 20

גטין¹⁴ ששניהם הגיעו ממשפחות לא חסדיים ועל שניהם השפיע זוסיא כאח גדול, וכששניהם החליטו ונסעו ללמוד בליובאוויטש, זוסיא היה האחד שעודד וחזק אותם דרך המניעות ועיכובים על הדרך (כלקמן), ועל הידידות שלהם מספר ד"ר ישראל גטין בין השורות בספרו "כור עוני" – ספר זכרונות על חייו, ששם הוא מספר באריכות על זמן ילדותו בביחוב חדש ועל תקופתו בעולם הישיבות ובמיוחד על זמנו בליובאוויטש.

וככה הוא מספר¹⁵:

גולה למקום תורה

"מלאו לי כבר אחת-עשרה שנה וחצי, והחלטנו, אני וחברי זושא, לנסוע לשיבה לרוגוצוב. בסתיו אחרי החגים (בשנת תרע"ד) יצאנו לדרך... כסף להוצאות-הדרך לא היה לנו. לקחתי את הארגז על גבי, והלכתי ביחד עם חברי ברגל שמונה עשר קילומטרים עד תחנת הרכבת. בקרון הרכבת שכבנו תחת הספסל, ואנשים טובים הסתירו אותנו ברגליהם מעיני מבקר-הכרטיסים, וכך הגענו לרוגוצוב.

ברוגוצוב¹⁶ היתה ישיבה עם שתי כיתות, 15 נערים בכל כיתה. ראש הישיבה היה למדן מופלג, אך ממצדדי הפילפול. הוא היה מחפש סתירות, כדי ליישבן. אני העדפתי ללמוד בפשטות ובהגיון, ואם הייתי נתקל בטכסט מסובך, לא הייתי זז ממקומי, מחטט במפרשים, עד שהייתי מוצא פירוש הניתן להבנה פשוטה. בישיבת רוגוצוב ביליתי שנה וחצי. נחשבתי למתמיד. למדתי שש-עשרה שעות ביום. את המסכתות בבא קמא, בבא מציעא ופסחים, ידעתי על-פה."

אותו ראש ישיבה היתה ר' חיים אלעזר גרליק¹⁷ הידוע בכינוי "לאזער דער מלמד" שהצטיין מאד כמחנך ומגיד שיעור נפלא ואף הוקם ישיבה נכבדת ברוגוצוב שאודותיו מספר ר' יהודה חיתריק¹⁸ היה אחד מארבעה עיירות שהצטיינו בשילוח תלמידים ללמוד בליובאוויטש¹⁹. "לאח"ז עבר רח"א לעיירה לוקוניה, שם כיהן כרב, ומשם לסטרי-רוסיא ואחר זמן קצר עבר למלחובקה שע"י מוסקובה והמשיך דרכו בקודש ללמוד עם

14 זה לפי השערתו שהזושא שהוא מספר אודות נבי תקופתו ברוגוצוב ולאח"ז בליובאוויטש הוא לא אחר מהרמל. חד: מהא דקראו אותו "זוסיא נייביכאווער" בליובאוויטש(לעיל הארה 2), ואם היו שני בחורים באותו שם בליובאוויטש, הכינוי הזה לא היה מספיק. ואידך: שמתאור דמותו של חברו יש משמעות חזק שזה רמל וראה בכ"ע ע' 145 ח"ל "ביתיים סיפר חברי זושא לנערים שאנו מעיירה אחת, שלמדנו יחד ברוגוצוב, שאני מהתמידים ויודע איזה מאות עמודים נמרא על פה, אך לא אקבל שום תמיכה מהבית, כי הוריי עניים ומשפחתם מרובת ילדים..." עכ"ל. ומי שהכיר הרמל יודע שהוא הצטיין בפה גדול והוא מעולם לא התבייש מלהניד מה שהיה על דעתו אם זה היה בשביל מטרות נחוצה וכל. אנב דברתי ע"ז עם כמה בעלי היסטור' והסכימו איתי.

15 שם ע' 142-143.

16 היה מרחק 37 ק"מ בינה ובין נייביכאו.

17 ראה אודותו בקובץ מעשה אבות סימן לבנים משנ"ז ברנר פרק א'.

18 אחיינו של הרמל. רשימות דברים ע' 279.

19 שני בחורים מראגאטשו שנולדו בתר"ס (בערך גילו של הרמל) היו הרב זלמן שמעון דבורקין (שהגיע לליובאוויטש בתער"ב) ור' יצחק גולדין (שלמד קודם בשעצדין ואח"ז הגיע לליובאוויטש בגיל י"ד - בערך תרע"ה).

רדדקי דבי רב במחתרת במס"ג גדולה. ובאלול תרצ"ה הוא ובנו ר' מענדל נעצרו על ידי הקומוניסטים והואשם בגלות בקזחסטן למשך שלש שנים על עון התמסרותו לחינוך ילדים ולחיוזוק היהדות. ואין ספק שדמותו הנדירה השפיעה רבות על תלמידיו וגם על זוסיא למשך ימי חייו.

תומכי תמימים ליובאוויטש

אחר לערך שנה בשנת תרע"ה עבר זוסיא ללמוד בהיכל ישיבת תו"ת ליובאוויטש ואף שם הצטיין במדות טובות ובאהבת ישראל וכדוגמא לזה מצינו מהמשך דברי ד"ר ישראל גוטין בתיאורו על ביאתו לליובאוויטש שכנראה היה כמה חדשים לאחר שזוסיא הגיע שם.

"באתי²⁰ לליובביץ ביומא-דפגרא. הנערים היו בביתם. התוודענו. אחד מהנערים אמר: "חברה! היום תהיה התוועדות באולם (זאל), נלך תיכף". הלכנו כולנו. באולם התאספו בחורים, נערים חסידים שהיו במקום. הקהל כבר מבושם. אחד אומר: "שמעו! החסידות גילתה לנו את האור הצפון בתורה ועבודה. התורה והעבודה הם תכלית בפני עצמן. התורה היא חוכמתו של הקב"ה הוא וחוכמתו אחד. העבודה היא רצונו של הקב"ה הוא ורצונו אחד. ובכן, על-ידי תורה ועבודה אנו מתייחדין עם האין-סוף, וזוהי תכלית-חינוך. ובכן, נשתה משקה ונרקוד!" הם שרו ורקדו, והמנגינות היה כל-כך מושכות אל משהו גדול, נעלם ונסתר.

אחרי ההתוועדות הלכנו הביתה. הנערים כיבדו אותי בארוחת-ערב. בינתיים סיפר חברי זושא לנערים שאנו מעיירה אחת, שלמדנו יחד ברוגצוב בישיבה, שאני מהמתמידים ויודע איזה מאות עמודים גמרא על-פה. אך לא אקבל שום תמיכה מהבית, כי הורי עניים ומשפחתם מרובת-ילדים. בין הנערים היו כאלה שקיבלו מביתם את כל צורכי-קיומם, אך היו להם "יום" או "יומיים" כדי לחסוך כסף. כששמעו על מצבי, ויתרו על "ימיהם" ומסרו אותם לי. נתקבל מצב, שלא היה לו תקדים. בעיירה קטנה יש לו לבחור-ישיבה שבעה "ימים" בשבוע. מי ידמה לי ומי ישווה לי ... עתה אוכל להתמיד בתורה בלי שום מעצורים.

גם חברו ר' עוזיאל חזנוב הגיע לליובאוויטש לאחר שנתיים בשנת תרע"ז, ורמ"ל היה האחד שחיוק אותו ולבסוף פעל עליו לישאר שם כשעלה בדעתו הרהורים לצאת מהישיבה. ומעשה שהיה כך היה²¹. ר' עוזיאל הגיע ממשפחה לא חסידית ואעפ"כ הוא רצה ללמוד דוקא בליובאוויטש (כנראה, כתוצאה מזה שחבריו הלכו). שאר משפחתו התנגדו לכך, אבל אמו הסכים לאפשר לו ללכת, באמרו שכיון שהוא מקפיד על סדר וניקיון, הוא לא יוכל לעמוד בתנאי הפנימייה ובאכילת "טעג" והוא ממילא יעזוב לבד את הישיבה החב"דית. אז עוזיאל כשהיה בגיל ארבע/חמש עשרה עשה את המסע הארוכה לילך מנייביכאו לליובאוויטש. טלטול הדרך היה קשה ובפרט שלא קיבל תמיכה הרגשית

20 שם ע' 144-145

21 בשם נכד א'. ומפי בנו ר' מאיר, הרמ"ל פעל עליו שלא לחזור הביתה.

ממשפחתו, וכשהגיע לבסוף לליובאוויטש וראה המצב הכלכלי, מיד התחרט על החלטתו ורצה לחזור הביתה, וזוסיא כשראה את חברו הטוב במצב כזה, התחיל לפייסו באומרו שהגעת ממקום די רחוק, תישאר עכ"פ עד שתאכל את חבילת אוכל שלך... וככה נשאר ר' עוזיאל בליובאוויטש. וככה הגיעו שלש בחורים מנייביכאוו שהיו ממשפחות לא חסידיים לליובאוויטש.

גלגולי הישיבה

בשנת תרע"ח, כשתי שנים אחר שעזב אדמור הרש"ב וביתו את ליובאוויטש לרוסטוב, הרבי החליט שגם הישיבה יעזוב את העיר ויעבור לקרמנצ'וג, מקום ששם היו האחים גורארי' שסייע רבות בתמיכת הישיבה. וכך נמשך הדבר עד שבשנת תרפ"א עבר הישיבה להיות ברוסטוב אצל אדמור הריי"ץ. ובסוף תרפ"א עקב מלשינות להמשרה, הם סגרו את הישיבה, ועברו הבחורים לפאלטאווא.

בפאלטאווא המצב הוטב לפ"ע²², והיה שם די לאכול ולשתות ומקום לישון לכל הבחורים, אבל כנראה זה לא הוארך כ"כ ובזמן קצר חזרו הדברים לקדמותם, ולא היה שם לא לחם לאכול ולא בגד ללבוש ולימודם היה במרתף תחת הבית הכנסת של העיר²³, אבל ככל הדוחק והצער בגשמיות, כן רבה וכן פרץ, והיה עשירות מופלא ברוחניות, כי בתשרי תרפ"ג נתמנה הר"י פייגין והר"י עבער הי"ד שני האריות כהנהלת הישיבה ליתר זמן קיימתו שם.

המאסר בפולטנה

בחורף תרפ"ג קרה לדמל משהו שהשפיע עליו למשך חייו. וככה סיפר הר' אברהם ווינגארטען:

"רמ"ל ראדשטיין סיפר לי שגם אותו עצרו ברוס'. בפאלטאווא היה ישיבה, ואז לקחו לצבא בגיל 21, ובגיל 17 כבר לקחו לאימונים. והבחורים שהגיעו לגיל 21 עשו להם ניירות שהם בגיל 25, והבחורים שהיו בגיל 17 עשו להם ניירות שהם בגיל 14. כך היה ר' זוסיא [שיפרין] איזה שנים בישיבה עד שתפסו אותו."

והסיפור נמשך בדברי (אהיינו) הרמ"א"ל הכהן בלב האר' שהיה תלמיד שם בעת ההיא:

"בחורף ההוא תפסו את התמים זושע נאיביכאווער הוא הרמ"ל מפני שה' נעלם מהצבא ואסרוהו בכלא ומקודם עינוהו ואח"כ הוקל לו שה' בא לישיבה מלווה עם חיל לשומרו וישב כך כשלוש חדשים וכשיצא לחפשי נסע לרוסטוב..."

וממשיך הר"א ווינגארטען:

22 רשימות דברים ע' 408 - 412

23 לב הארי ע' 75 - 76

"אח"כ היה בראסטאווא אצל אד"ש, ואד"ש אמר לו שיעזוב את מדינת רוסיא; ואד"ש נתן לו את ידו הקדושה, ולכתחלה לא רצה (הרמ"ל) ליקח, אבל אד"ש צוה לו שיקח, ואמר לו אד"ש מעשה מהבעש"ט (ואת המעשה לא סיפר לי). עשו לו ניירות אחרות בשינוי שם (ונשתנה שמו ל: משה לייב ראדשטיין), און ער האט געגנבט דעם גרעניץ, גם שם תפסו אותו אבל נשתחרר ובא לפולין."

הישיבה בווארשא

בסוף תרפ"ג אחר כמה קשיים (כנ"ל) זוסיא הגיע לוורשא עם זהות חדשה "משה לייב ראדשטיין" - שם של חסיד אחד מפולין שנפטר באותו זמן. ובאמת, אימוץ הזהות החדשה הזאת ניצל אותו לא פעם אחת, אלא שתי פעמים. הראשון היה הנ"ל כשברח משלטי הרוסיים, והשני היה בזמן מלחמת השנייה, כשהוא השתדל לברוח חופי אירופא לאמריקא, שבעוד שהר"י פייגין והר"י עבער לא איפשרו לעזוב מריגא כיון שהיו להם דרכונים רוסיים, לרמ"ל היה דרכון פולני והצליח לברוח לאמריקא.

הישיבה בווארשא נפתח באמצע שנת תרפ"א כקיבוץ קטן של י"ב בחורים², ומני אז התגדל והתרחב במידה מרובה. בעת שהגיע הרמ"ל בתרפ"ג, הישיבה כבר הכיל למעלה ממאה בחורים והוכרחה לעבור לבנין חדש. ר' משה לייב שהתברך בכשרונות נעלים ומרץ גדול, התקבל באותה תקופה כמזכיר הישיבה. במשרתו החדשה הוא ניהל כל הכספים והחשבונות של הישיבה. והוא ראה תחת הנהלתו התפרצות גדול יותר, כשוק ג' שנים אח"כ עברה הישיבה פעם נוספת לבנין יותר גדול. מספר התלמידים בעת ההיא היה קרוב ל־60 מאות בחורים - דבר נדיר בפולין בעת ההיא.

בשנת תש"ב לקראת הדיער של תו"ת בארה"ב, כתב הרמ"ל מאמר ארוך על תו"ת ווארשא ועל עניני חסידות בכלל. ולהלן שורות מועטות בה הוא מתאר את הישיבה באותם שנים:

"אין דעם טאג ב' ניסן תרפ"א דער ערשטער יום הילולא פון רבי'ן נ"ע איז אין ווארשע געלייגט געווארען דער יסוד פון א תומכי תמימים ישיבה מיט אן אנפאנג פון תלמידים, גרופירט פון צווישען די חב"ד חסידים, אין ווארשא... אין פארלויף פון אייניגע מאנאטען האט שוין די תומכי תמימים ישיבה געצעהלט ביי הונדערט תלמידים פון ווארשא און אויך פון אומגעגענד. און צוליב מאנגעל אין פלאץ... איז די תומכי תמימים ישיבה איבערגעטראגען געווארען אין א גרעסערע באקוועמערען פלאץ..."

מיט א פאר יאהר שפעטער צעהלט שוין די תומכי תמימים ישיבה אין ווארשא נאהענט צו פיר הונדערט תלמידים. געקומענע פון פארשידענע געגענדען פון פוילען - קאנגרעס-פוילען, גאליציע, וואלין, און ליטא..."

שש שנים הוא שימש בתור "מזכיר ראשי" של הישיבה²⁵ עד תרפ"ט לערך²⁶, ותחת הנהלתו הישיבה ראה הצלחה יתירה. וכמה שנים לאחר²⁷, כשהוא ברח לוויילנא בשעת המלחמה (בת"ש), היה לרמ"ל כבר הנסיון איך לנהל ישיבה. ואז היה הוא ביחד עם ידידו הר"ש זלמנוב אחראים לסידור הגשמי והרוחני להישיבה.

נישואיו

בתרפ"ד בא ר' משה-לייב בשידוכין עם זוגתו מרת קיילא חאנאוויטש. אביה היה הרה"ח ר' ישראל שו"ב, מחשובי חסידי גלובאקע, וקיילא – בת זקוניו. בעת שנסעה עם אביה לוורשא לבקר אצל מומחה רפואי, עלתה ההצעה של ר' משה-לייב עבורה, ולאחר זמן קצר נחתם השידוך. החתונה התקיימה בגלובאקע, בערב שבת קודש ג' חשון תרפ"ה. אולם עד מהרה נקטעה שמחתם, כי אך שבועיים לאחר מכן, ב"ח חשון, נפטר אביה, ר' ישראל ז"ל. לתקופה קצרה גר אצל חמותו, אולם לבסוף חזר להישיבה בוורשה.

פרשת הרבנים בגלובאקע

המשיך הרמ"ל בעבודתו בישיבה עד שנת תרפ"ט, ואז עבר להתגורר בגלובאקע, מקום שהתגוררו חותנתו רייכא חאנאוויטש ובנה ר' בן-ציון²⁷. ביאתו לשם הכניס בהעיר חיות חב"דית מחודשת. בתשרי תרצ"א, כאשר נאספה משלחת נציגים מכל העיירות שבגליל וילנא ללכת אל הרבי הרי"צ לפעול שיבוא לבקר במחנה – מינו ראשי ועד הפועל את הרמ"ל כנציג מטעם גלובאקע וסביבותיה²⁸.

אחד מהפרשיות הידועות והמסובכות בגלובאקע היתה המחלוקת סביב הרבנות בגלובאקע, דבר שפעל רמ"ל רבות בה. כדי להבין המחלוקת צריכים לצעוד קצת אחורה לאחרי פטירת הרב האהוב לחסידי גלובאקע הר"ד אברהם האנעלין ב"א אלול תרע"ט. חמש שנים עברה בלי רב חדש לחסידים, ובלשון של העורך ד'חורבן גלובאק: "זיי האט פאר זיך נישט געקענט צופאסן קיין רב" עד שסוף סוף נתקבל הרב יוסף זונדל ראבינזאהן – רב ליטאי – לקחת את מקומו. אולם כבר אז התחיל לערער הרב קאץ על

25 לשונו של הרמ"ל במכתבו להרב קופרשטון מ"ב אדר תר"צ (צילום נמצא באתר 'מורשת' מכירה 52 פריט 48).

26 הרשד"ב ליון כתב (תו"ח פולין ע' קיט) שהוא היה מזכיר הישיבה בשנות תרפ"ח-תרצ"ב. וסמך עצמו על מכתב מתרפ"ח (תו"ח שם) שכותב בין השאר שרמ"ל היה מזכיר הישיבה. אבל זה אינו אמת. כי כמ"ש בהערה לעיל, בתר"צ הרמ"ל כתב שהוא עבד בישיבה שש שנים, וכבר בתר"צ היה גר בגלובאקע (כמו שרואים ממכתבו הנ"ל). ובמילא מוכרח שה'שש' שנים היה מסוף תרפ"ג – מאז שברח לפולין – עד תרפ"ט.

27 באותה זמן הרב ראבינזאהן דיבר על עבירתו לרדושקוביץ – ורב"צ רצה בתחלה שרמ"ל יקח את המשרה, אולם לפועל רצה הרבי את קופרשטון.

28 ראה היכל בעש"ט גליון מ"ג ע' שעז ואילך.

כסאו של הרב החסידי²⁹ ורצה לבטל את החזקה³⁰.

בתחילת תר"צ כבר דיבר הרב ראבינזאהן על מעברו לרדושקוביץ למלא את מקום אביו. מיד נתעוררו החסידים לחשוש מפני תחבולותיו של הרב קאץ, וכתבו אל הרבי הרי"צ בבקשה שיבחר עבורם רב חדש. מענת הרבי (מ"ב טבת³¹) היה למנות את הרב מנחם מנדל קופרשטון, רב דפוסטוב. למה? מן הנראה הוא, שחוץ מכוחו הגדול כמנהיג, גם היה לו קשר אמיץ עם גלובאקע, כי היה נכד של הרב משה גרשון באגין, מהרבנים הקודמים³² (שהחזיק בכסא זו עשרות שנים).

אף כי נמצאו חסידים שלא מיהרו לקיים את הוראת הרבי, מחמת ערמתו של הרב קאץ, הרי שניים בלטו במיוחד בעמידתם על הדבר – ר' משה לייב, יחד עם הפרנס החסידי של העיר ר' מרדכי לעוו – שהחלו לעורר בין אנ"ש על הצורך במינוי זה. ובמכתבו להרב קופרשטון מאותו זמן כתב ר' משה לייב (י"ג שבט תר"צ³³):

"עבודה ותעמולה רבה בכח ובפועל האצלתי עד כי באנו עד הלום. אל לריק יהי עבודתי ויגיעתי המתאמת לרצון כ"ק אדמו"ר שליט"א. אל נא למפלא ידידנו אנ"ש שי ובראשם רבני אנ"ש מצוינים יהיו בהתרשלות אשר גלל זה יום חומס מאתנו את אשר הורישו לנו אבותינו ואבות מקושרי הוד כ"ק רבוה"ק צוקללה"ה נב"מ זי"ע..."

השעה דורשת זריזות אלו הדברים הם כמו שהם לעצמם בכלל, ובהנוגע לכת"ר שי' בפרט ראוי ונכון והגון לפניו להשתדל לכהן פאר בפה, עיר רבת אנ"ש שי'

29 ראה מכתבו מח' אב תרפ"ח שהובא בגניזא גליון טו ע' 7: ...באשר שכנגדי הרב קאץ נוסע היום בערב – מבלי הבט על אבילותא דתשעה באב – עירה ווילנאה, להשתדל אצל שר הפלך שיאשרוהו לרב העדה בפה לעולם, או לכהפ"ח לפי שעה עד שהמיניסטר יוציא חק ומשטר בדבר הרבנים והרבנות. ובאשר השעה דחוקה ומהירה. אני מוכרח להטריח את רום כבוד מעלתו לעשות מה לטובתי כפי האפשרות והיכולת, וידע מר כי חיי וחיי נפשות בני ביתי תלויים בעסק זה, לבד מה שכל ההנהגה תתהפך להנהגה שמאלית אם השלטון של הקהלה תהי' תח"י הרב קאץ, אשר בעיניו כל האמצעים כשרים (לרבות אפי' מלשינות), אך ורק להפוך את זממו ולהשיג גבולי וגבול העדה החסידיית דפה בכדי לדחות אותי לגמרי מכאן. לשוא היו כל ההפצרות מאלופי ונכבדי החסידים לעשות שלו' כמו שעשו בנאוואהרודאק ושאר עיירות, ששני רבנים יכחו שם פאר שעשו שלום והתאחדו שני הרבנים, והרב קאץ באחת שיש לאל ידו לקחת בחזקה תחת ידו את הרבנות דפה ולדחות אותי לגמרי... גם תרפ"ח אנו מוצאים את "הרב מגלובאק" ר' זונדל בעיר ליבוי (בלטביה) תוך שהוא מנסה להיות הרב שם (עלון "אשמדאי" 24 Aug 1928), אולם לבסוף הלך ניסו הרב מנוס פולונסקי להיות הרב שם בתרפ"ט (אודותיו ראה לטביה ורבניהל (של הר"מ גלזמן) ע' 203).

30 ואולי חלק מטענתו היה שהרב ראבינזאהן לא היה חסיד, וא"כ מה הרוויחו החסידים מזה. אולם באמת, כמו שכתב רי"ז במכתבו, זה היה חילוק בין ה"ימין" וה"שמאל" (ולאו דוקא בין חסידים למתנגדים).

31 הבוא בעד נאמן ע' 25 ואילך.

32 ראה מכתבו בגניזא ח"ד שהוא מזכיר דודו הנר בגלובאקי בן הרב הקודם רמ"ג באגין. וראה במכתבו של אנ"ש אליו (הובא בעד נאמן ע' 28-26): אי לכך באנו בזאת אנחנו קהל חסידים דפה להציע לפני כת"ר להואיל **להחזיר הרבנות הגלובקית לאכסניא שלי**. זאת אומרת, להחזיק בכסא הרבנות אשר הניח אחריו יוסף זונדל ראבינזון **שכיהן לאחר האדם הגדול החריף וכו' מורנו ר' משה גרשון זצ"ל** נ"ע בנ"מ כי כת"ר הוא הטוב, ולו משפט הגאולה.

גם רואים שנתן לילדיו שמות משפחת באגין. הבכור שלו היה גרשון זאב – והוא נולד בסמיכות לפטירתו של ר' משה גרשון הסבא. הבן השני היה חיים שלמה, ולאורה נקרא כך על שם אביו של רמ"ג ר' שלמה, וגם א' מבניו של רמ"ג היה חיים (המורה שהיה שם חיים במשפחה). בתו ה' היה רחל על שם אמו של רמ"ג. ובהערות שם איך הם רמזו על יחוסו להרמ"ג באגין. אבל לכה"פ היה אחיין של בנו.

33 הבוא בעד נאמן ע' 29.

אשר ימצא פרנסתו בריוח ובנקל. ועם זה לרומם בכל אנ"ש שי... לשמחת לבב כל עדת קדש אנ"ש שי וכ"ק אדמו"ר שליט"א בראשם... ואל נא נחכה ואל נא יתמהמה עד אשר ח"ו הרושם הטוב ממכתבו של כ"ק אדמו"ר שליט"א יועמם ויכבה ח"ו היל"ת... כופל הנני בקשתי בשולי מכתבי כי יבוא נא עלי ש"ק זה הבעל"ט למחננו"

ואכן כעשרה ימים לאח"ז הגיע הרב מ"מ העירה לשבת פרשת יתרו כ"ד שבט. ביקורו פעל רושם רבה על בני העיר, אבל גם התאמץ הרב קאץ קנאה בלבו מאז ביקורו. "והעריך"³⁴ כתב רבנות לעצמו עם זה התוכן לאמר, שהח"מ ממלאים את ידי הרב קאץ לבחור חתן עבור בתו ולהושיבו על מקום הרב החסידי ראבינזאהן, ועד שעת הכושר של ההזדמנות את החתן, תהינה שייכות להרב קאץ כל השכירות וההכנסות הצבוריות העולות על צד החסידים. הכתב נכתב בלחי הגבלת זמן להשתדלותו אחר חתן, ובכן יש און לידו להמשיך הזמן, ובין כה יתערה ויתאזרח בעצמו לרב כללי לקהלתנו.

ולבעבור השיג מטרותו בקביעות החתימות על כתבו התנהג באופן מגונה ומכוער, ממש מעשה תעתועים, אשר לא יעשה ולא נשמע בכל תפוצות ישראל. היינו, שלח צירים ושלוחים מיוחדים אחר איש ואיש מאנ"ש לבדו שיבוא לביתו, בית הרב. ובמעמד איזה אנשים ממחזיקיו ומסייעיו הושיט הרב לאיש החסידי היחיד את הכתב לחתום עליו, ועל המסרב איימו, ועל איזה לחסד ועל איזה לשבט. וכה עלתה בידו לקבוע חתימות מדומות במספר מאה, מאלו המה רק מדלות העם והפחותים בני בלי דירה, וגם מפניהם לא הניח ידו מלהכריחם לחתום על כתבו, וכעת הרבה מהחתומים מתחרטים ומושכים ידיהם, באמרם כי רק מאימה או מפני הבושה או מפאת שאין אדם יכול להעז או משום קרת רוח עשיתי... ע"כ.

הרב משה לייב ראדשטיין שנכח לראות מה שעשה הרב קאץ ומסעייו, מיהר לשלוח מכתב משלו להסביר את התוצאות מהזמן שחלף מעת ביקורו של הרמ"מ כעשרים ימים לפני"ז, ולאמצו על להבא. וכך כתב לו ב"ב אדר³⁵:

ישא נא כת"ר שי על אשר שמעתי פרי עטי עד כה. רבות סבלתי ברוח במשך השבועיים בראותי איך שזכויותינו שודד וחומם מהקמים עלינו. אבל אחת דברתי ולא אשנה כי עם כל כחי בעזר צור עולמים, אתיצב ללחום מלחמתה של תורה וחסידות מסורת אבותינו רבוה"ק, לא אנוח ולא אשקוט עדי דבר אלוקינו - ע"י עבדו הק' - יקום ויבוא בפועל טוב לשמחתי לבד כל עדת קדש אנ"ש שי, ואויבנו אויבי ה' גם המה ינהרו לאור כי טוב.

34. הובא בגזיא יד ע' 21.

35. עד נאמו ע' 34. המכתב המלא נמצא בבית המכירה מורשת מכיר 58 פריט 42

ובראותי כי כמעט שכבר היאוש בשדרות אנ"ש החל להתגב, קמתי אני ברוחי אשר רכשתי לי בעזר ה' ואשר האציל עלי כ"ק אדמו"ר שליט"א ואזרתי חיל. ארגנתי את כל טובי אנ"ש שי למטרה הק' ות"ל עלתה בידי ותוצאות הטובים יראה כת"ר מהעתק המכתבים המוסג"פ. וביחוד אשר עמוד הברזל ר' מרדכי לעזו השליך את עצמו בלהבת אש קדש בהעבודה הלזו והמכתבים הנ"ל הם כתב ידו ולשונו.

ותקותי תאמצני כי בזה החודש אשר ישראל נושע בתשועת עולמים גם אנו כאשר נושע ממדומים לטוב לנו. שמועה שמעתי כי גם כת"ר שי בא במכתבו לכ"ק אדמו"ר שליט"א את עניין זה אתעניין ואפלא לדעת סגנון שאלתו ובקשתו ויכבדני נא במענתו התכופה ועל כולם אנכי בשלי כי כת"ר שי לא יתפעל משום דבר ולפום צערא אגרא.

במשך המחלוקת נשתנה טענתו של הרב יוסף קאץ לזה שהוא רצה לשמור את משרת הרב-המשנה עבור חתנו העתידי (שבפועל לא היה לו כל קשר לחסידות, ואף היה מבעלי השכלה אקדמית). למשך שאר השנה חלפו שתייהם מכתבים רבים בנושא זה עם אנשים שנים עד שסוף סוף הסכימו הרב קופרשטון להגיע לגלובאקע בסוף חודש תשרי תרצ"א. וכך כתבו בני הקהלה להרבי כשבועיים לפניו (י"ד אלול תרצ"ב):³⁶

בהתאספנו יחד יומא דנא כאשר ונדיבי קהלנו עדת החסידים דפה גלובוקי, גבאי בתי התפלה של החסידים ופרנסי הקהלה של החסידים והבעלי בתים הנכבדים בעלי הדעת מקהל החסידים בחרנו מאתנו בכבוד את הר' אליקים ב"ר יוסף פנחס ריער והר' ברוך שלום ברב אברהם יעקב צעפעליאוויץ וה"ר משה ליב ראטשטיין שיחיו וממלאים הננו את ידיהם להיות שלוחי קהל עדתינו לתת לפנינו רב חסידי אשר ינהל עדתינו על פי דרכי התורה והחסידות אשר רוח המקום ורוח הבריות תהא נוחה ממנו כראוי והגון לעדה מפוארה בתוככי אנ"ש. הנאספים הנ"ל החתומים מטה מביעים בזה שביעת רצונם הגמור ונחת רוחם בנכחותו של הרה"ג והחסיד ר' מ"מ קופרשטון שליט"א הרב דפאסטאו אשר בו בחר כ"ק אדמו"ר שליט"א לכהן פאר בקהל עדתינו ואשר ביקורו הנכבד בש"ק פ' יתרו שעבר ונאומיו הנעימים בדרוש ודא"ח פעלו הרושם הראוי.

לפועל אותה שמחת תורה היתה ממש מפחיד לו ולמשפחתו, ולאחר יום טוב איימו עליו שאם לא יעזוב, יעשה סוף לחייו ח"ו (וגם איימו על גהמאבק נמשך למעלה משנתיים, ובמהלכו ניסה הרמ"מ קופרשטון לעבור לעיר מספר פעמים – אך בכל פעם נשקפה סכנה לחייו ולשלומם של ביתו. בסוף חורף תרצ"ב הגיע הרבי הריי"צ לביקור מיוחד בעיר, לחזק את קהילת חב"ד ולבסס את מעמדו של ר' מענדל כרבה. זמן קצר לאחר מכן עבר ר' מענדל להתגורר בגלובאקע ושימש כרב החסידי המקומי.

תרומתו של ר' משה לייב למהלך זה הייתה גדולה, וסביר שלא נעלמה מעיני הרבי הרי"צ. ובקיץ תרצ"ב ביקש הרבי ממנו להצטרף למזכירותו – תפקיד בו שימש במסירות במשך שבע שנים רצופים, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה בקיץ תרצ"ט. במשך כל התקופה לא משה ידו מיד הרבי, כתב הרבה מכתבים בשמו של הרבי, נלווה אליו במסעותיו הרבים, והיה למזכירו הנאמן של הרבי הרי"צ, וממלא מקומו – הרבי, למעלה מחצי יובל שנים³⁷.

דער טרומער¹

א חסידישע בענקשאפט

- 1) אנהויבענדיק פון בעל - שם
דער גרינדער פון חסידות געווען
דורך דעם איז נתגלה געווארען די
פנימיות הנשמה
דאס איז געווען פאר דער וועלט א
גרויסע נחמה
חדש ימינו כקדם...
- 2) ער האט מיט זיין חסידישען רוף
אויפגעוועקט די אידען פון שלאף
ער האט געגבן א דרך צו דינען דעם
בורא עולם
נאר מיט שכל און נישט ווי קיין גולם
חדש...
- 3) די התחדשות פון דרך החסידות
האט געפועלט אין תיקון המידות
אז מען זאל זיין גוט און וועייל
און שטארקען די אהבת - ישראל
חדש...
- 4) דער בעש"ט האט מגלה געווען דעם
טוב באיי יעדען איינעם
האט געטאן דורך דעם ג-ט באשיינען
און אז אויך פשוטע אידען
זאלען אנפילען געטליכקייט און זיין
צופרידען
חדש...
- 5) ער האט געזעהן דורך יעדענס
תפלה/דיקע רייד
זאל פארשאפען ביים אויבערשטען פיל
נחת און פרייד
און אז יעדער ביים אנהויבענדיק הודו
זאל דערפילען די שמחה/דיגע עבודה
חדש...
- 6) ער איז אויך געווען גרויס באזונדער
אויסער זיינע גרויסע ווונדער
מען איז געקומען פון דער גאנצער וועלט
צו איהם
כדי צו שעפען ירא - שמים
חדש...
- 7) ער האט אויפגעטרייסעלט די גאנצע
וועלט
און אויף ריכטיגע יסודות
אזעקגעשטעלט
דעריבער איז ח"י אלול געווען די התגלות
ווייל חסידות איז דער עיקר תכלית
חדש...
- 8) ער האט פארשפרייט די חסידישע
קוואלען אויף דער גאנצער וועלט
און האט פילע תלמידים אויפגעשטעלט
און דער מעזריטשער מגיד מיט זיין
הייליגע קבוצה

האבען אויסגעפירט דעם כשיפוצו
מעיינוותיך חוצה
חדש...

9 זיי האבען זיך מוסר נפש געווען פאר
זייער רבינס דרך

אפגעבענדיק גרויס כבוד און ערך
אריינטראכטעדיג די גרויסקייט פון דער
זאך

אז דאס וועט מקרב זיין ביאת משיח
חדש...

10 און די הייליגע חברי

לויט דעם אנגעצייכטן פתקא פון שמי
האבען דורכגעמאכט שווערע מניעות
צוליב פרעמדע נגיעות
חדש...

11 נאר דורך די הבטחה פון זייער רבין
בימי האחרונה

אז שטענדיק זאל זיין יד החסידים
בעליונה

דעריבער דורך דעם חסידישען דרך אין
תורה

האבען מיר פאר קיינעם נישט קיין מורא
חדש...

12 טראץ די גרויסע מחלוקות

האט אויף חסידות נישט געמאכט קיין
הזיקות

און די הייליקע בעש"ט שיטא
האט זיך אויך פארשפרייט אין ליטע
חדש...

13 און אלס די התחזקות החסידות אין
ליטע האט דער אלטער רבי געגרינדעט
די חב"ד שיטא

און דורך דעם נייעם חסידישען אור

האט ער אלעמען געמאכט ליכטיק און
קלאהר
חדש...

14 פון דער גאנצער וועלט איז מען צו
איהם געקומען

פוך איהם ירא[ת] שמים צו נעמען

און דורך זיין גרויס חסידות און
תורה'דיקע הבנה

האט אלעמען אריינגעגעבן א נייע נשמה
חדש...

15 דורך זיין דרך וואס באלייכט די
וועלט

האט געמאכט אז די אויגען זאלען נישט
זיין פארשטעלט

און אז אויך די קאלטע מוחות

זאלען אנפילען די ג-טליכע כוחות

חדש ...

16 און דורך דעם דרך החסידות

אז מוח זאל ווירקען אויף מידות

האט ער איינגעפלאנצט באיי חסידים
דעם כח

אז דער עיקר זאל זיין עבודת המוח

חדש...

17) און דורך זיין מסירת נפש'דיקע עבודה

איז צוליב חסידות געגאנגען צו דער עקידה

און דורך זיין פאיינערדיקען אור

האט ער איינגעפלאנצט מסירת נפש באיי חסידים אין יעדען דור

חדש...

18) צו פארשפרייטען חסידות האבען זיך די רב'אים אפגעגעבן מיט מסירת נפש זייער גאנצען לעבן

און פון אומעטום זיינען געקומען קיין ליובאוויטש חסידים ווערען

כדי א חסידישען ווארט דארט צו הערען

19) דורך דעם רבינס א ווארט

האט זיי אוועקגעשטעלט אויף א העכערען ארט

און די חסידות וואס דער רבי האט אין זיי אריינגעגעבן

איז באיי זיי געווארען א נייער סארט לעבן

חדש...

20) די חסידים זיינען קיין ליובאוויטש געפארען

כדי פון רב'ן חסידות צו הערען

דורך דעם האבען זיי זיך איינגעזאפט אהבה ויראה

וואס דאס האט געפועלט קדושה וטהרה

חדש ...

21) חסידישע געזאנגען האבען זיך געהרט אויף אלע וועגען ס'פארען חסידים צום רב'ן

זיי שמייסען די פערד שנעלער צו קומען צום רב'ן

ווייל דאס איז זייער גאנצער שטרעבן חדש ...

22) אויפן וואגען ביים ברעג

פארט א חסיד דעם גאנצען וועג

צו קומען צום רבי איז זיין ווילען

כדי זיין כלות הנפש צו שטילען

חדש ...

23) פארט א חסיד צום רב'ן מיט

גרויס פרייד

ווייל ער איז אין רוחניות צוגעגרייט

ער פארט צום רב'ן א גאנצע וואך

און זינגט, פון קראסנאי ביז ליובאוויטש וועמען דארף איך נאך

חדש ...

24) נאך א וועג אזוי לאנג

קומט ער קיין ליובאוויטש מיט געזאנג

און דורך ברענעדיקע חסידישע תורה

דינט ער מיט שמחה דעם הייליקען בורא

חדש ...

25) ס'קומט באיי א חסידישע סעודה

צעפלאקערט זיך א הייסע רקידה

און מיט גרויס התלהבות ווי פייער

ווערט יעדער ווידער א נייער

חדש...

(26) ס'טוט באיי זיי דער פייער
שטענדיק ברענגען

און אין דרויסען קען מען נישט
דערקענען

און זייענדיק מיט גרויס תמימות
זאגט זיך שטענדיק ארויס זייער פנימיות
חדש...

(29) און דורך דעם רבין שלי"טא
דער נאכפאלגער פון די חב"דישע שיטא
וועלען מיר זוכה זיין גאר גיך
צו מקבל זיין פני המשיח.
חדש...

(30) אי"הש וועט דער רבי מיט די
חסידים פון אמאליקע וועגן
גייען צו משיחין אנטקעגן
כנגד משיח צדקנו
דאס וועט זיין במהרה בימנו...
חדש...

(27) און א דאנק די חסידות פון אמאל
ווערען מיר פאר קיינעם ניט נתפעל
און דעריבער אויך היינט
האט חסידות אין אמעריקע אויפגעשיינט
חדש...

(28) אלע האבען פריער
אונטערגעשאצט
אז אמעריקע קען נישט אויסקוקען ווי
ס'קוקט אויס יעצט
נאר אדאנק אונזער רבין
האט אין אמעריקע חסידות אנגעהויבען
שוועבן
חדש ...

· נספח – גלובאקע ורבניה ·

הרב מרדכי חפץ

הגה"ח הרב מרדכי חפץ בנו של הר"ר ישראל חפץ¹ היה גאון בנגלה ובדא"ח והיה מקושר לאדמו"ר הצמח צדיק והצ"צ ג"כ היה מחבבו (לשון הבית רבי).

בנעוריו (נולד בתשרי תק"ע-ע"ד-ס"ג)² למד אצל הגאון הר"ר מרדכי מלצר (קלאצקי (תקנ"ז-תרמ"ג) שניהל ישיבת רמילס בוילנא עד תר"ב) וגם היה תלמיד חבר להגאון הגדול המפורסם מוה"ר יצחק שידווינטער מו"ץ ור"מ דק"ק ווילנא (גרודנעסקי, שבנו ר' אליהו אליעזר היה גם מו"ץ בוילנא חתנו של ר"י סלנטר וחותנו של ר' חיים עוזר גרודזינסקי)

בתחלה היה לו משרת רבנות בזופראן ומשם עבר להיות האב"ד בגלובאקי. אח"כ הלך לקאמין לשרת שם בקודש ומשם ואילך היה ידוע כר' מרדכי קאמינר בכל העולם שכנראה שמו נתפרסם בעת ההיא. בתרכ"ו שנת פטירת רבו הצ"צ, הרב מרדכי כבר נמצא בהעיר החסידי דיסנא כמו"צ שם. בדיסנא גר שאר ימי חייו (עשרים שנה בערך) ביחד עם משפחתו וקרוביו הרבים הנודעים בשם משפחת חפץ.⁴

הרב מרדכי היה ידוע כחכם גדול, וחכמתו עמדה לו לעמוד בפרץ בין המפלגות השונות. והצליח במעוז השלום והאחדות (נחלת אבות). וגם הניח אחריו חדושים והגהות על כל הש"ס שלו אשר הוא למד בו (שה"ג ח"ג מכת"י). כנ"ל ר' מרדכי היה מקושר וחסידי גדול של הצמח צדיק, ולאחר הסתלקותו המשיך אחרי בנו אדמו"ר המהרי"ל מקאפוסט.

1 על מקור משפחת חפץ ראה בהקדמה של דפוס חדשה של קרית חנה על פרקי אבות (שבא לדפוס בשנת שע"ו בחייו) מהנה"ר אלחנן חפץ אב"ד פוזנא ותלמיד המהרש"ל, ושם הוכיח שמשפחתו הגיע במקורו מאיטליה והחפץ הראשון הקשור עם חב"ד הוא הרב משה (החריף) חפץ מצאנא שבתחלה התנגד לאדה"ז ולבסוף אחרי פנישה שלהם היה למעריצו, אבל לכאורה לא היה חסיד, ראה המסופר בבית רבי ח"א ע' לט, וס' נשיאי חב"ד ובני דורם ע' 38 ומשניהם משמע שהיה לו גם קשר עם אדמו"ר האמצעי.

על הרב ישראל חפץ אין לנו ידיעות אבל בפנקס חברה קדישא של יהודי סלוצק יש רב אחד בשם ר' ישראל בן ר' יואל חפץ שנפטר נ' אדר ב' תרי"ג ונטמן שם בחלק "הגאונים".

2 כתוב בשם הגדולים הני' שהוא נפטר בחת הפסח בן עג וחצי שנים. וראה בארכיון שהוא נמנה בין תושבי העיר לעפלי

3 שלש שיטות יש כאן א.שה"ג ב.ארכיון ג.נחלת אבות

4 בדיסנא גם נולד הרה"ח ר' מרדכי חפץ שו"ב ברינה וחסידי גדול של הריי"צ. הקשר שלו לרבינו אינה ידוע בבירור, מה שכן ידוע הוא שאביו של השו"ב היה שניאור, ובתרכ"ו יש מכתב מינוי להרב שלמה זלמן חפץ, שהתמנה על מקום אביו השו"ב רבי משה חפץ וזה היה ביחד עם מינויו של הרב משה בן רבינו כשריב. ונראה לומר שהיו קרובים.

והיה בין חברי הבית דין שקבעו שהפתקים שהיה אמור שיצאו מהצ"צ נגד מינויו של המהר"ל כאדמו"ר מזופים, ולאחר פטירתו התקשר לאחיו האדמו"ר רחש"ז מלאדי.

בניו שלו היו הרבנים הגדולים מוה"ר משה חפץ שו"ב דק"ק וידז ואח"כ (תרכ"ו) שוב דק"ק דיסנא ומוה"ר ישראל חפץ ראש ישיבה דק"ק צאסניק, ומוה"ר אברהם יצחק חפץ שו"ב דק"ק אירמאנוויץ (שם הגדולים השלישי מכת"י

גם היה לו בת הנשואה לאיש מבית הילביץ⁶ אביו של שלמה הילביץ ידידו של ר"י דזייקבזאהן (זכרון לבני ישראל ע' קעה הע' שכ"ד) שהם היו שו"ב של הרב מ"מ הילביץ רב ד'זמבין (וילד גלובאקע) חתן ר' אברמק'ה זמבין וחוננו של ר' שילם קוראטין.

ביום א' דחג המצות תרמ"ג שבק הרב חייו לבוראו (בן ע"ג-ס"ט-פ שנים) ומ"כ בדיסנא ומילא מקומו הגה"ח מחסידי חב"ד הרב מרדכי מרגליות בעמ"ס סוגה בשושנים⁷ (רב שם עד פטירתו בשנות תרמ"ד-תרע"ו). ובתו"ן מצינו שאיש ממשפחת חפץ ה"ה הרב אליהו ישעיהו בן ר' יחזקאל חפץ היה רב בעבר נהר דיסנא⁸

(מקורות: בית רבי ע' קכה. שם הגדולים הג' מכת"י. נחלת אבות ע' 78)

מספר הת' ר' שמשון דובער יפה:

סיפר לי זקן אחד מדיסנא את שסיפר לו אחד מחבריו של הרב ר' מרדכי מדיסנא⁹: זה כמה דורות שיש מנהג אצל החסידים אשר בכל המדינה לנסוע לרבם לימים הנוראים, וכן נהגו גם חסידי דיסנא והרב הג"ל ועוד אנשים מהחבריה שלו שנסעו גם הם לרבם כנהוג. הם לקחו בעל עגלה שלו מרכבה גדולה הנקראת "בויד" ונסעו מעיר לעיר עד שבאו לרבם, שהו שם כל החדש ואחר כך נסעו בחזרה. בין החבריה שלו היה גם הרופא אברהם יוסף ז"ל. פעם אחת צוה הרב הג"ל לרופא שייקה עמו בדרך כמה רפואות ולקח.

במקום אחד בדרך אמר הרב שייסעו מסביב- לא בדרך הישרה, וסבבו והגיעו לפונדק שבכפר אחד ונכנסו לתוך הבית והנה שם אישה מקשה לילד ואין מי שישתדל עבורה. ישב הרב וביקש שייתנו לו צנצנת מים, נתנו לו ובירך ושתה חציה והשאר נתן שייתנו לאישה ונסעו משם.

5 ראה בני הצמח צדק ע' 97.

6 אולי הוא השוחט ר' יוסף הילביץ מדווינסק, שהיה אומר שיעור גמרא ב'מנין החסידים' שם. ראה יהדות לטביה ע' 291

7 ראה אהלי ליובאוויטש גליון נ' ע' 14 מה שדן שם

8 אהלי שם ע' 51
העיריה דיסנא שוכנת על נדות נהר דווינה משני צידי הנהר. מצדו האחד של הנהר היא שייכת לפלך ווילנא, ומצדו השני היא שייכת לפלך וויטבסק (ספר זכרון דיסנא, יצחק שריון, ירושלים תש"ג, עמ' 14-15).

9 אע"פ שממלא מקומו היה גם מרדכי, הסבא נותנת שכוונתו היה לר"מ חפץ, כי שד"ב יפה היה בן עשרים בעת פטירת הר"מ מרגליות, ומסתבר שהיה יודע את שמו, משא"כ הר"מ חפץ שנפטר עשרים שנה לפני לידתו. וגם שבהמקורות הם כינו להר"מ חפץ כאיש רוחני, כמו "צדיק" "גדול בתורה וביראה" מה שלא מצינו אצל הר"מ מרגליות.

והסיבה שכתב שאנשי דיסנא הלכו "לרבם" ולא כתב "לליובאוויטש", כי הר"מ חפץ היה שייך לשאר בני הצ"צ ושד"ב יפה היה שייך לליובאוויטש.

אחרי סוכות כשנסעו בחזרה ציוה שוב שיסורו לכפר הנ"ל. הרב ר' מרדכי נכנס ראשון לבית והנה האשה עומדת ליד התנור ואופה בלינצס. כיוון שראתה אותו נתבהלה ונפלה מתעלפת. הרופא, ברפואות שהיו עמו הצליח לעודרה. אחר כך שאלו אותה מדוע נתבהלה כל כך. סיפרה האשה שבעת שהייתה צריכה ללדת בא אליה מלאך בדמות הרב הזה ועזר לה ללדת ועתה כיוון שראתה אותו נתבהלה. הרבה דברים סיפרו על הרב הנ"ל כי היה אדם גדול.

(בית משיח גליון 244 ע' 37)

הרב משה גרשון באגין

הרה"ג הרה"ח הרב משה גרשון באגין נולד בשנת תקפ"ה לאביו הרב שלמה ולאמו מרת רחל¹⁰ באגין¹¹ בעיר איגומן¹² במחוז מינסק ברוסיה. אביו היה הרב של העיר ובא משלשלת רבנים של כמה דורות. הרמ"ג שהיה נקראת "העילוי מקרופק"¹³ היה למדן¹⁴ וחסיד חב"ד¹⁵ ושימש כרב בקהילת חב"ד גלובאקי הרבה שנים (קודם תרל"ה¹⁶ - סוף העשור תר"ס¹⁷)

במקביל להרב אהרן מרגליות¹⁸ שהיה הרב מטעם המתנגדים באותם שנים (בערך). רק פעמים אחדות הופיע שמו של רמ"ג בתוך הכתב¹⁹, וא' מהם הוא בס' שדי חמד²⁰ שהוא ובנו הרה"ח רשום בסופו ברשימת המנדבים. הוא הניח ספר שלם של שו"ת "פרי למשגב"²¹ בעניני י"ד ואה"ע (משנות תרי"ז-תרס"ד) שימונה בכת"י עכשיו בספריית ליובאוויטש. מבין היתר הוא התכתב עם הרב יצחק אלחנן ספקטור, הגאון מרונאטשוב, הרב דוד טביל ממינסק, הרב שמואל אביגדור תוספאה, הרב דוד מקרלין, הרב בצלאל הכהן מווילנא, הרב יוסף שאול נאטענזאהן, והרב מענדל הלוי מזעמבין. הרמ"ג התחתן עם אשתו מרת

10 Rokhyla בהארכונים

11 ובקצת מקומות השם הוא "באהין" וגם "בויגין"

12 או איהומן, ולאחר כבישת הסובטיים ב1923 צ'רוון בלארוס

13 יידיש שרייבערס בערך נכדו שלמה באגין. ומהארכיון פשוט שאביו היה רב באיגומן מ(לפחות) שעת לידתו של הרמ"ג עד ולמשך (לפחות) שלשים שנה. וא"כ לכאורה הפשט היה שהוא למד בקרופקי כבחור

14 כלקמן בהערות

15 הסדר בגלובוקי היה שתמיד היוו שתי רבנים, א' מטעם החסידים, וא' ממתנגדים, וכנראה הוא השתייך לקהל החסידי. וראה לקמן שבנו היה חסיד חב"ד אבל לאו מליובאוויטש, ויכול להיות שכן היה אצל הרמ"ג.

16 תרל"ה היה השנה הראשונה שהוא נמצא בארכיוני גלובאקי, אבל בפשטות הוא כבר ישב בגלובאקי הרבה שנים לפנ"ז, כי בארכיון של איגומן נמצא כתוב שהרמ"ג עזב העיירה בתר"ח, וגלובאקי כנראה היה המקום היחידי שהוא שימש ברבנות. ולא ראינו אינו ראה.

17 בתער"ב הוא כבר אינה נמצא בין החיים, ראה אהלי שם ע' 123, והרב שמילא מקומו זונדל ראבינזון היה עדיין רשום כרב פלישניץ בתרס"ו-ז, ויש מכתב מתרס"ד מבנו הרה"ח, שהוא מזכיר הרמ"ג כבין החיים

18 וראה בספ' אילמה רבתי המצויין בהערות לקמן שהרמ"ג ור"א מרגליות, שניהם נרשמו כמו"צים בגלובאקי

19 גם יש מכתב סמיכה שכתב בעבור הרב יהושע נעמאטיין, הובא בבית משיח 358 ע' 28.

20 שדי חמד חלק י' א' תתקעה

21 "משגב" הוא ר"ת שמו

טעמא (נולד תקפ"ז) בשנת תר"ז לערך והיו להם כמה בנים:

א) הרה"ג הרה"ח ר' חיים באגין (תר"ד) רב ומ"ץ בביחוב ישן (תרל"ב) ולאח"ז (תרס"ח בערך) בנובוגורוד-סיווערסק. הר"ח נודע כגאון עצום ואף בא בכתב עם כמה מגדולי דורו, כמו ה"גדול ממינסק" הרב ירוחם יהודה ליב פרלמן (בעמה"ס אור גדול), הר' שלמה הכהן מווילנא - בעל "חשק שלמה", והר' יעקב מאיר מו"ץ במינסק (בעמה"ס מי ששון). הוא סידר השו"ת שלו לדפוס עם שם "חפץ חיים"²², אבל פרי עמלו עדיין²³ לא ראה. אור יום²⁴. היה חסיד חב"ד, והשתייך יותר לקאפוסט/ברברויסק, אבל לא היה מחסידי ליובאוויטש. ניהל קופת הצדקה כולל חב"ד ברוסיה יחד עם הרה"א ביחובסקי למע' מעשרים שנה מתרנ"א עד תרע"ג לערך, וגם נסע לא"י בשבילה כמ"פ. גם בתרע"ג כשחלה והיה קשה לו הדרך, הוא הלך לשם מרוב מס' כדי לישא וליתן בעניני הכולל²⁵. בשנת תער"ב ידו היה בין החותמים על כתב המחאה נגד עלילת הדם של מנדל בייליס, והוא היה בין תתי"ג רבנים מכל קצוי רוסיה שחתמו בעד בייליס. כנראה הוא נפטר לערך בתרפ"ד²⁶

ב) הר"ר מאיר באגין (תרכ"ו) היה תושב עיר גלובאקי, היה למדן ובעל הדרת פנים, ועסק במכירת שמרים, עסק שבד"כ היה מופרש להרבנים. הוא האריך ימים, אבל סופו היה מר והוא נספה בשואה יחד עם כמה מבני משפחתו בתש"ג.

להר"ם היה בן בשם שלמה באגין (תרנ"ח) שהיה עסקן גדול בגלובאקי, כשהיה בחור הוא למד אצל האדמו"ר מברברויסק בהשיבה שם²⁷ (הנקראת קיבוץ ברברויסק) ואח"כ כששב לגלובאקי הוא עסק בכתיבת ספרי חול וגם לימד לילדים שהלכו לבית הספר הציבורי לימודי קודש ופתח עיתון בשם ה"גלובאקער לעבן" שהלך במשך שש שנים. לאחר שהגיע לארה"ב הוא השתדל רבות להוציא את יתר בני משפחתו ושאר בני עירו מחורבן אירופה. בתחילת בואו הוא היה רב בביהכנ"ס בני ישראל (רח' פראנצסקו) בשיקאגא (וגם בביהכ"נ בני דוד שיקאגא) ואף עזר רבות בפעולות של חב"ד שם. הוא התחיל ה"ועד למען השבת" בשיקאגא וזכה למכתב ברכה והדרכה מאת הרבי הריי"ץ אודותה²⁸. בתש"ג צירף חתימתו במכתב מחאה (שארן הרבי הריי"ץ) של רבני ארה"ב וקנדה נגד החינוך החפשי של הפליטים שהגיעו לארה"ק²⁹. וגם נ"ג בנוגע פתיחת סניף

22 כ"כ ב"ישורון" ח' כב ע' קכא

23 אבל הכתי"י הגיע מרוסיה סמוך לתשנ"ו, וכמה מתשובותיו נדפסו בקובצים שונים. בקובץ זכור לאברהם תשנ"ו עמ' רחצ-שכח יש השקלא וטריא שלו עם גאון זמנו וגם עם אביו הרמ"ג בענייני ניקור, וב"ישורון" הנ"ל יש הערותיו על תשובת הנצי"ב לנבי אותו דיון

24 על יתר התכתבויות שלו וגם מידע על חייו, ראה מאמרו של הרב יהושע מונדשיין בקובץ זכור לאברהם המצוין לעיל

25 וראה תולדות חב"ד בארה"ק מרשד"ב לוין ע' רעא ואילך אודות כל הפרשה הנ"ל

26 זאת לפי אתר seversky-novgorod/org.jewua שהיה רב חדש (זלמן בן אברהם צורנין, וזה מעניין, כי אשתו של מאיר באגין היתה גם ממשפחת צורנין) שהגיע בתרפ"ד

27 ראה יידיש שרייבערס שיש ערך אודותיו

28 אנ"ק הריי"ץ ח"ח ע' מב

29 אנ"ק הריי"ץ ח"ז ע' רסג-ד

אחי התמימים בפלאדפלי³⁰. לאח"ז הוא עבר לדעס מוינס איווה, שגם שם שיימש כרב, ושבק חיים באלבוקורקי ניו מקסיקו בתש"ט.

גם רואים שהיו להרמ"ג כמה בנות.

לרמ"ג היה בן דוד בשם הרב אברהם צדוק בוגין (תקפ"ה) ³¹ בן של דודו הרב מנחם נחום בוגין ³² (תקס"א) תושב העיר מינסק, מקום מולדתו שלו ושל אחיו הרב שלמה [אביו של הרמ"ג] (שהיה ראש ישיבה ומגיד משרים קודם בברעזין ואח"כ בדוויא, ובתרמ"ג הוציא לדפוס ספרו "דבר בעתו" עם הסכמות מגדולי זמנו כמו ר' בצלאל הכהן ור' חיים ברלין, וגם הדפיס ס' מגן שאול (תרל"ט) שהיה הספד על אב"ד של העיר דענאבארג. באהלי שם (ע' 13) כתוב שיש ספר נוסף ממנו הנקרא "יפה בעתו".

לפי האגדה משפחתי השם באגין מושרש בשם משפחת קצנלבוגן, שהיתה משפחה רבנית חשובה המיוחסת לשאול ואהל (המלך פולין ליום אחד), ולמע' יותר עד המהר"ם פדובה³³.

הרב אברהם האנעלין

הגה"ח הרב אברהם האנעלין³⁴ (גאנעלין/האנעליש) בנו של ה"ר אליהו מחבר ס' יד³⁵ אליהו (שו"ת) שהיה בנו של הרב ישראל יחיאל.

ר' אברהם³⁶ היה תחלה רב וממלא מקומו של דודו הרב אהרן האנעלין בהאראדאק³⁷ והיה עוד שם בשנת תרנ"ז³⁸, אח"כ בוויז, ובתרס"ה הוא כבר מילא מקומו של אביו

30 תולדות חב"ד ארה"ב ע' רנח

31 באהלי שם ע' 13 תחת שם אברהם רעזניק אב"ד אסאבאד שהיה מתלמידיו של הרא"צ כתוב שרא"צ כבר נפטר (תער"ב)

32 אשתו היתה חסיא דינה (תקס"ב - תרל"ג) ויש מזכרת אודותיו בסוף ספר בנה "דבר בעתו"

33 וכן רואים על כמה מבני משפחת קצנלבוגן, כמו ר' משה קצנלבוגן בעמח"ס מעייני הישועה שכותבים שמם קאצנעלין בוגין

34 השם משפחה הזה מצויה בשנים קדומות יותר, אצל התלמיד של ר' מנדל הורודוקער ר' אהרן אריה ליב הנליש (ולהעיר שדודו של ר"א היה אהרן). אולי שם המשפחה הזה קשור עם השם חנה ע"ד הר' ליב חנה'ליש (על שם אמו חנה) ה'מהרל"ח בעל ס' ויגש יהודה (הנהגות על הטור) שה' תלמיד הרמ"א.

35 בס' בית שלום של שמ"מ מהרם כתוב (לכאורה בטעות) סוד אליהו

36 יש לשער שהוא נולד בסמיכות לתר"י בערך, כי יש תשובה ס' כ"ג מרי"א האמילער לאביו כשהיה "בימי עלומיו" - כמ"ש בתיאור לפניה, אבל גם לאחר חתונתו (כי קורא לו "כבוד שאר בשרו" ואופן קורבתו היה ע"י חמיו צבי הירש) ור' אייזיק הדגיש בסוף התשובה "כי הנה זקנתו מהיות לאיש..."
ור' אייזיק הסתלק בתרי"ז, ז.א שר' אליהו נולד באמצע בסביבות תק"פ ואילך, ובנו ר' אברהם בסביבות תר"י.

37 ומה שעל השער בלאט בס' יד אליהו הוא רק כתב שהיה רב בוויז ואח"ז בפאדאבאנקע ולא הזכיר כלום על האראדאק? ג"ל שהוא (לא התכוון להזכיר שבחייו) ורק רצה לקבוע מי הוא, כי כיון שהוא הניע לפאדאב"ב רק זמן קצר לפני, אחר פטירת אביו (לכאורה) הוא היה יותר ידוע כרב של וויז.

38 מכתב (ס' ו) מאדר"ת פ' ויצא בשתא ההיא לו

ב'פאדאבראנקא (שעת ההוא היה זמן מועט אחר פטירת אביו³⁹). בתר"ע (לערך⁴⁰) הוא הגיע לגלובאקי להיות הרב מטעם החסידים⁴¹ והיתה שם עד פטירתו י"א אלול תרע"ט⁴² ומ"כ באוהל מיוחד בבית החיים בגובלאקי.

היה נשוי להרבנית לאה והיה להם בת אחת (לפחות), וכנראה היה לו גם משפחה שהיגר לאמריקא). אשתו הרבנית לאה היתה לה סיפור מעניין עם אדמו"ר הרי"צ שהשתדל בעבודה להיות לה לעזר. והמעשה היתה שאחר פטירת בעלה הרב, האלמנה ובתו חייתה על תשלום חודשי (הנקראת "חיונה") מהקהילה בשבילה. כנראה בעקבות מחלוקת הרבנים בתר"צ וסמיכותה בצד של הרב קאץ, הכסף פסק מלהגיע⁴³ והיא התחילה לסמוך על נדבות מתלמידיו של בעלה ועוד אנשי חסד, אולם גם זה לא היתה מספיק בשבילה, והיתה לה צרות. בעת ביקורו של הרבי, אחד מתלמידיו של הר"א שהיה דואג אחריה הגיע אל אדמו"ר הרי"צ להודיע אליו את מצבה הנוכחית של הרבנית. הרבי הקשיב ברציניות והביע רצונו לסדר מבין החסידים שתמשיך להיות לה לה כדי פרנסתה.

הרב אברהם היה חסיד חב"ד מחסידי קאפוסט-באברויסק⁴⁴ וכדלקמן היה מחותן עם אדמו"רו הרש"ז מקאפוסט, והיה א איידילער חסידישער איד בלתי שייכות עם עניי עוה"ז. הוא היה איש ירא אלקי, ויהודי שאחז את עצמו בביטול ובעונה כלפי כולם. הרב אברהם היה גאון ולמדן נפלא והעמיד תלמידים הרבה. מתורתו נשאר ספרו של אביו שו"ת יד אליהו שהוא ערך והוציא לדפוס אחר פטירת אביו. והגם שהוא כתב בהשער בלאט שהספר מכיל תשובות וחידושים של אביו, חלק חשוב מהספר הוא הערותיו ופלפולי הארוכות וגאונות על דברי אביו, וגם שלשה תשובות (ס' ה, כה, כט) שהוא כתב מעצמו. ראש וראשון היה תשובתו להרב המפורסם ממיר (ואח"כ ירושלים) הרה"ג האדר"ת ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (חותנו של הרא"י קוק) שבמענה שלו לר"א (שבו הוא דן ומסכים עם מסקנת הר"א (ויפה דן ויפה הורה מעכ"ת)) הוא מתחיל (סימן ו' שם משנת תרנ"ז) עם המילים: "כבוד ידיד נפשי ואהוב לבבי הרה"ג החרף ובקי בכל חדרי

39 כמשמע מלשונו בהקדמה שם "...ואם אולי אחרי העיון ימצא המעיין בדברי שהם שגיאה ידיו אותי לכך זכות, כי רוב העממת נפש שהיה לי מהסתלקות אבי מורי ז"ל הם הטרידו מחי ולבבי ואם שנית ה' יכפר" ולבתר הכי: "דברי בן המחבר בלב נשבר מדבר, מקווה לישועת ה'י בחסדו הגדול, עלינו להגביר"

40 הרב שלפניו היה הרב משה גרשון באניו (רב החב"די מקודם) שנפטר בתר"ע לערך. ויש מכתב משנת תרע"ג לר' אברהם הנאב"ד ד'גלובאקי (מידיו הרב צבי הירש תומרקין הובא באהלי ליובאוויטש חלק ג' ע' 177).

41 ראה חורבן גלובאקי ע' 28

42 גלובאקער שטימע אונט 1937.

43 כ"ז מעלון גלובאקער לעבן מיום 25 June 1934. כך נראה מהמכתב של הרב קופרשטוק להרבי (ננזיא גליון יד) (ומהברי מז"ט שהביע הרבנית בהעיתון להר' זאלמאנוויטש שהיה הרב מטעם הצד שכנגד ועוד) ומסתבר לומר, שהחסידים שהיה אחראים על משכורתה הם הפסיקו לתנו לה בגלל זה, ואחר שהתלונה בפני האדמו"ר, המצב השתנה.

44 נראה שהוא השתייך לקאפוסט-באברויסק ולא ליובאוויטש, כלש' רז"ל ברא כרעא דאבוה. אבל כיהודה ועוד לקרא יש לציין כמה נקודות שמחזיקות השערה זו.

א.מזה שהוא החזיק מטענות של האדמו"ר וחסידיו באברויסק במכתב דלהלן. ב. הלשון של אנשי ליובאוויטש אליו היה "הרב נאנעלין וכל הנלוים אליו שלכאורה קאי על כל הטוענים טעניות אלו (מעדות) מעדת באברויסק. ג. הוא אינו נזכר אף פעם (ממה שידוע) בהסטוריה של ליובאוויטש, אע"פ שהם מתארים אותו כחסידי מפורסם. ד.הרבנים החסידיים מגלובאקי מקודם שלו כמו הר"מ חפץ (קאמינער) והרב משה גרשון באניו היו חסידי קטפוסט-באברויסק, דבר המורה על כללות הרוח של אנ"ש שם בעת ההיא. ולהעיר שהיה לו קצת קשר אם צד אחד מהמחלוקת כי הרמ"ג באניו-הרב הקדום אליו, היה אביו של הר"ר חיים באניו ממנהלי כולל חב"ד מטעם באברויסק.

תורה מתוך ומסיק וכו' מוהר"ר אברהם הנעלין נ"י הגאב"ד האראדאק...".

גם יש תשובה (ס' יא) שם שבסופו כתב אביו: "...כ"ז הערכנו אני ובני חביבי הרב ש' בדרך שקלא וטריא להלכה אבל לא למעשה כי הוראה זו מסורה לגדולי הערך ולא לאנשים כערכי ע"כ יראתי מלהורות בזה למעשה ועיין בת"ה בס' רכ"ב⁴⁵ בסופו, ולדעתי אם כת"ר יכתוב טעמו וגם יעתיק דברינו קטני האיכות לפני אדמו"ר מניעזין יכריע כפי רות קדשו". גם ראה בס' יב שדן שם (בין הדברים) בדברי בנו הרב אברהם וסיים בסוף אותו תשובה שאם יסכימו הגדולים לעשות היתר ק' רבנים, גם הוא ובנו הרה"ג יצטרפו לחתום.

כאיש השלום, הוא רדף שלום ואהב שלום ודוגמא נתונה לכך, שבעיתון המודיע (מפאלטאווע) מ"ד חשון תער"ד, יש העתקות מכמה מכתבים של האדמו"ר הרש"נ מבאברויסק על דבר המחלוקת בין חסידיו לחסידי ליובאוויטש אודות ניהול קופת הצדקה של כולל חב"ד. במכתבו הראשון שם הרש"נ העתיק את מכתבם של מנהלי הכולל בירושלים (מ"ב סיון תער"ג) להרב גאנעלין (אב"ד דגלובאקי) שבו הם מסבירים הטעם שלא רצו לילך לב"ד אע"פ שהרב גאנעלין וכמה מרבני אנ"ש ביקשו מהם שילכו בשביל לגמור עם המחלוקת⁴⁶. המכתב הוא גם נזכר בקונ' להסיר מכשול של קלה נאה וחשודה' מהרב חיים באגין ממנהלי כולל חב"ד מטעם באברויסק שכתב הרבה על הפרשה הזה. וראה לקמן תמונה של המכתב ההיא.

אביו של ר"א, הגה"ח הרב אליהו האנעלין היה רב מפורסם שנו"נ עם גדולי דורו, ובספרו שלו, בנו (העורך של הספר) ר' אברהם מביא חלק של מכתביו מן הריבוי חידושים ותשובות שלו שהיה עדיין בכת"י. מבין כותביו היו ש"ב הגה"ח יצחק אייזיק עפשטיין מהאמיל בעל חנה אריאל, ידידו הגה"ח אריה לייב זיבוב חסיד וגאון מפורסם בעת ההיא (ראה באהלי שם ליובאוויטש ח"ח ע' כט אודותיו), וגם ידידו הגה"ח חיים יהודה לייב סאסניצער בעל שו"ת שערי דעה. הר' אברהם היה רב בפאדאבראנקא ל"ב שנים.

אשתו של הר' אליהו היתה בתו של הגה"ח הנגיד הר' צבי הירש⁴⁷ שהיה רב

45 "...מ"מ אל תסמוך על דברי להורות כלל אא"כ מהר"א מורה נ"כ להתיר להדיא תהא דעתי נ"כ מסכמת עמו להתיר..." מדברי ת"ה שם.

46 ראה על כל הפרשה הזה תולדות חב"ד בארה"ק פרק מ"א.

47 אודותיו ראה בית משיח גיליון 60 ע' 20 ואילך שמשערים שהוא הרב צבי הירש חייקין. ותמצית הדברים הוא: שיש מכתבים מאדמו"ר מהר"ש להנגידים הרב צבי הירש ובנו הרב יואל מאיר מח' אייר תרל"ב (א.א. שהם גרו בעיר אחת לכאורה) ואותו יואל מאיר הוא הרב יואל חייקין (מקודם הראש ישיבה בפאדאבראנקא ובתרל"ז הרב שם, ומילא מקומו של הר' לוי יצחק שניאורסאהן כשהוא הלך להיות רב בעיר אחרת) לר' יואל היה אח בשם הנגיד ר' זלמן חייקין שגם נר בפאדאבראנקא (חמיו של הרב ברוך שניאורסאהן בנו של לוי יצחק ש"ס הנ"ל) וכנראה היה עסק משפחתי בפאדאבראנקא (בית חרושת) להאב ובניו. הרב צבי הירש חייקין עלה לא"י בסוף ימיו, ונפטר ד' תשרי תרמ"ד ונטמן בחלקת חב"ד בהר הזיתים. ועיין בס' דורות של חסידים שר' צבי הירש נולד תקמ"ד (ע"פ עדות מנכדה שהוא חי עד 99 שנים) ושירת בברונת בעיר חלישטונאוקע (הרא"ל לכאורה הוא כי הוא כתב מכתב בתרל"ז משם, אבל בפשטות זה אינו מוכיח שהוא נר שם והיה הרב, כי יש גם מכתב מתרל"ו מעיר אחרת. וגם ממכתביו ניכר שהוא נסע הרבה, אולי בגלל העסק. ועוד של ימים לפנ"ז היה התנאים של נכדיו בקיעב שהוא ממש קרוב לחלישטונאוקע (כמה שעות ברנל), משא"כ פאדאבראנקא. ואפי' אם אכן נאמר שהוא נר שם, זה היה רק כשהודקן בסוף ימיו) ויש בכלל הרבה שינויים שם.

וכנראה שמזה שר' אברהם היה הרב שם ל"ב שנים לערך והתחיל בתרל"ג (או קצת קודם), המציאות היה שהוא וניסו היו שניהם רבנים שם באותו זמן. או שניסו היה רב לקהילת ליובאוויטש (מזה שכל משפחתו חייקין היו

בפאדאבראנקע לפני חתנו ר' אליהו. הוא היה חסיד חב"ד, ותלמיד וגם שאר בשדו של הרב יצחק אייזיק עפשטיין מהאמיל ובתשובה מר"א משנת תקצ"ה לרצ"ה רב בפאדאבראנקא, הוא מרבה בשבחים ודברי ידידות⁴⁸ אליו, ובעת זקנותו כשהיה קשה לר' אייזיק הכתיבה, הוא התאמן להשיב תשובה לר"א חתנו של רצ"ה למרות חלישותו וגם צעירותו של הר"א.

הרב אליהו היה חסיד חב"ד ומחסידיו של הצ"צ, בנו המהר"ל, ובן בנו הרש"ז מקאפוסט. היה לו חביבות יתירה בדברי אדמו"רי חב"ד, וכמעט שאין תשובה אחת שהוא אינו מצטט מפלפל ודן בדברי שו"ע אדה"ז, בתורתו של הצ"צ, ושל בניו האדמו"רים ז"ל. גם היה לו קשר מיוחד עם הר"ג מניעזין (שעזר לאביו בהכנת התשובות) שהורה לו (עוד בחיי אביו הצ"צ) לעיין בענינים שונים בהלכה, וגם הר"א מרוב ביטולו המתין להכרעות שלו בענינים שהוא דן בו לפני שהוא פסק מעצמו כדלעיל (ומצינו עד"ז כלפי רבו הרש"ז מקאפוסט ס' ט).

אחיו של אליהו היה הרב אהרן אב"ד האראדאק והיה לו בן בשם הרב ישראל יחיאל אלטר האנעלין (נולד תרכ"ב) רב בפאלאצק (תרנ"ז) וחתן אדמו"ר הרש"ז מקאפוסט, תלמיד מובהק של דודו ר' אליהו, וגם קיבל סמיכה מהרש"ג מבאברויסק. לר' אהרן היה בן אחר בשם זאב וואלף האנעלין שגר בפאדאברנקע.

בעיתון גלובאקער לעבן מיום 1 sept 1933 (בשפת אידיש) א' מאנשי העיר כתב שורות אלו לכבוד האי גברא רבה⁴⁹

הר"ר אברהם בהר"ר אליהו זצ"ל (צו זיין יארצייט - י"א אלול)

אופן גלובאקער הייליקן פעלד שטייט א מייערל. אין אהל איז איינגעמויערט א שטיין מיטן אויפשריפט, אז דא רוט הרב ר' אברהם. הרב אברהם דאס אין געווען גיט א געוויינלעכער מענטש פון אונזער ערדישער וועלט, נאר צווישן אונז ערדישע מענטשן אין א מלאך-אלהים ארומגעגאנגען.

דער הייליקער מאן איז געווען ווייט פון יעדער זאך וואס האט א שייכות צו געלט, כבוד, קנאה, שנאה, גאווה, תאוה, א גרויסער צדיק א גרויסער עניו און האט ליב געהאט

מקושרי אדמו"ר מהר"ש) ור"א לקהילת קאפוסט. או שסתם היו כמה רבנים בעיר, כמו שנראה (לכאורה) שגם חמיו צבי הירש ור' לוי"ק שמשו כרבנים בזמן זהה.

48 ב"א סימן ב' והלשונות שם: "כבוד אה' בש"ב ידידי המופלג פלג אלקי מלא תו"ר הנגיד וכו' כ"ש מוהר"ר צבי הירש נ"י... ובסוף הבשורה: "ושלום ידידי ישנא כנפשי א"ה וידידו ד"ש בלונ"ח יצחק אייזיק הלוי עפשטיין פה"ק האמיל יום א' ד' אייר תקצה לפ"ק"

49 אולי הוא עורך העיתון ר' שלמה באנין (נכד הרמ"ג באנין) שהיה גם חסיד באברויסקי (ולמד בקיבוץ באברויסק)

אלע מענטשן.

ווען מען פלעגט צו אים קומען מיט א דין תורה פלעגט ער זייער ניט גערן וועלן פארנעמען זיך מיט דעם.

פאר אים זיינען שווער געווען די טענות מיט די פארשיידענע קאמבינאציעס וועלכע סהאבן אויפגעדעקט שווינדל און אפגארעיי וואס עס פלעגט אפט טרעפן מצד די געקומענע.

ער פלעגט מורא האבן טאמער מאכט ער א טעות, טאמער ווערט אימיצער פון די צדדים געעולט און דאס האט אים געשראקן דעריבער פלעגט ער זיך בעטן בא די געקומענע זיי זאלן אים פריי מאכן פון משפטן זיי, נאר ווען אייניקע פלעגן אים אויפפאדערן דער-פילן זיין סליכט אלס רב, דאן פלעגט ער ניט אנטוואגן. ארויסגייענדיק פון שטאנפונקט אז וויבאלד ער נעמט שכירות פון שטאט מוז ער דינען דין שטאט אלס רב אן דעריבער פלעגט ער דיין-תורה יע אננעמען, נאר מיטן באדינג, אז ער וויל ניט קיין פסק געלט. מיר איז אויסגעקומען פיל מאל צוזעען ווי מען פלעגט אים וועלן לזון פסק געלט, פלעגט ער בשום אויפן ניט נעמען.

בכלל פלעגט ער פערזענלעך מיט געלט עינינים ניט פארנעמען זיך. איין מאל איז ער געזעסן און געלערנט מיט זיינעם א תלמיד גמרא. בינתים איז אריין א אורח א גרויסער סוחר און האט געפרעגט אים אן עצה ער האט אויסגעהערט דעם סוחר און געגעבן אים די עצה, דער סוחר אין נתפעל געווארן פון דער קלוגער עצה און פארן אוועקגיין האט ער אוועגעלייגט א גרויסע מטבע אין ברעג טיש.

ר' אברהם איז געווען א קורצוויכטיקער און האט קוקנדיק אין גמרא דאס איז ניט באמערקט, ערשט ווען דער סוחר איז אוועק האט ער צופעליק אנגעטראפן אופן טיש די מטבע. ער איז בלייב געווארן פון שרעק און געפרעגט דעם תלמיד וואס דאס איז פאר א געלט. דער תלמיד האט געזאגט, אז דער סוחר האט עס געלאזן דאן. האט ער געבעטן דעם תלמיד לויפן יאגן דעם סוחר און רופן אים צוריק, ווען דער סוחר אין געקומען צוריק, דאן האט דער רב אים געפרעגט פארוואס האט ער דאס געלאזן געלט? "פאר דער עצה און טרחה" האט זיך דער סוחר אויסגערעט. "איך בין קיין אדוואקאט ניט" האט ר' אברהם געענטפערט, און האט אים געבעטן צונעמען די געלט. ווען דער סוחר האט זיך גענומען בעטן רבין: טוט מיר די געפעליקייט און נעמט די געלט! דאן האט ר' אברהם געזאגט: פארשאפט מיר ניט קיין עגמת נפש און נעמט צו די געלט.

דער סוחר האט געפאלגט און די געלט צוגענומען.

אויפן לעבן האבן די תלמידים פון אים ניט געהערט דאס ווארט "איך". קיין "איך" האט פאר אים ניט עקזיסטירט.

ער האט קיינעם ניט געחנפנט און האט ניט ליב געהאט קיין חניפות, ער האט ניט

געהאט קיין פניות אין זיך וויבאלד, אז געלט און כבוד האבן אים נישט אינטערעסירט היינט צו וואס פניות?

ער איז געווען א גרויסער מאמין און האט שטארק געגלויבט אין מאראלישן יסוד פון רעליגיע, אז אין יעדער קלייניקייט איז פאראן די השגחה פרטית. ווען ער פלעגט זען ווי מענטשן זיינען געלט גייציק און זיינען גיריק צו פארכאפן און דורך פארשיידענע וועגן איינשאפן זיך געלט. פלעגט ער שטיל זאגן: מענטשן זיינען פארנארישט, זיי טאפן נישט אן די השגחה פרטית ארום אונז און זעען נישט אז מען קען קיין זאך נישט אריינכאפן, ווייל: "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו ב' אויב גאָט וועט נישט בויען איז אומויסט די טרחה פון די בויער.

ער איז געווען גאטפארכטיק און האָט באמת ליב געהאט מענטשן. זיין תלמיד איז אויסגעקומען צו זעען ווי פון א געוויסן ענין האט ער געהאט עגמת נפש. עגמת נפש האָט ער געהאט נישט פון דעם געלט-היזק וואס מען האט פון אים פארנומען. נאר פון דעם עצם באליידיקנדן צוגאנג צו דעם ענין אין צו דעם חלול הקודש, דאן האט ער בלויז אַ שמייכלעלע געטאָן מיט אזא ביטול היש. און זיין גייסטיק הייכער וועזן האט זיך אויפגעהייבן איבער אלץ און אלעמען.

איינמאל איז ער דורך א סבה דורכגעפארן אנאיבעריקע סטאנציע אָן א בילעט (פון באברויסק בין בערעזשינע) איז כאטש מען האָט בא אים קיין בילעט נישט געפרעגט, נאָר אראפגייענדיק אין בערעזשינא האט ער געבעטן דעם תלמיד קויפן צוויי בילעטן פאר די איבערגעפארענע און צורייסן די בילעטן. "איך וויל נישט געבענען בא קאזנא" - האט ער דערקלערט. דער תלמיד האט אים געמוזט פאלגן, קויפן די בילעטן און צורייסן.

אין די שווערע טעג און נעכט פון וועלט מלחמה, ווען מיט דינאמיט זיינען אויפגעריסן געווארן דורך די אפטרעטנדע רוסן די בראנפן קעלערן און מלוכה געביידעס. ווען ארום גלובאק איז רייט געווען דער הימל פון פלאמען ווען ארום האָבן געקלאפט די הארמאטן. איז הרב ר' אברהם געשטאנען ביים ברעג אזשערע און ער האט מתפלל געווען, ער האט מיט זיין תפילה מגין געווען אויף דער שטאָט.

א' ליכטיקע געשטאלט פון א גרויסן צדיק א הערלעכע הייליקע נשמה האט מגין געווען אויף גלובאק. א גרויסן זכות האט גלובאק וואָס אויף איר הייליקער-פעלד רוט דער צדיק- דער וועלט צדיק אין פאָלקאזען זין פין וואָרט.

סודות-פול שטייט דער אהל איינגעהילט אין קדושה וטהרה. און ווען מיר קומען צום אהל שטייען מיר מיט יראת הכבוד און מיר דערמאנען זיך אן די הויכקייטן און הייליקייטן פון וועלט און לעבן.

הרב אהרן מרגליות

הרה"ג הר' אהרן מרגליות רב ומו"ץ בהאלובאקא (תר"ד - תרס"ב), רב גדול, וחריף מפורסם, ויש לו חיבור בכת"י, ואולי נדפס. בן להרב הגאון ר' אברהם דובער מרגליות אבד"ק וואשקילאוו (ס' נחלת אבות ע' 20)

נולד בעיר מינסק, בעת שכהן אביו פאר בתור ר"מ בבהמ"ד דשואבי מים במינסק⁵⁰, (והגר"ד נפטר בוואשקילאוו) כבן תשע שנים בחנהו דו"ז הגאון הנודע ר' יעקב מקארלין (בעהמ"ח משכנות יעקב) ויאמר: "מובטחני שמורה הוראה תהיה בישראל", כבן ט"ו שנה בא בברית הנשואין עם בת אחד מנכבדי העיר ראדאשקאוויץ וישמו ה"ר יוסף קויפמאן. כבן י"ז כבר היתה בידו סמיכת גאוני מינסק והם ה"ר דוד טעביל וה"ר משה פינס (הראב"ד) ובהמלאות לו ח"י שנה, בצאת מעיר האלובאקא הגאון החכם ר' שמואל מאהליווער לשאק, נתקבל הרב הגאון ר' אהרן הי"ו להיות לרב ואב"ד תחתיו ומאז ועד עתה (זה נכתב בתרס"א) יכהן שמה פאר, וינהל עדתו בצדק ובמשור, בתורה ודעת, וישמו לברכה. בכ"י להרב הגאון המפורסם רא"ם נמצאים תשובות שונות בהלכות שונות, וספר על טרפות הריאה, וחדושים בש"ס ופוסקים, וספר דרושים עם הסכמות גדולי גאוני הזמן, ומהם שכבר מוכנים המה לדפוס (תולדותיו נמסרו ע"י בנו הנכבד הרה"ג החו"ב והשלם מר יעקב הי"ו מרגליות - יעקבסאהן). (דור רבניו וסופריו ח"ג ע' 29)

הוא נולד בערך בתקצ"ה, וזאת לפ"ז שר' שמואל מוהליבר עזב לשאק בשנת תרי"ד, ור' אהרן הגיע כבן י"ח למלא מקומו. אבל בארכיון המקומי יש מסמכים שהוא נולד מוקדם יותר בתקצ"ב⁵¹.

הוא האריך ימים בגלובאקע ואורך משרתו היה קרוב לחמישים שנה⁵² עד לפטירתו בתרס"ג⁵³ כבן ס"ז (או ע') שנה

50 בההקדמה לס' מרגליות הים מבנו ר"מ כתוב אודותיו: "בימי עלומיו יסד זקננו במינסק ישיבת שואבי מים ועמד בראשה שלא עמלק"פ והיה לו בית מרכולת גדול מסממני רפואה והיה בקי גדול בשמותיהם ובמעשה רוקח (כנראה ירש חושו מסבו)

51 גם לפני אביו יש תאריכים שונים, בנחלת אבות ע' ט' כתוב שהוא נפטר בשנת תרמ"ט כבן ע"ד, ז.א. שהוא נולד בתקע"ז אבל בארכיון כתוב שהוא נולד כשמונה שנים לפני"ז בתקס"ט. אבל שוב מצאתי שבס' מרגליות הים בההקדמה יש מכתב משנת תרמ"ה שכתוב ר' אברהם דוב זצ"ל, אז אפשר שכהארכיון הצודק. וזה שר' אהרן ואשתו נמצא בארכיון של מינסק (עיר מולדתו) בתרי"ח אע"פ שהיו כבר תושבי גלובאקי אינו פלא, כי הרי מצינו גם במסמכים של גלובאקא בתרל"ה שבו כבר הם נמצאים שהם נרשמו כתושבי מינסק.

52 ובפנקס הקהלות פולין ע' 199 כתוב שר' אהרן היה רב בגלובאקע מ"ב שנה, ולפ"ז הוא התמנה בתר"כ, ונילו אז היה בן כ"ד או כ"ז.

53 המקור היחידי לזה הוא בפנקס הנ"ל שנכתב שם 1903. וב'המליץ' של ר' אלול תרס"ב יש עדות שהיה עדיין בין החיים בעת ההיא, אלא שהמשמעות היא שהיה חלש מאד וחוזי מהענינים (מזה שבחר לכתוב לרמ"ג באגין דוקא, הרב השני דפה על זה שאדם א' זייף חתימתו של הר"א).

ודרך אנב אותו משולח הרמאי ששמו היה יעקב אליהו, היה רמאי גדול, וכשמחפשים בארכיונים של 'המליץ' רואים שכבר בתר"ז הוא הופיע ביקטרינוסלב וקיבץ נדבות כבן של ר' אייזל חריף. ובר"ב הופיע שוב בלאחאוויצא גם כבן של ר' אייזל חריף. וברס"ב הופיע בעיר לאצקאווא כמקבץ נדבות בעבור "ישיבה" בגלובאקע שלא היה קיים כלל (המשמעות הוא שעבד ביחד עם אביו המלמד הרמאי דשם). בין הכל עולים ששמו היה אליהו יעקב בן מנחם מן מעניא שאביו היה מלמד גלובאקע והוא עזב את גלובאקע ואת אשתו עוננה כבר בתרמ"ב בערך והיה נודע על רמאותו. ואולי בגלל זה לא מיהר להשיב הרב לשאלתו של הכותב בתרס"ב, כי זה היה דבר עתיק שלא היה בידו מאומה לעשות.

אשתו היתה הרבנית שרה לבית קויפמאן והיו להם בן בשנת תרכ"ח ר' יעקב שהלך בשם יעקב יעקבסאהן, ואודות יתר ילדים אין מדע כעת. אמו של ר"א היתה הרבנית רשקא גלדא⁵⁴ בתו של הנגיד ר' שמואל בקשט מלובטש⁵⁵. גם היו לר' אהרן שני אחים, ר' יעקב משה אב"ד וואשקילאו בעמ"ס מרגליות הים ור' ישעי' זאב⁵⁶ אב"ד בגלוסק בעמ"ס כנסת [מ]חוקקי ישורון. וגם היה לו כמה אחיות⁵⁷

יש מכתב מר"א להרה"ג ר' רפאל יו"ט ליפמן היילפרין (מאב תרל"ג) בו הוא מבקש להסכמתו על הספר שהוא חושב להוציא לאור, וגם מזכיר אודות שאר ההסכמות שקיבל, מהגאון דוורשא ([בפשטות כוונתו ל]ר' יעקב געזונדהייט - בעמ"ס תפארת יעקב), הגאון דקאוונא (ר' יצחק אלחנן ספקטור), והרה"ג ר' בצלאל מווילנא (בעמ"ס ראשית ברכים) וכנראה שמחשבתו לא אתי לידי קיום.

ר' אהרן היה משלשלת ת"ח מפורסמים. אביו היה ר' אברהם דובער מרגליות, שהיה ראש ישיבה במינסק ואח"כ שימש ברבנות בעיירות ראדישקאוויץ, זאלודאק, וואשקילאו. הוא היה בנו של ר' יואל פייזל מרגולין מנכבדי מינסק, שמבין אחיו היו ר' יעקב ברוכין מקרלין (הנ"ל) בעל משכנות יעקב, ר' יצחק מקרלין בעל הקרן אורה⁵⁸, ור' יהודה מרגולין שהיה ראש הישיבה בבית המדרש של מרת פייגעלע במינסק⁵⁹. אבא שלהם היה ר' אהרן⁶⁰ ממינסק בנו של ר' ברוך שיק משקלאב הנקרא ר' ברוך "דאקטאר" הידוע כאחד מראשוני המשכילים שאף תרגם כמה ספרים חיצוניים לל"ק בעידוד הגר"א. אבא שלו היה ר' יעקב שיק אב"ד שקלאב בעל בציעת הפת שהיה בנו של ר' יהודה האב"ד ממיצט, אחיו של ר' אשר שהיה אביו של השאגת אריה. אביהם היה הגאון המפורסם ר' ליב בעל התוספות⁶¹.

54 בארכיון כתוב ששאת רא"ד היה רחויא והיא היתה זווג שני, וכנראה שרשקא נולדה נפטרה בגיל צעיר, ולכאורה גם מתה בשעת לידתה, כי בארכיון כתוב שהיה לרא"ד בת שנולדה בתקצ"ה ושמה גלדא. ולפ"ז ר' אהרן (כיון שהוא היה בכור לאביו - ממרגליות הים) ור' יעקב משה (שבספרו מרגליות הים נכתב שאמו היתה ראשקא גלדא) נולדה נולדה לרשקא גלדא, ורבקה ור' ישעי' זאב לרוזיא.

55 בן אחות אמו היה ר' אליה חיים מייזל מלאדז

56 ראה דור רבניו וסופריו ע' 39 שיש ערך אודותיו ושם כתוב שהוא נולד בתרי"ב בלובץ פלך מינסק. וספרו הודפס בתרנ"ד

57 בארכיון יש שתי שמות: גלדא שנולדה בתקצ"ה ורבקה מתר"ח. וראה מש"כ לעיל

58 חתנו היה הרה"ח ר' אורי אורנשטיין שהיה שד"ר לקופת כולל חב"ד ומקורב לאדמ"ר הצ"צ. וראה מאמרו של נכדו עמרם בלוי עליו, פרסם חב"ד גליון 17 ע' 51

59 בנו יעקב המכונה "פאול" יצא למינות. אודותיו ראה 'קצרות' הוצאת דבר ת"א תשט"ו מדוד זכאי ע' 495. ולהעיר מכרם חב"ד 4 עמ' 155 הערה 8 ששם כתב שהוא היה אחיו של הר"י מקרלין

60 הוא היה מחותמי מכתבי מינסק בתקנ"ז נגד ה"כת". היה לו בת שהיתה הסבתה רבה של ר' אהרן קוטלר

61 נודע כפי כל רבי ליב 'בעל התוספות' בשל בקיאותו המופלאה בדברי רבותינו הראשונים בעלי התוספות בש"ס כולו

הרה"ח ר' יחיאל שפירא

ר' יחיאל ב"ר מרדכי שפירא אביו של ר' אייזל חריף נולד תקל"ב והתגדל וגר כל שנותיו בהעיר גלובאקי פלך ויטבסק ברוסיה⁶²

אביו ר' מרדכי שפירא (הנודע בשם מרדכי גלובאקער) היה נמנה על ידידיו וביתו של הגר"א ועל רעיו ואנשי עצתו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין. בהקדמה לספר ברכת משה⁶³ מנכדו כתוב שר' מרדכי היה אב"ד בעיר גלובוקי והלוסק⁶⁴ אבל אחרים מספרים שר' מרדכי מעולם לא שימש ברבנות כי הוא היה מיראי הוראה ולמד תורה לשמה כך שיראתו קודמת לחכמתו⁶⁵.

למדן מופלג ומובהק היה גם בנו רבי יחיאל שפירא (נקרא אחר זקנו ר' יחיאל הלפרין בעל "סדר הדורות"⁶⁶) גאון בתורה וביראת שמים, וכזה מתאר אותו בנו ר' אייזל⁶⁷: "כבוד אבי מורי הרב המופלג השנון המפורסם הצדיק העובד ה' עבודה תמה וכל מעשיו היה לשם שמים כקש"ת מה' יחיאל זצ"ל בהרב המאוה"ג הצדיק כמה' מרדכי זצ"ל"

ר' יחיאל היה בעל חסד שהתעניין במצבו של כל אחד לעזור להם בכל מילי דצריכי וכפי שתיתאר אותו מחבר אחד⁶⁸: ר' יחיאל היה בעל טובה, לא כמו אותם שטובתם מתבטא רק באנחות של צער (קרעכץ און זיפץ) ואמירתם מילת "רחמנות". ר' יחיאל היה אומר "רחמנות" אבל היה גם עושה. הוא היה חבר לכל שבורי ונמוכי לב והיה מתעניין במצבו של כל עניי עירו לעזור להם במצבם הקושי. בשלג או במטר, בקר או בבוץ הוא לא החמיץ את ההזדמנות לעשות טובה ליהודי.

אבל שינה מדרכי אביו בזה שבנוסף ללמדנותו בתורה, הוא הפך לחסיד גדול ותלמיד של האדמו"ר רבי שניאור זלמן מלאדי. הוא בכלל היה בעל צורה גבוה מאד שחסידיים היו אומרים עליו שהוא היה בעל רוח הקודש⁶⁹. בשנים הראשונות של נישואיו הוא ואשתו 'רשא' היו חשון בנים, ור' יחיאל היה נוסע רבות ולעתים ארוכות להיות ולחיות בצל הרבי. ובתקס"א כשנולד להם בנם יהושע אייזיק החלוש והצנום הם השקיעו כל כוחם בחינוך ילד הפלאי הזה.

62 ואחר שנכבש העיר ע"י פולין במלחמת העולם הא' העיר היה חלק מפלך ווילנא

63 אגב הוא היחידי ממשפחתו (שראית) שמתאר ר' יחיאל "החסיד" (בספרו דרשות מהר"ם) ואפי' בנו התעלם מפרט חשוב זה בספריו

64 וכן מובא בספרו של חייקיל לונסקי 'גאונים און גדולים פֿון נאָענטן עבר' ע' 66

65 כ"כ בס' רב אייזל חריף של י"ל לוין תרע"ח, ע' 12

66 על פי הנרשם בספר 'רב אייזל חריף' החדש מאסתר רפאלי (ירושלים תשע), אשת רבי מרדכי שפירא, היתה בת רבי אריה יהודה הלפרין [שהדפיס לראשונה את הספר סדר הדורות], בן רבי יצחק אייזיק הלפרין אב"ד קוידינוב, שהיה בנו של בעל סדר הדורות.

67 מסוף ספרו 'נחלת יהושע' בקונטרס מיוחד 'אבל כבד' שהוא הספד לכבוד אביו, ולשונות על צדקותו של אביו ממלאים כל הדפים שם

68 בנציון אייזנשטט בס' רב אייזיק חריף (תרס"ד) ע' 4

69 (לונסקי ע' 65)

וכזה מתארים את יום הכנסתו של בנו לחדר שהיה לר' יחיאל שמחה מיוחד והוא הוביל את בנו אייזל העטופה בטלית עם תהלוכה (פאראד) גדולה ששם היו נוכחים גדולי בבעלי בתים ולומדים של העיר וגם הרב בעצמו שהגיע לראות את המאורע הזה. והוא עשה סעודה שבה הזמינו כל עניי העיר וביקש מהם לברך את בנו אייזל להתגדל להיות למדן ויר"ש. באמרו שלב שבור הוא מאד יקר אצל השי"ת וברכתם אינה חוזרת ריקן. וככה הם ברכו את הילד מעומק לבם שהוא יהיה גדול בישראל, ואכן ברכתם התקיים במילואו⁷⁰.

לפרנס את ביתו היה לר' יחיאל עסק קטן והיה במקצועו שער⁷¹ אבל לפועל ממון היה קשה להשיג, וכפי שסיפר פעם ר' אייזל: "בחדר למדתי עד אשר מלאו לי שש שנים אז שוב לא היה זה עבורי ואבא שכר מלמד מיוחד, מהיכן שילם לו אינני יודע... שנתיים ימים למדתי אצלו ולמעשה למדתי לבדי. בן שמונה הייתי ומלמד שוב לא היה לי, אז נשאר אבי בגלובאקי כשנתיים ולמד עמי, והוא למד יפה..."⁷²

בהקדמה לספר עמק יהושע (של בנו) מובא (מנכד המחבר) על אותה תקופה "אך הבן יקיר זה הרבה לשאול קושיות והוויות מאביו שלא יוכל לענותו כראוי עד שהוצרך אביו להכניסו לשיבה גדולה במינסק וכו' ולמרות חכמתו של אבא, להבן אייזל היה דרוש משהו אחר עד שהחליט לשלוח בנו למרכז התורה של מינסק⁷³.

וראה לשונו של בנו ר' אייזל (בהקדמתו לספרו עמק יהושע) על דמותו של אביו המחנך שלו: "ומחזיקא טיבותא לכבוד אבי וכו' וכו' על אשר הרגילני מנעורי לעול התורה לחזות בנועם ה'. וגם הוא פקד עלי כעת (תר"ב) להוציא חבורי עמק יהושע לאור. זכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו...". ובסוף הקטע הוא חותם בברכה לאביו "יהא רעוא שימצא יחול לבבו ויארץ ימיו ושנותיו בנעימים ויהא נכסיו מוצלחים ובית אבי יתברך. ויצלחו בעסקיהו כרצונו ורצון בנו המעתיר מקרב ולב עמק יהושע".

במינסק הילד עלה בתורה מחיל אל חיל ויצא שמו בכל העיר כת"ח גדול בתורה והיו קוראים לו דער גלובאקער עילוי⁷⁴. א' מעשירי מינסק היה ר' יצחק פיין שהיה מתנגד גדול

70 אייזנטשט שם

71 מס' פון ר' אייזעלעס מויל' ע' 3 (מ. רייצעסזאן, סלונים תרצ"א) הסומך על רבה של סלונים ר"ל פיין ועל התושבים שם

72 כ"ז מספרו של י"ל לויין הנ"ל שם

73 לויין סיפר (שם ע' 16) שכבן עשר אביו חזר לרבו (כתב שם לר' אהרן סטרשלה, אבל תכלית היה זה עדיין בחיי האדה"ז שנפטר בתרע"ו) והיה ר' אייזל לומד בדד, ורק כבן י"ב שלחו אביו למינסק. אבל רייצעסזאן סיפר נוסח אחרת (שם ע' 4) שבנו הרבה להקשות קושיא אחר קושיא עד שהיה יותר מכחו של אביו והחליט לשלחו לשער ללמוד האומנות כשר' אייזל היה רק בן תשע. והשער הזה כשראה גאונותו של הילד, שלח אותו להשיבה במינסק.

אייזנטשט גם מביא הסיפור בדרך זו, אבל מוסיף כמה פרטים ותוכנם הוא: שר' יחיאל היה כועס על בנו שהוא הרבה להקשות כדי להבין כל פרטי פרטים ור' יחיאל היה טוען שהיה חסר לו את הישוב הדעת לשמוע אל העניינים לפני שהוא מקשה. ופעם אחת השיב לו בנו שהוא רוצה רבי חדש שיכול לענות על כל קושיותיו וכו' ור' יחיאל לא יוכל לקבל "חוצפה" כזה עד שהחליט לשלחו לשער אחד לעבוד אצלו.

74 לונסקי כתב שקראו לו "אייזענער קאפ". ולהעיר ששם זה קבעו לגדול א' המבוגר ממנו ר' עזריאל הורוויץ מלובלין שהיה גם מתנגד גדול והיה ידידו ומריבו של ה'חזה'

והוא הצליח לחטוף את ר' אייזל לחתן כשורק היה בן י"ב. אחר חתונתו ירד חותנו מנכסיו עד שהוכרח אייזל לחפש עבודה בעיירות כמלמד תשב"ר. באותה תקופה אחר חתונתו הפעיל אביו שר' אייזל ילך לבקר אצל רבו האדמו"ר ר' אהרן מסטרשלה בתקוותו שהוא יתקרב אל החסידות, ואפילו אומרים שר' אייזל שימש כחוזר אצל ר' אהרן לתקופה הקצרה⁷⁵ שהיה שם אבל אחר זמן מועט החליט ר' אייזל לעזוב את החסידות ולשוב אל דרכי סבו ר' מרדכי, רבותיו במינסק, וחותרו להתנגדו לחסידות. אבל מספרים עליו שעם כל התנגדותו לחסידות והבדיחות שלו כלפיו, היה ניכר בו מקור חוצבו בחסידות והיה תמיד אדם שמח עד כדי שלא היה יכול לסבול את דרך המוסר והתוכחה של מגידי הזמן⁷⁶. ואף גם שבתפלותיו היה ממחר להתפלל והיה מסיים עוד קודם שאר המתפללים, תמיד היה ניכר בסידורו שהתפלל בו, דמעותיו שזלגו מעיניו בעת התפלה⁷⁷.

מספרים שוב שבאחד הימים אביו שלח אליו מכתב להזמין לשוב לגלובאקי להיות בסמיכות אל ההורים. וע"ז השיב שגלובאקי (שהוא מלשון עמק כי מקומו היה בין ב' הרים) הוא טוב לתפלה "ממעמקים קראתך ה'", אבל מינסק הוא טוב ללימוד⁷⁸.

מספרים על ר' יחיאל: "פעם, נשא ר' יהושע אייזיק דרשה בבית הכנסת של מינסק, לשביעות רצונם של המשתתפים. אביו, לעומת זאת, בכה. לתמיהתו של בנו, הסביר: "התבטאת בדרכתך כמה פעמים: "אני אומר!" מיהו "אני אומר" זה?⁷⁹

בהעיר גלובאקי היו כמה בתי כנסיות חב"דיות (עד שבמאה 20 היו ארבע של חב"ד ועוד ארבע של שאר בני העיר) א' מהם היה הליאדער שול, א' היה הליובאוויטשר מנין ועוד היה בית הכנסת שהיה נקראת הסטרושער שול שהוסדו ע"י חסידי ר' אהרן. ר' יחיאל שהיה דמות נעלה מבין חסידי סטרשלה הפעיל תנועה חסידית בקרב בני עירו, כך שבתוך החמש עשרה שנה של נשיאת ר' אהרן, הקים חסידי בגלובאקי בית הכנסת של החוג הסטרשלי. ואין ספק וס"ס שר' יחיאל שהיה משמש כמשפיע החסידי בעיר ההיא השאיר אחריו רושם גדול עד שלמשך המאת שנות הבאות היה מבין תושבי היהודים של גלובאקי רובה הניכרת של חסידים. .

בשנות תר"ז-תר"א לערך עברו בקרב אירופה מחלת הכולרה שמשערים שלקח עימה קרוב למיליון אנשים ל"ע. א' מהם היה ר' יחיאל שפירא שכפי שכותב בנו⁸⁰, נפטר בעת הדבר ט"ו באב תר"ח

בתר"א הוציא בנו ר' אייזל את ספרו נחלת יהושע ובסוף הספר הדפיס גם קונטרס

75 ריצעסזאן ע' 6. ולונסקי ע' 67

76 ראה לדונמא סיפורי צדיקים' מאת שמחה רז

77 ולונסקי ע' 76

78 אסתר רפאלי ע' 29

79 ס' הרב אשכנזי ע' 207 מפי ר"ש לויטין בשם חותנו ר' אשר מרגליות רבה של ראקשיק

80 בסוף ס' נחלת יהושע בקונטרס אבל כבד לכבודו

שלם (כ' דפים) לכבוד הוריו הנפטרים בשנות שלפני זה. שמו של הקונטרס היה 'אבל כבד' ובו הופיע אמרות רבות על צדקותו של האי גברא רבה. ולהלן הוא השורות של הקדמה לקונטרס חשוב כזו:

אבל כבד והוא דרוש להספד על פטירת כבוד אבי מורי הרב המופלג השנון המפורסם הצדיק העובד ה' עבודה תמה וכל מעשיו ה' לשם שמים כקש"ת מהו' יחיאל זצ"ל בהרב המאה"ג הצדיק כמהו' מרדכי זצ"ל. ומצד אמו הרבנית הצדיקת נ"ע נין ונכד להגאון הגדול המפורסם נ"י ע"ה פ"ה קדוש יאמר לו כקש"ת מהו' יחיאל בעהמ"ח ס' סדר הדורות ועה"כ. אשר נפטר בעת הדבר ר"ל בט"ו באב בשנת 'ואבל כבד בישראל' לפ"ק ולכן קראתיו 'אבל כבד' שהוא עולה בגמטרי' כשם אבא מרי 'יחיאל' זצ"ל. וגם יש בו תיבות 'אב לכבד' כמו דאיתא בקדושין (דף לח) מכבדו בחייו ומכבדו במוותו. וגם הבאתי מה שעוררתי בהספד על פטירת אמי הצנועה הצדיקת מרת רשא נ"ע וזכות אבא מרי המנוח הצדיק זצ"ל ואמי הצדיקת יעמוד לי ולזרעי עד עולם.

לזכות

הורי החתן הרב בן ציון ורחל
קריינא האנאוויטש ומשפחתם
והורי הכלה ר' שלמה הלוי וחסנה
קליין ומשפחתם

לזכות

המשתתפים בתשורה זו
הת' יהודה בן רחל קריינא
והת' שלום דובער בן מרים חיה

שיראו ברכה והצלחה
בחייהם מגשם ועד בשור

לזכות

האשה החשובה

מרת לאה תחי'

לאורך ימים ושנים טובות

שעמדה לימין בעלה שנים רבות באמונה ובמסירות
ועודדתו לעלות מחיל אל חיל במעלות התורה והיראה
וזכתה להעמיד דורת ישרים מחבבי תורה ולומדיה

לזכות

החתן התמים שניאור זלמן שי

עב"ג הכלה המהוללה

מרת רחל תחי' חאנאוויטש

שיבנו בית נאמן בישראל "בנין עדי עד"

על יסודי התורה והמצווה